

સમાજકાર્યમાં સ્નાતક (BSW)/બી.એ. ઓનર્સ સમાજશાસ્ત્ર
પેપર – BSW - 201
SOMN-404
સામાજિક વૈયક્તિક કાર્ય

સમાજકાર્ય

વ્યવસ્થાપન દિવ્યાંગ કુશળતા બાળકો, યુવાનો, મહિલાઓ, વૃદ્ધો
જૂથ કાર્ય સમાજકાર્યના સિદ્ધાંત સમાજ કલ્યાણ કાનૂનીકરણ માનવ સંસાધન સેવાર્થી
તાલીમ મૂળભૂત પરિપ્રેક્ષ્ય તબીબી સંચાર
સામાજિક વૈયક્તિક કાર્ય સમાજશાસ્ત્ર મનોવિજ્ઞાન
સામુદાયિક સંગઠન ક્ષેત્રકાર્ય અહેવાલલેખન સામાજિક સમસ્યાઓ
કાઉન્સેલિંગ મદદ સામાજિક વિજ્ઞાન ભારતીય બંધારણ કાર્ય
આપત્તિ વ્યવસ્થાપન સંશોધન પદ્ધતિઓ માનવ અધિકાર સામાજિક ક્રિયા સમાજકાર્ય સંશોધન પ્રોજેક્ટ કાર્ય
સામાજિક સંસ્થા સમાજકાર્યકર સુધારણા વ્યાવસાયિક સમાજકાર્ય પરિવર્તન

સ્વાધ્યાયનું અજવાળું

ભારતના સંવિધાનના સર્જક ભારતરત્ન ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકરની પાવન સ્મૃતિમાં ગરવી ગુજરાતમાં ગુજરાત સરકારશ્રીએ ઇ.સ. 1994માં યુનિવર્સિટી ગ્રાન્ટ્સ કમિશન અને ડિસ્ટન્સ એજ્યુકેશન કાઉન્સિલની માન્યતા મેળવી અમદાવાદમાં ગુજરાતના એક માત્ર મુક્ત વિશ્વવિદ્યાલય ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટીની સ્થાપના કરી છે.

ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકરની 125મી જન્મજયંતીના અવસરે જ ગુજરાત સરકાર દ્વારા યુનિવર્સિટી માટે અદ્યતન સગવડ સાથે, શાંત જગ્યા મેળવી, જ્યોતિર્મય પરિસરનું નિર્માણ કરી આપ્યું. BAOUના સત્તામંડળે પણ યુનિવર્સિટીના ઉજ્જવળ ભવિષ્ય માટે ખૂબ સહયોગ આપ્યો છે.

શિક્ષણ એટલે માનવમાં થતું મૂડીરોકાણ. શિક્ષણ લોકસમાજની ગુણવત્તા સુધારવામાં અધિક ફાળો આપી શકે છે. અહીં મને સ્વામી વિવેકાનંદનું શિક્ષણ વિષયક દર્શન યાદ આવે છે : ‘જેનાથી ચારિત્ર્યઘડતર થાય, માનસિક ક્ષમતાનું નિર્માણ થાય, જેનાથી બૌદ્ધિક વિકાસ સાધી શકાય અને જેના થકી વ્યક્તિ પગભર બની શકે તેને શિક્ષણ કહેવાય.’

ડૉ.બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી શિક્ષણમાં આવા ઉમદા વિચારને વરેલી છે. તેથી વિદ્યાર્થીઓને ગુણવત્તાયુક્ત, વ્યવસાયલક્ષી, જીવનલક્ષી શિક્ષણની સગવડ ઘરે બેઠા મળી રહે એવા પ્રયત્નો મક્કમતા પૂર્વક કરે છે. સમાજના વિશાળ વર્ગને ઉચ્ચશિક્ષણ પ્રાપ્ત થાય, છેવાડાના માણસોને ઉત્તમ કેળવણી એમનાં રોજિંદાં કામો કરતાં પ્રાપ્ત થતી રહે. વ્યાવસાયિક લોકોને આગળ ભણતરની ઉત્તમ તક સાંપડે અને જીવનમાં પોતાની ક્ષમતાઓ, કૌશલ્યોને પ્રગટ કરી સારી કારકિર્દી ઘડે, સ્વાવલંબી બની ઉત્તમ જીવન જીવતાં સમાજ અને રાષ્ટ્રનિર્માણમાં પોતાનું પ્રદાન આપે એ માટે પ્રયાસરત છે.

‘સ્વાધ્યાય: પરમં તપ:’ સૂત્રને ઓપન યુનિવર્સિટીએ કેન્દ્રમાં રાખીને અહીં પ્રવેશ મેળવતાં છાત્રોને સ્વઅધ્યયન માટે સરળતાથી સમજાય એવો ગુણવત્તાલક્ષી શૈક્ષણિક અભ્યાસક્રમ ઉપલબ્ધ કરાવી આપે છે. દરેક વિષયની પાયાની સમજણ મળે તેની કાળજી રાખવામાં આવે છે. વિદ્યાર્થીઓને રસ પડે અને રુચિ કેળવાય તેવાં પાઠ્યપુસ્તકો નિષ્ણાત અધ્યાપકો દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવે છે. દૂરવર્તી શિક્ષણ પ્રાપ્ત કરવા ખેવના રાખતા કોઈ પણ ઉમરના છાત્રોને માટે અભ્યાસસામગ્રી તૈયાર કરવા માટે શિક્ષણવિદો સાથે પરામર્શન કરવામાં આવે છે. એ પછી જ માળખૂ રચી, અભ્યાસસામગ્રી તૈયાર કરી પુસ્તક સ્વરૂપે છાત્રોનાં કરકમળોમાં આપે છે. જેનો ઉપયોગ કરીને વિદ્યાર્થી સંતોષપ્રદ અનુભવ કરી શકે છે.

યુનિવર્સિટીના તજજ્ઞ અધ્યાપકો ખૂબ કાળજીથી આ અભ્યાસક્રમોનું લેખન કરે છે. વિષયનિષ્ણાત પ્રોફેસરો દ્વારા એમનું પરામર્શન થાય પછી જ પરિણામલક્ષી અભ્યાસસામગ્રી યુનિવર્સિટીના વિદ્યાર્થીઓને પહોંચે છે. ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી જ્ઞાનનું કેન્દ્રબિંદુ બની રહી છે. વિદ્યાર્થીઓને ‘સ્વાધ્યાય ટેલિવિઝન’, ‘સ્વાધ્યાય રેડિયો’ જેવા દૂરવર્તી ઉપાદાનો થકી પણ એમના ઘર સુધી શિક્ષણ પહોંચાડવાનો પુરુષાર્થ થઈ રહ્યો છે. ઉમદા હેતુ, શ્રેષ્ઠ ધ્યેયને આંબવા પરિશ્રમરત યુનિવર્સિટીના જ્ઞાનની પરબમાં અધ્યાપકો તેમજ કર્મઠ કર્મચારીગણને અભિનંદન આપવા સાથે અમારી યુનિવર્સિટીના વિદ્યાર્થીઓ સફળ થવા ખૂબ મહેનત કરી, જીવન સફળ કરવાની સાથે જીવન સાર્થક કરે એવી પરમેશ્વરને પ્રાર્થના કરું છું.
અસ્તુ!

પ્રો. (ડૉ.) અમી ઉપાધ્યાય
કુલપતિ

ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી, જ્યોતિર્મય પરિસર, સરખેજ-ગાંધીનગર હાઈવે, છારોડી, અમદાવાદ

નિદર્શન (Direction)

પ્રો.(ડૉ.) અમી ઉપાધ્યાય

નિયામક, સ્કૂલ ઓફ હ્યુમેનિટીઝ એન્ડ સોશિયલ સાયન્સીસ,
કુલપતિ, ડૉ.બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ

પ્રો. (ડૉ.) પ્રિયાંકી વ્યાસ

અધ્યક્ષશ્રી, સમાજકાર્ય તથા પ્રોફેસર, ગ્રંથાલય અને માહિતી વિજ્ઞાન, સ્કૂલ ઓફ હ્યુમેનિટીઝ એન્ડ
સોશિયલ સાયન્સીસ, ડૉ.બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ.

સંપાદક (Editor)

ડૉ. સંજય પટેલ

BSW & MSW કોર્સ કો-ઓર્ડીનેટર અને આસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસર, સમાજશાસ્ત્ર, સ્કૂલ ઓફ હ્યુમેનિટીઝ
એન્ડ સોશિયલ સાયન્સીસ, ડૉ.બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ

સહ-સંપાદક (Co-Editor)

શ્રી આશિષ વસાવા

આસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસર, સમાજકાર્ય, સ્કૂલ ઓફ હ્યુમેનિટીઝ એન્ડ સોશિયલ સાયન્સીસ,
ડૉ.બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ

ડૉ. ભાગ્યશ્રી રાજપૂત

BSW & MSW કોર્સ સભ્ય સચિવ અને આસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસર, સમાજશાસ્ત્ર, સ્કૂલ ઓફ હ્યુમેનિટીઝ
એન્ડ સોશિયલ સાયન્સીસ, ડૉ.બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ

ડૉ. જયેશ પરમાર

આસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસર, સમાજશાસ્ત્ર, સ્કૂલ ઓફ હ્યુમેનિટીઝ એન્ડ સોશિયલ સાયન્સીસ,
ડૉ.બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ

ડૉ. શિલ્પા રાજયગુરુ

આસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસર, સમાજશાસ્ત્ર, સ્કૂલ ઓફ હ્યુમેનિટીઝ એન્ડ સોશિયલ સાયન્સીસ,
ડૉ.બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ

શ્રી કર્ણસિંહ પરમાર

આસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસર, સમાજશાસ્ત્ર, સ્કૂલ ઓફ હ્યુમેનિટીઝ એન્ડ સોશિયલ સાયન્સીસ,
ડૉ.બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ

વિષય સમિતિ (Subject Committee)

પ્રો. (ડૉ.) પ્રિયાંકી વ્યાસ

અધ્યક્ષશ્રી, સમાજકાર્ય તથા પ્રોફેસર, ગ્રંથાલય અને માહિતી વિજ્ઞાન, સ્કૂલ ઓફ હ્યુમેનિટીઝ એન્ડ
સોશિયલ સાયન્સીસ, ડૉ.બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ

ડૉ. સંજય પટેલ

BSW & MSW કોર્સ કો-ઓર્ડીનેટર અને આસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસર, સમાજશાસ્ત્ર, સ્કૂલ ઓફ
હ્યુમેનિટીઝ એન્ડ સોશિયલ સાયન્સીસ, ડૉ.બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ

પ્રો.(ડૉ.) મગનભાઈ પરમાર

અધ્યક્ષશ્રી, સમાજકાર્ય વિભાગ, પારુલ યુનિવર્સિટી, વડોદરા

પ્રો.(ડૉ.) ભાવના મહેતા

અધ્યક્ષશ્રી, સમાજકાર્ય વિભાગ, એમ. એસ. યુનિવર્સિટી, વડોદરા

ડૉ. ભાગ્યશ્રી રાજપૂત

BSW & MSW કોર્સ સભ્ય સચિવ અને આસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસર, સમાજશાસ્ત્ર, સ્કૂલ ઓફ હ્યુમેનિટીઝ
એન્ડ સોશિયલ સાયન્સીસ, ડૉ.બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ

વિષય પરામર્શન (Subject Review)

પ્રો. (ડૉ.) મગનભાઈ પરમાર

અધ્યક્ષશ્રી, સમાજકાર્ય વિભાગ, પારુલ યુનિવર્સિટી, વડોદરા

અનુવાદક (Translator)

ડૉ. ભાગ્યશ્રી રાજપૂત

આસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસર, સમાજશાસ્ત્ર, સ્કૂલ ઓફ હ્યુમેનિટીઝ એન્ડ સોશિયલ સાયન્સીસ,
ડૉ.બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ

ભાષા પરામર્શન (Language Review)

પ્રિ. ધનશ્યામ ગઢવી

નિવૃત્ત આચાર્ય, શ્રીમતી ચૌધરી સાર્વજનિક કોલેજ, મહેસાણા

પ્રકાશક (Publisher)

કુલસચિવ

ડૉ.બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ

પ્રકાશન વર્ષ :

2024 (પ્રથમ આવૃત્તિ)

ISBN NO:

978-93-5598-978-9

978-93-5598-978-9

: સર્વાધિકાર સુરક્ષિત :

આ પાઠ્યપુસ્તક ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટીના ઉપક્રમે
વિદ્યાર્થીલક્ષી સ્વઅધ્યયન હેતુથી દૂરવર્તી શિક્ષણના ઉદ્દેશને કેન્દ્રમાં રાખી તૈયાર
કરવામાં આવેલ છે. જેના સર્વાધિકાર સુરક્ષિત છે. આ અભ્યાસસામગ્રીનો કોઈ પણ
સ્વરૂપમાં ઉપયોગ કરતાં પહેલાં ડૉ.બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટીની
લેખિત પરવાનગી લેવાની રહેશે.

Share Alike 4.0 International (CC BY-SA 4.0)

This publication is made available under a Creative Commons Attribution-Non Commercial-Share
Alike 4.0 International (CC BY-SA 4.0) <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Acknowledgement

The content in this book is modifications based on the work
created and shared by The Tamil Nadu Open University –
TNOU for the subject Bachelor of Social Work - BSW used
according to terms described in Creative Commons Attribution-

BSWR-201 સામાજિક વૈયક્તિક કાર્ય

વિભાગ - 1 સામાજિક વૈયક્તિક કાર્યના અભિગમો

વિદ્યાર્થી મિત્રો, સામાજિક વૈયક્તિક કાર્યના વિભાગ - 1 સામાજિક વૈયક્તિક કાર્યના અભિગમોમાં એકમ 1 થી 7નો પરિચય કરવામાં આવેલ છે. જેમાં એકમ એકમાં ઐતિહાસિક વિકાસ, અવકાશ અને મર્યાદાઓ વિશે માહિતી આપવામાં આવી છે. તેમજ સામાજિક વૈયક્તિક કાર્ય એ સામાજિક કાર્યના મુખ્ય ક્ષેત્રોમાંથી એક છે. તેનો વિકાસ 19મી સદીમાં યુરોપ અને અમેરિકા જેવા દેશોમાં થયો. તેમજ સામાજિક વૈયક્તિક કાર્યમાં મુખ્ય રીતે વ્યક્તિના બદલાવ લાવવાની પ્રક્રિયા છે. એકમ બે મૂળભૂત ઘટકો સામાજિક કાર્ય વિશે સમજતા જણાય છે કે સામાજિક કાર્ય એ વ્યવસાયિક અભિગમ છે. જે વ્યક્તિગત, સામૂહિક અને સામાજિક પ્રશ્નો ઉકેલવા માટે વિવિધ પદ્ધતિઓ, સિદ્ધાંતો અને આદર્શોને અનુસરે છે. તેના નિર્માણ માટે મૂળભૂત ઘટકો જેવા કે વ્યક્તિ, સમાજસ, સામાજિક સમસ્યાઓ, સંબંધ, પરિસ્થિતિ, સિદ્ધાંતો, પ્રક્રિયા, સામાજિક ન્યાય, સંશોધન અને જ્ઞાન અંગેના ઘટકો વિશે માહિતી આપવામાં આવી છે. એકમ ત્રણમાં કેસ વર્કર-સેવાર્થી સંબંધમાં કઈ રીતે વૈયક્તિક અભ્યાસ કરીને તેની સમસ્યાનું સમાધાન કરી શકીએ તે અંગેની માહિતી આપવામાં આવી છે. એકમ ચારમાં વૈયક્તિક કાર્ય પ્રક્રિયા અને પદ્ધતિ અંગેની વિસ્તૃત સમજ આપવામાં આવી છે. એ વ્યક્તિની કાર્ય કરવાની રીત, સ્ટ્રેટેજી અને પગલાઓને સંકેત આપે છે જે વ્યક્તિ પોતાના કાર્યને સફળ રીતે પૂર્ણ કરવા માટે અપનાવે છે. આ તબક્કો વ્યક્તિની કાર્યકુશળતા, કાર્ય પ્રણાલી, અને સમય વ્યવસ્થાપન પર આધાર રાખે છે. જ્યારે એકમ પાંચ સહાયક પદ્ધતિઓ અને તકનીકો એવા ઉપાયો અને રીતો છે જે સામાજિક કાર્યકરો દ્વારા લોકોને તેમના જીવનમાં સમસ્યાઓ અને કલ્યાણ માટે માર્ગદર્શન અને મદદ આપવા માટે ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. આ પદ્ધતિઓ અને તકનીકો વ્યક્તિના માનસિક, સામાજિક, અને ભાવનાત્મક પદ્ધતિઓને સક્ષમ અને સમર્થ બનાવવામાં મદદ કરે છે. એકમ છમાં કેસવર્ક (વૈયક્તિક કાર્ય) અભિગમ અંગેની યોગ્ય માહિતી આપવામાં આવેલ છે અને સમાજ કાર્યમાં કઈ રીતે કેસવર્ક કરવું તે અંગેના અભિગમો આપવામાં આવેલ છે જ્યારે એકમ સાતમાં કેસ વર્ક ઇન્ટરવ્યુ અને રેકોર્ડિંગ વિશે યોગ્ય અને વિસ્તૃત સમજ આપી છે.

સમાજકાર્યમાં સ્નાતક (BSW)/ B.A. (Hons.) સમાજશાસ્ત્ર

BSW - 201

SOMN-404

સામાજિક વૈયક્તિક કાર્ય

વિભાગ – 1 : સામાજિક વૈયક્તિક કાર્યના અભિગમો

1.	એકમ- 1	ઐતિહાસિક વિકાસ, અવકાશ અને મર્યાદાઓ	03
2.	એકમ - 2	મૂળભૂત ઘટકો સામાજિક કાર્ય	11
3.	એકમ -3	કેસ વર્કર-ક્લાયન્ટ સંબંધ	19
4.	એકમ - 4	વૈયક્તિક કાર્ય પ્રક્રિયા	28
5.	એકમ - 5	સહાયક પદ્ધતિઓ અને તકનીકો	36
6.	એકમ - 6	કેસ વર્ક (વૈયક્તિક કાર્ય) અભિગમ	43
7.	એકમ - 7	કેસ વર્ક ઈન્ટરવ્યુ અને રેકોર્ડિંગ	54

એકમ-1
ઐતિહાસિક વિકાસ, અવકાશ અને મર્યાદાઓ

રૂપરેખા :-

- 1.0 ઉદ્દેશ્યો
- 1.1 પ્રસ્તાવના
- 1.2 સામાજિક-વૈયક્તિક કાર્યનો અર્થ
 - 1.2.1 સામાજિક-વૈયક્તિક કાર્યના હેતુ અને ઉદ્દેશ્યો
 - 1.2.2 સામાજિક-વૈયક્તિક કાર્યના ઉદ્દેશ્યો
- 1.3 વ્યાખ્યા, મૂલ્યો અને ફિલસૂફી (તત્ત્વજ્ઞાન)
- 1.4 સામાજિક-વૈયક્તિક કાર્યના મૂલ્યો
- 1.5 સામાજિક-વૈયક્તિક કાર્યની ફિલસૂફી (તત્ત્વજ્ઞાન)
- 1.6 સામાજિક-વૈયક્તિક કાર્યનો ઇતિહાસ
- 1.7 સામાજિક-વૈયક્તિક કાર્યનો અવકાશ અને મર્યાદાઓ
 - 1.7.1 સામાજિક-વૈયક્તિક કાર્યનો અવકાશ
 - 1.7.2 ભારતમાં સામાજિક વૈયક્તિક કાર્યની મર્યાદાઓ
 - 1.7.3 મહત્ત્વ અને સંબંધ સાથે અન્ય પદ્ધતિઓ સમાજકાર્ય
 - 1.7.4 સામાજિક-વૈયક્તિક કાર્યની અન્ય પદ્ધતિઓ સાથે સંબંધ
- 1.8 ચાવીરૂપ શબ્દો
- 1.9 સારાંશ
- 1.10 તમારી પ્રગતિ ચકાસવા માટેના જવાબો
- 1.11 સંદર્ભ સૂચિ
- 1.12 સ્વાધ્યાયના પ્રશ્નો

1.0 ઉદ્દેશ્યો :

વિદ્યાર્થીમિત્રો, આ એકમને સમજ્યાબાદ તમે,

- સામાજિક વૈયક્તિક કાર્યની મૂળભૂત વિભાવનાઓને સમજો.
- સામાજિક વૈયક્તિક કાર્યનો ઇતિહાસ શોધો.
- સામાજિક વૈયક્તિક કાર્યના અવકાશ વિશે જ્ઞાન મેળવો.

1.1 પ્રસ્તાવના :

સામાજિક વૈયક્તિક કાર્ય એ સમાજ કાર્યની પદ્ધતિઓમાંની એક છે. તેને સમાજકાર્યમાં પ્રાથમિક પદ્ધતિ પણ કહેવામાં આવે છે. સામાજિક વૈયક્તિક કાર્ય એ માનવ વર્તનના જ્ઞાનના આધારે વ્યક્તિને મદદ કરવાની એક પદ્ધતિ છે. દરેક વ્યક્તિની શારીરિક, સામાજિક અને

મનોવૈજ્ઞાનિક જરૂરિયાતો પૂરી કરવાની હોય છે. સંસાધનોનો અભાવ, જરૂરિયાતોની અપૂર્ણતા અને પ્રતિકૂળ ભૌતિક પરિસ્થિતિઓ માનવ વિકાસ અને કાર્યને મુશ્કેલ બનાવે છે. આ હેઠળ એક વ્યક્તિ તણાવપૂર્ણ પરિસ્થિતિઓ કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) પાસેથી વ્યાવસાયિક મદદ લે છે. કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) તેની વ્યાવસાયિક કુશળતા, જ્ઞાન અને અનુભવનો ઉપયોગ કરીને સેવાર્થીને સંપૂર્ણ જીવન જીવવા માટે તેની માનસિક-સામાજિક સમસ્યાઓ હલ કરવામાં મદદ કરે છે. એક ચિકિત્સક માત્ર શારીરિક સમસ્યાઓ સાથે, શિક્ષક શૈક્ષણિક સમસ્યાઓ સાથે, કાયદાકીય સમસ્યાઓ સાથે વકીલ અને વ્યક્તિના જીવનના પાસાઓ સાથે માત્ર સમાજકાર્યકર જ મદદ કરશે.

1.2 સામાજિક વૈયક્તિક કાર્યનો અર્થ :

❖ અર્થ : સામાજિક વૈયક્તિક કાર્ય મુખ્યત્વે મનો-સામાજિક સમસ્યાઓ સાથે સંબંધિત છે. તે માનસિક, ભાવનાત્મક અને સામાજિક પરિબળોનો અભ્યાસ કરે છે. પ્રો. ગોર્ડન હેમિલ્ટનના મત મુજબ “સામાજિક કેસ એ જીવંત ઘટના છે જેમાં હંમેશા આર્થિક, શારીરિક, માનસિક, ભાવનાત્મક અને સામાજિક પરિબળો અલગ-અલગ પ્રમાણમાં હોય છે”. કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર)ની પ્રેક્ટિસ એ લોકોને મદદ કરવાનો માનવતાવાદી પ્રયાસ છે. જેમને રોજિંદા જીવનની સમસ્યાઓનો સામનો કરવામાં મુશ્કેલી હોય છે. તે સમાજકાર્યની સીધી પદ્ધતિઓમાંની એક છે જે વ્યક્તિઓ અથવા પરિવારો સાથે તેમની સામાજિક કામગીરીની સમસ્યાઓના સંદર્ભમાં વ્યવહાર કરવા માટે કેસ-બાય-કેસ અભિગમનો ઉપયોગ કરે છે.

1.2.1 સામાજિક વૈયક્તિક કાર્યનો હેતુ અને ઉદ્દેશ્યો :

- સામાજિક વૈયક્તિક કાર્યનો હેતુ સેવાર્થીને તેનો માનસિક સામાજિક સમસ્યાનો ઉકેલમાં મદદ કરવાનો છે.
- વ્યક્તિગત સેવાર્થીને વધુ સારી સામાજિક કામગીરી તરીકે કાર્ય કરવા સક્ષમ બનાવવા.
- સેવાર્થી તેના વ્યક્તિત્વનો વિકાસ કરી શકે તે માટે.
- સેવાર્થીની અહંકાર શક્તિને મજબૂત કરવા.
- સમાજકાર્યમાં સમસ્યાઓ અટકાવવા.
- અસરકારક સામાજિક કામગીરી માટે વ્યક્તિગત અને સામુદાયિક સંસાધનોને એકત્ર કરવા.

1.2.2 સામાજિક વૈયક્તિક કાર્યના ઉદ્દેશ્યો :

- વ્યક્તિની આંતરિક સમસ્યાઓને સમજવા અને ઉકેલવા માટે.
- તેની અહંકાર શક્તિને મજબૂત કરવા.
- સમાજકાર્યમાં સમસ્યાઓનું નિવારણ.
- સમાજકાર્યક્ષમતા વધારવા માટે સંસાધનોનો વિકાસ.

1.3 વ્યાખ્યા, મૂલ્યો અને ફિલોસોફી : સામાજિક વૈયક્તિક કાર્યની વ્યાખ્યા :

- ❖ સમાજકાર્યની વિવિધ રીતે વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવ્યું છે, જેમાંથી મુખ્ય નીચે મુજબ છે :
 1. મેરી રિચમોન્ડના જણાવ્યા અનુસાર “સામાજિક કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર)ને એક જ સમયે તેમના પોતાના અને તેમના સમાજના ભલાને હાંસલ કરવા માટેના સહકાર દ્વારા વિવિધ લોકો માટે અને તેમની સાથે વિવિધ વસ્તુઓ કરવાની કળા તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરી શકાય છે.”
 2. આર્થર ફ્રિન્ક અને અન્ય લોકોના મતે, “સામાજિક કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) એવી પદ્ધતિ ચે જેના દ્વારા એક વ્યક્તિ બીજાને કેટલીક સમસ્યાઓને પહોંચી વળવામાં મદદ કરે છે જે હકીકત એ છે કે આપણું વિશ્વ જેમ છે તેમ ગોઠવાયેલું છે.”
 3. સાનફોર્ડના જણાવ્યા મુજબ, “સામાજિક કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) એ સમાજકાર્યકર્તાઓ દ્વારા નિયુક્ત કરવામાં આવથઈ એક પદ્ધતિ છે જે વ્યક્તિઓને સામાજિક ગોઠવણની સમસ્યાઓનો ઉકેલ શોધવામાં મદદ કરે છે જેને તેઓ તેમના પોતાના પ્રયત્નો દ્વારા સંતોષકારક રીતે સંચાલન કરવામાં અસમર્થ હોય છે.”
 4. પોર્ટર આર. લીના જણાવ્યા અનુસાર, “સામાજિક કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) એ વ્યક્તિઓની જરૂરિયાતો, સંસાધનો અને પ્રતિક્રિયાઓને સમજને અસર કરવાની પદ્ધતિ છે”.

1.4 સમાજકાર્યના મૂલ્યો :

- ❖ સમાજકાર્ય વ્યવસાયના છ મુખ્ય મૂલ્યો :
 - સેવા
 - સામાજિક ન્યાય
 - વ્યક્તિનું ગૌરવ અને મૂલ્ય
 - માનવ સંબંધોનું મહત્ત્વ
 - અખંડિતતા
 - યોગ્યતા
- ❖ સેવા : જરૂરિયાતમંદ લોકોની સેવા કરો અને સામાજિક સમસ્યાઓના નિવારણ માટે કામ કરો.
- ❖ સામાજિક ન્યાય : સામાજિક અન્યાયને પડકારો અને નબળા અને પીડિત લોકો વથઈ સામાજિક પરિવર્તન માટે કામ કરો.
- ❖ વ્યક્તિનું ગૌરવ અને મૂલ્ય : દરેક વ્યક્તિનું સન્માન કરો અને સાંસ્કૃતિક અને વંશીય વિવિધતાનું ધ્યાન રાખો.
- ❖ માનવ સંબંધોનું મહત્ત્વ : માનવીય સંબંધોના મહત્ત્વને ઓળખો અને મૂલ્ય આપો. અને વ્યક્તિઓ અને સમુદાયોની સુખાકારીને વધારવા માટે આ સંબંધોને મજબૂત કરવા માટે કાર્ય કરો.

- ❖ પ્રામાણિકતા : વિશ્વાસપાત્ર બનો અને વ્યવસાયના મિશન, મૂલ્યો, નૈતિક સિદ્ધાંતો અને નૈતિક ધોરણોનું સમર્થન કરો.
- ❖ યોગ્યતા : યોગ્યતાના ક્ષેત્રમાં પ્રેક્ટિસ કરો, વ્યાવસાયિક જ્ઞાન અને કુશળતાનો સતત વિકાસ કરો અને વ્યવસાયના જ્ઞાનમાં યોગદાન આપો.

1.5 સામાજિક વૈયક્તિક કાર્યની ફિલોસોફી :

- દરેક મનુષ્યને ગૌરવ અને મૂલ્યવાન વ્યક્તિ તરીકે ગણવામાં આવે છે.
- મનુષ્ય પરસ્પર નિર્ભર છે. તે દર્શાવે છે કે એક અધિકાર, ફરજ મેટ્રિક્સ છે જે સમાજમાં માનવીય ક્રિયા પ્રતિક્રિયાઓને નિયંત્રિત કરે છે.
- સામાન્ય માનવ જરૂરિયાતો છે જે વ્યક્તિઓના વિકાસ અને વિકાસ માટે પૂરી અથવા સંતોષવાની જરૂર છે.
- દરેક વ્યક્તિમાં વૃદ્ધિ અને સિદ્ધિની સંભાવના હોય છે અને તે અથવા તેણીને આ સંભાવનાને સાકાર કરવાનો અધિકાર છે.
- સમાજની જવાબદારી છે કે તેઓને મદદ કરવાની જેમની પાસે તેમની સંભવિતતાની અનુભૂતિ માટેના સાધનો નથી.

1.6 સામાજિક વૈયક્તિક કાર્યનો ઇતિહાસ :

લોકોને મદદ કરવી એ પ્રાચીન કાળથી દરેક સમાજમાં જોવા મળતું હતું. તે અસહાય વિધવાઓ, અનાથ અને બીમાર લોકો માટે રક્ષણ પૂરું પાડવા પર કેન્દ્રિત હતું. ટેરિટીને મુખ્યત્વે શાશ્વત જીવન માટે સારા કાર્યોના ગુણને સુરક્ષિત કરવા માટે ભગવાનની કૃપા પ્રાપ્ત કરવાની ઈચ્છા દ્વારા પ્રોત્સાહન આપવામાં આવ્યું હતું. 14મી સદીની શરૂઆતમાં, ગરીબોને બે વર્ગોમાં વહેંચવામાં આવ્યા હતા, સક્ષમ અને નિરાધાર.. 1601માં રજૂ કરાયેલ એલિઝાબેથન પુઅર કાયદો સંગઠિત સામાજિક કલ્યાણના ઇતિહાસમાં સીમાચિહ્નરૂપ હતો. આ કાયદાએ પાત્ર ગરીબો માટે ગણી રાહતની જોગવાઈઓ સુનિશ્ચિત કરી. કાયદો પણ સક્ષમ શરીરવાળા ભિખારીઓને 'વર્ક હાઉસ'માં કામ કરવાનો આગ્રહ રાખે છે. ગરીબોને ત્રણ કેટેગરીમાં વહેંચવામાં આવ્યા હતા. સક્ષમ શારીરિક, નપુંસક ગરીબ અને આશ્રિત બાળક. ગરીબોના નિરીક્ષકો ગરીબ કાયદાના અમલ માટે જવાબદાર હતા. તેઓએ પાત્રતાની ચકાસણી કરી અને અરજદારોની પસંદગી કરી. 1692માં પસાર થયેલા વર્ક હાઉસ એક્ટમાં વર્ક હાઉસના કેદીઓની તાલીમ માટેની જોગવાઈઓ કરવામાં આવી હતી. વીસમી સદીના બીજા દાયકામાં, કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર)ની વ્યાવસાયિક પદ્ધતિની શરૂઆત યુ.એસ.એમાં થઈ હતી. યુ.એસ.એ.માં ગરીબોને મદદ કરવા માટેના પ્રારંભિક સંગઠિત પ્રયાસોમાંનો એક 1877માં લંડનની ચેરિટી ઓર્ગેનાઈઝેશનની પેટર્ન પર અમેરિકન ચેરિટી ઓર્ગેનાઈઝેશન સોસાયટીની સ્થાપના હથઈ, જે સાત વર્ષ અગાઉ શરૂ કરવામાં આવી હતી. સમાજનો ઉદ્દેશ ગરીબો અને જરૂરિયાતમંદોને મદદ કરવાનો હતો તેથી તેઓએ સ્વયંસેવકોનો ઉપયોગ કર્યો. જેમને મૈત્રીપૂર્ણ મુલાકાથઈઓનું કાર્ય ગરીબોના ઘરોની મુલાકાત લેવાનું અને તેમની જરૂરિયાતોને ધ્યાનમાં રાખીને સામગ્રી સહાય આપવાનું અને તેમને માર્ગદર્શન આપવાનું હતું. ગરીબોનો અંગત હેટા અને મૈત્રીપૂર્ણ મુલાકાથઈઓ દ્વારા તેમને રેન્ડર કરવામાં આવેલી મદદને રેકોર્ડ તરીકે જાળવી રાખવામાં આવી હતી.

સમય જતાં, મદદ આપથઈ સંસ્થાની પરિભાષામાં કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) અને સેવાર્થી દ્વારા અનુક્રમે ‘પેઈડ એજન્ટ્સ’ અને “ગરીબ” શબ્દનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો અને સંસ્થાની ઓફિસ ‘એજન્સી’ તરીકે ઓળખાવા લાગી. 1884માં કેનન સેમ્યુઅલ ઓગસ્ટસ બાર્નેટ દ્વારા સેટલમેન્ટ હાઉસની સ્થાપના કાર્યના ઇતિહાસમાં અન્ય નોંધપાત્ર સીમાચિહ્નરૂપ હતી. યુનિવર્સિટી સેટલમેન્ટ હાઉસનું નામ ટોયન્બિ હોલ રાખવામાં આવ્યું હતું.

મેરી રિચમન્ડનું પુસ્તક, “સામાજિક નિદાન”, જે 1917માં પ્રકાશિત થયું હતું. તેને કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર)માં પ્રથમ પુસ્તક તરીકે ગણવામાં આવે છે. આ પુસ્તકે સેવાર્થીને તેમની સમસ્યાઓનું મૂલ્યાંકન કરવા અને તેમને સંચાલન કરવાની પદ્ધતિસરની રીતો દ્વારા મદદ કરવાની પદ્ધતિ દર્શાવી છે. તેણે વ્યક્તિગતકરણના સિદ્ધાંત અને સેવાર્થીના સ્વ-નિર્ધારણના અધિકારની પણ રજૂઆત કરી. 1920ના દાયકામાં ઉભરી આવથઈ ફોઈરિયન મનોવિજ્ઞાનની કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) પર મજબૂત અસર પડી હતી.

અમેરિકન કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર)એ ભારતમાં કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર)ના ઉપયોગને પ્રભાવિત કર્યો. 1936માં બોમ્બેમાં જ્યારે સર દોરાબજી ટાટા ગ્રેજ્યુએટ સ્કૂલ ઓફ સોશિયલ સાયન્સની શરૂઆત કરવામાં આવી ત્યારે કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) શીખવવામાં આવતા અભ્યાસક્રમોમાંનો એક હતો, અને તે લોકોને તેમની સામાજિક કામગીરીની સમસ્યાઓમાં મદદ કરવા માટેની પ્રેક્ટિસની પદ્ધતિ બની ગઈ હતી.

1.7 સામાજિક-વૈયક્તિક કાર્યનો અવકાશ અને મર્યાદાઓ :

1.7.1 સામાજિક વૈયક્તિક કાર્યનો અવકાશ :

ઓસ્ટ્રેલિયન એસોસિએશન ઓફ સોશિયલ વર્કર્સ (AASW) સ્કોપ ઓફ સોશિયલ વર્ક પ્રેક્ટિસ શ્રેણી સમાજકાર્ય પ્રેક્ટિસના અવકાશ અને યોગદાનની પ્રસ્તાવના આપે છે. કેસ મેનેજમેન્ટ અને સંભાળ સંકલન અને સમાજકાર્ય વ્યવસાયનું એક મહત્વપૂર્ણ પ્રેક્ટિસ કૌશલ્ય છે. કેસ મેનેજમેન્ટ દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવથઈ સમાજકાર્ય સેવાઓનો અવકાશ સંસ્થાકીય સંદર્ભ અનુસાર બદલાય છે, અને તેમાં નીચેનાનો સમાવેશ થઈ શકે છે.

- ❖ સિસ્ટમ્સ નેવિગેશન અને સેવાઓનું સંકલન, ખાસ કરીને સંભાળના સંક્રમણો અથવા અન્ય મહત્વપૂર્ણ જીવન સંક્રમણો દરમિયાન સેવાર્થી વથઈ અને તેમના સહયોગથી વકીલાત વ્યક્તિઓ, પરિવારો અને સમુદાયો માટે શિક્ષણ (દા.ત. આરોગ્ય અને કલ્યાણ પ્રણાલીને સમજવું, સુખાકારી પ્રમોશન, વાલીપણાનું કૌશલ્ય, થઈવ્ર અથવા કોનિક પરિસ્થિતિઓનું સંચાલન, નોકરી-શોધ વ્યૂહરચના)
- ❖ સંસાધન માહિથઈ અને રેફરલ (દા.ત. નાણાકીય, આવાસ, કાનૂની, તબીબી)
- ❖ વ્યક્તિગત પરામર્શ
 - યુગલો અને કુટુંબ પરામર્શ
 - કુટુંબ-ટીમ પરિષદો
 - સેવા યોજનાનું ચાલુ દેખરેખ અને મૂલ્યાંકન

- સ્થાયીતા, આયુષ્ય અને આગોતરી સંભાળનું આયોજન
- ટીમ અને સંસ્થાકીય સેવા વિકાસ, આયોજન અને સહયોગ
- જૂથ હસ્તક્ષેપ (એટલે કે સાયકોથેરાપ્યુટિક જૂથો, વ્યવસાયિક રીતે સુવિધાયુક્ત મનોશૈક્ષણિક જૂથો, અથવા પીઅર-આગેવાની સહાયક જૂથો)
- કૌટુંબિક સંભાળ સહાયક દરમિયાનગીરીઓ
- કટોકટી દરમિયાનગીરી
- આપત્તિ આયોજન અને સજજતા
- મધ્યસ્થી અને સંઘર્ષનું નિરાકરણ
- નીતિ અને સંશોધન વિકાસ

1.7.2 ભારતમાં સામાજિક વૈયક્તિક કાર્યની મર્યાદાઓ :

- મોટે ભાગે આપણે પશ્ચિમની પદ્ધતિને અનુસરીએ છીએ.
- સામાજિક વૈયક્તિક કાર્ય વિશે સ્વદેશી સાહિત્યનો અભાવ.
- મોટાભાગે સામાજિક વૈયક્તિક કાર્યના ક્ષેત્રની યોગ્ય ઓળખ હોયઈ નથી.
- શહેરી વ્યવસ્થા પર વધુ ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે. જ્યારે ગ્રામીણ ક્ષેત્રે વધુ ધ્યાન કેન્દ્રિત થતું નથી.
- તે સમય માંગી લે છે.

1.7.3 ITS મહત્ત્વ અને સબંધ સાથે સમાજકાર્યની અન્ય પદ્ધતિઓ :

❖ સામાજિક વૈયક્તિક કાર્યનું મહત્ત્વ :

સામાજિક વૈયક્તિક કાર્ય એ વ્યાવસાયિક સમાજકાર્યની એક મહત્ત્વપૂર્ણ પદ્ધતિ અને તકનીક છે. તેનો હેતુ વ્યક્તિની સમસ્યાઓના વ્યક્તિગત ઉકેલો શોધવાનો છે. સોશિયલ કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર)નું ધ્યાન વ્યક્તિ પર છે. લોકો ઘણીવાર વ્યક્તિગત અથવા પર્યાવરણીય પરિબળો કારણે મુશ્કેલીઓનો સામનો કરે છે. જે તેમની ખામી તરફ દોરી જાય છે અને પરિણામે સમાજમાં ગેરવ્યવસ્થા થાય છે. કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) વ્યક્તિ અને સમસ્યાઓને સારી રીતે સમજે છે અને તેની મુશ્કેલીઓને મજબૂત કરવા માટે તેને સંતુલિત કરવામાં મદદ કરે છે. સામાજિક વૈયક્તિક કાર્ય એ વ્યક્તિને વધુ સારા સામાજિક સબંધો અને ગોઠવણ માટે કામ કરવામાં મદદ કરવાની એક કળા છે, તે વ્યક્તિને વ્યક્તિગત રીતે મદદ કરવાની, તેમની સામે આવથઈ વિવિધ સમસ્યાઓનો અસરકારક રીતે સામનો કરવા માટે અને તે વ્યક્તિને તેમના પોતાના ઉપયોગ માટે મદદ કરવાની એક રીત છે. વ્યક્તિગત અને સામાજિક સમસ્યાઓની સારવાર અને નિવારણ માટે ભૌતિક અને મનોવૈજ્ઞાનિક બંને સંસાધનો જરૂરી છે.

1.7.4 સામાજિક વૈયક્તિક કાર્યની અન્ય પદ્ધતિઓ સાથેનો સબંધ :

કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) અને સામાજિક કાર્યની અન્ય પદ્ધતિઓ વચ્ચે ગાઢ સબંધ છે. સામાજિક વૈયક્તિક કાર્યની પદ્ધતિઓ અથવા તકનીકો સમસ્યા માટે અલગ અલગ અભિગમો છે. ત્યાં વ્યક્તિગત જરૂરિયાતો અને વ્યક્તિગત

ઉકેલો, જૂથ જરૂરિયાતો અને જૂથ ઉકેલો, સમુદાય જરૂરિયાતો અને તે સમુદાય ઉકેલો એ સામૂહિક જરૂરિયાતો અને સામૂહિક ઉકેલો છે. અનુક્રમે સામાજિક કેસવર્ક, જૂથ કાર્ય, સમુદાય સંગઠન એ સામાજિક ક્રિયા વિકસાવવામાં આવી હતી. આધુનિક સમાજકાર્યને વ્યક્તિઓ અથવા જૂથો તરીકે તેમની ચોક્કસ ઈચ્છાઓ અને ક્ષમતાઓ અનુસાર અને સમુદાયના લોકો સાથે સુમેળમાં સંતોષકારક સંબંધો અને જીવન ધોરણ પ્રાપ્ત કરવા માટે મદદ કરવાના હેતુથી લોકોને વ્યાવસાયિક સેવા તરીકે વર્ણવવામાં આવે છે. (ટ્રેકર). અમે સમાજકાર્યને વ્યક્તિઓ, જૂથ અને સમુદાયો સાથે કામ કરવા માટે ઉપયોગમાં લેવાથઈ પદ્ધતિઓના સંદર્ભમાં વ્યાખ્યાયિત કરી શકીએ છીએ. સામાજિક વૈયક્તિક કાર્ય, જૂથ કાર્ય અને સમુદાય સંગઠન કાર્ય આ પદ્ધતિઓ છે.

સામાજિક વૈયક્તિક કાર્ય એ પદ્ધતિસરના સમગ્રનો એક ભાગ છે. It સમગ્ર સમાજકાર્યમાં યોગદાન આપે છે, તેમ છતાં તે એકલા પણ છે. એવું કહી શકાય નહીં કે જૂથ કાર્ય અથવા કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) અથવા સામુદાયિક સંસ્થાનું કાર્ય વધુ મહત્વનું છે કે ઓછું મહત્વનું છે. ત્રણેયની જરૂર છે અને ત્રણેય સંબંધિત છે. સામાજિક વૈયક્તિક કાર્યના વ્યવસાયમાં સામાજિક વૈયક્તિક કાર્ય, સામાજિક જૂથ કાર્ય અને સમુદાય સંગઠન મુખ્ય પદ્ધતિઓ તરીકે કાર્ય કરે છે. સમાજકાર્યને “સામાજિક જરૂરિયાતો પૂરી કરવા માટે વ્યક્તિઓ, જૂથો અને સમુદાયો સાથે કામ કરવાની વ્યાવસાયિક પ્રક્રિયા” તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવે છે. (ટ્રેકર). બધા સમાજકાર્યકરો વ્યક્તિઓ સાથે કામ કરે છે, પછી ભલે તે કામદારો હોય, જૂથ કામદારો હોય, સામુદાયિક સંસ્થાના કાર્યકરો હોય. તેઓ જે ડિગ્રી સુધી આમ કરે છે તે વ્યવસ્થા પર આધાર રાખે છે કે જેમાં કાર્ય ચાલુ છે. કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર), ગ્રુપ વર્ક અને કોમ્યુનિટી ઓર્ગેનાઈઝેશન વર્કના ઉદ્દેશો મૂળભૂત રીતે અલગ નથી. સિદ્ધાંત જે ત્રણ પદ્ધતિઓને રેખાંકિત કરે છે તે આશ્ચર્યજનક રીતે સમાન છે. કાર્યકર્તાએ વ્યક્તિગત, અથવા જૂથ અથવા સમુદાયને તેના વિકાસના સ્તરે સ્વીકારવું જોઈએ. કાર્યકર્તાએ વ્યક્તિ, જૂથ અથવા સમુદાય દ્વારા વ્યાખ્યાયિત કર્યા મુજબ જરૂરિયાતના તબક્કે તેનું કાર્ય શરૂ કરવું જોઈએ. કાર્ય, સમૂહ કાર્ય અને સામુદાયિક સંસ્થાના કાર્યમાં વ્યક્તિની અખંડિતતાનું આદર મહત્ત્વ ધરાવે છે.

1.8 સારાંશ :

સમાજકાર્ય પદ્ધતિઓ એ એવી પદ્ધતિ છે જેનો ઉપયોગ સમાજકાર્યકરો તમામ ઉંમરના અને સમાજના વિવિધ વર્ગોના લોકોને તેમની સામાજિક કામગીરીને વધારવા અને તેમની સમસ્યાઓનો વધુ અસરકારક રીતે સામનો કરવા માટે મદદ કરવા માટે કરે છે. સામાજિક કાર્યકરો તેઓ કઈ સમસ્યાઓ અને મુદ્દાને સંબોધવા માંગે છે તે પસંદ કરતા નથી અને પસંદ કરતા નથી. તેઓ સમસ્યાને ખૂબ જ મુશ્કેલ સમસ્યા પણ જુએ છે, અને લોકોને તેને ઉકેલવામાં મદદ કરવાનો પ્રયાસ કરો. તેઓએ એક તરફ વ્યક્તિગત સમસ્યાઓ અને બીજી તરફ સમગ્ર સંસ્થાઓ અને સમુદાયોને અસર કરથઈ ખૂબ જ વ્યાપક સમસ્યાઓ ધરાવતા લોકોને મદદ કરવા માટે પોતાને તૈયાર કરવા જોઈએ.

1.9 તમારી પ્રગતિ તપાસો :

- (1) સામાજિક વૈયક્તિક કાર્ય વ્યાખ્યાયિત કરો.
- (2) કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર)માં કયું પુસ્તક પ્રથમ ગણાય છે? પુસ્તકના લેખક કોણ છે?
- (3) ભારતમાં સમાજકાર્યની કોઈપણ બે મર્યાદાઓની યાદી આપો.

1.10 તમારી પ્રગતિ તપાસવા માટેના જવાબો :

- (1) મેરી રિયમોન્ડના જણાવ્યા અનુસાર “સામાજિક કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર)”ને એક જ સમયે તેમના પોતાના અને તેમના સમાજના ભલાને હાંસલ કરવા માટે વિવિધ લોકો માટે અને તેમની સાથે વિવિધ વસ્તુઓ કરવાની કળા તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરી શકાય છે”
- (2) મેરી રિયમોન્ડનું પુસ્તક, “સામાજિક નિદાન”, જે 1917માં પ્રકાશિત થયું હતું, તેને કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર)નું પ્રથમ પુસ્તક માનવામાં આવે છે.
- (3) મોટે ભાગે આપણે પશ્ચિમની પદ્ધતિને અનુસરીએ છીએ. સામાજિક વૈયક્તિક કાર્ય વિશે સ્વદેશી સાહિત્યનો અભાવ રહે છે.

1.11 ચાવીરૂપ શબ્દો :

- સેવાર્થી : CASW કોડ ઓફ એથિક્સ (2005) સેવાર્થીને વ્યક્તિ, કુટુંબ, વ્યક્તિઓનો સમુહ, સમાવિષ્ટ સંસ્થા, એસોસિએશન અથવા સમુદાય કે જેના વચ્ચે સમાજકાર્યકર સેવા પ્રદાન કરે છે અથવા સંમત થાય છે અથવા જેમને સમાજકાર્યકર કાયદેસર રીતે જવાબદાર છે તે” તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરે છે. સેવા પૂરી પાડવા માટે.
- યોગ્યતા : જ્ઞાન, કુશળતા અને મૂલ્યોનું ઉત્પાદન.
- કટોકટી : માનસિક, ભાવનાત્મક, શારીરિક અને વર્તણૂકીય
- દરમિયાનગીરી : તકલીફ માટે તાત્કાલીક અને ટૂંકા ગાળાની કટોકટીની પ્રતિક્રિયા.
- આપત્તિ : અચાનક અકસ્માત અથવા કુદરતી આપત્તિ કે જે મહાન નુકસાન અથવા જાનહાનિનું કારણ બને છે.
- મધ્યસ્થી : તેને ઉકેલવા માટે વિવાદમાં હસ્તક્ષેપ આર્બિટ્રેશન

1.12 સંદર્ભ સૂચિ :

- <http://christcollegemsw.blogspot.com/2007/08/unit-i-introduction-to-social-casework.html>
- “Theory and Practice of Social Case Work” - Book by GordonHamilton, 1940.
- <Http://Anucde.Net/Materials/M.A%20Social%20Work%20P-III%20DSW03.Pdf>
- Social Diagnosis, Book by Mary Richmond, 1917
- https://kkhsou.ac.in/eslm/E-SLM-for-Learner/5th%20Sem/Bachelor%20Degree/BSW/HPSW/HPSW-3_with_changes_incorporated.pmd.pdf

એકમ-2
સામાજિક વૈયક્તિક કાર્યના મૂળભૂત ઘટકો

રૂપરેખા :-

- 2.0 ઉદ્દેશ્યો
- 2.1 પ્રસ્તાવના
- 2.2 સામાજિક વૈયક્તિક કાર્યના મૂળભૂત ઘટકો
 - 2.2.1 વ્યક્તિ
 - 2.2.2 મુશ્કેલી
 - 2.2.3 સ્થળ/એજન્સી
 - 2.2.4 પ્રક્રિયા
- 2.3 સામાજિક વૈયક્તિક કાર્યના સિદ્ધાંતો
- 2.4 ચાવીરૂપ શબ્દો
- 2.5 સારાંશ
- 2.6 તમારી પ્રગતિ ચકાસવા માટેના જવાબો
- 2.7 સંદર્ભ સૂચિ
- 2.8 સ્વાધ્યાયના પ્રશ્નો

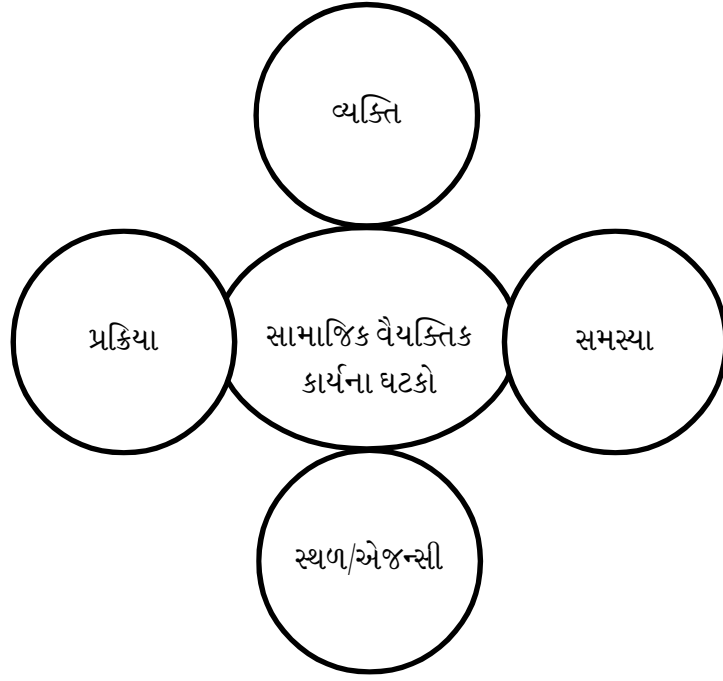
2.0 ઉદ્દેશ્યો :

વિદ્યાર્થીમિત્રો, આ એકમને સમજ્યાબાદ તમે,

- સામાજિક વૈયક્તિક કાર્યના મૂળભૂત ઘટકો સમાજકાર્યની વિભાવનાને સમજો.
- સામાજિક વૈયક્તિક કાર્યના સિદ્ધાંતો જાણો.

2.1 પ્રસ્તાવના :

પર્લમેન કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર)ના ચાર ઘટકો સમજાવે છે. “સમસ્યા, સ્થળ, એજન્સી અને પ્રક્રિયા” ગ્રહકોને મદદ કરવા માટે. તેણી સમજાવે છે સમસ્યાઓ જરૂરિયાતોમાંથી ઊભી થાય છે. આ સમસ્યાઓ પ્રશિક્ષિત મદદગાર-કાર્યકર અને ગ્રહકો વચ્ચેની ક્રિયાપ્રતિક્રિયાની પ્રક્રિયા દ્વારા ઉકેલવામાં આવે છે. આ હેતુપૂર્વક સ્થાપિત સબંધનો હેતુ સેવાર્થીની સમસ્યાનો સામનો કરવાની ક્ષમતા વિકસાવવાનો છે. કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) વ્યક્તિને આંતરવ્યક્તિત્વ મેળાપ દ્વારા સમાજકાર્યનું ઉચ્ચ સ્તર પ્રાપ્ત કરવામાં સક્ષમ બનાવે છે. તે સેવાર્થી ઉપલબ્ધ સંસાધનોનો ઉપયોગ કરીને સામાજિક લક્ષ્યો હાંસલ કરવામાં મદદ કરે છે.

2.2 સામાજિક વૈયક્તિક કાર્યના મૂળભૂત ઘટકો :

સામાજિક વૈયક્તિક કાર્ય એ છે કે સમસ્યાવાળી વ્યક્તિ એવી જગ્યાએ આવે છે, જ્યાં વ્યાવસાયિક પ્રતિનિધિએ આપેલ પ્રક્રિયા દ્વારા તેને મદદ કરે છે.

પર્લમેને તેમના એકબીજા સાથેના સંબંધમાં સામાજિક વૈયક્તિક કાર્યના ચાર આવશ્યક ઘટકો સૂચવ્યા. તેઓ વ્યક્તિ, સમસ્યા, સ્થળ/એજન્સી અને પ્રક્રિયા છે.

2.2.1 વ્યક્તિ :

આપણામાંથી કોઈપણ વ્યક્તિ ક્યારેય બીજી વ્યક્તિની સંપૂર્ણતા જાણી શકે નહીં. વ્યક્તિની વર્તણૂકનો હેતુ અને અર્થ સંતોષ મેળવવા, હતાશા ટાળવા અને હલનચલનમાં સંતુલન જાળવવાનો હોય છે. સામાજિક કેસવર્ક સાથે સંકળાયેલા લોકો કેસવર્કર અને સેવાર્થી છે. સેવાર્થી એવી વ્યક્તિ છે જેને માનસિક સમસ્યા હોય છે. સેવાર્થી પુરુષ, સ્ત્રી અથવા બાળક હોઈ શકે છે જેને અમને મદદની જરૂર છે. કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) વ્યવસાયિક રીતે લાયક અને કુશળ વ્યક્તિ છે. જો કેસવર્ક સેવાર્થીની સમસ્યાઓ હલ કરવા માંગે છે તો તેણે સેવાર્થીને મળવું જોઈએ, તેની સાથે ચર્ચા કરવી જોઈએ અને કોલેટરલ જાણ્યા પછી જ તે ઉપાયો સૂચવી શકે છે. અમારા વિકાસના કોઈપણ તબક્કામાં અમે હતાશા અથવા અમારી ડ્રાઈવમાં અવરોધોનો સામનો કરીએ છીએ, અમારા વર્તન પ્રતિભાવશીલ છે, તેથી અમે ચિડાઈએ છીએ, અવરોધિત છીએ અથવા બેચન અથવા ભયભીત છીએ. સામાજિક એજન્સી પાસે મદદ માટે આવનાર વ્યક્તિ તેના વર્તનમાં અર્થની શોધ દ્વારા જ જાણી અને સમજી શકાય છે. માનવ વ્યક્તિત્વની શક્તિઓ ત્રણ મુખ્ય કાર્યોમાં જોડાય છે. ફોઈડ તેમજ Id, Ego અને Super Ego કહે છે. વ્યક્તિ હંમેશા વર્તમાનમાં બનવાની અને ભવિષ્યમાં બનવાની પ્રક્રિયામાં હોય છે. જે વ્યક્તિ સોશિયલ એજન્સીમાં સેવાર્થી તરીકે આવે છે તે હંમેશા તણાવમાં રહે છે.

2.2.2 મુશ્કેલી/ સમસ્યા :

માનવ જીવનના કોઈપણ ભાગમાં સમસ્યાઓ સાંકળ પ્રતિક્રિયાઓ ધરાવે છે. અસંતુષ્ટ જરૂરિયાત સમસ્યાઓ ઊભી કરે છે. આપણે માનવ સમસ્યાઓનું વિભાજન કરી શકતા નથી જે સાંકળ પ્રતિક્રિયાઓ પેદા કરે છે. કોઈપણ સમસ્યા કે જે વ્યક્તિ સામનો કરે છે તેનું ઉદ્દેશ્ય અને વ્યક્તિલક્ષી મહત્ત્વ બંને હોય છે. સમસ્યા વ્યક્તિના અસરકારક સમાજકાર્યને અસર કરે છે. જો કોઈ વ્યક્તિ પોતાની જાત અને પર્યાવરણ સાથે એડજસ્ટ ન થઈ શકે તો તેની સમસ્યા ઊભી થાય છે. સમસ્યા સામાજિક, આર્થિક, તબીબી, મનોવૈજ્ઞાનિક વગેરે હોઈ શકે છે.

❖ ઉદાહરણો :

- આર્થિક સમસ્યા - ગરીબી
- બીમારીની સમસ્યા - તબીબી સમસ્યા
- ચિંતાની સમસ્યા - મનોવૈજ્ઞાનિક સમસ્યા
- સામાજિક સમસ્યા - મદ્યપાન

2.2.3 સ્થળ/એજન્સી :

જેજગ્યા પર વ્યક્તિ પોતાની સમસ્યાઓ માટે મદદ માટે આવે છે તેને સામાજિક એજન્સી તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. જ્યારે તે સમાજકાર્યમાં મદદ કરે છે ત્યારે તે સમાજકાર્ય એજન્સી તરીકે ઓળખાય છે. સ્થળ સામાજિક એજન્સી અથવા સમાજ સેવા વિભાગ અથવા માનવ કલ્યાણ એજન્સી છે. તેનો હેતુ ખાસ સામાજિક સમસ્યાઓ ધરાવતી વ્યક્તિઓને મદદ કરવાનો છે જે સારા વ્યક્તિગત અથવા પારિવારિક જીવનને અવરોધે છે. કાઉન્સેલિંગ આપવા માટે એક એજન્સી હોવી જોઈએ. કેસવર્કર સામાજિક કલ્યાણ એજન્સી, હોસ્પિટલ, કાઉન્સેલિંગ સેન્ટર, ઉદ્યોગ વગેરે જેવી એજન્સી હેઠળ કામ કરે છે. જો કેસ વર્કર હોય તો આ એજન્સીઓ સેવાર્થીને સારવાર સેવાઓ પૂરી પાડે છે. એજન્સીની મુખ્ય લાક્ષણિકતા એ છે કે તેની પાસે પૂરતો સ્ટાફ ઉપલબ્ધ હોવો જોઈએ, તેની પાસે વ્યાખ્યા હેતુઓ હોવા જોઈએ અને તેની પાસે પૂરતા સંસાધનો હોવા જોઈએ. સામાજિક એજન્સી એ એક જીવંત, અનુકૂળનશીલ સજીવ છે જે અન્ય જીવંત જીવોની જેમ સમજવા અને બદલવા માટે સંવેદનશીલ છે. એજન્સીમાં દરેક સ્ટાફ સભ્ય એજન્સીના કાર્યના અમુક ભાગ માટે બોલે છે અને કાર્ય કરે છે, અને કેસ વર્કર તેની વ્યક્તિગત સમસ્યા હલ કરવામાં મદદમાં એજન્સીનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે. કેસ વર્કર તેની એજન્સીનું પ્રતિનિધિત્વ કરતી વખતે તેના વ્યવસાયનો પ્રથમ અને અગ્રણી પ્રતિનિધિ છે.

2.2.4 પ્રક્રિયા :

કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્ય) પ્રક્રિયામાં ધ્યાનનું કેન્દ્ર એ પ્રોફેશનલ હેલ્પર (કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યની પ્રક્રિયામાં ઈન્ટેક, અભ્યાસ, નિદાન, સારવાર, સમાપ્તિ, પૂર્વસૂચન અને ફોલો-અપ જેવા વિવિધ તબક્કાઓનો સમાવેશ થાય છે.)

- ઈન્ટેક એટલે સેવાર્થીને સ્વીકારવું.
- કેસ સ્ટડી એટલે સમસ્યાની મનો-સામાજિક તપાસ.
- નિદાનનો અર્થ છે સમસ્યાના કારણ-અસર સંબંધ વિશે તથ્ય એકત્ર કરવાનો અભ્યાસ.
- સારવાર એટલે સારવાર માટે લેવાયેલા પગલાં
- સમાપ્તિ એટલે સેવાર્થી સાથે વારંવારના સંપર્કમાં ઘટાડો.
- પૂર્વસૂચન એટલે સારવારની અસર પછી
- ફોલો-અપ એટલે કેસની સમીક્ષા કરવી.

2.3 સામાજિક વૈયક્તિક કાર્યના સિદ્ધાંતો :

સામાજિક વૈયક્તિક કાર્યકર્તાએ તેના સેવાર્થી સાથે વ્યવહાર કરથઈ વખતે નીચેના સિદ્ધાંતોનો ઉપયોગ કરવાની અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે.

1. સ્વીકૃતિના સિદ્ધાંતો.
2. વ્યક્તિગતકરણના સિદ્ધાંતો.
3. સેવાર્થીની ભાગીદારીનો સિદ્ધાંત.
4. નિયંત્રિત ભાવનાત્મક ભાગીદારીના સિદ્ધાંતો.
5. સમસ્યા હલ કરવાની ક્ષમતા અને સ્વ-નિર્ધારણના સિદ્ધાંતો.
6. ગોપનીયતાનો સિદ્ધાંત.
7. સંસાધનોના વિકાસ અને ઉપયોગનો સિદ્ધાંત.

1. સ્વીકૃતિના સિદ્ધાંતો :

સમાજકાર્યકર અને સેવાર્થી વચ્ચેનો સંબંધ બે વિવિધ પરિસ્થિતિઓમાં ઉભરી આવે છે. સોશિયલ કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) તેના અનુભવ અને વ્યાવસાયિક કુશળતાની મદદથી મુલાકાતને મજબૂત બનાવવાનો પ્રયાસ કરે છે. પ્રારંભિક મુલાકાત સમયે સેવાર્થી ઈન્ફિરિયોરિટી કોમ્પ્લેક્સથી પીડાય છે. તે તેની સમસ્યાઓમાં ઊંડો રસ લે છે. પરિણામે, સેવાર્થી ઘણી હકીકતો જાહેર કરે છે જે તેની સમસ્યાના ઉકેલને સમજવામાં મદદ કરે છે. સ્વીકૃતિના સિદ્ધાંતો માનવતાવાદની મૂળભૂત ધારણાઓ પર આધારિત છે. તે સૂચવે છે કે સમાજકાર્યકરોએ જ્ઞાનને સમજવું જોઈએ, પ્રાપ્ત કરવું જોઈએ અને વ્યક્તિગત સેવાર્થી સાથે સંબંધ સ્થાપિત કરવો જોઈએ.

- હેતુ : માન આપવું, મદદ કરવી, આરામ આપવો, ઉપચારાત્મક સમજણ, સ્વીકાર, પ્રાપ્ત કરવું વગેરે.
- સ્વીકૃતિની ગુણવત્તા : હૂંફ, સૌજન્ય, સાંભળવું, આદર, ચિંતા, રસ, સુસંગતતા, પરિપક્વતા, યોગ્યતા જીવનનો અનુભવ દાખલ કરવાની અને શેર કરવાની ઈચ્છા.

- ઓબ્જેક્ટ : એક સાથી માનવ તરીકે તેની પ્રામાણિકતા, વ્યક્તિ તરીકે તે તેની તમામ મર્યાદાઓ સાથે છે.

❖ સ્વીકૃતિમાં અવરોધો :

- માનવ વર્તનનું અપૂરતું જ્ઞાન.
- બિન-સ્વીકૃતિ
- સ્વ-જાગૃતિનો અભાવ
- પૂર્વગ્રહો અને પૂર્વગ્રહો
- સેવાર્થીને પોતાની લાગણીઓ આપવી
- અનિચ્છનીય ખાતરી
- સ્વીકૃતિ અને મંજૂરી વચ્ચે મૂંઝવણ
- સેવાર્થી માટે આદર ગુમાવવો
- ઓળખથી વધુ

1. વ્યક્તિગતકરણના સિદ્ધાંતો :

સેવાર્થીની વ્યક્તિગત ક્ષમતા એકબીજાથી અલગ હોય છે. દરેક સેવાર્થી વિભેદક સારવારની જરૂર છે. તમામ પ્રકારના સેવાર્થી માટે એક સામાન્ય અને સામાન્ય સારવાર પર્યાપ્ત નથી. આ સિદ્ધાંત દરેક સેવાર્થીની વ્યક્તિગત તરીકેની સારવાર પર આધારિત છે. “વ્યક્તિગતકરણ એ દરેક સેવાર્થીની અનન્ય ગુણવત્તાની ઓળખ અને સમજણ છે અને દરેકને વધુ સારી ગોઠવણ તરફ મદદ કરવા માટે સિદ્ધાંતો અને પદ્ધતિઓનો વિભેદક ઉપયોગ છે. વ્યક્તિગતકરણમાં વ્યક્તિ સાથે માત્ર એક માણસ તરીકે નહીં પરંતુ તેના અંગત મતભેદો સાથે માણસ તરીકે વર્તવું જોઈએ.” માનવીય વર્તનની મૂળભૂત લાક્ષણિકતાઓ અને પેટર્ન આનુવંશિકતા, પર્યાવરણ, કેદીની બુદ્ધિ, પ્રવૃત્તિઓ અને સહકારથી પ્રભાવિત થાય છે. દરેક વ્યક્તિમાં વિવિધ બાહ્ય અને આંતરિક ઉત્તેજના હોય છે. તેની લાગણીઓ અને યાદો વ્યક્તિગત રીતે તેના વિચારો, લાગણીઓ અને વર્તનને પ્રભાવિત કરે છે. તેથી અનન્ય બનો. સેવાર્થી અનન્ય હોવા અંગે સભાન છે. સેવાર્થી ઉચ્ચ સંવેદનશીલતા સાથે આવે છે.

1. સેવાર્થીની ભાગીદારીનો સિદ્ધાંત :

સામાજિક કેસ કાર્ય સેવાર્થી અને તેના સામાજિક વાતાવરણ વચ્ચે ગોઠવણની સ્થાપના તરફ લક્ષી છે. આ પ્રક્રિયામાં સેવાર્થીની ભાગીદારી ખૂબ જ જરૂરી છે. સેવાર્થી તેની સમસ્યાના ઉકેલ માટે હાથ ધરેલા પ્રયાસોમાં સહભાગી થવું જોઈએ. આમ, ગ્રહકોની ભાગીદારીનો સિદ્ધાંત સેવાર્થીના વ્યક્તિગત પ્રયત્નોને યોગ્ય માન્યતા આપે છે.

2. નિયંત્રિત ભાવનાત્મક ભાગીદારીના સિદ્ધાંતો :

જ્યારે કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) સાથે તેની / તેણીની લાગણીઓ અથવા સમસ્યાઓની વાત કરે છે ત્યારે કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) પ્રક્રિયા દરમિયાન સેવાર્થી સાથે ભાવનાત્મક રીતે સંકળાયેલા ન હોવા જોઈએ.

- સેવાર્થીની લાગણીઓ પ્રત્યે કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર)ની સંવેદનશીલતા,
- સેવાર્થીની લાગણીઓનો અર્થ સમજાવો.
- સેવાર્થીની લાગણીઓને હેતુપૂર્ણ અને યોગ્ય પ્રતિભાવ
- મનોવૈજ્ઞાનિક આધાર અને પ્રતિ પ્રોત્સાહિત કરો અથવા બંધ વધુ અભિવ્યક્તિઓ અથવા વર્ગીકરણ માટે.
- વર્ગીકરણ માટે

❖ ત્રણ ઘટકો :

- સંવેદનશીલતા - સેવાર્થીની લાગણીઓને જોવી અને સાંભળવી.
- સમજણ :- સેવાર્થીના સબંધમાં લાગણીઓનો અર્થ સમજવા માટે.
- પ્રતિભાવ :- તે મૌખિક જ જરૂરી નથી. અનિવાર્યપણે તે અભિગમ અને લાગણીઓનો પ્રતિભાવ છે, જે જ્ઞાન અને હેતુ દ્વારા માર્ગદર્શન આપે છે.

3. સમસ્યા હલ કરવાની ક્ષમતા અને સ્વ-નિર્ધારણના સિદ્ધાંતો :

સમસ્યાના નિરાકરણનો મુખ્ય ઉદ્દેશ્ય માનવ ક્ષમતા અને સંતોષનું સ્તર વધારવાનો છે. આ સેવાર્થીના અહંકારની કામગીરીને મજબૂત કરવા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે. તે સેવાર્થીના અહમ કાર્યને વધારવા માટે કેસ વર્ક વૈયક્તિક કાર્યકરની ક્ષમતા પર પણ ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે. આ સમસ્યાના નિરાકરણના સિદ્ધાંતોનો સાર છે. કેસની કાર્ય પ્રક્રિયામાં પોતાની પસંદગી અને નિર્ણય લેવાની સ્વતંત્રતા સેવાર્થીના અધિકાર અને જરૂરિયાતની માન્યતા છે. સામાજિક જવાબદારી, ભાવનાત્મક ગોઠવણ અને વ્યક્તિત્વ વિકાસ ત્યારે જ શક્ય છે જ્યારે વ્યક્તિ તેની સ્વતંત્રતા અને પસંદગીના નિર્ણયનો ઉપયોગ કરવામાં મદદ કરે છે. સેવાર્થીનો સ્વનિર્ધારણનો અધિકાર સેવાર્થીની નિર્ણય લેવાની ક્ષમતા, નાગરિક અને નૈતિક કાયદા દ્વારા અને એજન્સીના કાર્ય દ્વારા મર્યાદિત છે. સ્વ-નિર્ધારણ એ સેવાર્થીના વિકાસ અને વિકાસમાં એક મહત્વપૂર્ણ પાસું છે.

4. ગોપનીયતાનો સિદ્ધાંત :

ગોપનીયતા એ સેવાર્થીને લગથઈ ગુપ્ત માહિતી રાખવાની છે જે વ્યાવસાયિક સબંધોમાં જાહેર કરવામાં આવે છે. ગોપનીયતા સેવાર્થીના ગુપ્તતા રાખવાના અધિકાર પર આધારિત છે. સેવાર્થી દ્વારા જાહેર કરવામાં આવેલી ગુપ્ત માહિતી જાહેર ન કરવી, તે કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર)ની ફરજ છે. સ્વાભાવિક, વચન અને સોંપાયેલ રહસ્યો એમ ત્રણ પ્રકારનાં રહસ્યો છે. કુદરતી રહસ્ય એ માહિતી છે જે વ્યક્તિને ઈજા પહોંચાડે છે અથવા દુઃખી કરે છે. વચનબદ્ધ રહસ્ય એ માહિતી છે જે સેવાર્થીને વિશ્વાસ અથવા ખાતરી આપે છે, અને સોંપાયેલ ગુપ્ત માહિતી છે જે જાહેરમાં કરવામાં આવશે નહીં. જો કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) ગોપનીયતાનું ઉલ્લંઘન કરે છે, તો સબંધ નાશ પામશે.

5. સંસાધનોના વિકાસ અને ઉપયોગના સિદ્ધાંત :

સંસાધનના ઉપયોગમાં કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) તેના સેવાર્થીની પ્રગતિમાં સુધારો કરવા માટે ઉપલબ્ધ તમામ સંસાધનોનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ ક્યારેક કેસ વર્કર

(વૈયક્તિક)ર તેના સેવાર્થી માટે સારી નોકરી શોધી કાઢશે જો તે બેરોજગાર હોય અથવા તેનો પોતાનો વ્યવસાય શરૂ કરવા માટે લોન મેળવવામાં મદદ કરે, વગેરેનો અર્થ એ છે કે કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) તેની પાસે ઉપલબ્ધ તમામ સંસાધનોનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ. તેના સેવાર્થીની વર્તમાન પરિસ્થિતિ સુધારવા માટે. કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર)ની ફરજ એ છે કે તેની પોતાની સમસ્યાઓને દૂર કરવા માટે તેના સેવાર્થીને બચાવવા.

2.4 સારાંશ :

કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) માણસ અને સામાજિક વાતાવરણ વચ્ચે ગોઠવણ દ્વારા સેવાર્થીના વ્યક્તિત્વનો વિકાસ કરે છે. કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) હેલ્પ સોશિયલ કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર)ના ચોક્કસ ઘટકો દ્વારા આપવામાં આવે છે જે મહત્વપૂર્ણ છે. આ એકમમાં સોશિયલ કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર)ના સિદ્ધાંતો પમ પ્રકાશિત કરવામાં આવ્યા છે. સામાજિક વૈયક્તિક કાર્ય, સહાયક પ્રક્રિયા તરીકે “વ્યક્તિગત રીતે સંતોષકારક અને સામાજિક રીતે ઉપયોગી જીવન જીવવા”માટે સેવાર્થીના વર્તનમાં પરિવર્તન લાવવાનો પ્રયાસ કરે છે.

2.5 તમારી પ્રગતિ તપાસો :

1. સામાજિક કેસના મૂળભૂત ઘટકો શું કામ કરે છે ?
2. સામાજિક વૈયક્તિક કાર્યના સિદ્ધાંતો શું છે ?

2.6 ચાવીરૂપ શબ્દો :

- ઘટકો : માનવ સમાજ અથવા તેના કોઈપણ પેટાવિભાગો સાથે સંબંધિત, અનુભવ, વર્તન અને ક્રિયાપ્રતિક્રિયાની લાક્ષણિકતા સાથે સંબંધિત વ્યક્તિઓ.
- ઉપાય : હલનચલન, પ્રગતિ અથવા અભિનયમાં અવરોધ અથવા અવરોધ.
- હેમ્પર : હલનચલન, પ્રગતિ અથવા અભિનયમાં અવરોધ અથવા અવરોધ.
- પૂર્વસૂચન : પરિસ્થિતિના સંભવિત પરિણામની આગાહી.
- સંવેદનશીલતા : લાગણીઓ જવાબદાર પ્રતિ હોવું નારાજ અથવા નુકસાન સંવેદનશીલતા

2.7 તમારી પ્રગતિ તપાસવા માટેના જવાબો :

1. વ્યક્તિ, સ્થળ, પ્રક્રિયા અને સમસ્યા.
2. સ્વીકૃતિના સિદ્ધાંતો, વ્યક્તિગતકરણ, સેવાર્થીની ભાગીદારી, નિયંત્રિત ભાવનાત્મક ભાગીદારી, સમસ્યા હલ કરવાની ક્ષમતા અને સ્વ-નિર્ધારણ, ગુપ્તતા, સંસાધનોનો વિકાસ અને ઉપયોગ.

2.8 સંદર્ભ સૂચિ :

- An Introduction to Social Casework, Book by Grace Mathew, 1992, ISBN: 8185458472 9788185458472.
- What is Social Case Work? An Introductory Description, Book by Mary Richmond, 1922.

2.9 સ્વાધ્યાયના પ્રશ્નો:

1. સામાજિક વૈયક્તિક કાર્યના મૂળભૂત ઘટકોને વિગતવાર સમજાવો.
2. સામાજિક વૈયક્તિક કાર્યના સિદ્ધાંતો શું છે ?
3. યોગ્ય ઉદાહરણ સાથે નિયંત્રિત ભાવનાત્મક ભાગીદારીના સિદ્ધાંતને સમજાવો.

એકમ-૩
કેસ વર્કર-સેવાર્થી સબંધ

રૂપરેખા :-

- 3.0 ઉદ્દેશ્યો
- 3.1 પ્રસ્તાવના
- 3.2 કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) - સેવાર્થી સબંધ : અર્થ અને તેનું મહત્ત્વ
 - 3.2.1 વ્યાવસાયિક સબંધની લાક્ષણિકતાઓ
- 3.3 સહાનુભૂતિ
 - 3.3.1 ટ્રાન્સફર અને કાઉન્ટર ટ્રાન્સફર
 - 3.3.2 પ્રતિકાર
- 3.4 સબંધને ટકાવી રાખવો, અસલિયત, બિનશરથઈ હકારાત્મક આદર અને જાહેરાત
 - 3.4.1 સબંધ ટકાવી રાખવો
 - 3.4.2 અસલિયત
 - 3.4.3 બિનશરથઈ હકારાત્મક આદર
 - 3.4.4 ડિસ્ક્લોઝર સારાંશ
- 3.5 ચાવીરૂપ શબ્દો
- 3.6 તમારી પ્રગતિ ચકાસવા માટેના જવાબો
- 3.7 સ્વાધ્યાયના પ્રશ્નો
- 3.8 સંદર્ભ સૂચિ

3.0 ઉદ્દેશ્યો :

વિદ્યાર્થીમિત્રો, આ એકમને સમજ્યાબાદ તમે,

- કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) અને સેવાર્થી સબંધના મહત્ત્વને જાણો.
- વ્યાવસાયિક સબંધોની લાક્ષણિકતાઓને સમજો અને વિકસિત કરો.

3.1 પ્રસ્તાવના :

સબંધનું મૂલ્ય એ હકીકત પરથી નક્કી કરી શકાય છે કે સકારાત્મક સબંધ વિના કેસવર્ક સેવાઓના સેવાર્થીને કોઈ મદદ આપી શકાયઈ નથી. વાસ્તવમાં સમાજ સબંધને કારણે જ સમાજ છે. સમાજને સમગ્રતા કહેવામાં આવે એ જેમાં મનુષ્ય સામાજિક સબંધોમાં જોડાય છે, અથવા બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, તે “સબંધોનું નેટવર્ક” છે. માનવીની દરેક ક્રિયામાં સબંધનું એકત તત્ત્વ હોય છે. આ સબંધ બદલામાં વ્યક્તિના વિચાર, લાગણી અને ક્રિયાને અસર કરે છે.

“જ્યારે આપણે આપણા રૂમમાં એકલા બેસીને કંઈક વિચારીએ છીએ, ત્યારે તે લોકો સાથેના આપણા સંબંધોના સંદર્ભમાં છે, મિત્રો, કુટુંબના સભ્યો, સંબંધીઓ, સહકાર્યકરો અથવા સમાન્ય રીતે જાહેરમાં હોઈ શકે છે. આપણું અસ્તિત્વ આપણી આસપાસના લોકો સાથેના સંબંધોના સંદર્ભમાં છે. અન્ય લોકો સાથેના સંબંધ વિના જીવન જીવી શકાતું નથી.”

3.2 કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) - સેવાર્થી સંબંધ રિલેશનશિપ : અર્થ અને તેનું મહત્ત્વ :

સમાજકાર્ય હંમેશા માનવ ક્રિયાપ્રતિક્રિયાના મહત્ત્વને ઓળખે છે અને તેની સાથે કામ કરતા લોકોના લાભ માટે સભાન અને ઈરાદાપૂર્વક સંબંધોનો ઉપયોગ કરવાનો પ્રયાસ કરે છે. વ્યાવસાયિક સંબંધોનો ઉદ્દેશ્ય વાતાવરણ બનાવવાનો, વ્યક્તિત્વનો વિકાસ કરવાનો ક્ષેત્રોની સમસ્યાના વધુ સારા ઉકેલો, કામ કરવા માધ્યમો, વાસ્તવિકતા અને ભાવનાત્મક સમસ્યાઓ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવાનો અને સેવાર્થીને વ્યક્તિગત સમસ્યામાં વધુ સ્વીકાર્ય ગોઠવણો કરવામાં મદદ કરવાનો છે. (બાયસ્ટેક, 1957).

કોયલ (1948) સંબંધને “એક સ્પષ્ટ પ્રક્રિયા તરીકે માને છે કે જેના દ્વારા લોકો એકબીજા સાથે જોડાયેલા હોય છે અને જેની આસપાસ જૂથ તેનો આકાર અને સ્વરૂપ લે છે” જ્યારે બિસ્ટેક (1957) તેને “વૃત્તિઓ અને લાગણીઓની ગતિશીલ ક્રિયાપ્રતિક્રિયા” તરીકે માને છે. આમ, સંબંધ એ એક કુદરતી ઘટના જે વ્યક્તિઓ એકબીજા સાથે એકલા અથવા જૂથમાં ક્રિયાપ્રતિક્રિયા કરતી હોય છે. સંબંધ, પછી, આકાર, ચાલાકી અથવા વિકસિત થઈ શકે છે જેમ આપણે તેને ધારીએ છીએ. સમાજકાર્ય સાહિત્ય વિવિધ ખૂણાઓથી સંબંધના વર્ણનથી ભરેલું છે કારણ કે મદદની પ્રક્રિયામાં તેના ખૂબ મહત્ત્વ છે. રિચમોન્ડ (1917), તેના પ્રારંભિક કાર્યમાં, સામાજિક કેસવર્કમાં સામાજિક સંબંધોના સઘન અભ્યાસ અને ઉપયોગ માટે વિનંતી કરી છે.

સામાજિક કેસવર્કરનું ધ્યાન “સામાજિક સંબંધો શોધવાની કુશળતા પર હોવું જોઈએ કે જેના દ્વારા આપણે વ્યક્તિની વ્યાખ્યા કરવામાં આવી છે. આ સંબંધોમાં મુશ્કેલીના કેન્દ્રિય સ્થાને પહોંચવાની ક્ષમતા, અને તેમના ગોઠવણમાં મનની સીધી ક્રિયાનો ઉપયોગ કરવાની શક્તિ. પરિવર્તન અને વિકાસને પ્રોત્સાહન આપવામાં માનવીય સંબંધોની ઉપયોગીતા અને મહત્ત્વને કોઈ નકારી શકે નહીં. જ્યારે કોઈ સમાજકાર્યકર દ્વારા સભાનપણે, હેતુપૂર્વક અને ઈરાદાપૂર્વક સેવાર્થીને મદદ કરવા સંબંધ સ્થાપિત કરવામાં આવે છે અને તેનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે, ત્યારે તેને વ્યાવસાયિક સંબંધ કહેવાય છે. “તે તેના ધ્યેયને હાંસલ કરવા માટે શું કરવું જોઈએ તેના જ્ઞાનમાંથી વધતી સભાન હેતુપૂર્ણતા” દ્વારા વર્ગીકૃત થયેલ છે. (પર્લમેન, 1957). આમ, વ્યક્તિ શોધે છે કે “સંબંધ એ બધી મદદનો આધાર છે”.

3.2.1 વ્યવસાયિક સંબંધોના લક્ષણો - સહાનુભૂતિ, સ્થાનાંતર અને કાઉન્ટર ટ્રાન્સફરન્સ, પ્રતિકાર કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) સંબંધોની લાક્ષણિકતાઓ :

વ્યવસાયિક સંબંધ ચોક્કસ હેતુ સાથે રચાય છે, અને તે હેતુ પૂરો થાય તે પછી તે સમાપ્ત થાય છે. આ તમામ વ્યવસાયિક સંબંધોના આદર્શ હેતુ ઉપરાંત છે, એટલે કે, “વ્યક્તિગત રીતે સંતોષકારક અને સામાજિક રીતે ઉપયોગી જીવન” તરફ દોરી જતા મનુષ્યોમાં પરિવર્તન અથવા વિકાસ. તે વ્યક્તિગત હેતુ છે જે દરેક સંબંધ માટે અનન્ય છે અને દરેક કિસ્સામાં પ્રાપ્ત કરવા માટે સુયોજિત છે. આ હેતુ નિર્ધારિત કરે છે અને નિર્ધારિત કરે છે કે વ્યાવસાયિક સંબંધમાં વ્યક્તિઓ એકબીજા સાથે કેવી રીતે વર્તે છે.

3.3 સહાનુભૂતિ :

- ❖ સહાનુભૂતિનો અર્થ : અન્ય વ્યક્તિ શું અનુભવી રહી છે તે સચોટપણે સમાજવાની ક્ષમતા અને તે દ્રષ્ટિને સંચાર કરવાની ક્ષમતા. સહાનુભૂતિના ઉચ્ચ સ્તરે, વ્યક્તિ સંચારમાં નોંધપાત્ર રીતે ઉમેરે છે.
- ❖ સહાનુભૂતિનું મહત્ત્વ : તે સેવાર્થીને તેની પોતાની સ્વ-સમજણ તેમજ અન્યોની સમજને વિસ્તૃત કરવામાં અને સ્પષ્ટ કરવામાં મદદ કરે છે, એટલે કે તે સેવાર્થીની ઊંડી આત્મ-જાગૃતિ અને તેની પોતાની લાગણીઓ અને અનુભવના જ્ઞાન તરફની હિલચાલને સરળ બનાવે છે. પર્લમેન (1979) આને “અન્ય વ્યક્તિ સાથેની લાગણી, તેના પગરખાંમાં પ્રવેશવા સક્ષમ હોવા” તરીકે સમજાવે છે. આમ, પ્રક્રિયામાં ખોવાઈ ગયા વિના સેવાર્થી શું અનુભવે એ અને અનુભવે છે તે જાણવાનો પ્રયાસ કરે છે. રોજર્સ (1966) સહાનુભૂતિને “બીજાના સંદર્ભની આંતરિક ફેમની ચોક્કસાઈ સાથે અને તેનાથઈ સંબંધિત ભાવનાત્મક ઘટકોની સમજણ તરીકે સમજાવે છે. જાણે કે એક વ્યક્તિ બીજી વ્યક્તિ હોય પરંતુ ક્યારેય “જેવી સ્થિતિ” ગુમાવ્યા વિના.

સહાનુભૂતિ સંદેશાવ્યવહાર કરે છે કે કાર્યકર સેવાર્થીની લાગણીની ઊંડાઈને સમજે છે અને તે તેની સાથે છે. તેને કલ્પનાશીલ ક્ષમતાની જરૂર છે. નીચેની ટિપ્પણીઓ સહાનુભૂતિનો સંચાર કરે છે. “હું સમજું છું કે તમે અસ્વસ્થ છો”. “હું સમજી શકું છું કે તમે તેના કારણે કેટલા પરેશાન છો...” સહાનુભૂતિનો અર્થ ઉદ્દેશ્ય ગુમાવવાનો નથી. તે શીખી શકાય છે અને વિકસિત કરી શકાય છે, જેથઈ ચિકિત્સક કલાયંતની દુનિયાને “જેમ તે જુએ છે તેમ” સમજી શકે.

3.3.1 સ્થાનાંતરણ (ટ્રાન્સફરન્સ) અને કાઉન્ટર ટ્રાન્સફરન્સ :

સ્થાનાંતરણ એ કોઈ ચોક્કસ વ્યક્તિ વિશેની લાગણીઓનું કોઈ અન્ય વ્યક્તિ પર પુનઃદિશામાન છે (થેરાપીમાં, આ સેવાર્થીની તેમના ચિકિત્સક પર કોઈ અન્ય વિશેની તેમની લાગણીઓના પ્રક્ષેપણનો સંદર્ભ આપે છે).

કાઉન્ટર ટ્રાન્સફરન્સ, જે ત્યારે થાય છે જ્યારે ચિકિત્સક થેરાપીમાં વ્યક્તિમાં લાગણીઓનું સ્થાનાંતરણ કરે છે. તે ઘણીવાર ટ્રાન્સફરની પ્રતિક્રિયા હોય છે, એક એવી ઘટના જેમાં સારવાર હેઠળની વ્યક્તિ અન્ય લોકો પ્રત્યેની લાગણીઓને ચિકિત્સક પણ રિડાયરેક્ટ કરે છે. કાઉન્ટરટ્રાન્સફરન્સ એ સેવાર્થી પ્રત્યે ચિકિત્સકની લાગણીઓનું પુનઃનિર્દેશન છે.

ટ્રાન્સફરન્સ અથવા ટ્રાન્સફરન્સ રિએક્શન તરીકે ઓળખાથઈ ઘટના સાથે સંબંધ “કાર્ય” માટે સૌથી વધુ વારંવાર અનુભવાથઈ આવશ્યકતા છે. કોઈપણ ભાવનાત્મક રીતે ચાર્જ થયેલ સંબંધો માટે, આપણામાંના દરેક સભાન અને અચેતન લાગણીઓ અને વલણો લાવે છે જે મૂળરૂપે અગાઉના મહત્ત્વપૂર્ણ સંબંધોમાં ઉદ્ભવ્યા હતા અથવા હજુ પણ સંબંધિત છે. (પર્લમેન: 1957) ઉદાહરણ તરીકે, કિશોરવયની છોકરી સાથે કેસવર્કમાં તેણીને કારકિર્દીના વિકલ્પો અંગે મદદ કરવા માટે, કાર્યકર છોકરીની આકાંક્ષાઓ અને દુવિધાઓ સાંભળે છે. કાર્યકર તેણીને કારકિર્દીની પસંદગી કરવામાં મદદ કરે છે અને તેણીને તેણીની

યોગ્યતા તેમજ પસંદગીઓને ધ્યાનમાં રાખવામાં મદદ કરે છે અને નજીકના વ્યાવસાયિક તાલીમ કેન્દ્રની મુલાકાતની વ્યવસ્થા પણ કરે છે. આવા કિસ્સામાં, શું થઈ શકે છે કે છોકરી કામદાર પ્રત્યે એવું અનુભવવા લાગે છે જે તેણી નાની હથઈ ત્યારે તેણીની માતા/દાદી પ્રત્યે અનુભવથઈ હતી. આવા સંબંધથી સેવાર્થી જે ભાવનાત્મક સંતોષ મળે છે તે કેસવર્કર સેવાર્થી સંબંધની વાસ્તવિક મર્યાદાઓથી વધુ છે. તે યાદ રાખવું જોઈએ કે જે સેવાર્થી એજન્સીનો સંપર્ક કરે છે તે ઘણીવાર પોતાની સમસ્યાનો સામનો કરી શકવા માટે અસહાય અને અપૂરતો અનુભવે છે. આને કારણે સેવાર્થી સંબંધમાં અતાર્કિક તત્વોને સ્થાનાંતરિત કરવાની સંભાવના ધરાવે છે અને માતાપિતાના પાલન-પોષણ અને માતાપિતાના વર્ચસ્વની ઈચ્છા રાખીને પાછા ફરવા માંગે છે. જો કે, આ સેવાર્થીને નુકસાનકારક છે કારણ કે તે સેવાર્થી સંબંધમાં આત્મનિર્ભરતા તરફ આગળ વધવાને બદલે અવાસ્તવિક, શિશુ અવલંબનમાં રહેવા માટે લલચાવી શકે છે. આ સ્થાનાંતરિત તત્વો સ્નેહ, આકર્ષણ અથવા પ્રતિકૂળતા, ઝંખના અથવા રક્ષણાત્મકતા, પસંદ અથવા નાપસંદ હોઈ શકે છે અને મદદ સંબંધમાં કોઈપણ સમયે થઈ શકે છે. જ્યારે સેવાર્થી કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) પ્રત્યે વધુ પડથઈ અથવા વિકૃત લાગણીઓ સાથે અયોગ્ય રીતે પ્રતિક્રિયા આપે છે ત્યારે સ્થાનાંતરણ થયું હોવાનું કહેવાય છે. ઘણા કેસવર્ક સંબંધોમાં જોવા મળે છે તેમ, સેવાર્થી ઘણીવાર કાર્યકરને ટિપ્પણી કરે છે, તમે મારા માટે પિતા/માતા/બહેન જેવા છો અથવા એમ કહી શકો કે ચાલો મિત્રો બનીએ. સ્થાનાંતરણ એ રીતે પણ પ્રગટ થઈ શકે છે જે રીતે સેવાર્થી ખૂબ આજ્ઞાકારી, લાચાર અને મંજૂરીની માંગ કરીને કાર્યકર પ્રત્યે પ્રતિક્રિયા આપે છે. કાર્યકર્તાએ આ બિનમૌખિક સંકેતોને ઓળખવા પડશે. કેસવર્ક સંબંધમાં પ્રયાસ વાસ્તવિકતા જાળવવાનો અને સેવાર્થી અને કાર્યકરને તેમના સંયુક્ત ઉદ્દેશ્ય, તેમની અલગ અને વાસ્તવિક ઓળખ અને સેવાર્થી અને તેની / તેણીની વર્તમાન સમસ્યા વચ્ચે વધુ સારી રીતે અનુકૂલન પર કામ કરવા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવાનો છે. સ્થાનાંતરણ અભિવ્યક્તિઓ ઓળખી કાઢવાની, ઓળખવાની અને તે બને ત્યારે તેની સાથે વ્યવહાર કરવાની જરૂર છે. કેસવર્ક સંબંધને મેનેજ કરવા અને ટ્રાન્સફર માટે ન્યૂનતમ પ્રોત્સાહન આપવા માટે દરેક પ્રયત્નો કરવા જોઈએ (પર્લમેન : 1957).

કેસવર્કર પાસે અજાગૃતપણે વ્યાવસાયિક સંબંધોમાં સ્થાનાંતરિત થવાની અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે, ચોક્કસ હકારાત્મક અથવા નકારાત્મક પ્રતિક્રિયાઓ કે જે વાસ્તવિક રીતે અનિચ્છનીય છે, ઉદાહરણ તરીકે, અવિશ્વાસ અને દુશ્મનાવટ અથવા જોડાણની થઈવ્ર લાગણી. આ ઘટનાને કાઉન્ટર ટ્રાન્સફરન્સ કહેવામાં આવે છે એટલે કે, કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) સેવાર્થી રિલેશનશિપ પર ટ્રાન્સફર અને કેસના સિદ્ધાંતો મદદ કરનાર વ્યક્તિનું કામ કરે છે. સેવાર્થી અથવા સેવાર્થીની સમસ્યા સાથે કેસવર્કરની કોઈપણ વ્યક્તિલક્ષી સંડોવણી વાસ્તવિક કાઉન્ટર ટ્રાન્સફરનો ભાગ હોઈ શકે છે અથવા તે વ્યાવસાયિક ઉદ્દેશ્યની ખોટના માત્ર એક જ ઉદાહરણને રજૂ કરી શકે છે. ઉદાહરણ માટે, ચાલો આપણે એક

તબીબી સમાજકાર્યકરનો કેસ લઈએ જે હોસ્પિટલના ઈમરજન્સી વોર્ડમાં કામ કરતા હતા અને એક એવા માણસને સંભાળી રહ્યા હતા જે તેની પત્નીને માર્ગ અકસ્માતમાં ગંભીર હાલતમાં હોસ્પિટલમાં લઈ આવ્યા હતા. તેની પત્ની પ્રત્યેના પ્રેમ અને અકસ્માત કેવી રીતે થયો તે વિશે વર્ણન કરથઈ વખતે તે વ્યક્તિ ભાવનાત્મક આઘાતની થઈવ્ર સ્થિતિમાં હતો. કાર્યકર કેસની વિગતોથી એટલી હદે પ્રભાવિત થઈ ગઈ કે તેણીએ તે માણસ સાથે ઓળખવાનું શરૂ કર્યું અને ક્યાંક તેના જીવનને પોતાની સાથે જોડી દીધું. છેવટે, જ્યારે તેની પત્નીનું અવસાન થયું. ત્યારે સેવાર્થી અને કામદાર બંને રડી પડ્યા. આ કિસ્સામાં, કાર્યકર તેની પોતાની અંગત લાગણીઓ સાથે સંકળાયેલી હથઈ અને ઉદ્દેશ્ય ગુમાવી હતી. તેણીને જોઈએ તે વ્યાવસાયિક મદદ પૂરી પાડવામાં તે અસમર્થ હતી.

3.3.2 પ્રતિકાર :

પ્રતિકાર એ જટિલ અને આમૂલ સમાજકાર્યનું એક ઘટક છે, જે વ્યક્તિગત સમસ્યાઓના માળખાકીય, સંદર્ભિત વિશ્લેષણ દ્વારા વ્યક્તિગત અને સામૂહિક મુક્તિ અને સામાજિક પરિવર્તનને ટેકો આપવાની ઈચ્છા દ્વારા વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવે છે. (કૂક, 1993).

પ્રતિકાર : તેનો અર્થ છે વિરોધી બળની શક્તિ, બળનો સામનો કરવાની શક્તિ એટલે કે નિષ્ક્રિય પ્રતિકાર. નામ પ્રતિકારનો ઉપયોગ “જ્યારે સેવાર્થી, એક અથવા બીજા કારણસર, કામદારોની અપેક્ષાઓ પૂરી કરવામાં સક્ષમ ન હોય ત્યારે ઊભી થથઈ સમસ્યાઓનું વર્ણન કરવા માટે કરવામાં આવે છે. સેવાર્થીની અંદર સક્રિય બળનું વર્ણન કરવા માટે વારંવાર ઉપયોગ કરવામાં આવે છે જે સેવાર્થીને તેમની સમસ્યાઓના સાચા, પરંતુ જોખમી કારણ શીખવાથી અથવા કાર્યકર (ગોલ્ડસ્ટેન) દ્વારા અવાજ ઉઠાવવામાં આવતા “સત્ય”ને સ્વીકારતા અટકાવે છે.”

3.4 સબંધ ટકાવી રાખવો, પ્રામાણિકતા, બિનશરથઈ સકારાત્મક સબંધ અને જાહેરાત :

3.4.1 સબંધોને ટકાવી રાખવું :

સબંધ એ બધી મદદનો આધાર છે. સબંધ સેવાર્થી મદદ કરવાના કાર્યની આસપાસ થાય છે. અને વિકસિત થવો જોઈએ. સેવાર્થીને મદદ કરવી એ હેતુ છે કે જેના માટે કાર્યકર અને સેવાર્થી વચ્ચે ક્રિયાપ્રતિક્રિયા થાય જે ભૂતકાળમાં લોકો સાથેના તેમના અનુભવો, એકબીજા પ્રત્યેની તેમની અપેક્ષાઓ અને પરિસ્થિતિ વિશેની ચિંતાઓ, તેમના જીવનને સંચાલિત કરથઈ ફિલસૂફી, પૂર્વગ્રહો, પસંદ અને ક્રિયાપ્રતિક્રિયાના વિષય વિશે વર્તન, જ્ઞાન અને અનુભવના ધારણો. આને સક્રિય જાગૃતિના સામાજિક કૌશલ્યમાં તાલીમ અને અનુભવની જરૂર છે. એજન્સીના વ્યવસ્થા અને માંગવામાં આવેલા લક્ષ્યો અને કાર્યકરના વ્યક્તિત્વની રચના દ્વારા પણ સબંધોના વિકાસને અસર થાય છે. આંતરવ્યક્તિત્વ કૌશલ્યોમાં નિપુણતા વિકસાવવી જરૂરી છે જેમ કે સક્રિય જાગૃતિ, વિશ્વાસ કેળવવો, વાતચીત કરવી, સાંભળવું અને લાગણીઓની અભિવ્યક્તિ વગેરે.

3.4.2 પ્રમાણિકતા :

સાચા અને સુસંગત બનવા માટે, કાર્યકર સેવાર્થી સાથેના તેના સંબંધમાં તેના ક્ષણ-ક્ષણ અનુભવો પર આધાર રાખે છે. કાર્યકરની વર્તણૂકમાંથી અસલિયત પ્રતિબિંબિત થવી જોઈએ અને સેવાર્થી સાથેની તેની તમામ ક્રિયા પ્રતિક્રિયાઓમાં પ્રસરણ થવી જોઈએ. સાચા અને સુસંગત સંબંધમાં સામાજિક વૈયક્તિક કાર્યના મૌખિક હેતુઓ અને મૂલ્યો સાથે સુસંગત અને પ્રામાણિક નિખાલસતા અને વર્તનનો સમાવેશ થાય છે. કાર્યકર સેવાર્થી પ્રત્યેના તેના સંદેસાવ્યવહાર અને વર્તનમાં સુસંગત હોવું જોઈએ. જો તે કહે છે કે તે પ્રામાણિક છે, તો જ્યારે તે ભૂલો કરે છે ત્યારે તેણે તે સ્વીકારવું જોઈએ. તેવી જ રીતે સેવાર્થીને મદદ કરવાનો તેમનો દાવો તેના પ્રયત્નોમાં વ્યક્ત થવો જોઈએ. એકાગ્રતા સૂચવે છે કે કામદારો જે અનુભવે છે તે છે. ભારથઈય શાસ્ત્રો આના પર ભાર મૂકે છે જ્યારે તેઓ પુરુષોને તેમના વિચારો, વાતચીત અને કાર્યમાં સુસંગત રહેવા માટે આગ્રહ કરે છે.

જો અમને સેવાર્થી કલ્યાણમાં ખરેખર રસ હોય. તો તે અમારા વર્તનમાં દેખાડવા માટે બંધાયેલો છે. તેનો અર્થ એ છે કે, જો તે યોગ્ય રીતે દેખાઈ ન હોય તો આપણે આપણી લાગણીઓને વર્તનમાં અનુવાદિત કરવાનો પ્રયાસ કરવો જોઈએ. સાચા અને સુસંગત બનવા માટે, વ્યક્તિએ પોતાની ક્ષમતાઓ, વલણ, પૂર્વગ્રહો, વ્યક્તિગત મૂલ્યો, સ્વભાવ, વગેરેના સંદર્ભમાં પોતાને સમજવું જોઈએ. એજન્સી અને તેની નીતિઓ, પ્રક્રિયાઓ, ભૂમિકા, સેવાર્થીના કલ્યાણ માટે પ્રતિબદ્ધતાનું જ્ઞાન સરળ બનાવશે. અસલી રોજર્સ (1954) એ સેવાર્થીમાં ફેરફારોને અસર કરવા માટે સૌથી મહત્વપૂર્ણ પરિબળો (અન્ય સહાનુભૂતિ અને સકારાત્મક આદર) તરીકે આ પર ભાર મૂક્યો છે.

3.4.3 બિનશરથઈ હકારાત્મક સંદર્ભ :

બિનશરથઈ હકારાત્મક સંબંધ (UPR)નો અર્થ એ છે કે જો તમે કોઈની ક્રિયાઓ સાથે સંમત ન હોવ તો પણ તમે તે વ્યક્તિ પ્રત્યે એકંદરે હકારાત્મક વલણ અને સમર્થન ચાલુ રાખો છો. આ શબ્દ મનોવિજ્ઞાની કાર્લ દ્વારા બનાવવામાં આવ્યો હતો.

રોજર્સ, જે આ ક્ષેત્રમાં સેવાર્થી-સેન્ટર્ડ એપ્રોચ (માનવવાદી અભિગમ)ના પ્રણેતાઓમાંના એક પણ હતા. બિનશરથઈ સકારાત્મક સંબંધ એ સેવાર્થીને પસંદ કરવા અથવા તેણે જે કર્યું છે તે બધું સ્વીકારવા વિશે નથી, તે સેવાર્થીને તેની પોતાની સ્વતંત્ર ઈચ્છાથી માણસ તરીકે આદર આપવા અને તે અથવા તેણી તેઓ જે કરી શકે તે શ્રેષ્ઠ કરી રહ્યા છે તેવી ધારણા હેઠળ કાર્ય કરવા વિશે છે. સેવાર્થી પ્રત્યે આ વલણ રાખવાથી તેમને તેમના વિચારો, લાગણીઓ અને વર્તન ચિકિત્સક સાથે વધુ ખુલ્લેઆમ શેર કરવા પ્રોત્સાહિત કરી શકાય છે.

એક સેવાર્થી, જેને ડર છે કે ચિકિત્સક આઘાત પામશે, નારાજ થશે અથવા નિર્ણય લેશે, તે સંભવિત કોઈપણ માહિયઈ સાથે ખૂબ જ આગળ નહીં આવે જે તેમને લાગે કે તે નકારાત્મક અથવા અસ્વીકાર્ય માનવામાં આવે છે. અલબત્ત મહત્વની માહિયઈને રોકવાની આ રોગનિવારક સંબંધ પર અને બદલામાં સેવાર્થી ઉપચારમાંથી મેળવવા માટે જોઈતા કોઈપણ ઉપચાર અથવા પુનઃપ્રાપ્તિ પર ખૂબ નકારાત્મક અસર કરી શકે છે. એવું સૂચવવામાં આવ્યું છે કે ચિકિત્સક તરફથી બિનશરથઈ સકારાત્મક આદર એ બિનશરથઈ સકારાત્મક આદરનો વિકલ્પ

હોઈ શકે છે. જે સેવાર્થીને તેમના બાળપણમાં તેમના માતાપિતા અથવા અન્ય મહત્વપૂર્ણ પુખ્ત વયના લોકો પાસેથી પ્રાપ્ત નહોતું થયું. કાર્લ રોજર્સ માનતા હતા કે જેઓ નાની ઉંમરે તેમના માતા-પિતા પાસેથી આ પ્રકારનો આદર મેળવતા નથી તેઓમાં સ્વ-મૂલ્ય ઓછું હોય છે અને વ્યક્તિગત વિકાસના સંદર્ભમાં તેમની સંપૂર્ણ ક્ષમતા સુધી પહોંચવાની શક્યતા ઓછી હોય છે.

ચિકિત્સકની બિનશરથઈ સકારાત્મક આદર સેવાર્થીને સ્વીકૃતિ અને પ્રેમ પ્રદાન કરી શકે છે જે તેઓને બાળપણમાં મળ્યા ન હતા, જે તેમને સુરક્ષિત અનુભવવા, ખુલ્લી રહેવાની અને એક પ્રકારના “પ્રોક્સી” માતાપિતા (સારા ઉપચાર, 2015). રોજર્સ માનતા હતા કે આપણી પાસે બે સહજ ઈચ્છાઓ અને ઈચ્છાઓ છે જે બિનશરથઈ હકારાત્મક બાબતને ઉપચારનું અસરકારક સાધન બનાવે છે.

1. સામાજિક રીતે રચનાત્મક વર્તણૂક તરફ અથવા અન્ય લોકો સાથે અસરકારક અને સકારાત્મક રીતે ક્રિયાપ્રતિક્રિયા કરવા તરફ પ્રયાણ.
2. સ્વ-નિર્ધારણની જરૂરિયાત, અથવા પોતાનો રસ્તો પસંદ કરવાનો અધિકાર અને જવાબદારી (જોસેફ, 2012).

રોજર્સે જણાવ્યું હતું કે જ્યારે ચિકિત્સક સેવાર્થીની સ્વ-નિર્ધારણની જરૂરિયાતનો આદર કરે છે અને સેવાર્થી તેમની પાસે ઉપલબ્ધ સાધનો અને સંસાધનો સાથે શ્રેષ્ઠ પ્રયાસ કરી રહ્યો છે તેવું વલણ અપનાવે છે, ત્યારે સેવાર્થી સામાજિક રીતે રચનાત્મક તરફ તેમની વિનંતઈને મંજૂરી આપે તેવી શક્યતા વધુ હોય છે. તેમના નિર્ણયો અને તેમની ક્રિયાઓને ચલાવવા માટેનું વર્તન. સમાજકાર્યકરો ઘણીવાર એવા સેવાર્થી સાથે કામ કરશે જેઓ તેમના જીવનમાં નીચા સ્તરે છે. મોટે ભાગે, સેવાર્થી પોતાને (અને/ અથવા અન્યો) વિશે ખૂબ જ નકારાત્મક દૃષ્ટિકોણ ધરાવતા હશે. વધુ વારંવાર, સેવાર્થી સમાજકાર્યકર કરતાં નોંધપાત્ર રીતે જુદી જુદી સંસ્કૃતિઓ, બાળપણ અને અનુભવોથી આવકારશે. સેવાર્થીનું આ વૈવિધ્યસભર ભિન્નશરથઈ હકારાત્મક બાબતને સમાજકાર્યની આવશ્યક વિશેષતા બનાવે છે.

સમાજકાર્યકરો તેમના સેવાર્થી સાથે સબંધ રાખવાની તેમની ક્ષમતામાં સુધારો કરશે અને જ્યારે તેઓ બિનશરથઈ સકારાત્મક આદર અને સ્વીકૃતિ સ્વીકારશે ત્યારે તેમને મદદ કરવાની તેમની ક્ષમતામાં વધારો કરશે. બિનશરથઈ સકારાત્મક સંદર્ભનો ઉપયોગ કરીને તેમના સેવાર્થી પર તેમના પોતાના મંતવ્યો, મૂલ્યો અને માન્યતાઓ લાદવાને બદલે તેઓને “તેઓ જ્યાં હોય ત્યાં સેવાર્થીને મળવા” તરફ માર્ગદર્શન આપશે અને તેમના પોતાના મંતવ્યો, મૂલ્યો અને માન્યતાઓ સાથે સુસંગત હોય તેવા માર્ગને અનુસરવા માટે પ્રોત્સાહિત કરશે.

3.4.4 ડિસ્ક્લોઝર :

સમાજકાર્યકર્તાઓ માટે સ્વ-જાહેરાતના મુદ્દાઓની પ્રકૃતિને સમજવી અને સેવાર્થીને રક્ષણ આપે તે રીતે તેનું સંચાલન કરવું તે ખૂબ જ મહત્વપૂર્ણ છે. સમાજકાર્યકરોએ સેવાર્થીને નુકસાન અટકાવવા અને નૈતિકતાની ફરિયાદો અને

નૈતિકતા સંબંધિત ફરિયાદોને રોકવા માટે પ્રવર્તમાન નૈતિક ધોરણો અને જોખમ-વ્યવસ્થાપન સલાહથી પરિચિત હોવા જોઈએ (અને, કદાચ, અન્ય પક્ષો) જેઓ માને છે કે સમાજકાર્યકરોના સ્વ-જાહેરાતથી વ્યવસાયનું ઉલ્લંઘન થયું છે. ના નૈતિક ધોરણો અને નુકસાનનું કારણ બને છે. સમાજકાર્યમાં સ્વ-પ્રકટીકરણની સમસ્યાઓ વિવિધ વ્યવસ્થા અને સંજોગોમાં ઊભી થાય છે. ક્લિનિકલ સંબંધોમાં આમાંની ઘણી સમસ્યાઓમાં અમુક પ્રકારની આત્મીયતા સામેલ છે. અસંખ્ય સ્વ-જાહેરાત સમસ્યાઓ ઊભી થાય છે કારણ કે સમાજકાર્યકરો સેવાર્થીને મદદ કરવાની સાચી પરોપકારી ઈચ્છા ધરાવે છે. મોટાભાગના ક્લિનિકલ સમાજકાર્યકરો કાળજી લેનાર, સમર્પિત અને માનનીય લોકો હોય છે જેઓ ક્યારેય જાણી જોઈને સેવાર્થીનો લાભ લેતા નથી. જો કે, વ્યંગાત્મક રીતે, સમાજકાર્યકરો કે જેઓ નોંધપાત્ર રીતે દયાળુ અને સંભાળ રાખતા હોય છે તેઓ અજાણતાં સેવાર્થીની ગણી બદી વ્યક્તિગત માહિત્ય જાહેર કરીને સીમા સમસ્યાઓ ઊભી કરી શકે છે. સેવાર્થીને સુરક્ષિત રાખવા માટે, સમાજકાર્યકરોએ વ્યવસાયમાં પ્રવર્તમાન નૈતિક ધોરણોથી પરિચિત હોવા જોઈએ જે સ્વ-જાહેર અને સીમાના મુદ્દાઓ સાથે સંબંધિત છે. નેશનલ એસોસિએશન ઓફ સોશિયલ વર્કર્સ (NASW)ના નૈતિક સંહિતા ઘણા મહત્વપૂર્ણ ધોરણો ધરાવે છે જે જ્યારે સમાજકાર્યકરો તેમના સેવાર્થીને ખાનગી માહિત્ય જાહેર કરે છે. પછી ભલે તે આત્મીયતા અને ભાવનાત્મક જોડાણ, વ્યક્તિગત લાભ, પરોપકાર માટે અથવા અણધાર્યા અથવા અણધાર્યા સંજોગોના પરિણામે હોય.

3.5 સારાંશ :

આ પ્રકરણ અમને એક સમાજકાર્યકર કહે છે કે જેઓ તેમના સેવાર્થી વિશે આ સ્વીકારે છે કે તેમના સેવાર્થી ચર્ચા માટે વધુ ખુલ્લા થાય અને તેઓ જેમ છે તેમ સ્વીકારવા માટે વધુ યોગ્ય છે, માને છે કે હકારાત્મક પરિવર્તન શક્ય છે અને આવા ફેરફારો કરવા માટે પ્રતિબદ્ધ છે.

3.6 તમારી પ્રગતિ તપાસો :

1. સહાનુભૂતિ શું છે ?
2. ટ્રાન્સફર શું છે ?
3. NASW ને વિસ્તૃત કરો.

3.7 ચાવીરૂપ શબ્દો :

- ઈરાદાપૂર્વક : સભાનપણે અને ઈરાદાપૂર્વક કરવામાં આવે છે.
- સમજી શકાય તેવું : ઓળખવામાં, અથવા અલગ પાડવામાં સક્ષમ.
- અતાર્કિક : તાર્કિક અથવા વ્યાજબી નથી.
- ધારણા : જે રીતે કંઈક ગણવામાં આવે છે, સમજવામાં આવે છે અથવા અર્થઘટન કરવામાં આવે છે.
- પ્રોજેક્શન : મનોવૈજ્ઞાનિક પ્રક્રિયા કે જેના દ્વારા વ્યક્તિ પોતાની વર્તણૂક અથવા વલણ અન્ય લોકો જેવા હોવાની અપેક્ષા રાખે છે.

3.8 તમારી પ્રગતિ તપાસવા માટેના જવાબો :

1. અન્ય વ્યક્તિ શું અનુભવી રહી છે તે સચોટપણે સમજવાની અને તે ધારણાને

સંચાર કરવાની ક્ષમતા. સહાનુભૂતિના ઉચ્ચ સ્તરે, વ્યક્તિ સંચારમાં નોંધપાત્ર અથવા નોંધપાત્ર રીતે ઉમેરે છે.

2. તે કોઈ ચોક્કસ વ્યક્તિ વિશેની લાગણીઓનું અન્ય કોઈ પર પુનઃદિશામાન છે.
3. નેશનલ એસોસિએશન ઓફ સોશિયલ વર્કર્સ (NASW).

3.9 સ્વાધ્યાયના પ્રશ્નો:

1. કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) સેવાર્થી સબંધનો અર્થ અને મહત્ત્વ સમજાવો.
2. (એ) સહાનુભૂતિ (બી) કાઉન્ટર ટ્રાન્સફર શબ્દ દ્વારા તમારો અર્થ શું છે ?
3. બિનશરથઈ હકારાત્મક સંદર્ભ સમજાવો.

3.10 સંદર્ભ સૂચિ :

1. <https://www.yourarticlelibrary.com/essay/relationship-in-social-work-and-characteristics-of-relationship/36553>
2. American Psychological Association. (2009). APA concise dictionary of psychology. Washington, DC: American Psychological Association.
3. Kring, A.M., Johnson, S.L., Davison, G.C., & Neale, J.M. (2010) Abnormal Psychology. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
4. <http://egyankosh.ac.in/bitstream/123456789/58723/1/Unit1.pdf>
5. <https://www.socialworktoday.com/news/eoe1106.shtml>

એકમ-4
સામાજિક વૈયક્તિક કાર્ય પ્રક્રિયા અને પદ્ધતિ

રૂપરેખા :-

- 4.0 ઉદ્દેશ્યો
- 4.1 પ્રસ્તાવના
- 4.2 સામાજિક કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) પ્રક્રિયા : સેવન અને સંશોધન, વિશ્લેષણ અને આકારણી
 - 4.2.1 ઈન્ટેક
 - 4.2.2 અન્વેષણ
 - 4.2.3 વિશ્લેષણ
 - 4.2.4 આકારણી
- 4.3 મનોસામાજિક નિદાન, લક્ષ્યોની રચના, જરૂરિયાતોની પ્રાથમિકતા, કાર્ય યોજનાનો વિકાસ, સંપર્કોના હસ્તક્ષેપનો ઉપયોગ
 - 4.3.1 મનોસામાજિક નિદાન
 - 4.3.2 લક્ષ્યોની રચના
 - 4.3.3 જરૂરિયાતોની પ્રાથમિકતા
 - 4.3.4 કાર્ય યોજનાનો વિકાસ
 - 4.3.5 સંપર્કોના હસ્તક્ષેપનો ઉપયોગ
- 4.4 સારાંશ
- 4.5 તમારી પ્રગતિ ચકાસો
- 4.6 ચાવીરૂપ શબ્દો
- 4.7 તમારી પ્રગતિ ચકાસવા માટેના જવાબો
- 4.8 સ્વાધ્યાયના પ્રશ્નો
- 4.9 સંદર્ભ સૂચિ

4.0 ઉદ્દેશ્યો :

વિદ્યાર્થીમિત્રો, આ એકમને સમજ્યાબાદ તમે,

- વૈયક્તિક કાર્યની પ્રક્રિયાને સમજો અને જ્ઞાન મેળવો.
-

4.1 પ્રસ્તાવના :

સામાજિક કેસવર્ક એ અન્વેષણ (અભ્યાસ), મૂલ્યાંકન (નિદાન), ધ્યેયોની રચના અને સારવાર આયોજન, હસ્તક્ષેપ (સારવાર), મૂલ્યાંકન અને સમાપ્તિ (વિચ્છેદ)ની ચાલુ પ્રક્રિયા છે.

4.2 સામાજિક કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) પ્રક્રિયા : ઈન્ટેક અને શોધખોળ, વિશ્લેષણ અને મૂલ્યાંકન :

કોઈપણ સમયે સામાજિક કેસવર્ક હકીકત-શોધ, મૂલ્યાંકન (નિદાન) અને હસ્તક્ષેપ (સારવાર) એકસાથે થાય છે તે દર્શાવે છે. પ્રથમ ત્રણ પ્રક્રિયાઓ, જેમ કે, તથ્ય-શોધ (અભ્યાસ), આકારણી અને હસ્તક્ષેપ માટેનું આયોજન, સમાજકાર્ય સંદર્ભમાં માનવ સમસ્યા પર લાગુ વિજ્ઞાનની પ્રયોગમૂલક પદ્ધતિઓનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે.

4.2.1 ઈન્ટેક :

સામાજિક કેસવર્કની પ્રક્રિયા સેવાર્થીના સેવનથી શરૂ થાય છે. સમસ્યા ધરાવતી વ્યક્તિ ઈતિહાસ લેવા માટે, એટલે કે, તેને/તેણીને સ્વીકારો અથવા એજન્સીના સેવાર્થી તરીકે નોંધણી કરો. આ તબક્કામાં સેવાર્થીની સમસ્યાને ખૂબ જ કુશળ તપાસની જરૂર છે, વ્યક્તિ-તેની પરિસ્થિતિના તમામ સંબંધિત ક્ષેત્રોને મોપઅપ કરીને. સેવાર્થી સાથેના એક અથવા બે કુશળતાપૂર્વક મુલાકાત દરમિયાન, કેસવર્કર (કેટલીકવાર ઈન્ટેક વર્કર તરીકે ઓળખાય છે) આકારણી કરી શકે છે (i) અરજદાર વ્યક્તિની જરૂરિયાતો/સમસ્યાઓ શું છે અને (ii) તેની જરૂરિયાતો કેવી રીતે અને ક્યાં શ્રેષ્ઠ હોઈ શકે છે મળ્યા. આ સ્પષ્ટપણે જરૂરી છે કે કેસવર્કર જરૂરિયાતનું સ્વરૂપ શોધે, જો તે એજન્સીની નીતિઓ, પ્રક્રિયાઓ, સેવાઓ અને કર્મચારીઓના વર્તન સેટ-અપમાં પૂરી થઈ શકે છે, અને કઈ પ્રકારની યોગ્યતા અને જોગવાઈઓ મદદરૂપ થશે અને તે માટે જરૂરી છે. તેની સમસ્યાઓનો સામનો કરો. જો તેની એજન્સી સેવાર્થીની જરૂરિયાતો પૂરી કરી શકતી નથી, તો તેની સમસ્યાઓનો સામનો કરવા માટે કઈ એજન્સી અને ક્યા પ્રકારની સેવાની જરૂર છે. અને રેફરલની જરૂરિયાત પણ આ તબક્કે ઈન્ટેક વર્કર (કેસવર્કર) દ્વારા નક્કી કરવામાં આવે છે.

4.2.2 અન્વેષણ :

રિયમોન્ડ (1917) મુજબ, કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) રે તાર્કિક અને અનુમાનિત તર્ક દ્વારા એકસાથે લેવામાં આવતી તમામ અને દરેક હકીકતને સુરક્ષિત કરવી જોઈએ, જે સેવાર્થીના વ્યક્તિત્વ અને યોગ્ય હસ્તક્ષેપ (સારવાર) માટે તેની પરિસ્થિતિને જાહેર કરશે. સેવાર્થી અને તેની પરિસ્થિતિ વિશેના તથ્યોના સંપૂર્ણ સંગ્રહને અભ્યાસ કહેવામાં આવે છે. સાતત્યનું પ્રથમ પગલું (પ્રક્રિયા). તે આ તબક્કા દરમિયાન હાથ ધરવામાં આવેલી પ્રવૃત્તિઓની વાસ્તવિક અને સંપૂર્ણ પ્રકૃતિનો સંચાર કરે છે. સેવાર્થીનો તેની પરિસ્થિતિમાં અભ્યાસ કરતી વખતે કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) સેવાર્થીના વર્તમાન, સંબંધિત ભૂતકાળ અને તણાવપૂર્ણ પરિસ્થિતિઓ અને સંબંધિત સામાન્ય જીવન પરિસ્થિતિઓમાં અનુકૂલનનાં સંભવિત ભાવિ મોડ્સના નિદાન માટે પ્રારંભિક મૂલ્યાંકન કરવામાં સક્ષમ છે. તેને સેવાર્થીની વર્તમાન તણાવપૂર્ણ પરિસ્થિતિના સામાજિક, મનોવૈજ્ઞાનિક અને જૈવિક નિર્ણાયકોના વિશ્લેષણની જરૂર છે. આ નિર્ધરકો પરનો ડેટા મેળવીને કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) સેવાર્થીને તેની પરિસ્થિતિમાં સમજવા માટે પૂર્વધારણા વિકસાવે છે. તે સંબંધિત ભૂતકાળના જીવનના અનુભવો અને જવાબદાર તથ્યો પરના ઐતિહાસિક ડેટાનો સમાવેશ કરવાનો પ્રયાસ કરી

શકે છે. આ અભ્યાસ માટે માહિત્ય સંગ્રહની કેટલીક પદ્ધતિઓ છે. તે પ્રશ્નાવલી અવલોકન, મુલાકાત અને રેકોર્ડિંગ છે. કેસવર્કમાં માહિત્યનો પ્રાથમિક સ્ત્રોત સેવાર્થી છે. વ્યક્તિએ વ્યક્તિગત અહેવાલથી આગળ ક્યારે જવું અને કોલેટરલ, નિષ્ણાતો, નોંધપાત્ર અન્ય, દસ્તાવેજો, રેકોર્ડ્સ, મનોવૈજ્ઞાનિક પરીક્ષણો વગેરે પાસેથી ડેટા મેળવવો તે શીખવું જોઈએ. વ્યક્તિએ સેવાર્થી માટે સંપૂર્ણ આદર રાખીને, ગોપનીયતા જાળવતા, અને શક્ય હોય ત્યાં સુધી સેવાર્થીના ભાગ લેવાના અધિકારનું ઉલ્લંઘન કર્યા વિના, શોધ હાથ ધરવા માટે સાવચેત રહેવું જોઈએ. અભ્યાસમાં વધુ સમયનું રોકાણ કરવું એ સેવાર્થી માટે નિરાશાજનક હોવાનું જણાયું છે જે પ્રસ્તુત સમસ્યામાં તાત્કાલિક મદદ માંગે છે. કોઈપણ કિસ્સામાં સારવારની યોજના બનાવવા માટે હકીકતો જરૂરી છે. ડેટા એકત્ર કરથઈ વખતે એ જોવું જોઈએ કે તે સંબંધિત મુખ્ય અને વ્યક્તિગત છે.

4.2.3 વિશ્લેષણ :

સેવાર્થી અને તેની સમસ્યાનો સંપૂર્ણ અને સંપૂર્ણ અભ્યાસ કર્યા પછી, કાર્યકર પછી સમસ્યાનું નિદાન કરે છે અને તેનું મૂલ્યાંકન કરે છે. નિદાન એ સેવાર્થીની સામાજિક પરિસ્થિતિ અને વ્યક્તિત્વની શક્ય તેટલી ચોક્કસ વ્યાખ્યા પર પહોંચવાનો પ્રયાસ છે. તે સમસ્યાઓના કારણોની શોધ છે જે સેવાર્થી મદદ માટે કાર્યકર પાસે લાવે છે.

❖ વિશ્લેષણ :

- જાણીતા તથ્યોના પ્રકાશમાં ઘડવામાં આવેલ સમજૂથઈ.
- અન્ય સંભવિત સ્પષ્ટતાઓના જ્ઞાનમાં કરવામાં આવેલ સમજૂથઈ.
- જ્યારે પણ અનુગામી સામગ્રી અલગ સમજૂથઈની વોરંટી આપે ત્યારે ફેરફાર અથવા પુનરાવર્તનને આધીન.

તેથી વિશ્લેષણ એ મનોવૈજ્ઞાનિક અથવા વ્યક્તિત્વના પરિબળો બંનેને સમજવા માટે સંબંધિત છે જે સેવાર્થીની મુશ્કેલી માટે કારણભૂત સંબંધ ધરાવે છે અને સામાજિક અથવા પર્યાવરણીય પરિબળો જે તેને ટકાવી રાખે છે.

4.2.4 મૂલ્યાંકન :

તથ્યોનું મૂલ્યાંકન (નિદાન) કેસવર્ક દ્વારા તેના સૈદ્ધાંતિક અભિગમ અને જ્ઞાનના પ્રકાશમાં અને તેની માટે ઉપલબ્ધ હસ્તક્ષેપની પદ્ધતિઓના આધારે કરવામાં આવે છે. નિદાન (મૂલ્યાંકન), મનો-સામાજિક પ્રકૃતિ, “વ્યક્તિ-તેની-સ્થિતિ” પર કાર્ય કરતા મનોવૈજ્ઞાનિક, જૈવિક, સામાજિક અને પર્યાવરણીય પરિબળોની સમજ પર ભાર મૂકે છે. આ બદલામાં, સેવાર્થી સાથે આગળના કામ માટે ઉપયોગમાં લેવાઈ મુલાકાત પ્રક્રિયા અને તકનીકોને અસર કરે છે. આ મૂલ્યાંકન કેસ સાથેના ભાવિ કાર્યને ચોક્કસ દિશા આપે છે. નિદાનને “પ્રવાહી, સેવાર્થીનું સતત બદલાતું મૂલ્યાંકન, તેમની સમસ્યાઓ, જીવનની પરિસ્થિતિઓ અને મહત્વપૂર્ણ સંબંધો”તરીકે જોવામાં આવી શકે છે. સામાજિક કેસવર્કમાં આવા નિદાન એ સતત પ્રક્રિયા છે.

પર્લમેન (1957) મુજબ, નિદાન પ્રક્રિયામાં સમસ્યાના ભાગને તેમના ચોક્કસ સ્વભાવ અને સંસ્થા માટે, “તેમની વચ્ચેના આંતરસંબંધો, તેમની વચ્ચેના સંબંધ અને તેમના ઉકેલના માધ્યમો માટે” તપાસવાનો સમાવેશ થાય છે.

આમ, નિદાનની પ્રક્રિયા, તેણીના જણાવ્યા મુજબ, આ પ્રક્રિયા તરફ દોરી જાય છે તે નિષ્કર્ષનો સમાવેશ કરે છે, તે જણાવે છે કે મુશ્કેલી શું લાગે છે, તે ધ્યેય સાથે કેવી રીતે સંબંધિત છે, અને તેનો અર્થ શું છે કે એજન્સી, કેસ વર્કર અને સેવાર્થી પોતે મુશ્કેલીનો સામનો કરી શકે છે.

પર્લમેન (1957) મુજબ, કેસવર્ક નિદાનમાં નીચેનાનો સમાવેશ થાય છે :

- (1) લાવવામાં આવેલ સમસ્યાનું સ્વરૂપ અને સેવાર્થી દ્વારા તેના સંબંધમાં માંગવામાં આવેલ લક્ષ્યો,
- (2) સમસ્યા સહન કરનાર વ્યક્તિનો સ્વભાવ (વ્યક્તિત્વ), તેની સામાજિક અને મનોવૈજ્ઞાનિક પરિસ્થિતિ અને કાર્યપ્રણાલી, અને જે તેની સમસ્યાના સંબંધમાં મદદ માંગે છે (અથવા જરૂર છે), અને
- (3) એજન્સીની પ્રકૃતિ અને હેતુ અને તે (એજન્સી) કઈ પ્રકારની મદદ આપી શકે છે અને અથવા ઉપલબ્ધ કરાવી શકે છે.

સેવાર્થી તેની/તેણીની સમસ્યાઓ હલ કરવા માટે મદદ માંગે છે. સમસ્યાઓ હલ કરવા માટે, વ્યક્તિએ કારણો જાણવું જોઈએ. નિદાન પ્રક્રિયા આ કારણ પરિબળોને એક સંપૂર્ણમાં ગોઠવવામાં મદદ કરે છે. જેનાથી તે વધુ અર્થપૂર્ણ બને છે. એક બીજાના સંબંધમાં સંપૂર્ણ અને તેના ભાગો જોઈ શકે છે. કેવી રીતે વિવિધ પરિબળો એકબીજા સાથે સંબંધિત છે. અને સમસ્યા ખૂબ જ દુશ્ચમાન બને છે ?

4.3 મનો-સામાજિક નિદાન, ધ્યેયોની રચના, જરૂરિયાતોની પ્રાથમિકતા, કાર્ય યોજનાનો વિકાસ, સંપર્કોના હસ્તક્ષેપનો ઉપયોગ :

4.3.1 મનો-સામાજિક નિદાન :

ગાર્ડનર મનો-વિશ્લેષણનાત્મક સિદ્ધાંતના દૃષ્ટિકોણની રોગનિવારક પ્રક્રિયાની ચર્ચા કરતી વખતે કહે છે કે “માણસની કોઈપણ દિવ્યાંગતાના પ્રત્યેક અભિગમમાં ઈટીઓલોજી, નિદાન અને ઉપચાર સૈદ્ધાંતિક અને વ્યવહારિક રીતે અવિભાજ્ય રીતે જોડાયેલા છે”. સામાજિક કેસવર્ક સેવાઓ માણસને તેની માનસિક-સામાજિક અને સામાજિક-માનસિક દિવ્યાંગતાઓમાંથી મુક્ત કરવા માટે સંબોધવામાં આવતી હોવાથી, નિદાન (મૂલ્યાંકન) એ મદદની પ્રક્રિયાનો અવિભાજ્ય ભાગ છે.

લોરી (1936) અનુસાર, સામાજિક કેસવર્કમાં નિદાનની પ્રક્રિયામાં નીચેનાનો સમાવેશ થાય છે :

- (1) અપ્રસ્તુત ડેટામાંથી સંબંધિતને સ્થાનાંતરિત કરવું.
- (2) તથ્યોને વ્યવસ્થિત કરવા અને તેમને સંબંધમાં લાવવા,
- (3) જે રીતે તથ્યો એકસાથે બંધબેસે છે તે સમજવું, અને
- (4) સમગ્ર અર્થના રૂપરેખાંકનને સમજવું.

આ સહાયકની મદદની પ્રક્રિયાના આયોજનમાં તેના પ્રયત્નોને સીમા અને દિશા આપે છે. આનાથી (i) સારવારનું ધ્યાન નક્કી કરવામાં, તથ્યોનો વધુ સંગ્રહ કરવામાં અને અપ્રસ્તુત તથ્યોને નકારી કાઢવામાં અને (ii) સમસ્યાના ઉખેલ માટે શ્રેષ્ઠ પગલાં નક્કી કરવામાં મદદ મળે છે. તથ્યોના નિદાન મૂલ્યાંકનના આધારે સારવારના લક્ષ્યો અને તકનીકો તે મુજબ નક્કી કરવામાં આવે છે.

4.3.2 લક્ષ્યોની રચના :

પ્રાથમિક ધ્યેય બહુવિધ જટિલ જરૂરિયાતો, મનોવૈજ્ઞાનિક સમસ્યાઓ, હતાશા અને ચિંતા અથવા કટોકટીમાં વ્યક્તિઓને સૌથી વધુ કાર્યક્ષમ અને અસરકારક રીતે ગુણવત્તાયુક્ત સેવાઓ પ્રદાન કરીને સેવાર્થીની કામગીરીને શ્રેષ્ઠ બનાવવાનો છે.

સામાજિક કેસ કાર્ય ધ્યેય આધારિત હોવું જોઈએ, તેનો હેતુ હોવો જોઈએ અથવા કોઈ ઉદ્દેશ્ય શોધવો જોઈએ જે સેવાર્થી અને સેવાર્થીના પરિવાર સાથે જોડાણમાં સ્થાપિત થયેલ હોય ત્યારે યોગ્ય હોય.

ધ્યેયો : સેવાર્થીને વધુ ઉત્પાદન અને સંતોષકારક જીવન જીવવા માટે સક્ષમ કરીને વર્તણૂકીય પરિવર્તનની સુવિધા, હેતુ જેના માટે સામાજિક અભ્યાસ અને મનો-સામાજિક આકારણી (નિદાન) હાથ ધરવામાં આવે છે, તે કેસવર્ક હસ્તક્ષેપ (સારવાર) છે.

હસ્તક્ષેપ (સારવાર)ના પ્રથમ તબક્કામાં આયોજનનો સમાવેશ થાય છે. આ તબક્કે કાર્યકર દ્વારા જવાબો આપવાના પ્રશ્નો છે. “ક્યા પ્રકારની મદદ (સારવાર) સેવાર્થીની કામગીરીને શ્રેષ્ઠ રીતે સ્થિર અથવા સુધારશે અથવા તેની જરૂરિયાતોને વધુ સારી રીતે પૂરી કરશે ?” સામાજિક અનુકૂલન અથવા ગોઠવણના પ્રકારના સંદર્ભમાં, તેના માટે સૌથી મૂલ્યવાન શું હશે ?

જો કે, તે ભાર મૂકવો મહત્વપૂર્ણ છે કે દરેક પગલાની સારવાર સેવાર્થી સાથે સંયુક્ત રીતે લેવી જોઈએ કારણ કે તે વ્યક્તિ છે જે આખરે આ પ્રક્રિયામાં તેની સંલગ્નતા નક્કી કરશે. વ્યક્તિગત કાર્યની યોગ્યતા, કુશળતા અને જ્ઞાન સારવાર (મદદ) પ્રક્રિયાને પ્રોત્સાહન આપી શકે છે અથવા તેને અરોધે છે. એ વાત પર ફરીથી ભાર મૂકવો પણ મહત્વપૂર્ણ છે કે સારવાર યોજનાઓ હંમેશા વય, આરોગ્ય, સંસ્કૃતિ, વધુ, મૂલ્યો, તકો, એજન્સી નીતિ અને સમુદાય તેમજ વ્યાપક સામાજિક દળો દ્વારા કન્ડિશન હોય છે. વધુમાં, કેસ વર્કને તેના પોતાના ધોરણો

અને મૂલ્યો અને જરૂરિયાતો વિશે જાણ હોવી જોઈએ જેથી તેનો રચનાત્મક ઉપયોગ થાય અને મદદ (સારવાર) પ્રક્રિયામાં દાખલ ન કરે.

4.3.3 જરૂરિયાતોની પ્રાથમિકતા :

ઉદ્દેશ્યો જરૂરિયાતોની પ્રાથમિકતા અને સેવાર્થીની સામાજિક પરિસ્થિતિ, જરૂરિયાતો અને તેની પ્રાથમિકતાઓ, પ્રેરણાઓ, ક્ષમતાઓ અને ઉપલબ્ધ સંસાધનોના મૂલ્યાંકન પર આધારિત છે. એજન્સી વ્યવસ્થા, કારણભૂત પરિબળોની ફેરફારક્ષમતા, સમય પરિબળ અને કેસ વર્ક વૈયક્તિક કાર્યની યોગ્યતા વગેરે પણ આ પાસાઓને પસંદ કરવા પર અમુક મર્યાદાઓ લાદે છે. જરૂરિયાતોના આધારે, ઉદ્દેશ્યો ઘડવામાં આવે છે. નિર્ધારિત હેતુઓ ચોક્કસ, વાસ્તવિક અને સમય મર્યાદામાં પ્રાપ્ત કરી શકાય તેવા હોવા જોઈ. નીચેની બાબતો પણ ધ્યાનમાં લેવી જોઈએ.

- ઈરાદાપૂર્વક : સભાનપણે અને ઈરાદાપૂર્વક કરવામાં આવે છે.
- વિચારણાનું એકમ : વ્યક્તિગત, દંપતી, કુટુંબ.
- સારવારની લંબાઈ : લાંબા ગાળાની, ટૂંકા ગાળાની, રેફરલ, ટ્રાન્સફર.
- પરિસ્થિતિની પ્રકૃતિ : કટોકટી અથવા બિન-કટોકટી, અને
- સમસ્યાની પ્રકૃતિ : આંતરવ્યક્તિત્વ અથવા આર્થિક વગેરે.

4.3.4 કાર્ય યોજનાનો વિકાસ :

એકવાર આ આયોજન પૂર્ણ થઈ જાય, પછી વ્યક્તિ ઈચ્છિત ઉદ્દેશ્યો હાંસલ કરવા માટે કેસ સાથે આગળ વધી શકે છે. આ આયોજન સામયિક નહીં પણ સતત પ્રક્રિયા હોવી જોઈએ. કેટલાક કિસ્સાઓમાં, ભારતમાં સેવાર્થી સાથે આયોજન અંગે ચર્ચા કરવી એ સમયના પરિબળ અને સેવાર્થીના એકંદર સામાજિક-શૈક્ષણિક સ્તર માટે શક્ય નથી. આવા કિસ્સાઓમાં, આયોજન (સમસ્યા કેવી રીતે ઉકેલવામાં આવશે) ઓછામાં ઓછી સેવાર્થી સાથે શેર કરવી જોઈએ. જો તે સેવાર્થીને ઉપચારની પ્રક્રિયા, એટલે કે, શું કરવામાં આવશે અને તે તેની સમસ્યાઓનું નિરાકરણ કેવી રીતે કરશે તે જણાવવું સામેલ હોય તો આ ઉપયોગી ન હોઈ શકે. સેવાર્થી આ જણાવવાથી મદદ મેળવવાની તેની પ્રેરણા નબળી પડી શકે છે. આ મારા અનુભવ મુજબ, મોટાભાગના ભારતીય સેવાર્થી માટે તદ્દન સાચું છે. જેઓ મોટાભાગે, અદ્રશ્ય ઉપચારાત્મક પ્રક્રિયાની કદર કરતા નથી. અભ્યાસ (તથ્ય-શોધ), નિદાન (મૂલ્યાંકન) અને ક્રિયા માટે આયોજન પછી સામાજિક કેસવર્ક પ્રક્રિયામાં હસ્તક્ષેપ (સારવાર/અમલીકરણ/ક્રિયા), જેનો ઉદ્દેશ્ય મદદની જરૂર હોય તેવી વ્યક્તિની સામાજિક કામગીરીને પુનઃસ્થાપિત, જાળવણી અથવા વધારવાનો છે. તમામ કેસવર્ક મદદનો હેતુ છે. સેવાર્થીની માનસિક-સામાજિક કામગીરીમાં સુધારો કરવા અને તેની

અનુકૂલનશીલ પેટર્નમાં સકારાત્મક ફેરફારો લાવવા, અને/અથવા, પર્યાવરણીય પરિસ્થિતિઓ અને સંસાધનો સુધારવા, અને સેવાર્થીને તેના વિકાસ માટે ઉપલબ્ધ કરાવવા. આ ધ્યેયોમાં સૂચિત છે બગાડ અટકાવવા અને સેવાર્થીની શક્તિનું સંરક્ષણ.

4.3.5 સંપર્કોના હસ્તક્ષેપનો ઉપયોગ :

હસ્તક્ષેપ એ સેવાર્થી સાથેના પ્રથમ સંપર્કથી શરૂ થાય છે જે સામાજિક કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર)ની મદદથી તેની સમસ્યાઓ હલ કરવાનો પ્રયાસ કરે છે. પ્રારંભિક તબક્કામાં, સંબંધ સ્થાપિત કરવા અને તેની સમસ્યાઓના નિરાકરણમાં સેવાર્થીના હિતને ટકાવી રાખવાના પ્રયાસો કરવામાં આવે છે. આ સંપર્ક હસ્તક્ષેપ ઘણીવાર પરિસ્થિતિમાં વ્યક્તિગત સંડોવણી વિના કૌટુંબિક પરિસ્થિતિનું જ્ઞાન ધરાવે છે. પુનઃપ્રાપ્તિ પ્રક્રિયામાં સેવાર્થીને મદદ કરવા માટે કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) માટે વધુ માહિત્ય અને સંબંધિત ખ્યાલો પણ ઉપયોગી થઈ શકે છે. વધુમાં કેટલીક ઘટનાઓ જે સેવાર્થી દ્વારા જાહેર કરવામાં આવી નથી તે પણ સંપર્કો દ્વારા દરમિયાનગીરી સમયે મેળવી શકાય છે. તેથી, સંપર્ક દરમિયાનગીરીનો ઉપયોગ કરવાથી કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) અને સેવાર્થીને ફાયદો થશે.

4.4 સારાંશ :

- સામાજિક કેસવર્કર પછી આ મુદ્દાઓને ધ્યાનમાં લે ચે અને તેની વાસ્તવિક મદદ માટે ઉપલબ્ધ સેવાઓનો ઉપયોગ કરવા માટે સેવાર્થીની પ્રેરણાને સમજવા અને વધારવા માટે આ પ્રશ્નોનો ઉપયોગ કરે છે. કેસવર્ક સેવાઓની અસરકારકતા વ્યક્તિની પ્રેરણા, ક્ષમતા અને તેને મળેલી તક પર આધારિત છે. આ પ્રકરણ કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર)ની મહત્વપૂર્ણ પ્રક્રિયા સાથે સંબંધિત છે.

4.5 તમારી પ્રગતિ તપાસો :

1. પ્રથમ વૈયક્તિક કાર્ય પ્રક્રિયા શું છે ?
2. સામાજિક વૈયક્તિક કાર્યમાં નિદાનની કોઈપણ બે પ્રક્રિયાઓનો ઉલ્લેખ કરો.
3. સંપર્ક દરમિયાનગીરીનો ઉપયોગ શું છે ?

4.6 ચાવીરૂપ શબ્દો :

- રેફરલ : એક વ્યક્તિ જેનો કેસ નિષ્ણાત ડૉક્ટર અથવા વ્યાવસાયિક સંસ્થાને મોકલવામાં આવ્યો છે.
- અનુમાનિત : તારણો પહોંચી ચાલુ આ આધાર પુરાવા અને તર્ક
- ઈટીઓલોજી : કારણ, ખાસ કરીને મૂળ

- કટોકટી : થઈત્ર મુશ્કેલી અથવા ભયનો સમય.
- અવરોધવું : વિલંબ અથવા અટકાવવા (કોઈને અથવા કંઈક) તેમને અવરોધિત કરીને, અવરોધ

4.7 તમારી પ્રગતિ તપાસવા માટેના જવાબો :

1. ઈન્ટેક.
2. લોરી (1936) અનુસાર, સામાજિક કેસવર્કમાં નિદાનની પ્રક્રિયામાં નીચેનાનો સમાવેશ થાય છે. અપ્રસ્તુત ડેટામાંથી સંબંધિતને સ્થાનાંતરિત કરવું, તથ્યોનું આયોજન કરવું અને તેને સંબંધમાં લાવવા.
3. આ સંપર્ક હસ્તક્ષેપ ઘણીવાર પરિસ્થિતિમાં વ્યક્તિગત સંડોવણી વિના કૌટુંબિક પરિસ્થિતિનું જ્ઞાન ધરાવે છે.

4.8 સ્વાધ્યાયના પ્રશ્નો:

1. સામાજિક વૈયક્તિક કાર્યની પ્રક્રિયા વિગતવાર લખો.
2. સામાજિક વૈયક્તિક કાર્ય પ્રક્રિયામાં નિદાન શું છે ?
3. સંપર્ક દરમિયાનગીરી સમજાવો.

4.9 સંદર્ભ સૂચિ :

1. <https://www.yourarticlelibrary.com/sociology/social-casework-processes-study-and-diagnosis/36564>.
2. Mathew G., Case Work in Encyclopedia of Social Work in India, Ministry of Social Welfare, Delhi, 1987.

એકમ-5
સહાયક પદ્ધતિઓ અને તકનીકો

રૂપરેખા :-

- 5.0 ઉદ્દેશ્યો
- 5.1 પ્રસ્તાવના
- 5.2 સીધા પ્રભાવની સહાયક પદ્ધતિઓ અને તકનીકોનો ઉપયોગ
 - 5.2.1 સહાયક તકનીકો
- 5.3 સીધા પ્રભાવની તકનીકો
 - 5.3.1 સમગ્ર પ્રક્રિયામાં ભાગીદારી અને સાંસ્કૃતિક સંપર્કોનું મહત્વ
- 5.4 સામેલગીરીનું મહત્વ
 - 5.4.1 સાંપર્થિક/ સાંસ્કૃતિક સંપર્કો (Collateral Contacts)
- 5.5 સારાંશ
- 5.6 ચાવીરૂપ શબ્દો
- 5.7 તમારી પ્રગતિ ચકાસવા માટેના જવાબો
- 5.8 સ્વાધ્યાયના પ્રશ્નો
- 5.9 સંદર્ભ સૂચિ

5.0 ઉદ્દેશ્યો :

વિદ્યાર્થીમિત્રો, આ એકમને સમજ્યાબાદ તમે,

- સહાયક પદ્ધતિઓનો ઉપયોગ સમજો.
- કેસવર્ક પ્રક્રિયામાં મહત્વ અને સમાંતર સંપર્ક જાણો.

5.1 પ્રસ્તાવના :

તકનીકો એ કૌશલ્યો છે જેનો ઉપયોગ આરામ લાવવા અને સેવાર્થીને માર્ગદર્શન આપવા માટે થાય છે. તેઓ ખાસ કરીને મનોવૈજ્ઞાનિક અથવા વર્તન કારણોને સંબોધ્યા વિના સેવાર્થી-તકલીફ ઘટાડવા માટે નિર્દેશિત કરવામાં આવે છે. આ સાથે પ્રત્યક્ષ પ્રભાવની તકનીક આ પ્રક્રિયામાં મુખ્ય ભૂમિકા ભજવે છે. આ પ્રકરણ વૈયક્તિક કાર્યમાં ભાગીદારી અને સમાંતર સંપર્કના મહત્વ વિશે પણ ચર્ચા કરે છે.

5.2 સીધા પ્રભાવની સહાયક પદ્ધતિઓ અને તકનીકોનો ઉપયોગ :

સહાયક તકનીકોનો ઉપચાર દરમિયાન કોઈપણ સમયે ઉપયોગ કરી શકાય છે, પરંતુ સામાન્ય રીતે ઉપચારના પ્રારંભિક તબક્કા દરમિયાન તેનો ઉપયોગ થાય છે. આ એટલા માટે છે કારણ કે ઉપચારના પછીના તબક્કાઓ દરમિયાન, વધુ ચોક્કસ તકનીકોની જરૂર પડી શકે છે.

કાઉન્સેલર વર્તણૂકીય પરિવર્તન માટે સક્રિય રીતે સાંભળવું, સલાહ આપવી, પરિપ્રેક્ષ્ય ઉમેરવું, દર્દીની ચિંતાઓની યોગ્યતાની પુષ્ટિ કરવી વગેરે જેવી સહાયક તકનીકોનો ઉપયોગ કરીને સંક્ષિપ્ત કાઉન્સેલિંગ સત્રો આપી શકે છે. આ ફેરફાર કામ, ગૃહ નાણા અથવા આરોગ્યના સંદર્ભમાં હોઈ શકે છે. તેઓ સામનો કરવાની વ્યૂહરચના પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરી શકે જે સમસ્યા કેન્દ્રિત અથવા લાગણી કેન્દ્રિત હોઈ શકે છે. સેવાર્થીને મદદ કરથઈ વખતે, કાઉન્સેલરે પરિસ્થિતિને ઓળખવાની જરૂર છે અને તે મુજબ કેટલીક મદદરૂપ સામનો કરવાની વ્યૂહરચના અને સહાયક તકનીકોનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ.

5.2.1 સહાયક તકનીકો :

- ❖ **વેન્ટિલેશન :** સેવાર્થીને તેની લાગણીઓને મુક્તપણે પ્રસારિત કરવામાં મદદ કરવાની અને તેને એવું વાતાવરણ પૂરું પાડવાની પ્રક્રિયા છે જે લાગણીઓની મુક્ત અભિવ્યક્તિને સરળ બનાવે છે. તે વ્યક્તિને ભટ, અપરાધની લાગણીઓથી મુક્ત કરે છે અને છુપાયેલા વલણના પ્રકાશમાં લાવે છે. વેન્ટિલેશન માત્ર રોગનિવારક નથી પણ નિદાન પણ છે. તેનો અર્થ એ છે કે સેવાર્થીને મજબૂત લાગણીઓ વ્યક્ત કરવામાં મદદ કરવી જ્યારે તે/તેણી કાર્યકરના પ્રતિભાવ અંગેની તેની અનિશ્ચિતતાને કારણે આવું કરવામાં અચકાતા હોય અથવા કારણ કે તેની પાસે આ લાગણીઓને વ્યક્ત કરવા માટે શબ્દો ન હોય. સેવાર્થી દ્વારા લાગણીઓને મૌખિક બનાવવી તેની ભાવનાત્મક સ્થિતિને સમજવાની મંજૂરી આપે છે. એકવાર સેવાર્થી લાગણીઓથી મુક્ત થઈ જાય પછી, તે/તેણી સમસ્યાઓ વિશે સ્પષ્ટપણે વિચારી શકે છે અને વાસ્તવિકતા પ્રત્યેની તેની/તેણીની ધારણા વધુ થઈ શકે છે.
 - ❖ **કેથાર્સિસ :** કેથાર્સિસ શબ્દ ગ્રીક શબ્દ કથર્સિસ પરથી આવ્યો છે, જેનો શાબ્દિક અનુવાદ થાય છે, જેનો અર્થ થાય છે “સપાઈ અથવા શુદ્ધ કરવું” કેથાર્સિસ એ ભાવનાત્મક પ્રકાશન છે. મનોવિશ્લેષણના સિદ્ધાંત મુજબ, આ ભાવનાત્મક પ્રકાશ બેભાન સંઘર્ષોને દૂર કરવાની જરૂરિયાત સાથે જોડાયેલું છે. તણાવ, ચિંતા, ભય, ગુસ્સો અને આઘાત સમય જતાં થઈ શકે અને મુશ્કેલ લાગણીઓનું કારણ બની શકે છે. ચોક્કસ સમયે, એવું લાગે છે કે જાણે એટલી બધી લાગણી અને ઉથલપાથલ છે કે જબરજસ્ત બની જાય છે. લોકો એવું પણ અનુભવી શકે છે કે તેઓ “વિસ્ફોટ” કરવા જઈ રહ્યા છે સિવાય કે તેઓ આ અસ્વસ્થ લાગણીને મુક્ત કરવાનો કોઈ રસ્તો શોધી કાઢે છે, મોટાભાગની વ્યક્તિઓ સારી રીતે રહ્યા પછી અથવા કોઈ યોગ્ય રીતે વરાળ છોડ્યા પછી વધુ સારું અનુભવે છે. અવ્યક્ત લાગણીઓનું પ્રકાશન એ રોગનિવારક છે.
- સ્પષ્ટતા એ પ્રક્રિયાનો ઉલ્લેખ કરે છે જ્યાં કલાયંતને સોર્ટ આઉટ કરવામાં મદદ કરવામાં આવે છે.
- ❖ **સ્પષ્ટતા :** વિચારો જેથી તેને તેની લાગણીઓ અને પ્રતિક્રિયાઓ શા માટે અને કેવી રીતે થાય છે તેની વધુ સારી સમજણ મળે. એક સારો કાઉન્સેલર આ કૌશલ્યનો ઉપયોગ સેવાર્થી અને તેના/તેણીના મુદ્દાઓને ધારણ/સૂચિત અથવા ગેરસમજ ટાળવા માટે કરે છે અને સેવાર્થીને સ્પષ્ટતા મેળવવામાં મદદ કરવા માટે

તેનો ઉપયોગ કરે છે. આમ, તે કાઉન્સેલિંગની પ્રક્રિયા દરમિયાન સ્વયંભૂ થાય છે.

- ❖ **શિક્ષણ અને જાગૃતિ :** કોઈ વિષય વિશેની માહિત્ય અથવા જ્ઞાનની જોગવાઈ સેવાર્થી પર ઉપચારાત્મક અસર કરી શકે છે. શિક્ષણ કોઈપણ સમયે પ્રદાન કરી શકાય છે, કે જે અભિવ્યક્ત કરવામાં આવે છે તેને શોષવા માટે સેવાર્થી પૂરતો શાંત હોય.
- ❖ **માર્ગદર્શન અને સૂચન :** કા;ન્સેલિંગમાં માર્ગદર્શન મુખ્યત્વે સેવાર્થીને અનિશ્ચિતતાના સમયગાળા દરમિયાન સલાહ આપવાની ખાતરી અને નિખાલસતા પ્રદાન કરવા માટે છે અને તેને કોઈપણ દેખીથઈ રીતે જોઈ શકાય તેવી કાર્યવાહી કરતા અટકાવવા માટે છે.
- ❖ **પર્યાવરણીય મેનીપ્યુલેશન :** સેવાર્થીના પર્યાવરણમાં એવા પાસાઓ હોઈ શકે છે જે સમસ્યાની પરિસ્થિતિમાં ફાળો આપી શકે છે. પર્યાવરણમાં પરિવર્તન લાવવામાં મદદરૂપ થઈ શકે છે.
- ❖ **રુચિઓનું બાહ્યકરણ :** તે સેવાર્થીનું ધ્યાન તેના મગજમાં ચાલતા દમનકારી વિચારોથી હટાવવાનો પ્રયાસ કરે છે અને કેટલીક પ્રવૃત્તિ અથવા રુચિ પ્રાપ્ત કરે છે. રુચિઓનું બાહ્યકરણ એવા સેવાર્થી માટે વિશેષ મૂલ્યવાન છે કે જેઓ વાસ્તવિક, દેખીથઈ રીતે અસ્તાયી તણાવનો અનુભવ કરી રહ્યાં છે.
- ❖ **સામાજિક સમર્થનનો ઉપયોગ :** સેવાર્થી ઘનિષ્ટ બોન્ડ્સ રિન્યુ કરવા માટે પ્રોત્સાહિત કરવામાં આવે છે જે સામાજિક અને ભાવનાત્મક આરામ અને સમર્થન પ્રદાન કરે છે. તકલીફમાં રહેલી ઘણી વ્યક્તિઓ તેમના સોશિયલ નેટવર્કમાં વધારો થવાથી લાભ મેળવી શકે છે. વધતું સામાજિકકરણ દબાયેલી લાગણીઓ માટે એક આઉટલેટ પ્રદાન કરશે.
- ❖ **શારીરિક વ્યાયામ અને દવા :** શારીરિક કસરત વ્યક્તિના માનસિક સ્વાસ્થ્ય પર અસર કરે છે. વ્યાયામ ફાયદાકારક પ્રકાશનને ઉત્તેજિત કરે છે. અને શરીરને આરામ મળે છે. આરોગ્યના અન્ય પાસાઓને સુધારવા માટેની દવાઓ તેમના જીવનની ગુણવત્તામાં પણ સુદારો કરી શકે છે અને કાઉન્સેલિંગની પ્રગતિને સરળ બનાવી શકે છે.
- ❖ **પ્રાર્થના, ધ્યાન અને આરામના અન્ય સ્વરૂપો :** જો કાઉન્સેલર અને સેવાર્થી માન્યતા પ્રણાલી તેને મંજૂરી આપે છે, તે પ્રાર્થનાની ભલામણ સેવાર્થી અપાર મનોવૈજ્ઞાનિક અને આધ્યાત્મિક આરામ આપી શકે છે. આરામના ઘણા પ્રકારો છે જે બેચેન અથવા ચિંતિત વ્યક્તિઓને લાભ આપી શકે છે જેમ કે યોગ, અતિન્દ્રિય ધ્યાન વગેરે.

5.3 સીધા પ્રભાવની તકનીકો :

કામના કિસ્સામાં માહિત્ય શ્રવણ, અવલોકન, સંબંધ, મુલાકાત અને ઘરની મુલાકાત જેવી સીધી અસરની વિવિધ તકનીકો દ્વારા એકત્રિત કરવામાં આવે છે.

- ❖ **સાંભળવું :** તે કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર)ની મૂળભૂત કુશળતા અને તકનીક છે. વક્તાના શબ્દો અને લાગણીઓને સમજવાનો હેતુ છે. સેવાર્થી દ્વારા શું કહેવામાં આવ્યું

છે, શું નથી કહેવામાં આવ્યું તેના પર સાંભળનારએ ધ્યાન આપવું જોઈએ. તેથી સાંભળવું એ સમાજકાર્યકર માટે સભાનપણે કરવામાં આવથઈ પ્રવૃત્તિ છે. વાતચીત દરમિયાન સેવાર્થી સાથે આંખનો સંપર્ક સેવાર્થી તરફ શારીરિક અને માનસિક ધ્યાન દોરવામાં મદદ કરે છે. રુચિ અને સમજણ બતાવવા માટે હાવભાવ/ શારીરિક ભાષા. તેમાં માથું હલાવવું અને બોલથઈ વ્યક્તિના ચહેરા તરફ શરીરને ફેરવવું શામેલ હશે.

- ❖ **અવલોકન :** આપણી આસપાસના લોકો, વસ્તુઓ અથવા પરિસ્થિતિ વિશેની વિશેષતાઓ પર ધ્યાન આપવું એ એક કૌશલ્ય છે. અવલોકન સેવાર્થીના સંબંધને સમજવામાં મદદ કરે છે. તે ચહેરાના હાવભાવ, મુદ્રા, હાવભાવ વગેરેને ઓળખવાની કુસળતા છે. તે અભિવ્યક્તિ અને લાગણીઓને સમજવામાં મદદ કરે છે. માહિત્યઈની સંદેશ મોટે ભાગે લાગણીઓ વિશે હોય છે.
- ❖ **રિલેશનશિપ :** રિલેશનશિપ શબ્દ સામાજિક કેસવર્કનો આધાર છે. કેસવર્કર અને સેવાર્થી વચ્ચેનો સંબંધ અત્યંત મહત્વનો છે. સેવાર્થી સાથે સારો તાલમેલ અને કોલેટરલ કોન્ટેક્ટ કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર)ને સેવાર્થીના વર્તનમાં ફેરફાર લાવવામાં મદદ કરે છે.
- ❖ **મુલાકાત :** તે મોટાભાગે સમાજકાર્યમાં વપરાય છે. તે કાર્યકર અને સેવાર્થી વચ્ચેની સંરચિત ક્રિયા પ્રતિક્રિયા છે. તે મદદનું મુખ્ય માધ્યમ છે જેના વિના સામાજિક કેસવર્ક પ્રક્રિયા ક્યારેય શક્ય બનશે નહીં. મુલાકાત એ એક મહત્વપૂર્ણ કેસવર્ક તકનીક છે. અન્ય પ્રકરણોમાં પણ તેની વિગતવાર ચર્ચા કરવામાં આવી છે.
- ❖ **ઘરની મુલાકાત :** તે એક મહત્વપૂર્ણ સાધન છે જેનો ઉપયોગ કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) દ્વારા સેવાર્થી વિશેની માહિત્યઈ એકત્ર કરવા માટે થાય છે. ઘરના મુલાકાથઈ દર્દી અને સારા શ્રોતા હોવા જોઈએ. ઘરના મુલાકાથઈ તેની ઈચ્છાઓ અને ધ્યેયો વિશે પરિવાર તરફથી મૌખિક અને બિન-મૌખિક સંચાર પ્રત્યે સંવેદનશીલ હોવા જોઈએ. ઘરની મુલાકાતના સમય દરમિયાન પરિવાર દ્વારા આવી રહેલ મુશ્કેલીઓનું મૂલ્યાંકન કરવા માટે નિરીક્ષણ મુખ્ય ભૂમિકા ભજવે છે.

5.4 ભાગીદારીનું મહત્વ :

- ❖ **વ્યાખ્યા :** ભાગીદારીને એવું વાતાવરણ બનાવવા તરીકે વ્યાખ્યાયિત રી શકાય છે જેમાં વ્યક્તિ કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) સાથે વધુ ભાગ લે છે જે વધુ સારા સંબંધ તરફ દોરી જાય છે. સમગ્ર પ્રક્રિયામાં સેવાર્થી દ્વારા વધુ સીધી ભાગીદારી અને સમાંતર સંપર્ક કેસવર્કર અને સેવાર્થીને લક્ષ્યો હાંસલ કરવામાં મદદ કરે છે.

➤ સામેલગીરીનો હેતુ :

- માહિત્યઈની સ્પષ્ટ સમજ
- માહિત્યઈનો પ્રવાહ
- સંકલન
- લર્નિંગ મેનેજમેન્ટ સ્કીલ્સ (કેસ મેનેજમેન્ટ)
- સેવાર્થીને ફેરફાર સ્વીકારવા માટે તૈયાર કરી રહ્યાં છીએ.

- સારો સબંધ બનાવવો
- સેવાર્થીના વિચારોને પ્રોત્સાહિત કરવા
- સમાંતર કુટુંબના સભ્યોની ભાગીદારી

લોકો વચ્ચેનો મહત્વપૂર્ણ સબંધ વહેંચાયેલ અને ભાવનાતમક રીતે બદલાયેલી પરિસ્થિતિમાંથી ઉદ્ભવે છે. તમામ વૃદ્ધિ ઉત્પન્ન કરતા સબંધો, જેમાંથી કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્ય) રિલેશનશિપ એક છે, તેમાં સ્વીકૃતિ અને અપેક્ષાઓ, સમર્થન અને ઉત્તેજનના તત્ત્વો હોય છે. વ્યવસાયિક સબંધોનું ઓળખાણ ચિહ્ન એ છે કે તે સભાન, ઉદ્દેશ્યપૂર્ણ અને ધ્યેય હાંસલ કરવા માટે શું કરવું જોઈએ તેના જ્ઞાનમાંથી વધવું. કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) રિલેશનશિપ શરૂ થાય છે જ્યારે સેવાર્થી તેની સમસ્યાનો અમુક ભાગ શેર કરે છે અને કાર્યકર સેવાર્થી સાથે તે શું અનુભવે છે તે દર્શાવે છે અને તે જે સમયે, કાર્યકરને સમસ્યાનો સામનો કરવા માટે વ્યાવસાયિક યોગ્યતા લાવવાની જરૂર છે. કેસવર્ક સબંધમાં ઘણા ઉપચારાત્મક મૂલ્યો છે. કેસની કામની પરિસ્થિતિની બહારની મુશ્કેલીઓ કેસના કામના સબંધમાં વિક્ષેપ પાડી શકે છે અને તેને જટિલ બનાવી શકે છે અને તેનો સામનો કરવો પડી શકે છે. કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) પાસે પણ સબંધોની પ્રતિક્રિયાઓ છે અને તેમના સંચાલનમાં તેની વ્યાવસાયિક કુસળતાનો એક ભાગ છે.

5.4.1 સાંપર્ચિક/ સાંસ્કૃતિક સંપર્કો (Collateral Contacts):

કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) ઘણીવાર સંભવિત કોલેટરલ સંપર્કો તરીકે ઉપયોગ કરવા માટે ઘણી વ્યક્તિઓના નામ પૂછે છે. કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) આ સંપર્ક માહિત્યની રૂબરૂ મુલાકાત દરમિયાન, ઘરની મુલાકાત દરમિયાન, ટેલિફોન દ્વારા અથવા લેખિતમાં વિનંત્રણ કરી શકે છે. કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) ઘરના સભ્યો દ્વારા કરવામાં આવેલા નિવેદનોને સમર્થન આપવા અથવા પાત્રતાના પરિબળો નક્કી કરવા માટે સમાંતર સંપર્કનો ઉપયોગ કરે છે. કેસવર્કર સામાન્ય રીતે નિર્ધારિત કરે છે કે શું ચોક્કસ કેસ માટે સમાંતર સંપર્કોની જરૂર છે અને આ સંપર્કો પાસેથી કઈ પ્રકારની માહિત્ય વિનંત્રણ કરવી. સમાંતર સંપર્કો સાથે પ્રારંભિક સંપર્ક કર્યો વખતે, કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) હંમેશા તેણીનું નામ, શીર્ષક અને તે જે વિભાગ અથવા વિભાગનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે તેનું નામ સંચાર કરીને પોતાની જાતને ઓળખવી જોઈએ. કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) ચોક્કસ હેતુ માટે ઘરની યોગ્યતા નક્કી કરવા માટે જરૂરી સમાંતર સંપર્કોને જ પ્રશ્નો પૂછવા જોઈએ. વધુમાં, કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) ચોક્કસ હેતુ માટે ઘરની યોગ્યતા નક્કી કરવા માટે જરૂરી સમાંતર સંપર્કોને જ પ્રશ્નો પૂછવા જોઈએ. વધુમાં, કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) કોલેટરલ કોન્ટેક્ટ દ્વારા નોંધાયેલ તમામ માહિત્યને કેસ રેકોર્ડમાં દસ્તાવેજ કરવી આવશ્યક છે, જેમાં સંપર્ક વ્યક્તિનું નામ, શીર્ષક, ફોન નંબર અને પરિવાર સાથેના સબંધનો સમાવેશ થાય છે. સામાજિક કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) દસ્તાવેજ, કેસ ઈતિહાસ અને એજન્સીના અહેવાલો, અન્ય ક્ષેત્રોના નિષ્ણાતો સાથે પરામર્શ, પરીક્ષણો અને તમામ પ્રકારની પરીક્ષાનો ઉપયોગ કરે છે કારણ કે તેને આંતરશાખાકીય અભિગમની જરૂર છે.

વધુમાં, કાર્યકર્તાએ જોવું જોઈએ કે સેવાર્થીને તેની સમસ્યાઓ માટે શક્ય સારવાર મળે અને આ માટે, “સમાંતર” જેમ કે શાળાઓ, હોસ્પિટલો, કર્મચારીઓ, યુનિયન સામાજિક એજન્સીઓ મિત્રો વગેરે સાથે મળીને કામ કરવું. તેથી સમાંતર સંપર્કની ભાગીદારી સેવાર્થીનો પણ સેવાર્થીને વર્તણૂકીય ફેરફારો માટે ટેકો આપવામાં ભાગ અને વધુ સારું જીવન જીવે છે.

5.5 સારાંશ :

- આ પ્રકરણ અમને સહાયક તકનીકો, સીધા પ્રભાવની તકનીકો, ભાગીદારીનું મહત્વ અને સમાંતર સંપર્કની પ્રસ્તાવના આપે છે જે વ્યક્તિ સાથે કામ કરવાની સમગ્ર પ્રક્રિયા માટે મહત્વપૂર્ણ છે. વિવિધ સહાયક તકનીકો જેની ચર્ચા આ પ્રકરણમાં કરવામાં આવી છે તે કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર)ને તેને ક્ષેત્રમાં સ્થાપિત કરવામાં મદદ કરે છે. આમ સિદ્ધાંત વ્યવહારમાં અનુભવો પર હાથ આપે છે.

5.6 તમારી પ્રગતિ તપાસો :

1. કોઈપણ ચાર સહાયક તકનીકોનો ઉલ્લેખ કરો.
 - કેથાર્સિસ, શારીરિક કસરત, સામાજિક સમર્થનનો ઉપયોગ અને શિક્ષણ.
2. સામેલગીરીનો હેતુ શું છે ?
 - માહિત્યઈની સ્પષ્ટ સમજ અને માહિત્યઈનો પ્રવાહ.
3. સમાંતર સંપર્કો કોણ છે ?
 - મિત્રો, શાળાઓ, હોસ્પિટલો, નોકરીદાતાઓ અને સબંધીઓ.

5.7 ચાવીરૂપ શબ્દો :

- વર્બલાઈઝ: સ્પષ્ટ કરો.
- પેન્ટ-અપ : (લાગણીઓ વિશે વપરાયેલ) જે તમે અંદરથી પકડી રાખો છો અને વ્યક્ત કરતા નથી.
- શરૂ કરો : શરૂઆત કરવી.
- ક્રિયાપ્રતિક્રિયા : કોઈની સાથે વાતચીત અથવા સીધી ભાગીદારી.
- જાણ કરો : એક સુમેળભર્યો સબંધ જેમાં પરસ્પર સમજણ અને જોડાણ છે.

5.8 તમારી પ્રગતિ તપાસવા માટેના જવાબો :

1. કોઈપણ ચાર સહાયક તકનીકોનો ઉલ્લેખ કરો.
 - કેથાર્સિસ, શારીરિક કસરત, સામાજિક સમર્થન અને શિક્ષણનો ઉપયોગ.
2. સામેલગીરીનો હેતુ શું છે ?
 - માહિત્યઈની સ્પષ્ટ સમજ એ માહિત્યઈનો પ્રવાહ
3. સમાંતર સંપર્કો કોણ છે ?

- મિત્રો, શાળાઓ, હોસ્પિટલો, નોકરીદાતાઓ અને સબંધીઓ.

5.9 સ્વાધ્યાયના પ્રશ્નો:

1. (a) વેન્ટિલેશન (b) કેથાર્સિસ પર ટૂંકી નોંધ લખો.
2. સામાજિક વૈયક્તિક કાર્યમાં સહાયક તકનીકોને વિસ્તૃત કરો.
3. સામાજિક વૈયક્તિક કાર્યમાં સીધા પ્રભાવની તકનીકો સમજાવો.

5.10 સંદર્ભ સૂચિ :

1. Trevithick (2005) Social Work Skills, A Practice Handbook, Open University Press, London.
2. Upadhyay, R.K (2003) Social Case Work, Rawat, Jaipur
3. [http://www.bdu.ac.in/schools/social-sciences/social work/docs/studymaterials/Social case Work Practice or Working with Individuals UNIT III.pdf](http://www.bdu.ac.in/schools/social-sciences/social%20work/docs/studymaterials/Social%20case%20Work%20Practice%20or%20Working%20with%20Individuals%20UNIT%20III.pdf)
4. <http://socialworkbhu.blogspot.com/2015/04/the-supportive-techniques-in-counselling.html>
5. <http://www.mgcub.ac.in/pdf/material/202004281034456ebed4ce33.pdf>

એકમ-6
કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) અભિગમ

રૂપરેખા :-

- 6.0 ઉદ્દેશ્યો
- 6.1 પ્રસ્તાવના
- 6.2 પ્રેક્ટિસ માટે અભિગમ
 - 6.2.1 મનો-સામાજિક અભિગમ
 - 6.2.2 મૂળભૂત પ્યાલો
- 6.3 કાર્યાત્મક અભિગમ
- 6.4 સમસ્યા હલ કરવાનો અભિગમ
 - 6.4.1 સામાજિક વૈયક્તિક કાર્યમાં સમસ્યાનું નિરાકરણ
- 6.5 કટોકટી દરમિયાનગીરી અને પ્રેક્ટિસ માટે સારગ્રાહી અભિગમો
 - 6.5.1 નીચેની વ્યવસ્થામાં કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) દરમિયાનગીરી જરૂરી છે
 - 6.5.2 કટોકટી દરમિયાનગીરીમાં પગલાં
 - 6.5.3 કટોકટીમાં સારવારના લક્ષ્યો અથવા ઉકેલ
 - 6.5.4 કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર)ની ભૂમિકા
- 6.6 પ્રેક્ટિસ માટે સારગ્રાહી અભિગમો
- 6.7 સારાંશ
- 6.8 ચાવીરૂપ શબ્દો
- 6.9 તમારી પ્રગતિ ચકાસવા માટેના જવાબો
- 6.10 સ્વાધ્યાયના પ્રશ્નો
- 6.11 સંદર્ભ સૂચિ

6.0 ઉદ્દેશ્યો :

વિદ્યાર્થીમિત્રો, આ એકમને સમજ્યાબાદ તમે,

- ક્ષેત્રમાં પ્રેક્ટિસ કરવાના અભિગમોને સમજી શકશો.
- વિવિધ અભિગમો અને તેના ઘટકોને જાણશો.

6.1 પ્રસ્તાવના :

કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) અનિવાર્યપણે વિવિધ અભિગમો ધરાવ છે જે કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર)ને સારા સંબંધ રાખવા, સેવાર્થીની સમસ્યાઓની વિવિધ પરિસ્થિતિઓને

જાણવામાં અને સેવાર્થીને તેની જરૂરિયાતો અનુસાર સહાય કરવામાં મદદ કરે છે. સેવાર્થી લેવલ પર કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર)ને સેવાર્થી કેન્દ્રિત અને ધ્યેય કેન્દ્રિત તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરી શકાય છે જે વ્યક્તિની જરૂરિયાતો સાથે સીધી રીતે જોડાયેલ છે.

6.2 પ્રેક્ટિસ માટે અભિગમો :

6.2.1 મનો-સામાજિક અભિગમ :

મેરીએ મનો-સામાજિક અભિગમ અપનાવ્યો હતો. ઈ.રિયમોન્ડ આ અભિગમ ફોઈડના સાયકો-એનાલિટીક સિદ્ધાંત અને એરિક્સન અને ગોર્ડન હેમિલ્ટનના વ્યક્તિત્વ સિદ્ધાંતોથી વધુ પ્રભાવિત થયો હતો. આ અભિગમ મુજબ માણસ જૈવિક અને સમાજશાસ્ત્રીય અસ્તિત્વ છે. તે પર્યાવરણમાંથી ઉત્તેજના મેળવે છે, તે પર્યાવરણ પર કાર્ય કરે છે અને પર્યાવરણમાં પરિવર્તન લાવે છે. સમગ્ર પર્યાવરણીય પ્રણાલીમાં વિવિધ નાની પેટા પ્રણાલીઓ કાર્યરત છે. દા.ત., ઘરેલું વાતાવરણ, કામનું વાતાવરણ, પીઅર ગ્રુપ વગેરે.

કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) સેવાર્થીની જરૂરિયાતોના જ્ઞાન સાથે તેનું કામ શરૂ કરે છે. આ જરૂરિયાતના કેસના આધારે કાર્યકર આકારણી કરે છે કે તેને ક્યા પ્રકારની મદદની જરૂર છે. અહીં કેસવર્કર સમસ્યાનો ઈતિહાસ અને સેવાર્થીની સામાજિક કામગીરી પર તેની અસર જાણવાનો પ્રયાસ કરે છે. તે સેવાર્થીના જીવનમાં મહત્વપૂર્ણ ઘટનાઓને વર્તમાન સમસ્યા માટે ઉત્તેજક પરિબળો તરીકે શોધે છે. કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) સેવાર્થીના બાળપણ અને અન્ય વિવિધ તબક્કાઓનો સંપૂર્ણ ડેટા એકત્ર કરે છે.

- ❖ **વ્યાખ્યા :** “સાયકો-સોશિયલ થેરાપીનો અર્થ એ છે કે માણસને તેની પરિસ્થિતિમાં જુએ છે અને સંપૂર્ણ માણસને સમજવાનો પ્રયાસ કરે છે.”
- ❖ **નિદાન અથવા મૂલ્યાંકન :** મનો-સામાજિક અભિગમ માને છે કે નિદાન જરૂરી છે કારણ કે તે ભેદભાવ માટે વાસ્તવિક આધાર આપે છે. એકત્રિત ડેટાના આધારે, કેસ વર્કર સેવાર્થીની મુશ્કેલીના સ્વરૂપ અને તેના યોગદાન પરિબળોનું મૂલ્યાંકન કરે છે, એટલે કે, તેના વર્તનમાં જ્યાં ફેરફારોની જરૂર છે તે વિસ્તારોને ઓળખે છે.
- ❖ **સારવાર હેતુ :** મનો-સામાજિક અભિગમનો ઉપયોગ કરવાનો અંતિમ ઉદ્દેશ્ય વ્યક્તિ-સ્થિતિ પ્રણાલીમાં ખામીને ઘટાડવા માટે સેવાર્થીની તકલીફને દૂર કરવાનો છે. આ ઉદ્દેશ્ય હાંસલ કરવા માટે કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર)નું કામ સેવાર્થીની અનુકૂળનશીલ ક્ષમતા અને સમાજકાર્યક્ષમતા વધારવાનું છે.
- ❖ **સારવાર પ્રક્રિયા :** સારવાર પ્રક્રિયામાં કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) પર્યાવરણીય ફેરફારની તકનીકોનો ઉપયોગ કરે છે. તે સેવાર્થીને મદદ માટે સ્થળ એજન્સી સોધવામાં મદદ કરે છે. તે સેવાર્થી અને સંસાધનો વચ્ચે મધ્યસ્થી કરે છે. સેવાર્થીના વેન્ટિલેશન માટે સીધી સારવાર પણ આપવામાં આવે છે. અહમ આધાર, અર્થઘટન અને પરામર્શ એ સેવાર્થી સાથે તાલમેલ સ્થાપિત કરવા માટે વપરાયઈ તકનીકો છે.

- ❖ આ સિદ્ધાંતનો ઉપયોગ :
 - મોટે ભાગે વ્યક્તિગત લક્ષી
 - આ સિદ્ધાંત સામાજિક વૈયક્તિક કાર્યમાં લાગુ પડે છે.
 - કૌટુંબિક અને જૂથ સમસ્યાઓ માટે મર્યાદિત એપ્લિકેશન.

6.2.2 મૂળભૂત ખ્યાલો :

- ❖ ધારણા અને જ્ઞાન : કોઈપણ લોકો, ઘટનાઓ અને સામાજિક, મનોવૈજ્ઞાનિક સાથે સંબંધિત વર્તમાન પરિસ્થિતિ (વ્યક્તિગત) પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરો. સેવાર્થી વિકૃત છે, તે એક બાજુની ઘટના (નકારાત્મક વિચાર) જોઈ રહ્યો છે અને વાસ્તવિકતા વિશે વિચારતો નથી. વાસ્તવિકતા અને દૃશ્યો વચ્ચેની વિસંગતતા (તફાવત) ઘટાડવી. સેવાર્થીને વાસ્તવિકતા સમજવા માટે બનાવો. તેને માહિત્ય અને જ્ઞાન આપીને વાસ્તવિકતા અને દૃષ્ટિકોણ વચ્ચેનો ભેદભાવ ઓછો કરવો જોઈએ.
- ❖ ઉદા. : પતિ - SSLC, પત્ની-PG-સમસ્યા ઊભી થાય છે.
- ❖ નિર્ણયો અને પરિણામો : કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) સેવાર્થીને તેના/તેણીના નિર્ણય અને અન્ય પર તેની કાર્યવાહી વિશે વિચારવામાં મદદ કરવી જોઈએ. (ખોટો નિર્ણય લેવો)
- ❖ જાગૃતિના પ્રતિભાવો અને વિકૃતિઓ : તેમના વિશે આંતરિક રીતે જાણો. કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર)નું કૌશલ્ય એમાં રહેલું છે કે તે સેવાર્થીની છુપાયેલી સમગ્રી સોધી શકે છે.
- ❖ કાર્યકર અને સારવાર પ્રત્યેની પ્રતિક્રિયા : જાકસેવાર્થીની કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) પર નકારાત્મક પ્રતિક્રિયા હોય, તો સારવારને અસર થશે. જો સેવાર્થી કેસની કાર્ય પ્રક્રિયાને સ્વીકારતો નથી તો તેનો અર્થ એ કે સારવારને અસર થશે. જો સેવાર્થીને એજન્સીના નિયમો અને નિયમો પસંદ ન હોય તો તેનો અર્થ એ કે સારવારને અસર થશે.

6.3 કાર્યાત્મક અભિગમ :

કાર્યાત્મક અભિગમની ઉત્પત્તિ અને વિકાસનો શ્રેય સ્કૂલ ઓફ સોશિયલ વર્ક, યુનિવર્સિટી ઓફ પેન્સિલવેનિયા, જેસી ટાફ્ટ અને વર્જિનિયા રોબિન્સન આ સિદ્ધાંતના પ્રણેતા છે. મનોવિશ્લેષમાત્મક વિચારમાં ફસાયેલા સામાજિક વૈયક્તિક કાર્યના મુખ્ય પ્રવાહની વધથઈ જથઈ નકારાત્મક પ્રતિક્રિયામાંથી કાર્યાત્મક અભિગમ વિકસિત થયો. મનોવૈજ્ઞાનિક પાયો જેના પર કાર્યાત્મક અભિગમ બાંધવામાં આવ્યો હતો તે ઓટ્ટો રેન્કની 'વિલ' સાયકોલોજી અને થિયરી ઓફ ગ્રોથ કાઈસિસ (બર્થ ટ્રોમા)નો હતો. ઓટ્ટો રેન્ક યુનિવર્સિટી ઓફ પેન્સિલવેનિયાના ફેકલ્ટી હતા, સિગ્મંડ ફ્રોઈડના શિષ્ય હતા, પરંતુ પાછળથી તે સમયે ઘમા સમાજકાર્યકરો સાથે કેટલાક મનોવિશ્લેષણાત્મક વિચાર સાથે અસંમત હતા. તેમના મતે મનોવિશ્લેષણાત્મક વિચારની મર્યાદાઓ છે કારણ કે માણસને તેના ભૂતકાળની પેદાશ તરીકે સમજવામાં આવે છે, અને માત્ર તેને ઘડેલા પ્રભાવોની સમજણ અને સ્વીકૃતિ દ્વારા જ શારીરિક મુક્તિ તરફ દોરી શકાય છે.

તાત્કાલિક પ્રસ્તુત સમસ્યાને માત્ર એક લક્ષણ તરીકે ગણવામાં આવે છે. ઊંડી મનોવૈજ્ઞાનિક સ્થિતિ, અને સેવાર્થી માનસિક બીમાર હોવાનું માનવામાં આવે છે. સારવારની જરૂર હોય છે, તે સારવારનો નિષ્ક્રિય પ્રાપ્તકર્તા છે. તેથી, તેમણે “વિલ સાયકોલોજી” અથવા “ક્રિએટિવ સેલ્ફ ની થિયરી વિકસાવી. ઈચ્છાનો ખ્યાલ પર્યાવરણ છે. વ્યક્તિઓના વિકાસને પ્રાભાવિત કરી શકે છે, મંદ પડી શકે છે, વાળવી શકે છે અને જટિલ બનાવી શકે છે, પરંતુ તે તેના પોતાના વિકાસના નિયંત્રણમાં રહે છે, તેના પોતાના વિકાસનું કેન્દ્ર છે, અને તેની વિગતોની મુશ્કેલીઓ અને પર્યાવરણની મર્યાદામાં તેના જીવન દરમિયાન વિકાસ ચાલુ રાખવા મટે સક્ષમ છે. આપેલ સમયે કાર્યવાદીઓ પોતાને મનોવિશ્લેષણનાત્મક વિચારસરણીના “માંદગીના મનોવિજ્ઞાન”ના વિરોધમાં વૃદ્ધિના મનોવિજ્ઞાનના સંચાલન તરીકે જુએ છે. તેથી, કેસવર્ક પ્રક્રિયામાં અલગ તબક્કા તરીકે નિદાનને કાર્યાત્મક મોડેલમાં કોઈ સ્થાન નથી. તેમના માટે નિદાન એ માત્ર ‘વિકાસશીલ પ્રક્રિયા’ છે, જે સેવાર્થી દ્વારા પોતે જ કામ કરે છે કારણ કે તેણે કાર્યકર દ્વારા ઉપલબ્ધ કરાવેલ એજન્સી સેવાનો ઉપયોગ કર્યો હતો, કારણ કે તે સેવાનો ઉપયોગ કર્યો વખતે તેને જે શરતો અને જવાબદારીઓનો સામનો કરવો પડે છે તે સ્વીકારવા અથવા લડવા માટે તે તેની પોતાની ક્ષમતાઓ અને જરૂરિયાતોનું પરીક્ષણ કરે છે. અને પોતાની સમસ્યાઓનો સામનો કરવા માટે. નિદાનને માત્ર કામદારો અને સેવાર્થી દ્વારા એ શોધવાના પ્રયાસ તરીકે જોવામાં આવે છે કે શું સાથે મળીને કામ કરવા માટે એક સામાન્ય આધાર છે. આ અભિગમનું રસપ્રદ ધ્યાન ‘વૃદ્ધિ કટોકટી’ની વિભાવના છે, આ ખ્યાલમાં દરેક વ્યક્તિને અનન્ય માનવામાં આવે છે, તેથી દરેક વ્યક્તિએ તેના નિર્ણાયક અનુભવોની પોતાની વિશિષ્ટ પેટર્ન વિકસાવી છે, પ્રથમ તેના જન્મના આઘાત દ્વારા પ્રથમ અલગતા અને પછી તેના દ્વારા. દરેક અનુગામી વૃદ્ધિ પરિવર્તનને પહોંચી વળવા. વ્યક્તિને તેની વૃદ્ધિમાં અસમર્થતાને કારણે સમસ્યાઓ જોવા મળે છે, અસમર્થતા તેના અલગ થવાના ભય (વૃદ્ધિ કટોકટી)ને કારણે હોઈ શકે છે, કાર્યકર સાથેનો હેતુપૂર્ણ સંબંધ તેને તે સમસ્યાને દૂર કરવામાં મદદ કરે છે અને તેના વૃદ્ધિ વિકાસમાં મદદ કરે છે.

6.4 સમસ્યા હલ કરવાનો અભિગમ :

યુએસએમાં પ્રખ્યાત કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) હેલેન હેરિસ પર્લમિન દ્વારા સમસ્યા હલ કરવાનો અભિગમ અપનાવવામાં આવ્યો હતો. તેણીએ કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) પ્રેક્ટિસના 4psનો પ્રચાર કર્યો, જે કે “સમસ્યા ધરાવતી વ્યક્તિ સ્થળ પર આવે છે અને તેને સારી રીતે વ્યાખ્યાયિત પ્રક્રિયા દ્વારા મદદ કરવામાં આવે છે.” સમસ્યા હલ કરવાના અભિગમનો મુખ્ય ઉદ્દેશ્ય “માનવની યોગ્યતા અને સંતોષનું સ્તર વધારવું” છે. આ સિદ્ધાંત સેવાર્થીના અહંકારની કામગીરીને મજબૂત કરવા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે. તે સેવાર્થીના અહમ કાર્યને વધારવા માટે કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર)ની ક્ષમતા પર પણ ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે. આ સમસ્યા હલ કરવાના અભિગમનો સાર છે.

આ અભિગમમાં, સમાજકાર્યકર સેવાર્થીની સમસ્યાને હલ કરવાનો પ્રયાસ કરતા નથી, કારણ કે એવું માનવામાં આવે છે કે સમસ્યા ફક્ત તે જ વ્યક્તિ દ્વારા ઉકેલવામાં સક્ષમ છે જે તેનો અનુભવ કરી રહી છે. તેથી, સમાજકાર્યકરની ભૂમિકા સેવાર્થીના પોતાના વ્યક્તિત્વ અને તેના પર્યાવરણ, માનવ અને સામગ્રી બંનેમાં અસ્તિત્વમાં રહેલા સંસાધનોને મજબૂત કરવાની છે, જેથી વ્યક્તિ પોતાની સમસ્યાનું નિરાકરણ કરી શકે. પોતાની સમસ્યાનું નિરાકરણ લાવવાની માનવીય ક્ષમતાની ધારણા છે. સમાજકાર્યકર અને સેવાર્થી વચ્ચેનો સંબંધ એનું મુખ્ય માધ્યમ છે. મદદ કરવાથી, આ સંબંધમાં સમસ્યાવાળી વ્યક્તિને ટેકો મળે છે અને તેનું પાલન-પોષણ

કરવામાં આવે છે, અને આ સબંધ સાથે આદર, સ્વીકૃતિ, સહાનુભૂતિ અનુભવી શકે છે અને સમસ્યાને ઉકેલવા માટે સેવાર્થીની પ્રેરણા અને આત્મવિશ્વાસ વધે છે. પર્લમેને કેસવર્કને પ્રક્રિયા તરીકે જોયું. તે પ્રક્રિયામાં કેસ વર્કર અને સેવાર્થી વચ્ચેનો સબંધ હલનચલન અથવા સમસ્યાના નિરાકરણ માટે કાર્ય માટે જરૂરી હતો. વ્યાવસાયિક સબંધ હેતુપૂર્ણ, સ્વીકાર્ય, સહાયક અને પાલનફોષણ તરીકે જોવામાં આવ્યો હતો. પર્લમેનના જણાવ્યા મુજબ, મદદ કરવાની પ્રક્રિયામાં 4 પરસ્પર સબંધિત તત્ત્વો હોય છે, જેને 4Ps, વ્યક્તિ, સમસ્યા, સ્થળ, પ્રક્રિયા (4Ps - Person, Problem, Place, Process) તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.

- ❖ **વ્યક્તિ :** દરેક વ્યક્તિમાં સમસ્યા હલ કરવાની ક્ષમતા હોય છે, કારણ કે દરેક વ્યક્તિ સમસ્યા હલ કરવા બદલાઈ શકે છે. અને વિકાસ કરી શકે છે.
- ❖ **સમસ્યા :** સમસ્યાઓ એ વ્યવહારિક સમસ્યાઓ છે, મુશ્કેલી અથવા ખામીના દરેક ઓળખી શકાય તેવા સ્ત્રોતની શોધ પર ભાર નથઈ, પરંતુ સેવાર્થી જે વ્યવહારિક સમસ્યાનો સામનો કરી રહ્યો છે તેના પર ભાર મૂકવામાં આવે છે.
- ❖ **સ્થળ :** આ અભિગમ સંસ્થાકીય, માળખાકીય અને સંસાધનો પ્રદાન કરવા અને કાર્યરત એજન્સીના મહત્ત્વને ઓલખે છે.
- ❖ **પ્રક્રિયા :** સમાજકાર્યકર - સેવાર્થી સબંધ, આત્મનિર્ધારણ, કૌશલ્ય અને દર્દીઓની જ્ઞાનાત્મક લાગણીશીલ સમસ્યાઓ સાથે વ્યવહાર કરવાના તે અધિકારોને પ્રોત્સાહન આપે છે.
- ❖ સામાન્ય રીતે, સમસ્યા હલ કરવાનો અભિગમ નીચેના મુદ્દાઓ પર ભાર મૂકે છે :-
 - તે સમસ્યા હલ કરવાના કાર્ય પર ભાર મૂકે છે, અને આ કાર્યોને પહેંચી વળવામાં મુશ્કેલી.
 - તે પરિવર્તનના મુખ્ય એજન્ટ તરીકે સેવાર્થી પર ભાર મૂકે છે.
 - તે સામાજિક ભૂમિકાઓ પર ભાર મૂકે છે, સમસ્યાના સંદર્ભ તરીકે, અને તેને ઉકેલવાની જરૂર છે.

6.4.1 સામાજિક વૈયક્તિક કાર્યમાં સમસ્યાનું નિરાકરણ :

સમાજકાર્ય પ્રેક્ટિસમાં સમસ્યા હલ કરવાની તકનીક ખૂબ જ મહત્ત્વપૂર્ણ છે. સમસ્યાનું નિરાકરણ એ એક વૈજ્ઞાનિક પ્રક્રિયા છે જે કાર્યકર ચિંતા, જરૂરિયાતની તપાસ કરે છે અને જરૂરિયાતની પરિપૂર્ણતા માટે ઓળખે છે. આ સમસ્યાની ઓળખ અને ફોર્મ્યુલેશન તરફ દોરી જાય છે, અને સમસ્યાનું સમાધાન શોધે છે. સમાજકાર્યનું જ્ઞાન, મૂલ્યો અને કૌશલ્ય, સેવાર્થી અને સેવાર્થીના વાતાવરણમાં રહેલી શક્તિ અને સંસાધનો સાથે, સમસ્યાના સ્વરૂપને સમજવા અને સંભવિત ઉકેલને ઓળખવા માટે વપરાય છે. સમાજકાર્યમાં સમસ્યાનું નિરાકરણ કરવાની પ્રક્રિયા સમાજકાર્ય પ્રક્રિયાથી કંઈક અંશે અલગ છે, કારણ કે સમાજકાર્ય પ્રક્રિયા એ માત્ર સમસ્યાનું નિરાકરણ જ નથી, પરંતુ સબંધોનો વિકાસ અને જાળવણી, વ્યક્તિગત ગુણોમાં સુધારો વગેરે પણ છે.

- ❖ સમસ્યા હલ કરવાની પ્રક્રિયા : સમસ્યાનું પ્રારંભિક નિવેદન, સમસ્યાના સ્વરૂપ વિશે પ્રારંભિક ધારણાનું નિવેદન, માહિત્યઈની પસંદગી અને સંગ્રહ, ઉપલબ્ધ માહિત્યઈનું વિશ્લેષણ, યોજનાનો વિકાસ, યોજનાનું અમલીકરણ અને યોજનાનું મૂલ્યાંકન.
 - માતાપિતા અને બાળક વચ્ચે સમસ્યાઓ.
 - વૈવાહિક સમસ્યાઓ
 - શાળા અને ઘરની વર્તણૂક સમસ્યાઓ.
 - કિશોર અપરાધની સમસ્યાઓ
 - ભાવિ આટયોજન અને દિશાના સંદર્ભમાં સમસ્યાઓ - સમસ્યા હલ કરવાની પ્રક્રિયામાં સામેલ પગલાં :
 - સેવાર્થીની સમસ્યાની ઓળખ
 - અગાઉના સમાન અનુભવ સાથે સમસ્યાને સંબંધિત.
 - સમસ્યાનું કારણ અને થઈવ્રતા સમજો અને તેનું વિશ્લેષણ કરો.
 - તેને ઉકેલવાના સંભવિત માધ્યમોની શોધખોળ.
 - સમસ્યાના નિરાકરણ વિશે પસંદગી અને નિર્ણય લેવો.
 - નિર્ણયને પૂરક બનાવવા માટે લેવામાં આવેલી કાર્યવાહી
- ❖ સેવાર્થી પ્રત્યે કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર)ની ભૂમિકા :
 - સેવાર્થીને પ્રોત્સાહિત કરે છે.
 - સેવાર્થીની અહંકાર ક્ષમતામાં વધારો.
 - સંસાધન એકત્રીકરણ માટે સેવાર્થીને મદદ કરવી.
 - આંતરદષ્ટિ વિકાસ.
 - સેવાર્થીને ગરમ લાગણીઓને વેન્ટિલેટ કરવામાં મદદ કરવી.
 - સેવાર્થીને ભવિષ્યની સમસ્યાઓની આગાહી કરવામાં મદદ કરે છે.

6.5 કટોકટી દરમિયાનગીરી અને પ્રેક્ટિસ માટે સારગ્રાહી અભિગમો :

❖ કટોકટી દરમિયાનગીરી :

- કટોકટી દરમિયાનગીરીનો અભિગમ : જોકે છેલ્લા 50 વર્ષોમાં કટોકટી દરમિયાનગીરી એક સંકલિત સારવાર મોડેલ તરીકે વિકસિત થઈ છે, તેમ છતાં, મનુષ્ય પ્રાચીન સમયથી કટોકટીનો સામનો કરી રહ્યો છે. પ્રાચીન ગ્રીસમાં, કટોકટી શબ્દ બે મૂળ શબ્દો પરથી આવ્યો છે. એકનો અર્થ “નિર્ણય” અને બીજો અર્થ “ટર્નિંગ પોઈન્ટ” છે. તેવી જ રીતે, કટોકટી માટે ચીની ભાષામાં બે પ્રથઈકો જોખમ અને તકોનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે. આ વ્યાખ્યાઓ સૂચવે છે કે કટોકટી

વિકાસ માટેનો સમય અને પરિવર્તન માટે પ્રોત્સાહન, તેમજ નુકસાન અને બિનઆરોગ્યપ્રદ પ્રતિક્રિયાઓ માટે અવરોધ અને જોખમ બંને હોઈ શકે છે. ઐતિહાસિક રીતે, કુટુંબ અને ધાર્મિક પ્રણાલીએ કટોકટીમાં લોકોને મદદ કરી. કટોકટી દરમિયાનગીરીના મૂળ 1940ના દાયકામાં વિકસિત થયા. અને 1950ના દાયકાના ઘણા સ્ત્રોતોમાંથી, જેમાં ચિકિત્સકો, મનોવૈજ્ઞાનિકો, મનોચિકિત્સકો, સમાજશાસ્ત્રીઓ, સમાજકાર્ય અને સૈન્યનો સમાવેશ થાય છે. જાહેર આરોગ્ય એજન્સીઓ, હોસ્પિટલો, કૌટુંબિક કાઉન્સેલિંગ કેન્દ્રો અને આપત્તિ પ્રતિભાવ કાર્યક્રમ જેવી વિવિધ વ્યવસ્થામાં આ શિસ્તને સામેલ કરથઈ બહુ-શિસ્ત ટીમો દ્વારા મોટાભાગનું કામ કરવામાં આવ્યું હતું. 1958માં પારદ એ પ્રથમ વ્યક્તિ હતા. જેમણે કટોકટી દરમિયાનગીરીની મુદ્દામાં કેસવર્ક પ્રેક્ટિસને સંબોધી હતી. “સંક્ષિપ્ત સારવાર જે ભાવનાત્મક ટેકો પૂરો પાડે છે અને યોગદાન આપતા પરિબળોને સમજીને અને વ્યક્તિઓની અંદર અને બહાર ઉપલબ્ધ ઉપચારાત્મક પગલાં રજૂ કરીને કટોકટીમાંથી પસાર થથઈ વ્યક્તિઓને મદદ કરે છે.”

આ સિદ્ધાંત Howard.J.Parad અને Lydia દ્વારા વિકસાવવામાં આવ્યો હતો. આ સિદ્ધાંત કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) પ્રેક્ટિસમાંથઈ વિકસાવવામાં આવ્યો હતો. સમાજકાર્ય એ મૂળભૂત રીતે સહાયક વ્યવસાય છે. દરેક મનુષ્ય જીવનના વિવિધ તબક્કામાં આંતરિક અને બાહ્ય રીતે વિવિધ તાણનો ભોગ બને છે.

➤ **કટોકટી :**

- તે એવી પરિસ્થિતિ છે કે જ્યાં વ્યક્તિ તેનું સંતુલન ગુમાવે છે, હું અણધારી સમસ્યારૂપ પરિસ્થિતિને કારણે કામ કરી રહ્યો છું જેમ કે : મૃત્યુ, પૈસાની ખોટ, નિષ્ણતા વગેરે.
- દરેક વ્યક્તિને તેના જીવનકાળ દરમિયાન સંકટ આવે છે. તમામ કટોકટી 6-8 અઠવાડિયામાં ઉકેલાઈ જાય છે.
- કટોકટી એ ભય છે. કારણ કે તે સંડોવાયેલ વ્યક્તિ અથવા વ્યક્તિ પર કાબૂ મેળવવાની ધમકી આપે છે.

➤ **કટોકટી દરમિયાનગીરીનો હેતુ અથવા ઉદ્દેશ્ય :** કટોકટી દરમિયાનગીરીનો મુખ્ય ઉદ્દેશ્ય માનસિક સંતુલન પ્રાપ્ત કરવા માટે તણાવમાં રહેલા સેવાર્થીને સક્ષમ બનાવવાનો છે. આનો અર્ત એ છે કે સેવાર્થી પાછલી પરિસ્થિતિમાં પાછા લાવવા.

➤ **કટોકટીની કેટલીક પરિસ્થિતિઓ :**

- મૃત્યુ
- આરોગ્ય અને સારી શરૂઆત
- પ્રજનન અથવા જન્મ
- ઘનિષ્ઠ સબંધમાં વિક્ષેપ
- હિંસા
- ઘરવિહોણા

- નાણાકીય ઉણપ
- નોકરીમાંથી બરતરફી
- ગંભીર બીમારી
- કુદરતી આફતો જેવી કે યુદ્ધ, પૂર, ભૂકંપ, સુનામી વગેરે.

6.5.1 નીચેની વ્યવસ્થામાં કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) દરમિયાનગીરી જરૂરી છે :

- માનસિક સ્થિતિ : મદ્યપાન કરનારની ભાવનાત્મક સમસ્યાઓ, આત્મહત્યાના કિસ્સાઓ, મદ્યપાન કરનારાઓના પરિવારો વગેરે.
- મૈડિકલ વ્યવસ્થા : સર્જરીના કેસો, ગંભીર બીમારી, આવા દર્દીઓના પરિવારો વગેરે.
- કૌટુંબિક અને બાળ કલ્યાણ વ્યવસ્થા : હિંસા, એક જીવનસાથી દ્વારા ત્યાગ, આવક અચાનક બંધ થવી, અપરણીત પુત્રીની ગર્ભાવસ્થા, પુત્ર અથવા પુત્રીનું ભાગી જવું વગેરે.
- સમુદાય વ્યવસ્થા : પૂર, તોફાન, સામૂહિક હત્યા, બોમ્બ વિસ્ફોટ, ભૂકંપ વગેરે.

6.5.2 કટોકટી દરમિયાનગીરીમાં પગલાં :

- a. સહાયક સંબંધ સ્થાપિત કરો.
- b. સલામતીની ખાતરી આપો (સપોર્ટ સિસ્ટમ)
- c. મૂલ્યાંકન કરો
- d. સપોર્ટ આપો (માર્ગદર્શન આપવો)
- e. એક્શન પ્લાન શ્રેષ્ઠ વૈકલ્પિક ઉકેલ
- f. ફોલો-અપ (સેવાર્થીના વર્તનની અસરનું મૂલ્યાંકન કરો)

6.5.3 કટોકટીમાં સારવારના લક્ષ્યો અથવા ઉકેલ :

- વર્તમાન સમસ્યાવાળા સેવાર્થીની ક્ષમતા વધારવી.
- આંતરવ્યક્તિત્વ સંઘર્ષની ચોક્કસ સમસ્યા માટે હસ્તક્ષેપ છે.
- ટ્રાન્સફર ઓળખાય છે અને નિયંત્રિત થાય છે.
- પરિવારમાં સેવાર્થીની સ્થિતિનું મૂલ્યાંકન.
- લક્ષણોમાંથી રાહત.
- સમાજકાર્ય પુનઃસ્થાપના.
- સમસ્યાનું આંશિકકરણ
- ઉપચારાત્મક પગલાં શોધી રહ્યા છીએ.

6.5.4 કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર)ની ભૂમિકા :

- તણાવ ઘટાડવામાં તાત્કાલિક મદદ.
- કટોકટીમાં વ્યક્તિનું સક્રિય તે સાંભળવું.
- કટોકટી તરફ દોરી ગયેલી ઘટનાનો ક્રમ નક્કી કરવો.
- કટોકટીમાં વ્યક્તિના સ્વ-નિર્ધારણના સ્તરને ઓળખો.
- સમસ્યાઓ કટોકટીનું સંચાલન
- સંસાધનોનો મહત્તમ ઉપયોગ (શારીરિક, મનોવૈજ્ઞાનિક અને સામાજિક)
- કૌટુંબિક પરામર્શ એ સેવાર્થીને મદદ કરવા માટે એક મહત્વપૂર્ણ સાધન છે.
- પર્યાવરણ સુધારણા પૂરી પાડવી.
- અનુવચર્થ મુલાકાત.

6.6 પ્રેક્ટિસ માટે સારગ્રાહી અભિગમો :

એક સારગ્રાહી અભિગમ એ છે જે પરિસ્થિતિ અને સેવાર્થીની જરૂરિયાતને આધારે પૂરક સ્પર્ધાત્મક અથવા તો વિરોધાભાસી સિદ્ધાંતો સહિત ઘણા સિદ્ધાંતોમાંથી મેળવે છે. સારગ્રાહીવાદનો ઉપયોગ માનવ વર્તનને સમજાવવા અને માનવ વર્તનમાં હસ્તક્ષેપ બંને માટે થઈ શકે છે. સેવાર્થીને સારગ્રાહી હસ્તક્ષેપો અને સમજૂથઈઓથી પાયદો થાય એ કારણ કે તેઓને અડગ કેટેગરીમાં મૂકવામાં આવે તેવી શક્યતા ઓછી હોય છે. સારગ્રાહી સમાજકાર્યકર કલાયંત/સમુદાય/વસ્થઈ માટે સૌથી મદદરૂપ સૈદ્ધાંતિક સમજૂથઈ અથવા હસ્તક્ષેપ સાથે મેળ ખાય છે.

- **સેવાર્થી-હેલ્પર્સ રિલેશનશિપ :** મદદ કરનાર પ્રોફેશનલ કે જેઓ માનવતાવાદી-સારગ્રાહી અભિગમ વિકસાવવાની ઈચ્છા ધરાવે છે તે વર્તણૂકીય પરામર્શની આંતરદષ્ટિ અને કૌશલ્યો પર દોરવાના ફાયદાઓની પ્રશંસા કરી શકે છે.
- **સેવાર્થી અને હેલ્પર વચ્ચેનો સબંધ :** સેવાર્થી પર કેન્દ્રિત થઈ શકે છે અને તે જ સમયે, જરૂરી વર્તણૂકીય ફેરફારો કરીને સેવાર્થીને સમસ્યાઓ હલ કરવામાં મદદ કરી શકે છે. હસ્તક્ષેપની સમગ્ર પ્રક્રિયા દરમિયાન, સહાયક બની શકે તેવી વ્યક્તિ તરીકે સેવાર્થી પ્રત્યે સંપૂર્ણ રીતે હાજર અને સંવેદનશીલ રીતે પ્રતિભાવશીલ હોય છે.
- લાગણીઓને બાહ્ય વર્તણૂક જેટલી મહત્વની ગણવામાં આવે છે અને દરેક નિર્ણયમાં સેવાર્થીની પસંદગીની સ્વતંત્રતાનું સંપૂર્ણ સન્માન કરવામાં આવે છે. મજબૂથઈકરણની આકસ્મિકતાઓ કે જેનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે તે સેવાર્થીની જાણકાર સંમતિ અને સહકાર સાથે શક્ય હોય ત્યાં સુધી પસંદ કરવામાં આવે છે અને સંચાલિત કરવામાં આવે છે.

કેસવર્કમાં કોઈ એકાત્મક પ્રેક્ટિસ ધિયરી નથી, અને તેથી સારગ્રાહી અભિગમ અપનાવવો જરૂરી છે. સારગ્રાહીવાદનો અર્થ છે વિવિધ સૈદ્ધાંતિક અભિગમોમાંથી એકત્ર કરાયેલ શ્રેષ્ઠ જ્ઞાનનો ઉપયોગ. ‘જાણકારી સારગ્રાહીવાદ’ એ સૈદ્ધાંતિક અભિગમોના ઊંડાણપૂર્વક જ્ઞાનનો સમાવેશ કરે છે જેમાંથી વ્યક્તિ સિદ્ધાંતો અને કાર્યવાહીની પ્રક્રિયાઓ પસંદ કરે છે. ઘમા સિદ્ધાંતોમાંથી બીટ્સ અને ટુકડાઓ લેવા અને કોઈ ચોક્કસ હેતુ વિના તેનો આકસ્મિક ઉપયોગ કરવો એ

જાણકાર સારગ્રાહીવાદ નથી. સિદ્ધાંત અથવા સૈદ્ધાંતિક પ્રિસ્ક્રિપ્શનની ઉપયોગિતાનું મૂલ્યાંકન તે કેવા પ્રકારની સમસ્યાઓ સાથે સંબંધિત છે, સેવાર્થીના પ્રકાર કે જેમને તે લાગુ કરી શકાય છે અને સૌથી વધુ સુસંગત રીતે, પરિણામો ઉત્પન્ન કરવામાં તેની અસરકારકતા સંદર્ભમાં મૂલ્યાંકન કરી શકાય છે. દરેક સેવાર્થીનું મૂલ્યાંકન કરવા અને પ્રયોગમૂલક પુરાવાના આધારે યોગ્ય પ્રક્રિયા પસંદ કરવા માટે કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) તરફથી વ્યવસાયિક કુશળતા જરૂરી છે. સારગ્રાહીવાદનો મુખ્ય ઉદ્દેશ્ય એ છે કે તે સેવાર્થીને હાથમાં રહેલી પ્રક્રિયામાં ફિટ કરવાને બદલે સેવાર્થી માટે યોગ્ય પ્રક્રિયા પસંદ કરવાનો છે. ચોક્કસ વૈચારિક વલણની પસંદગી એ બૌદ્ધિક અને ભાવનાત્મક પ્રક્રિયાનું ઉત્પાદન છે. અને તે કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર)ના ચોક્કસ વ્યક્તિત્વના મેકઅપથી પ્રભાવિત થવાની સંભાવના છે.

એક સારગ્રાહી અભિગમ કેસવર્કર પર ભારે માંગ કરે છે. જેમાં તેની પાસે નોંધપાત્ર જ્ઞાન અને વ્યવહારું કુશળતા હોવી જરૂરી છે. તેણે વિશ્લેષણ અને મૂલ્યાંકન કરવું જોઈએ. સૌથી અગત્યનું. તેની પાસે નવી પ્રક્રિયાઓ અજમાવવા માટે તૈયાર થવા માટે તેના પોતાના વલણને બદલવાની સહનશીલતા અને અનુકૂળતા હોવી જોઈએ. આ બધા સૂચવે છે કે કેસવર્ક પ્રેક્ટિશનરોએ શિક્ષણની ચાલુ પ્રક્રિયામાં પોતાને સામેલ કરવા જોઈએ.

6.7 સારાંશ :

અભિગમ આપણને માનવીય વર્તન અને સામાજિક મૂલ્યો અને સામાજિક-સાંસ્કૃતિક પ્રથાઓની અસર પાચળના પ્રેરક પરિબલોને સમજાવવામાં મદદ કરે છે. અભિગમ મુખ્યત્વે ગરીબોનું મૂલ્યાંકન કરવા અને મદદ કરવા, તેમની સમસ્યાઓ દૂર કરવા માટેની તકનીક પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે. આ પ્રકરણ સેવાર્થીને તેમની સમસ્યાઓ દૂર કરવામાં મદદ કરવા માટેના વિવિધ અભિગમો સાથે વ્યવહાર કરે છે.

6.8 તમારી પ્રગતિ તપાસો :

1. મનો-સામાજિક અભિગમ શું છે ?
2. સમસ્યા હલ કરવાના અભિગમના ઘટકો શું છે ?
3. કટોકટી વ્યાખ્યાયિત કરો.

6.9 ચાવીરૂપ શબ્દો :

- પીઅર ગ્રુપ : જે લોકો ઉંમર, શિક્ષણ અથવા સામાજિક વર્ગ જેવી બાબતોમાં સમાન છે.
- શમન : રાહત, ઘટાડો, જેમ કે (કંઈક, જેમ કે પીડા અથવા વેદના) વધુ સહન કરી શકાય તેવું બનાવવું.
- પ્રચાર : ઘણા લોકોમાં કોઈ વિચાર, માન્યતા અથવા માહિત્યોનો ભાગ ફેલાવવા માટે.
- ગતિશીલ કરો : કંઈક કરવા માટે લોકો અથવા વસ્તુઓનું આયોજન કરવું.
- આંતરદષ્ટિ : કોઈક/ કંઈક કેવું છે તેની સમજ.

6.10 તમારી પ્રગતિ તપાસવા માટેના જવાબો :

1. સાયકો-સોશિયલ થેરાપીનો અર્થ એ છે કે માણસને તેની પરિસ્થિતિમાં જુએ એ અને સંપૂર્ણ માણસને સમજવાનો પ્રયાસ કરે છે.
2. વ્યક્તિ, સ્તળ, સમસ્યા, પ્રક્રિયા
3. તે એવી પરિસ્થિતિ છે કે જ્યાં વ્યક્તિ પોતાનું સંતુલન ગુમાવે છે, અથવા અણધારી સમસ્યારૂપ પરિસ્થિતિને લીધે કામકાજ ગુમાવે છે, જેમ કે મૃત્યુ, પૈસાની ખોટ, નિષ્પળતા વગેરે.

6.11 સ્વાધ્યાયના પ્રશ્નો:

1. સામાજિક વૈયક્તિક કાર્યમાં મનો-સામાજિક અભિગમ સમજાવો.
2. સામાજિક વૈયક્તિક કાર્યમાં કાર્યાત્મક અભિગમ સમજાવો.
3. કટોકટી દરમિયાનગીરી શું છે ?

6.12 સંદર્ભ સૂચિ :

1. http://eslm.kkhsou.ac.in/E-SLM_Main/1st%20Sem/Master%20Degree/MSW/Social%20Case%20Work/Block%20-%201/PDF/Unit%20%207.pdf.
2. Gordon, Hamilton, (1940) Theory And Practice Of Social Case Work : Columbia University Press : New Yourk School of Social Work.
3. Samalley, Ruth Elizabeth (1971), Theory of Social Work Practice; Columbia Univ.press, NY.
4. Mathew, Grace (1992) An Introduction to Social Case Work Bombay; Tata Institute of Social Sciences, Mumbai.

એકમ-7
કેસ વર્ક ઈન્ટરવ્યૂ અને રેકોર્ડિંગ

રૂપરેખા :-

- 7.0 ઉદ્દેશ્યો
- 7.1 પ્રસ્તાવના
- 7.2 કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) મુલાકાત : કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર)માં સિદ્ધાંતો, તકનીકો અને કુશળતા
 - 7.2.1 ઈન્ટરવ્યૂ
 - 7.2.2 ઈન્ટરવ્યૂનો હેતુ
 - 7.2.3 ઈન્ટરવ્યૂના સિદ્ધાંતો
 - 7.2.4 ઈન્ટરવ્યૂના પ્રકાર
 - 7.2.5 ઈન્ટરવ્યૂની તકનીકો
- 7.3 રેકોર્ડિંગ : રેકોર્ડના પ્રકારો અને રેકોર્ડ જાળવણી
 - 7.3.1 રેકોર્ડિંગ
 - 7.3.2 રેકોર્ડિંગનો હેતુ / મહત્ત્વ
 - 7.3.3 રેકોર્ડિંગના સિદ્ધાંતો / નિયમો
 - 7.3.4 રેકોર્ડિંગના પ્રકાર
 - 7.3.5 રેકોર્ડની ભૌતિક વ્યવસ્થા
- 7.4 સારાંશ
- 7.5 તમારી પ્રગતિ ચકાસો
- 7.6 ચાવીરૂપ શબ્દો
- 7.7 તમારી પ્રગતિ ચકાસવા માટેના જવાબો
- 7.8 સ્વાધ્યાયના પ્રશ્નો
- 7.9 સંદર્ભ સૂચિ

7.0 ઉદ્દેશ્યો :

વિદ્યાર્થીમિત્રો, આ એકમને સમજ્યાબાદ તમે,

- ઈન્ટરવ્યૂના પ્રકાર અને ખ્યાલને સમજી શકશો.
- રેકોર્ડિંગનું મહત્ત્વ, ઉપયોગો અને રેકોર્ડિંગના વિવિધ પ્રકારો જાણી શકશો.

7.1 પ્રસ્તાવના :

આ પ્રકરણ સોશિયલ કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર)ના મહત્વના સાધન - ઈન્ટરવ્યૂ સાથે, હેતુ, પ્રકારો અને તકનીકો સાથે કામ કરે છે. તે ઉપરાંત, દસ્તાવેજીકરણ/રેકોર્ડિંગ કૌશલ્ય કે જે સમાજકાર્ય ક્ષેત્રમાં મુખ્ય ભૂમિકા ભજવે છે. તેની પણ આ પ્રકરણમાં વિગતવાર ચર્ચા કરવામાં આવી છે.

7.2 કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) ઈન્ટરવ્યૂ : કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર)માં સિદ્ધાંતો, તકનીકો અને કુશળતા :

7.2.1 ઈન્ટરવ્યૂ :

તે ઈન્ટરવ્યૂ એ વ્યક્તિના વર્તનનું અવલોકન કરવાની એક શ્રેષ્ઠ રીતે પ્રદાન કરે છે. સેવાર્થીની સમજ, લાગણીઓ અને વલણ અને સેવાર્થીની અનન્ય પ્રતિક્રિયાઓ પ્રાપ્ત કરવાનો આ એકમાત્ર રસ્તો છે. ઈન્ટરવ્યૂ ટેકનિક એ એક મૂળભૂત કૌશલ્ય છે જેને હસ્તગત કરી શકાય છે. કોઈપણ ઈન્ટરવ્યૂ માટે પ્રથમ આવશ્યકતા એ છે કે વ્યક્તિ સ્વાગત અને આરામદાયક અનુભવે, આ માટે કેસ-વર્કર પોતે મુક્ત અને મૈત્રીપૂર્ણ હોવા જોઈએ. કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર)ને એલિઝાબેથ નિકોલ્સ દ્વારા અપનાવવામાં આવેલ “રોકો-જુઓ-સાંભળો” (“STOP-LOOK-LISTEN”) મુલાકાત લેવાનો સુવર્ણ નિયમ યાદ રાખવો જોઈએ.

- ❖ વ્યાખ્યા : અનુસાર પી.વી. યુવાન, ઈન્ટરવ્યૂ એ એક વ્યવસ્થિત પદ્ધતિ છે જેના દ્વારા વ્યક્તિ તુલનાત્મક અજાણી વ્યક્તિના જીવન સાથે કલ્પનાશીલ રીતે પ્રવેશ કરે છે.

7.2.2 ઈન્ટરવ્યૂનો હેતુ :

1. પરિસ્થિતિ, ઘટનાઓ, મુદ્દાઓ અને લોકોનું જ્ઞાન મેળવવું.
2. સેવાર્થીને સમજ માટે.
3. સેવાર્થી પાસેથી માહિત્યઈ સુરક્ષિત કરવા માટે.
4. સેવાર્થીના મૌખિક વર્તનનો અભ્યાસ કરવા.
5. સામાજિક મુદ્દાઓનું ઊંડાણપૂર્વક જ્ઞાન મેળવવું.
6. સેવાર્થીના ભૂતકાળ, વર્તમાન અને ભવિષ્ય વિશેની માહિત્યઈ મેળવવા માટે.
7. પ્રતિભાવના ઊંચા દર પેદા કરવા માટે.

7.2.3 ઈન્ટરવ્યૂના સિદ્ધાંતો:

- ❖ શક્ય તેટલી તૈયારી કરો : તપાસકર્તાઓને સૌથી મહત્વપૂર્ણ પુરાવા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવામાં મદદ કરે છે. સાક્ષી માટે ગેરમાર્ગે દોરનારું અથવા ટાળવું વધુ મુશ્કેલ બનાવે છે. તપાસકર્તા સક્ષમ અને વ્યાવસાયિક છે તે દર્શાવે છે. સાક્ષી સાથે સંબંધ સ્થાપિત કરવામાં મદદ કરે છે.

- ❖ ઈન્ટરવ્યૂ લેનાર સાથે તાલમેલ સ્થાપિત કરો : ઈન્ટરવ્યૂ લેનાર એ તાલમેલ બનાવવા માટે તમામ પ્રયત્નો કરવા જોઈએ. આ પ્રક્રિયા ત્યારે શરૂ થવી જોઈએ જ્યારે તપાસકર્તા પ્રથમ વખત ઈન્ટરવ્યૂ લેનાર સાથે સંપર્ક કરે. ઈન્વેસ્ટિગેટર્સ ઈન્ટરવ્યૂ વિશે વ્યક્તિની કોઈપણ ચિંતાઓને દૂર કરવાનો પ્રયાસ કરવો જોઈએ. તપાસકર્તાએ વ્યક્તિ પ્રત્યેની કોઈપણ વ્યક્તિગત લાગણીઓને ધ્યાનમાં લીધા વિના સહાનુભૂતિસીલ, નમ્ર, આદરણીય અને યોગ્ય રીતે જિજ્ઞાસુ પણ હોવું જોઈએ.
- ❖ સંપૂર્ણ બનો : તપાસકર્તાઓએ ઈન્ટરવ્યૂ દરમિયાન પ્રશ્નોના તમામ સંબંધિત ક્ષેત્રોને આવરી લેવાની જરૂર છે. જો તેઓ મુશ્કેલ અથવા સંવેદનશીલ મુદ્દાઓથી દૂર રહે તો તેમની યોગ્ય ટીકા થઈ શકે છે. ઈન્ટરવ્યૂ દરમિયાન તમામ સંબંધિ મુદ્દાઓ પ્રચાર કરવો આવશ્યક છે. જો કે તે કર્કશ, શરમજનક, નિર્દેશિત અથવા વ્યક્તિગત હોય. આમાં એવા પ્રશ્નો સામેલ હોઈ શકે છે, જે ઈન્ટરવ્યૂ લેનારની યોગ્યતા અથવા પ્રામાણિકતા પર જાય છે.
- ❖ ઉદ્દેશ્ય બનો : ઈન્ટરવ્યૂ લેનારને ઝડપથી ખ્યાલ આવશે કે કોઈ તપાસકર્તાએ તેમનું મન બનાવી લીધું છે. જે તેમના ફાયદા માટે છે જો તપાસકર્તા તેમની બાજુમાં હોય. જો તપાસકર્તા ખૂબ નમ્ર હોય અને અધરા પ્રશ્નો ટાળે તો તે ઈન્ટરવ્યૂ લેનારને પણ ફાયદો કરે છે. તેવી જ રીતે, ઈન્ટરવ્યૂ લેનાર રક્ષણાત્મક બની જશે જો તપાસકર્તાએ પહેલેથી જ નક્કી કર્યું છે કે તેઓ કંઈક માટે દોષિત છે. અગ્રણી પ્રશ્નો અને બિનજરૂરી રીતે આક્રમક ઊલટતપાસ પણ વાંધાજનકતાના અભાવને સૂચવી શકે છે.
- ❖ પ્રક્રિયા પર નિયંત્રણ રાખો : તપાસકર્તા ઈન્ટરવ્યૂની દેખરેખ રાખે છે અને શ્રેષ્ઠ શક્ય પરિણામની ખાતરી કરવા માટે શક્ય હોય ત્યાં સુધી પ્રક્રિયાના તમામ પાસાઓ નક્કી કરવા જોઈએ.
- ❖ સક્રિય રીતે સાંભળો : ઈન્ટરવ્યૂમાં એવા સમયે હોય છે જ્યારે તપાસકર્તા ખરેખર સાંભળી શકતા નથી કે ઈન્ટરવ્યૂ લેનાર તેમને શું કહે છે. આના માટે ઘણા કારણો હોઈ શકે છે. આળસ, તાલીમનો અભાવ, યોગ્યતાનો અભાવ, પૂરથઈ તૈયારી ન કરવી અથવા ઈન્ટરવ્યૂ લેનાર શું કહેશે તે અંગે પહેલેથી જ પોતાનું મન બનાવી લેવું. તપાસકર્તાઓએ દરેક સમયે ઈન્ટરવ્યૂ લેનારને નજીકથી સાંભળવું જોઈએ, તેમને આપવામાં આવેલી માહિત્યનો પ્રતિસાદ આપવો જોઈએ અને મુદ્દાઓને સ્પષ્ટ કરવા અથવા અસંગતતાઓને દૂર કરવા માટે ફોલો-અપ પ્રશ્નો પૂછવા જોઈએ.

7.2.4 ઈન્ટરવ્યૂના પ્રકાર:

1. માળખાકીય ઈન્ટરવ્યૂ
 2. અસંરચિત (અનસ્ટ્રક્ચર્ડ) ઈન્ટરવ્યૂ
 3. ધ્યાન કેન્દ્રિત ઈન્ટરવ્યૂ
 4. પુનરાવર્તિત ઈન્ટરવ્યૂ
1. માળખાકીય ઈન્ટરવ્યૂ : તે નિયંત્રિત, માર્ગદર્શિત અને નિર્દેશિત ઈન્ટરવ્યૂ છે. અહીં ઈન્ટરવ્યૂઅર છપાયેલા પ્રશ્નોના જવાબો એકત્રિત કરે છે. તે પ્રશ્નોનું જ અર્થઘટન કરે છે. ભાષા પણ બદલાયઈ નથી.

2. અસંરચિત (અનસ્ટ્રક્ચર્ડ) ઈન્ટરવ્યૂ : તે અનિયંત્રિત, દિશાહીન અને અનિર્દેશિત ઈન્ટરવ્યૂ છે. આ પ્રકારમાં સમસ્યાને લગતા કોઈ સીધા પ્રશ્નો પૂછવામાં આવતા નથી. અહીં ઈન્ટરવ્યૂઅર સેવાર્થીને વિષય કહે છે અને સેવાર્થી તેના જીવનની ઘટના, તેની લાગણીઓ અને પ્રતિક્રિયાઓનું વર્ણન કરે છે. કાર્યકર કાળજીપૂર્વક વર્ણન સાંભળે છે.
3. ફોક્સ ઈન્ટરવ્યૂ : આ પ્રકારનો ઈન્ટરવ્યૂ માસ કોમ્યુનિકેશનની સામાજિક અને મનોવૈજ્ઞાનિક અસરો વિશે જાણવા માટે છે. આ પ્રકારના ઈન્ટરવ્યૂમાં, સેવાર્થીને એક પિલ્મ અથવા રેડિયો પ્રસારણ બતાવવામાં આવે જે સેવાર્થીની સમસ્યા સાથે સંબંધિત છે. ઈન્ટરવ્યૂઅર પછી તેની લાગણીઓ, પ્રતિક્રિયાઓ અને સમસ્યા પ્રત્યેના વલણ વિશે પૂછે છે. ફિલ્મ અથવા બ્રોડ કાસ્ટિંગ સેવાર્થીના મનને પ્રભાવિત કરે છે. આવા ઈન્ટરવ્યૂ વિષયની સમસ્યાઓ વિશે વધુ સત્ય અને હકીકતો લાવે છે.
4. પુનરાવર્તિત ઈન્ટરવ્યૂ : આ પ્રકારના ઈન્ટરવ્યૂમાં ચોક્કસ સ્પષ્ટતા માટે પ્રશ્નોનું પુનરાવર્તન કરવામાં આવશે. તે તેની સમસ્યા સાથે સંબંધિત સેવાર્થીની સામાજિક અને મનોવૈજ્ઞાનિક પ્રક્રિયાને પ્રભાવિત કરે છે.

7.2.5 ઈન્ટરવ્યૂની તકનીકો:

- a) ઈન્ટરવ્યૂ લેવા માટે, સમય અને સ્થળનું પૂર્વ આયોજન હોવું જોઈએ.
- b) સેવાર્થી સાથે સારો તાલમેલ બનાવ્યો.
- c) સામાજિક વૈયક્તિક કાર્યના સિદ્ધાંતોને ધ્યાનમાં રાખો.
- d) પ્રશ્નો રસપ્રદ, ટૂંકા, અવ્યક્તિગત હોવું જોઈએ અને જવાબો “હા” અથવા “ના”માં ન હોવા જોઈએ, પરંતુ પ્રકૃતિમાં વર્ણનાત્મક હોવા જોઈએ.
- e) તણાવપૂર્ણ પ્રશ્નો ટાળો.
- f) ઈન્ટરવ્યૂ સેવાર્થીની પોતાની ભાષામાં હોવો જોઈએ.
- g) સરળ શબ્દોમાં પ્રશ્નો કરો.
- h) સેવાર્થીને દરેક તબક્કામાં તેનો વિશ્વાસ જીતવા માટે પ્રોત્સાહિત કરો.
- i) સેવાર્થીનું કાળજીપૂર્વક નિરીક્ષણ કરો, તેની બધી પ્રતિક્રિયાઓ, હાવભાવ અને ચહેરાના હાવભાવ.
- j) ચર્ચા મુક્ત અને નિખાલસ હોવી જોઈએ.
- k) સેવાર્થીની જાણકારી વગર ઈન્ટરવ્યૂ રેકોર્ડ કરો.

7.3 રેકોર્ડિંગ : રેકોર્ડના પ્રકારો અને રેકોર્ડ જાળવણી :

7.3.1 રેકોર્ડિંગ :

તે કેસવર્કમાં સૌથી મહત્વપૂર્ણ કુશળતા છે. ચોક્કસ કેસો પર ડેટા પ્રદાન કરવા માટે તે જરૂરી છે. તે કાર્યકરને સેવાર્થીની સમસ્યાનું અર્થઘટન કરવામાં અને એકદમ સચોટ નિદાન કરવામાં મદદ કરે છે. બધી વિગતો યાદ રાખી

શકાયઈ ન હોવાથી તેને રેકોર્ડ કરવી પડશે. રેકોર્ડ્સ એ કેસમાં ઘટનાના ક્રમનું દસ્તાવેજીકરણ છે. તેઓ સેવાર્થી અને કેસવર્કર બંનેના વલણ અને વર્તનને પ્રતિબિંબિત કરે છે. જે માત્ર વિશ્લેષણ અને અર્થઘટનમાં જ નહીં, પરંતુ સેવાની ગુણવત્તામાં પણ મદદ કરે છે.

7.3.2 રેકોર્ડિંગનો હેતુ/ મહત્ત્વ :

1. કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) રેકોર્ડ જાળવીને તેની વ્યાવસાયિક કુશળતા અને તકનીકીમાં સુધારો કરી શકે છે.
2. તે કાર્યકરને તેના કાર્યનું મૂલ્યાંકન કરવામાં અને તેની પદ્ધતિઓ સુધારવામાં મદદ કરે છે.
3. તે કામદારમાં અને સેવાર્થીમાં પણ રસ પેદા કરે છે અને વર્કર સેવાર્થી સબંધ બાંધે છે.
4. તે શિક્ષણ અને દેખરેખને સરળ અને અસરકારક બનાવે છે.
5. તેનો ઉપયોગ સામાજિક સંશોધન અને આયોજન માટે થઈ શકે છે.
6. કાર્યકર તેની એજન્સી બતાવી શકે છે કે સું કામ કરવામાં આવ્યું છે.
7. જો એક કામદારની જગ્યાએ બીજા કામદારની નિમણૂક કરવામાં આવે તો તે કામની સાતત્યતા સુનિશ્ચિત કરે છે.
8. વધુ સંદર્ભ માટે ઉપયોગી.

7.3.3 રેકોર્ડિંગના સિદ્ધાંતો/ નિયમો :

1. રેકોર્ડની સામગ્રી ગોપનીય રાખવી જોઈએ.
2. રેકોર્ડ તૈયાર કરથઈ વખતે ઉદ્દેશ્ય, ચોકસાઈ, સરળતા અને સંક્ષિપ્તતાનું પાલન કરવું જોઈએ.
3. રેકોર્ડ સરળ ભાષા અને સરળ શૈલીમાં લખવા જોઈએ.
4. સેવાર્થીની પ્રતિક્રિયા તેના પોતાના શબ્દોમાં દર્શાવવી જોઈએ.
5. સંક્ષિપ્ત શબ્દો ટાળવા જોઈએ.
6. સારાંશ એ હકીકતોનું આયોજન અને વિશ્લેષણ કરવા માટે એક સારું ઉપકરણ છે.

7.3.4 રેકોર્ડિંગના પ્રકાર :

1. વર્ણનાત્મક
2. પ્રક્રિયા

1. **વર્ણનાત્મક શૈલી :** તે કેસ રેકોર્ડનું સૌથી જૂનું સ્વરૂપ છે. તેની સરખામણી ડાયરી સાથે કરી શકાય. તથ્યોની જાણ કરવાની તે સારી શૈલી છે. તે વર્ણનાત્મક શૈલી છે. તે કાર્યકર અને સેવાર્થી વચ્ચે બનેલી ઘટનાઓનો કાલક્રમિક અહેવાલ છે. તે અહેવાલ લખવાની વાર્તા છે.

1.1 સંક્ષિપ્ત વર્ણન : તે વર્તનના મહત્ત્વપૂર્ણ સ્વરૂપો, સંબંધિત વાતચીત અને

કાર્યકર કોઈપણ નિષ્કર્ષાત્મક ટિપ્પણીઓ આપી શકે છે અથવા ન પણ આપી શકે છે તે દર્શાવે છે. જો કોઈ અન્ય એજન્સી વિશે કોઈ ટિપ્પણી અથવા કોઈપણ ટીકાત્મક ટિપ્પણીઓ આપવામાં આવે છે.

1.2 વર્ણન પ્રક્રિયા : આનો ઉપયોગ સામાન્ય રીતે વલણ, વર્તણૂક, લાગણીને વધુ વિસ્તૃ શબ્દમાં ભાર આપવા માટે થાય છે અને કોઈ સેવાર્થી અને કાર્યકર વચ્ચેની મૌખિક વાતચીતને ટાંકી શકે છે. જ્યારે મુખ્યત્વે ઈન્ટરવ્યૂ લેવા અથવા પ્રારંભિક ઈન્ટરવ્યૂ, સ્થાનાંતરની પરિસ્થિતિ અથવા આંતરવ્યક્તિત્વ સંબંધોનું નિરૂપણ કરવા માટે.

1.2.1 પ્રક્રિયા શૈલી : તે કેસ સામગ્રી વિશે કાર્યકરનું પ્રતિબિંબ બતાવવાનું છે. તેમાં સેવાર્થી કેવી રીતે સાથે મળી રહ્યો છે અને તે તેની પરિસ્થિતિ વિશે શું કરી રહ્યો છે, સેવા અથવા મદદ અથવા સારવારનું સ્વરૂપ શું છે તે આવરી લેવું જોઈએ. તથ્યોનું આયોજન અને વિશ્લેષણ કરવા માટે તે એક સારૂ ઉપકરણ છે.

1.2.2 સારાંશ શૈલી : તે રેકોર્ડિંગની એક શૈલી છે જેમાં આપણે મુખ્ય તથ્યો આપીએ છીએ. તે ઘનીકરણ અને સંક્ષેપ માટે છે. સાવચેત સારાંશ બલ્ક ઘટાડે છે, દિશાનું વર્ગીકરણ કરે છે અને કાર્યકરનો સમય બચાવે છે. સારાંશ અને સામગ્રીની સમીક્ષા અથવા પુનઃપ્રાપ્તિ હોવાનું માનવામાં આવે છે જે રેકોર્ડમાં પહેલેથી જ દેખાય છે.

1. સામાજિક ઈતિહાસ : આમાં સેવાર્થીની ઓળખ ડેટા, કૌટુંબિક પૃષ્ઠભૂમિ અને સામાજિક આર્થિક અથવા મનોવૈજ્ઞાનિક માહિત્ય શામેલ છે. તે જરૂરી નથી કે પરફોર્મનો ઉપયોગ કરવામાં આવે, કારણ કે તે જરૂરી છે કે સમાવિષ્ટો એ જ ક્રમમાં રેકોર્ડ કરવામાં આવે જે ઈન્ટરવ્યૂ હતો. સારું ઈન્ટરવ્યૂ કૌશલ્ય દર્શાવે છે, જ્યારે સારું રેકોર્ડિંગ તેની સામગ્રીઓ દ્વારા નક્કી કરવામાં આવે છે. સામાજિક ઈતિહાસમાં માહિત્ય હોવી જોઈએ જેમ કે, નામ, જ્ઞાતિ, જાતિ (જેન્ડર), શિક્ષણ, વ્યવસાય, ઉંમર, વૈવાહિક સ્થિતિ, આવક. જો સેવાર્થી બાળક હોય તો, બાળકનો વિકાસ ઈતિહાસ, શાળામાં કામગીરી, શિક્ષકો પીઅર જૂથ, ઘરે માતા-પિતા, ભાઈ-બહેન વગેરે સાથે મહત્વપૂર્ણ વલણ અને સંબંધોની નોંધ લેવી જોઈએ.

2. સામયિક સારાંશ : તે હંમેશા એજન્સીના સમય અને કાળજીનો સંદર્ભ આપે છે. તેઓ સભાનપણે અભ્યાસ માટે એક પ્રસંગોચિત સમીક્ષા છે. વિગતોનું પુનરાવર્તન કરવું જરૂરી નથી, જે અપરિવર્તિત છે પરંતુ માત્ર ચિત્રમાં મહત્વપૂર્ણ ફેરફારો સૂચવવા માટે.

3. ટ્રાન્સફર સારાંશ : સામાન્ય રીતે લખવામાં આવે છે જ્યારે કેસ સ્થાનાંતરિત થાય છે. તે સમયાંતરે લખવું જોઈએ અને

માત્ર એટલા માટે નહીં કે કેસ ટ્રાન્સફર કરવાનો છે. ટ્રાન્સફરના સારાંશમાં ટ્રાન્સફર સમયે કર્મચારીના બદલાવ માટે સેવાર્થીની તૈયારી અને તેની પ્રતિક્રિયા પર ટિપ્પણી કરવી મહત્વપૂર્ણ છે. તેમાં સામાજિક ઈતિહાસ, નિદાન, સારવાર અને વર્તમાન સ્થિતિનો સમાવેશ થાય છે.

4. બંધ પ્રવેશ : જ્યારે સેવાર્થી મૃત્યુ પામે છે ત્યારે કેટલીકવાર બંધ એન્ટ્રીઓ લખવી પડી શકે છે. તેમાં ટૂંકા ફકરો અભિવ્યક્ત બિંદુનો સમાવેશ થાય છે જેમ કે

- પરિસ્થિતિ
- સમસ્યા ઉભરથઈ સારવાર આપવામાં આવી
- સારવાર પછી પ્રગતિ
- બંધ થવા પર વર્તમાન સ્થિતિ

5. નિદાન (ડાયગ્નોસ્ટિક) સારાંશ : તે પ્રસ્તુત સમસ્યાની કાર્યકારી છાપ અથવા અર્થઘટન છે. તે એક સામાજિક નિદાન છે. તે વ્યક્તિગત છે અને તબીબી નિદાનથી અલગ છે જ્યાં ફક્ત દર્દી જ કેન્દ્રિય વ્યક્તિ છે. ડાયગ્નોસ્ટિક સારાંશમાં પ્રસ્તુત સમસ્યા, વિકાસલક્ષી ઈતિહાસ, પરેટલ બેકગ્રાઉન્ડ, સંબંધો અને વર્તન, તબીબી અને મનોવૈજ્ઞાનિક પરીક્ષા અને ડાયગ્નોસ્ટિક સ્ટેટમેન્ટ અને સારવારના લક્ષ્યો હોવા જોઈએ.

6. ડાયગ્નોસ્ટિક સ્ટેટમેન્ટ : આ સમસ્યાની પરિસ્થિતિને સ્પષ્ટ કરતું સંક્ષિપ્ત નિવેદન છે. દા.ત. પતિ-પત્નીના નબળા સંબંધો બાળકની સમસ્યાઓ માટે જવાબદાર છે જેમ કે અભ્યાસમાં ખૂબ નબળો, નબળી યાદશક્તિ અને માતા-પિતા વચ્ચેના ઝઘડાને કારણે બાળકની એકાગ્રતાનો અભાવ.

મૂલ્યાંકન સારાંશ : આ એક અહેવાલ છે જે શરૂઆતની ઘટનાઓની ઘટનાઓનો સારાંશ અને મૂલ્યાંકન સારવાર અને પરિણામ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરીને કરવામાં આવે. તેમાં સમસ્યા, નિદાન, સારવાર અને સારવાર સમાપ્ત કરવા પર સેવાર્થીની સ્થિતિ પણ હોવી જોઈએ.

7.3.5 રેકોર્ડની ભૌતિક વ્યવસ્થા :

- રેકોર્ડ્સ વારંવાર હાથ ધરવામાં આવે છે, તેમને નુકસાન થઈ શકે છે. આથી તેઓને જાડી ફાઈલમાં પાઈલ કરવામાં આવે છે અને દૃશ્યતા અને વાંચનીયતા માટે વ્યવસ્થિત તમામ સામગ્રી સાથે મજબૂત રીતે બંધાયેલા હોય છે.
- કાગળોને ડાબી બાજુએ ક્લિપ દ્વારા નિશ્ચિતપણે મદદ કરવી જોઈએ.

- અહેવાલો ટોચ પર નવીનતમ અહેવાલ સાથે ક્રમાનુસાર ગોઠવાયેલા હોવા જોઈએ.
- રેકોર્ડની યોગ્ય જગ્યા અને તારીખ કાળજીપૂર્વક જાળવવી જોઈએ.
- સુવાચ્ય હસ્તાક્ષર ખૂબ જરૂરી છે. જો શક્ય હોય તો, રેકોર્ડ ટાઈપ કરવા જોઈએ, આરામદાયક માર્જિન, ઈન્ડેક્સ હેડિંગ અને ફંકરામાં હોઈ શકે.
- દરેક કેસની સામે એક ફેસ શીટ રાખી શકાય છે, જેમાં કેટલાક સામાજિક છે સેવાર્થીનો ઈતિહાસ. એ જ રીતે ફેસ શીટમાં તબીબી અને સામાજિક નિદાન પણ ઉમેરી શકાય છે.

7.4 સારાંશ :

- આ પ્રકરણ મુલાકાત કૌશલ્યની જરૂરિયાત અને મહત્ત્વ અને તેના પ્રકારો વિશે સ્પષ્ટ ચિત્ર આપે છે જે કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર)ને સેવાર્થી સાથે કામ કરવામાં મદદ કરે છે. સમાજકાર્યકરોની જે જરૂરિયાત અને મહત્ત્વનો અભાવ છે તે રેકોર્ડિંગ છે. આ પ્રકરણે અમને રેકોર્ડિંગની વિભાવના સાથે સંબંધિત વિગતોની માહિત્ય આપી છે.

7.5 તમારી પ્રગતિ તપાસો :

1. ઈન્ટરવ્યૂના નિયમો શું છે? તે જણાવો.
2. ઈન્ટરવ્યૂના પ્રકારો શું છે?
3. રેકોર્ડિંગના કોઈપણ બે ઉપયોગોની યાદી આપો.
4. રેકોર્ડિંગના કયા પ્રકારો છે?

7.6 ચાવીરૂપ શબ્દો :

- તપાસકર્તા : કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર / સમાજકાર્યકર (આ સંદર્ભમાં)).
- ઈન્ટરવ્યૂ લેનાર : જેની મુલાકાત લેવામાં આવી રહી છે.
- ઉદ્દેશ્ય : પૂર્વગ્રહ, ચુકાદો અથવા પૂર્વગ્રહનો અભાવ.
- હાવભાવ : કોઈ વિચાર અથવા અર્થ વ્યક્ત કરવા માટે શરીરના ભાગની હિલચાલ, ખાસ કરીને હાથ અથવા માથા.
- સુવાચ્ય : વાંચવામાં અથવા ડિસિકર કરવામાં સક્ષમ.

7.7 તમારી પ્રગતિ તપાસવા માટેના જવાબો :

1. કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર)ને એલિઝાબેથ નિકોલસ દ્વારા અપનાવવામાં આવેલા ઈન્ટરવ્યૂના સુવર્ણ નિયમો યાદ રાખવા જોઈએ “સ્ટોપ-લુક-લિસન”.
2. સ્ટ્રક્ચર્ડ, અનસ્ટ્રક્ચર્ડ, ફોકસ અને રિપીટિવ

3. કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) રેકોર્ડ જાળવીને તેની વ્યાવસાયિક કુશળતા અને તકનીકોમાં સુધારો કરી શકે છે. તે કાર્યકરને તેના કાર્યનું મૂલ્યાંકન કરવામાં અને તેની પદ્ધતિઓ સુધારવામાં મદદ કરે છે.
4. વર્ણન, પ્રક્રિયા અને સારાંશ.

7.8 સ્વાધ્યાયના પ્રશ્નો :

1. સામાજિક વૈયક્તિક કાર્યમાં મુલાકાતનો હેતુ અને સિદ્ધાંતો લખો.
2. ઈન્ટરવ્યૂના પ્રકારો અને તકનીકોનું વર્ણન કરો.
3. સોશિયલ કેસવર્કમાં રેકોર્ડિંગનો અર્થ શું છે ? તેનું મહત્ત્વ ગણો.
4. રેકોર્ડિંગના વિવિધ પ્રકારો શું છે ?

7.9 સંદર્ભ સૂચિ :

1. Timms, Noel (1964), Social Case Work: Principles and practices, Rutledge, and Kegan Paul., London.
2. Trevithick (2005) Social Work Skills, A Practice Handbook, Open University Press, London.
3. Upadhyay, R.K (2003) Social Case Work, Rawat, Jaipur.

સમાજકાર્યમાં સ્નાતક (Bachelor of Social Work - BSW)
BSWR-201 સામાજિક વૈયક્તિક કાર્ય (Social Case work)
વિભાગ - 2 માનસિક સ્વાસ્થ્ય અને પરામર્શ

નિદર્શન (Direction)

પ્રો. (ડૉ.) અમી ઉપાધ્યાય

નિયામક, સ્કૂલ ઓફ હ્યુમેનિટીઝ એન્ડ સોશિયલ સાયન્સીસ,
કુલપતિ, ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ

પ્રો. (ડૉ.) પ્રિયાંકી વ્યાસ

અધ્યક્ષશ્રી, સમાજકાર્ય તથા પ્રોફેસર, ગ્રંથાલય અને માહિતી વિજ્ઞાન, સ્કૂલ ઓફ હ્યુમેનિટીઝ એન્ડ
સોશિયલ સાયન્સીસ, ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ.

સંપાદક (Editor)

ડૉ. સંજય પટેલ

BSW & MSW કોર્સ કો-ઓર્ડિનેટર અને આસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસર, સમાજશાસ્ત્ર, સ્કૂલ ઓફ હ્યુમેનિટીઝ
એન્ડ સોશિયલ સાયન્સીસ, ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ

સહ-સંપાદક (Co-Editor)

શ્રી આશિષ વસાવા

આસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસર, સમાજકાર્ય, સ્કૂલ ઓફ હ્યુમેનિટીઝ એન્ડ સોશિયલ સાયન્સીસ,
ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ

ડૉ. ભાગ્યશ્રી રાજપૂત

BSW & MSW કોર્સ સભ્ય સચિવ અને આસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસર, સમાજશાસ્ત્ર, સ્કૂલ ઓફ હ્યુમેનિટીઝ
એન્ડ સોશિયલ સાયન્સીસ, ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ

ડૉ. જયેશ પરમાર

આસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસર, સમાજશાસ્ત્ર, સ્કૂલ ઓફ હ્યુમેનિટીઝ એન્ડ સોશિયલ સાયન્સીસ,
ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ

ડૉ. શિલ્પા રાજયગુરુ

આસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસર, સમાજશાસ્ત્ર, સ્કૂલ ઓફ હ્યુમેનિટીઝ એન્ડ સોશિયલ સાયન્સીસ,
ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ

શ્રી કર્ણસિંહ પરમાર

આસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસર, સમાજશાસ્ત્ર, સ્કૂલ ઓફ હ્યુમેનિટીઝ એન્ડ સોશિયલ સાયન્સીસ,
ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ

વિષય સમિતિ (Subject Committee)

પ્રો. (ડૉ.) પ્રિયાંકી વ્યાસ

અધ્યક્ષશ્રી, સમાજકાર્ય તથા પ્રોફેસર, ગ્રંથાલય અને માહિતી વિજ્ઞાન, સ્કૂલ ઓફ હ્યુમેનિટીઝ એન્ડ
સોશિયલ સાયન્સીસ, ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ

ડૉ. સંજય પટેલ

BSW & MSW કોર્સ કો-ઓર્ડિનેટર અને આસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસર, સમાજશાસ્ત્ર, સ્કૂલ ઓફ હ્યુમેનિટીઝ
એન્ડ સોશિયલ સાયન્સીસ, ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ

પ્રો. (ડૉ.) મગનભાઈ પરમાર

અધ્યક્ષશ્રી, સમાજકાર્ય વિભાગ, પારુલ યુનિવર્સિટી, વડોદરા

પ્રો. (ડૉ.) ભાવના મહેતા

અધ્યક્ષશ્રી, સમાજકાર્ય વિભાગ, એમ. એસ. યુનિવર્સિટી, વડોદરા

ડૉ. ભાગ્યશ્રી રાજપૂત

BSW & MSW કોર્સ સભ્ય સચિવ અને આસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસર, સમાજશાસ્ત્ર, સ્કૂલ ઓફ હ્યુમેનિટીઝ
એન્ડ સોશિયલ સાયન્સીસ, ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ

વિષય પરામર્શન (Subject Review)

પ્રો. (ડૉ.) મગનભાઈ પરમાર

અધ્યક્ષશ્રી, સમાજકાર્ય વિભાગ, પારુલ યુનિવર્સિટી, વડોદરા

અનુવાદક (Translator)

ડૉ. ભાગ્યશ્રી રાજપૂત

આસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસર, સમાજશાસ્ત્ર, સ્કૂલ ઓફ હ્યુમેનિટીઝ એન્ડ સોશિયલ સાયન્સીસ,
ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ

ભાષા પરામર્શન (Language Review)

પ્રિ. ધનશ્યામ ગઢવી

નિવૃત્ત આચાર્ય, શ્રીમતી ચૌધરી સાર્વજનિક કોલેજ, મહેસાણા

પ્રકાશક (Publisher)

કુલસચિવ

ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ

પ્રકાશન વર્ષ :

2024 (પ્રથમ આવૃત્તિ)

ISBN NO:

978-93-5598-490-6

978-93-5598-490-6

Acknowledgement

The content in this book is modifications based on the work created and shared by The Tamil Nadu Open University - TNOU for the subject Bachelor of Social Work - BSW used according to terms described in Creative Commons Attribution-Share Alike

4.0 International (CC BY-SA 4.0)

This publication is made available under a Creative Commons Attribution-Non Commercial-Share Alike 4.0 International (CC BY-SA 4.0) <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

: સર્વાધિકાર સુરક્ષિત :

આ પાઠ્યપુસ્તક ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટીના ઉપક્રમે વિદ્યાર્થીલક્ષી સ્વઅધ્યયન હેતુથી દૂરવર્તી શિક્ષણના ઉદ્દેશને કેન્દ્રમાં રાખી તૈયાર કરવામાં આવેલ છે. જેના સર્વાધિકાર સુરક્ષિત છે. આ અભ્યાસસામગ્રીનો કોઈ પણ સ્વરૂપમાં ઉપયોગ કરતાં પહેલાં ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટીની લેખિત પરવાનગી લેવાની રહેશે.

BSWR-201 સામાજિક વૈયક્તિક કાર્ય

વિભાગ - 2 માનસિક સ્વાસ્થ્ય અને પરામર્શ

વિદ્યાર્થી મિત્રો, સામાજિક વૈયક્તિક કાર્ય વિભાગ - 2 માનસિક સ્વાસ્થ્ય અને પરામર્શમાં એકમ 8 થી 14નો વિભાગીય પરિચય આપવામાં આવેલ છે. જેમાંથી એકમ આઠ પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) એ એવી પદ્ધતિ છે જેમાં સામાજિક કાર્યકરો તેમના ક્લાઈન્ટને વ્યક્તિગત, સામાજિક, અથવા ભાવનાત્મક સમસ્યાઓના ઉકેલ માટે માર્ગદર્શન અને સહાયતા પ્રદાન કરે છે. પરામર્શ એ વ્યક્તિની અંદરની વિચારો, લાગણીઓ, અને પ્રતિસાદો સાથે જોડાવાની પ્રક્રિયા છે, જે તેમને તેમની સ્થિતિને વધારે સ્પષ્ટ રીતે સમજવામાં અને સમસ્યાઓનો સામનો કરવા માટે સક્ષમ બનાવે છે. એકમ નવ પરામર્શ પ્રક્રિયા જે વ્યક્તિની સામાજિક સમસ્યાઓ જાણવા તેનું મૂલ્યાંકન કરવા તેમજ વિશ્વાસ કેળવવા અને ઉકેલ અને તાલીમ આપીને તેની પ્રગતિનું મૂલ્યાંકન કરવાની પ્રક્રિયામાંથી પસાર થાય છે. એકમ દસમાં પરામર્શના પ્રકારો વિશે માહિતી આપવામાં આવેલી છે. જે વ્યક્તિગત, મનોવિજ્ઞાનિક, સામાજિક, અથવા ભાવનાત્મક અવસ્થાઓને ધ્યાનમાં રાખીને લાગુ કરવામાં આવે છે. દરેક પરામર્શની રીત વિશિષ્ટ મુશ્કેલીઓ અને જરૂરીયાતોને ધ્યાનમાં રાખીને વિકસિત થાય છે.

એકમ અગિયાર જે કેસ વર્ક (વૈયક્તિક કાર્ય) જે વ્યક્તિ, પરિવાર અને સમાજ સાથે સંબંધિત વિવિધ મુદ્દાઓ પર કામ કરે છે. જ્યારે એકમ બારમાં સુધારાત્મક શાળા અને ઔદ્યોગિકમાં કેસ વર્ક (વૈયક્તિક કાર્ય) જે વ્યક્તિગત, શૈક્ષણિક, ઔદ્યોગિક અથવા અન્ય પ્રકારના મશકિલ સ્થિતિઓમાં સુધારાઓ લાવવા માટે ઉપયોગમાં લેવાય છે. "કેસ વર્ક" એ એવા વિધિ છે જેમાં વ્યક્તિના જીવનમાં ઉત્પન્ન થયેલી સમસ્યાઓના પરિસ્થિતિઓનું મૂલ્યાંકન કરી અને સકારાત્મક પરિવર્તન માટે માર્ગદર્શન આપવામાં આવે છે. એકમ તેરમાં વ્યસનમુક્તિ અને શારીરિક દિવ્યાંગો વ્યક્તિઓ સાથે કેસ વર્ક અંગેની વિસ્તૃત માહિતી આપવામાં આવેલ છે. એકમ ચૌદમાં વૃદ્ધ, ગંભીર રીતે બીમાર અને HIV/AIDS ગ્રસ્ત લોકો માટે કેસ વર્ક પ્રેક્ટિસ કઈ રીતે કરી શકાય તેમજ સમસ્યાઓનું સમાધાન કઈ રીતે કરી શકાય અને સમસ્યાનું સમાધાન લાવવામાં અને સામાજિક અને માનસિક રીતે પરામર્શ આપવામાં મહત્વપૂર્ણ ભૂમિકા ભજવે છે.

સમાજકાર્યમાં સ્નાતક (BSW)/ B.A. (Hons.) સમાજશાસ્ત્ર

BSW - 201

SOMN-404

સામાજિક વૈયક્તિક કાર્ય

વિભાગ – 2 : માનસિક સ્વાસ્થ્ય અને પરામર્શ

1. એકમ- 8	પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)	63
2. એકમ - 9	પરામર્શ પ્રક્રિયા	70
3. એકમ -10	પરામર્શના પ્રકારો	80
4. એકમ - 11	કેસ વર્ક (વૈયક્તિક કાર્ય)	92
5. એકમ -12	સુધારાત્મક શાળા અને ઔદ્યોગિક માં કેસ વર્ક (વૈયક્તિક કાર્ય)	97
6. એકમ - 13	વ્યસનમુક્તિ અને શારીરિક દિવ્યાંગો વ્યક્તિઓ સાથે કેસ વર્ક	107
7. એકમ - 14	વૃદ્ધ, ગંભીર રીતે બીમાર અને ઝૂંફ/છેંદુજી ગ્રસ્ત લોકો માટે કેસ વર્ક પ્રોક્ટિસ	113

એકમ-8
પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)

રૂપરેખા :-

- 8.0 ઉદ્દેશ્યો
- 8.1 પ્રસ્તાવના
- 8.2 પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) : પ્રકૃતિ, વ્યાખ્યા અને લક્ષ્યો.
 - 8.2.1 અર્થ
 - 8.2.2 પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)ના ઉદ્દેશ્યો
- 8.3 પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)ની પ્રકૃતિ અને લક્ષ્યો
 - 8.3.1 પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)ની પ્રકૃતિ
 - 8.3.2 પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)ના લક્ષ્યો
 - 8.3.3 પ્રકારો
- 8.4 કોમ્યુનિકેશન : પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)માં સાંભળવાનું મહત્ત્વ
 - 8.4.1 સક્રિય શ્રવણ માટેની વ્યૂહરચનાઓ
 - 8.4.2 સાંભળવાની કુશળતા
 - 8.4.3 સાંભળવું
- 8.5 સારાંશ
- 8.6 તમારી પ્રગતિ ચકાસો
- 8.7 ચાવીરૂપ શબ્દો
- 8.8 તમારી પ્રગતિ ચકાસવા માટેના જવાબો
- 8.9 સંદર્ભ સૂચિ
- 8.10 સ્વાધ્યાયના પ્રશ્નો

8.0 ઉદ્દેશ્યો :

વિદ્યાર્થીમિત્રો, આ એકમને સમજ્યાબાદ તમે,

- પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)ની પ્રકૃતિ, વ્યાખ્યા અને લક્ષ્યો સમજશો
- પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)માં સાંભળવાનું મહત્ત્વ જાણશો.

8.1 પ્રસ્તાવના :

પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) એ એક ચિકિત્સક અને એક અથવા વધુ સેવાર્થી વચ્ચે આંતરવ્યક્તિત્વ સંબંધોને સમાવિષ્ટ કરવાની પ્રક્રિયા છે જેના દ્વારા ભૂતપૂર્વ વ્યક્તિની માનસિક સ્વાસ્થ્યની સ્થિતિ સુધારવાના પ્રયાસમાં માનવ વ્યક્તિત્વના વ્યવસ્થિત જ્ઞાનના આધારે મનોવૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિઓનો

ઉપયોગ કરે છે. સેવાર્થી અથવા કાઉન્સેલીને પોતાની જાતને સમજવા અને પરિસ્થિતિનો સ્પષ્ટ પરિપ્રેક્ષ્ય બનાવવા માટે અસરકારક સંબંધ દ્વારા આપવામાં આવથઈ વ્યાવસાયિક મદદ છે. તે એક સહાયક પ્રક્રિયા છે જેનો ઉદ્દેશ્ય એવા સેવાર્થીને મદદ કરવાનો છે કે જેઓ મુખ્યત્વે તબીબી વ્યવસ્થાની બહાર જોવામાં આવે છે તેઓ વધુ સારી પસંદગીઓ કરીને અને પસંદગીકર્તા બનીને પોતાને બનવા માટે. કાઉન્સેલર કૌશલ્યોમાં સંબંધની રચના અને સમજણ તેમજ સેવાર્થીને તેમની લાગણીઓ, વિચાર અને અભિનયના વિશિષ્ટ પાસાઓ બદલવામાં મદદ કરવા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવામાં આવતા હસ્તક્ષેપોનો સમાવેશ થાય છે.

8.2 પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ): પ્રકૃતિ, વ્યાખ્યા અને લક્ષ્યો :

8.2.1 અર્થ :

પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) શબ્દ વ્યક્તિઓને એડજસ્ટમેન્ટ હાંસલ કરવામાં મદદ કરવા માટેની વિવિધ પ્રકારની પ્રક્રિયાઓને સૂચવે છે, જેમ કે સલાહ આપવી, ઉપચારાત્મક ચર્ચાઓ, વહીવટ અને પરીક્ષણોનું અર્થઘટન અને વ્યાવસાયિક સહાય.

❖ વ્યાખ્યાઓ :

1. પેપિનસ્કી એન્ડ પેપિન્સકી (1954) અનુસાર પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) એ એક ક્રિયાપ્રતિક્રિયા પ્રક્રિયા છે જે કાઉન્સેલર અને કાઉન્સેલ વચ્ચે થાય છે, વ્યવસાયિક વ્યવસ્થામાં સ્થાન લે છે અને જો સેવાર્થી હોય તો વર્તનમાં ફેરફારને સરળ બનાવવા માટે શરૂ કરવામાં આવે છે અને જાળવવામાં આવે છે.
2. રોજર્સના મતે, પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) એ ચોક્કસપણે સંરચિત અનુમતિ સંબંધી સંબંધ છે, જે સેવાર્થીને પોતાની જાતને એક અંશે મેળવવા અને સમજવાની મંજૂરી આપે છે જે તેને/તેણીને તેના/તેણીના નવા અભિગમના જીવનમાં સકારાત્મક પગલાં ભરવા માટે સક્ષમ બનાવે છે.
3. સ્મિથના મતે, પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) એ એક પ્રક્રિયા છે જેમાં કાઉન્સેલર કાઉન્સેલરને પસંદગી, ગોઠવણની જગ્યા સાથે સંબંધિત હકીકતોનું અર્થઘટન કરવામાં મદદ કરે છે, જે તેણે/તેણીએ કરવાની જરૂર છે.
4. પેરેઝના મતે, પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) એ એક ઈન્ટરેક્ટિવ પ્રક્રિયા છે જે કાઉન્સેલીને મદદની જરૂર હોય છે અને કાઉન્સેલર કે જેઓ આ સહાય આપવા માટે પ્રશિક્ષિત હોય છે.
5. બ્લોચરના મતે, પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) એ વ્યક્તિને પોતાની જાત અને તેના પર્યાવરણના વર્તનના પ્રભાવો પ્રત્યે કેવી રીતે પ્રતિક્રિયા આપી રહ્યો છે તેના વિશે જાગૃત થવામાં મદદ કરે છે. તે આગળ તેને આ વર્તણૂક માટે અમુક વ્યક્તિગત અર્થ સ્થાપિત કરવામાં અને ભવિષ્યના વર્તન માટે લક્ષ્યો અને મૂલ્યોનો સમૂહ વિકસાવવા અને સ્પષ્ટ કરવામાં મદદ કરે છે.

8.2.2 પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)ના ઉદ્દેશ્યો :

- વ્યક્તિઓના સમસ્યા વિસ્તારો અથવા મુશ્કેલીઓ, તેમની સંભવિતતાઓ અને મર્યાદાઓને ઓળખવી.
- લોકોને પોતાની જાતને અને તેમના પરિસ્થિતિના પરિબળોને શક્ય તેટલી સંપૂર્ણ રીતે સમજવામાં મદદ કરવી.
- પર્યાવરણીય સંસાધનોનો સંપૂર્ણ લાભ લેવા માટે તેમને સક્ષમ કરવા માટે વધુ સ્વ-સમજ દ્વારા વ્યક્તિઓની સંભવિતતાઓને વિકસાવવામાં મદદ કરવી.
- દુઃખને ઘટાડવામાં મદદ કરવા માટે, યોગ્ય ઉકેલો સુધી પહોંચો અને સંપર્ક કરો.
- જવાબદાર નિર્ણયો અને સેવાર્થીને સ્વ-વાસ્તવિક વ્યક્તિ બનવા માટે સક્ષમ કરો.

8.3 પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)ની પ્રકૃતિ અને લક્ષ્યો :

8.3.1 પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)ની પ્રકૃતિ :

પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) એ માનસિક સ્વાસ્થ્ય, મનોવૈજ્ઞાનિક અથવા માનવ વિકાસના સિદ્ધાંતોનો ઉપયોગ છે, જ્ઞાનાત્મક, લાગણીશીલ, વર્તણૂકીય અથવા પ્રણાલીગત હસ્તક્ષેપ વ્યૂહરચનાઓ દ્વારા, જે સુખાકારી, વ્યક્તિગત વૃદ્ધિ અથવા કારકિર્દી વિકાસ તેમજ પેથોલોજીને સંબોધિત કરે છે. સેવાર્થીની જરૂરિયાતો અને સેવાઓની ઉપલબ્ધતા પર આધાર રાખીને, પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) ટૂંકા ગાળામાં થોડા સંક્ષિપ્ત ક્રિયાપ્રતિક્રિયાઓથી લઈને લાંબા સમય સુધી અસંખ્ય ક્રિયાપ્રતિક્રિયાઓ સુધીની હોઈ શકે છે. પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) એ એવી પ્રક્રિયા છે કે જેના દ્વારા એક વ્યક્તિ હેતુપૂર્ણ રીતે બીજાને મદદ કરે છે. સમજણના વાતાવરણમાં વાતચીત. તે એક મદદરૂપ સંબંધ સ્થાપિત કરવાનો પ્રયાસ કરે છે જેમાં સલાહ આપવામાં આવેલ વ્યક્તિ પોતાના વિચારો અને લાગણીઓને એવી રીતે વ્યક્ત કરી શકે કે તે પોતાની પરિસ્થિતિને સ્પષ્ટ કરી શકે, કેટલાક નવા અનુભવ સાથે સમજૂથઈ કરી શકે, તેમની મુશ્કેલીને વધુ ઉદ્દેશ્યથી જોઈ શકે અને તેથી તેમની સમસ્યાનો સામનો ઓછા સમયમાં કરી શકે. ચિંતા અને તાણ. તેનો મૂળ હેતુ વ્યક્તિને ઉપલબ્ધ પસંદગીઓમાંથી પોતાનો નિર્ણય લેવામાં મદદ કરવાનો છે.

8.3.2 પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)ના લક્ષ્યો :

❖ પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) :

1. સેવાર્થીને પોતાની જાતને મદદ કરવા માટે મદદ કરો.
2. સ્વ-નિર્ધારણના સિદ્ધાંતનો ઉપયોગ કરો.
3. નિર્ણય લેવાની કુશળતા અને સમસ્યાના નિરાકરણ સાથે સંબંધિત છે.

4. નવા વલણો ઘડવાની વર્તણૂક શીખવા સેવાર્થીને સામેલ કરે છે.
5. હકારાત્મક માનસિક સ્વાસ્થ્યની સિદ્ધિ
6. સમસ્યાઓનું નિરાકરણ (દા.ત. વર્તણૂકલક્ષી ધ્યેયો - અયોગ્ય વર્તણૂકમાં ફેરફાર - શીખવાની નિર્ણય લેવાની પ્રક્રિયા - સમસ્યાઓ અટકાવવી).
7. વ્યક્તિગત અસરકારકતામાં સુધારો.
8. વર્તનમાં ફેરફાર.
9. મુખ્ય ધ્યેય સલાહકારની વર્તણૂક-લાગણીઓ-પ્રેરણાઓને સમજવાનો છે.
10. બે મુખ્ય મહત્વપૂર્ણ લક્ષ્યો છે.
 - ટૂંકા ગાળાના લક્ષ્યો એ પ્રક્રિયાના લક્ષ્યો છે અને પ્રક્રિયાના અંતે મેળવી શકાય છે.
 - લાંબા ગાળાના ધ્યેયો અસ્પષ્ટ છે અને લગભગ પ્રાપ્ય નથી. દા.ત. સ્વ-અનુભૂતિ, આત્મ-અનુભૂતિ.

8.3.3 પ્રકારો :

1. તાત્કાલિક લક્ષ્યો સેવાર્થી માટે રાહત (વ્યક્તિ માટે ચોક્કસ લક્ષ્યો).
2. લાંબી શ્રેણી - તેને સંપૂર્ણ કાર્યકારી બનાવો (સ્વયં વાસ્તવિકતામાં મદદ કરો, આત્મ-અનુભૂતિ, સંપૂર્ણ કાર્યાત્મક).
3. મધ્યસ્થી અથવા પ્રક્રિયા - તાત્કાલિક અને લાંબા અંતરના લક્ષ્યોને સુરક્ષિત કરવા (સહાનુભૂતિપૂર્ણ સમજ, હૂંફ, આંતરવ્યક્તિત્વ શોધ માટે મિત્રતા).

8.4 સંચાર : મહત્વ અને સાંભળવું પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)માં :

મોટાભાગે જ્યારે આપણે કોઈની સાથે વાતચીત કરતા હોઈએ છીએ, ત્યારે આપણા પોતાના મગજમાં, બીજી વ્યક્તિ બોલવાનું બંધ કરી દે તે પછી આપણે આગળ શું કહેવા જઈ રહ્યા છીએ તે સક્રિય રીતે રચાય છે. આનાથી આપણું ધ્યાન બીજી વ્યક્તિ પરથી દૂર થઈ જાય છે અને તેઓ જે કહે છે તે આપણે ચૂકી જઈએ છીએ. સાંભળવામાં માત્ર સાંભળવા કરતાં વધુનો સમાવેશ થાય છે. તેમાં કોઈ શું કહે છે તેનો પ્રતિસાદ આપવાનો પણ સમાવેશ થાય છે. આ પ્રક્રિયાને સક્રિય શ્રવણ કહેવામાં આવે છે.

8.4.1 સક્રિય શ્રવણ માટેની વ્યૂહરચનાઓમાં નીચેનાનો સમાવેશ થાય છે :

- તમારું સંપૂર્ણ ધ્યાન બીજી વ્યક્તિની વાત પર કેન્દ્રિત કરો. તેમનો સામનો કરો અને આંખનો સંપર્ક જાળવી રાખો અને ખાતરી કરો કે તમે સમાન સ્તર પર છો. જો તેઓ ઉભી હોય તમારે ઊભા રહેવું જોઈએ, જો તેઓ બેઠા છે તમારે બેસવું જોઈએ.
- સારા પ્રશ્નો પૂછો. તમારી પૂછપરછમાં દોષારોપણ અથવા દોષ ન આપો. છુપાયેલ અર્થ શોધવાનો પ્રયાસ કરો. ખુલ્લા પ્રશ્નો પૂછો અને ખાતરી કરો કે તમારો અવાજ નિષ્ઠાવાન છે. ઉદાહરણ તરીકે, “શું કરવું તમને લાગે છે કે આપણે પરિસ્થિતિ વિશે શું કરવું જોઈએ? તમને શું લાગે છે કે વિકલ્પો શું છે?”
- બીજી વ્યક્તિ શું કહે છે તેનો નિર્ણય લેવાથી પોતાને દૂર રાખો. એમ ન ધારવાનો પ્રયાસ કરો કે તમે જાણો છો કે તેઓ શું કહે છે અથવા તેઓ શું વિચારે છે.

- કેટલીકવાર તે અન્ય વ્યક્તિને તેણે હમણાં જ જે કહ્યું તે પુનરાવર્તન કરવામાં મદદ કરે છે. પરંતુ તમારા પોતાના શબ્દોમાં. આ રીતે તમે તપાસ કરી રહ્યા છો કે તમે તેમને યોગ્ય રીતે સાંભળ્યા છો કે કેમ. આ વધુ માહિતિ પ્રદાન કરી શકે છે અને અન્ય વ્યક્તિને કોઈપણ ગેરસમજને સુધારવાની તક મળે છે. તે એ પણ બતાવે છે કે તેઓ શું કહે છે તેમાં તમને રસ છે.
 - તમારી જાતને તેમના પરિસ્થિતિ વિશેની તેમની લાગણીઓ. વિચારો અને વિચારોને સ્વીકારો, પછી ભલે તમે સમાન દ્રષ્ટિકોણ સાથે સંમત હો કે ન હો. આનો અર્થ એ નથી કે તમે બીજી વ્યક્તિને “આપશો”. જો કે, તે તેમને જણાવે છે કે તેઓ જે કહે છે, લાગણી કે વિચારી રહ્યા છે તે તમે સ્વીકારો છો.
 - સક્રિય શ્રવણ સમય અને અભ્યાસ લે છે. જો કે, જ્યારે પણ તમે સક્રિય શ્રવણનો ઉપયોગ કરો છો, ત્યારે તે થોડું સરળ બને છે. તે તમને મુશ્કેલ વાર્તાલાપમાં નેવિગેટ કરવામાં મદદ કરી શકે છે. તેના કરતાં વધુ, તે એકંદર સંચારને સુધારવામાં મદદ કરે છે, વધુ સારી સમજણ બનાવે છે અને આખરે કુટુંબ, મિત્રો અને સહકાર્યકરો સાથે વધુ સારા સંબંધો તરફ દોરી જાય છે.
- સારી રીતે સાંભળવું એ એક કૌશલ્ય છે જેની દરેકને જરૂર છે, કારણ કે તે લગભગ તમામ કાર્ય પ્રવૃત્તિઓમાં જરૂરી છે.

8.4.2 તે ક્ષેત્રો જ્યાં સાંભળવાની કુશળતા મહત્વપૂર્ણ છે તેમાં નીચેનાનો સમાવેશ થાય છે :

- ❖ જૂથમાં સાથે કામ : જ્યારે ટીમના સભ્યો એકબીજાને સાંભળે છે ત્યારે તેઓ વધુ સારી રીતે વિચારો શેર કરવામાં અને સમસ્યાઓ હલ કરવામાં સક્ષમ હોય છે.
- ❖ નિર્ણય લેવો : શ્રેષ્ઠ સંભવિત નિર્ણયો લેવા માટે ઉપલબ્ધ તમામ માહિત્યોને જાણવાની જરૂર છે, અને તે બધી માહિત્યો જાણવા માટે તમારે તેને સાંભળવાની અને તેને ગ્રહણ કરવાની જરૂર છે.
- ❖ સંચાલન અને ટેબરેખ : મેનેજર્સે સહાનુભૂતિ, કરુણા અને આદર સાથે સાંભળવાની જરૂર છે. આ કર્મચારીઓને મૂલ્યવાન અને વિશ્વાસુ અનુભવવાની મંજૂરી આપશે.
- ❖ સેવાર્થી સેવા : ધીરજપૂર્વક સાંભળવું અને સેવાર્થીને તેમની સમસ્યાને સંપૂર્ણ રીતે વ્યક્ત કરવામાં મદદ કરવાથી પ્રશ્નોના જવાબ આપવા અને સેવાર્થીને સંતુષ્ટ કરવા માટે સમસ્યાઓના ઉકેલ માટે જરૂરી વધારાની સમજ મળી શકે છે.
- ❖ વેચાણ : તમે વેચાણ વિશે વાત કરવાનું શરૂ કરો તે પહેલાં સેવાર્થીની જરૂરિયાતો સાંભળવાથી તમને સેવાર્થી/સેવાર્થીને તમારી પ્રસ્તુતિને અનુરૂપ બનાવવા માટે જરૂરી માહિત્યો મળી શકે છે.
- ❖ વાટાઘાટો : જો તમે ખુલ્લા મનથી સાંભળો છો, તો અન્ય પક્ષ કઈ શરતો સ્વીકારશે અને કઈ નહીં તે અંગે તમે સંકેતો મેળવી શકો છો.

8.4.3 સાંભળવાનું મોડલ :

લિસનિંગ મોડલ વર્તણૂકોના ત્રણ મુખ્ય પરિમાણોને દર્શાવે છે અને દરેક અદ્રશ્ય અને દ્રશ્યમાન છે તે હદ દર્શાવે છે. કાર્યસ્થળમાં સંચાર કૌશલ્ય સુધારવાનો

વિચાર કરથઈ વખતે આ મોડેલને ધ્યાનમાં રાખવું અગત્યનું છે. અહીં સાંભલવાના મોડેલના ત્રણ મુખ્ય પરિણામો છે :

- ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવું મોટે ભાગે અદ્રશ્ય હોય છે અને તેમાં માનસિક જગ્યા સાફ અને જાળવવાનો સમાવેશ થાય છે જે તમને સ્પીકર પર સંપૂર્ણ ધ્યાન આપવા દે છે.
- સંદેશને કેપ્ચર કરવું અદ્રશ્ય અને દ્રશ્યમાન બંને હોઈ શકે છે અને તે વક્તાના સંદેશની સંપૂર્ણ અને સચોટ સમજણનું નિર્માણ કરે છે.
- સ્પીકરને મદદ કરવી એ મોટે ભાગે દ્રશ્યમાન છે અને તે સાંભળવાના સુવર્ણ નિયમનો સંદર્ભ આપે છે. જેમ તમે અન્ય લોકોને સાંભળો તેમ તેમને સાંભળો.
- સાંભળવું/અવલોકન કરવું : સાંભળવું એ ઉપચારાત્મક સબંધમાં સૌથી મૂલ્યવાન પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) કૌશલ્ય છે. તેનો ઉપયોગ ત્રણ રીતે કરી શકાય છે.

I. હાજરી આપવી : હાજરી એ સેવાર્થી માટે શારીરિક રીતે હાજર રહેવાની ક્ષમતા છે. તેનો અર્થ એ છે કે તેમને તમારું અવિભાજિત ધ્યાન આપવું અને યોગ્ય આંખનો સંપર્ક કરવો, શરીરની ભાષાને પ્રતિબિંબિત કરવી અને હકાર રવો. આ હાજરી આપથઈ વર્તણૂકો તમારા સેવાર્થીને દર્શાવે છે કે તમે કાળજી લો છો.

II. સક્રિય શ્રવણ : સક્રિય શ્રવણ ત્યારે થાય છે જ્યારે તમે તમારી બધી ઈન્દ્રિયો સાથે સાંભળો છો. સક્રિય શ્રવણમાં તમારા શરીર, હૃદય, કાન, આંખો અને મોંથી સાંભળવું શામેલ છે.

III. મૌખિક શ્રવણ : તમે જે શબ્દોનો ઉપયોગ કરો છો તેના દ્વારા તમે સાંભળવી રહ્યા છો તે બતાવવાનું આ એક સ્વરૂપ છે. આ મૌખિક સંકેતોનો ઉપયોગ ધ્યાન બતાવવા અને સેવાર્થી તરફથી વધુ સંશોધનને પ્રોત્સાહિત કરવા માટે થાય છે. આ 'હા' અથવા 'ચાલુ' જેટલું સરળ હોઈ શકે છે. તે સેવાર્થી હમણાં જ કહ્યું હોય તેવા લાગણીના શબ્દને સમજાવવા અથવા પુનરાવર્તિત કરવાના સ્વરૂપમાં પણ હોઈ શકે છે.

8.5 સારાંશ :

- આ પ્રકરણ કાઉન્સેલિંગની મૂળભૂત વિભાવનાઓ સાથે વહેવાર કરે છે. તે આપણને તેની વિગતવાર સમજ આપે છે. તે વાતચીતના મહત્ત્વ પર પણ ભાર મૂકે છે. ખાસ કરીને સાંભળવા. કાઉન્સેલિંગ વિવિધ અભિગમો દ્વારા વ્યક્તિગત અને આંતરવ્યક્તિત્વ સમસ્યાઓનું નિરાકરણ લાવવાનો પ્રયાસ કરે છે અને એવી રીતે કે જે સામાન્ય રીતે સમાજના મૂલ્યો અને ખાસ કરીને સેવાર્થીના લક્ષ્યો સાથે સુસંગત હોય.

8.6 તમારી પ્રગતિ તપાસો :

- પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) વ્યાખ્યાયિત કરો.
- પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)ના કોઈપણ બે લક્ષ્યોની યાદી આપો.
- સાંભળવાના મોડેલના ત્રણ મુખ્ય પરિણામો શું છે ?

8.7 ચાવીરૂપ શબ્દો :

- ઉપચારાત્મક : શારીરિક અથવા માનસિક સમસ્યાના ઉપચાર સાથે સંબંધિત.
- ફેરફાર : કોઈ વસ્તુના ભાગો બદલવાની ક્રિયા અથવા પ્રક્રિયા.
- કરુણા : અન્યોની વેદના અથવા કમનસીબી માટે સહાનુભૂતિ અને ચિંતા.
- મિરરિંગ : એવી વર્તણૂક કે જેમાં એક વ્યક્તિ અજાણપણે બીજાના હાવભાવ, વાણીની પેટર્ન અથવા વલણનું અનુકરણ કરે છે.

8.8 તમારી પ્રગતિ તપાસવા માટેના જવાબો :

1. પેપિન્સકી અને એપિન્સકી (1954) અનુસાર પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) એ એક ક્રિયા પ્રતિક્રિયા પ્રક્રિયા છે જે કાઉન્સેલર અને કાઉન્સિલ વચ્ચે થાય છે, વ્યાવસાયિક વ્યવસ્થામાં સ્થાન લે છે, અને જો સેવાર્થી હોય તો વર્તનમાં ફેરફારને સરળ બનાવવા માટે શરૂ કરવામાં આવે છે અને જાળવવામાં આવે છે.
2. વ્યક્તિગત અસરકારકતામાં સુધારો અને વર્તનમાં ફેરફાર.
3. ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવું. સંદેશ કેપ્યર કરવો અને સ્પીકરને મદદ કરવી.

8.9 સ્વાધ્યાયના પ્રશ્નો:

1. પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) વ્યખ્યાયિત કરો અને તેના ઉદ્દેશ્યોની ગણતરી કરો.
2. પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)ના ધ્યેયો શું છે ?
3. પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)માં શ્રવણનું મહત્ત્વ સમજાવો.
4. લિસનિંગ મોડલ પર ટૂંકી નોંધ લખો.

8.10 સંદર્ભ સૂચિ :

1. An introduction to counselling, Book by John McLeod, 1993
2. AN INTRODUCTION TO COUNSELLING [(PDF) [EPUB] [FB2] FREE, by [JohnMcLeod](#), 2013
3. introduction to Counseling: Voices from the Field, Book by David Shepard and Jeffrey A. Kottler, ISBN: 9781285084763 1285084764
4. Introduction to Counseling: A condensed Text, [Jonnifer](#)
5. [Marshall, Trey Fitch, Miles Matise, Gulnara McCullough, 2020](#)

એકમ-9
પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) પ્રક્રિયા

રૂપરેખા :-

- 9.0 ઉદ્દેશ્યો
- 9.1 પ્રસ્તાવના
- 9.2 પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) પ્રક્રિયા
 - 9.2.1 પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) પ્રક્રિયાના પગલાં :
 - 9.2.2 પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) કૌશલ્યો અને તકનીકો : પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) કૌશલ્ય
- 9.3 હાજરી આપવાની કુશળતા:
 - 9.3.1 સાંભળવાની કુશળતા
 - 9.3.2 અન્વેષણ કુશળતા
 - 9.3.3 ક્રિયા કુશળતા
- 9.4 પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)ની તકનીકો
 - 9.4.1 નીચેની કેટલીક તકનીકો છે :
- 9.5 અસરકારક કાઉન્સેલરની લાક્ષણિકતાઓ
- 9.6 કાઉન્સેલરના મહત્વના લક્ષણો
- 9.7 સારાંશ
- 9.8 તમારી પ્રગતિ ચકાસો
- 9.9 ચાવીરૂપ શબ્દો
- 9.10 તમારી પ્રગતિ ચકાસવા માટેના જવાબો
- 9.11 સ્વાધ્યાયના પ્રશ્નો
- 9.12 સંદર્ભ સૂચિ

9.0 ઉદ્દેશ્યો :

વિદ્યાર્થીમિત્રો, આ એકમને સમજ્યાબાદ તમે,

- પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)ની પ્રક્રિયા જાણો.
- પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)ની કુશળતા અને તકનીકો વિશે જ્ઞાન મેળવો.
- અસરકારક કાઉન્સેલરની લાક્ષણિકતાઓને સમજો.

9.1 પ્રસ્તાવના :

પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) શબ્દનો ઉપયોગ શાળા પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ), કારકિર્દી પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ), લગ્ન પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) વગેરે જેવા વિવિધ વ્યવસાય ક્ષેત્રોમાં સંકળાયેલી

વ્યક્તિઓ દ્વારા કરવામાં આવે છે. તમામ પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) સંબંધોના આવશ્યક પાસાઓ કાઉન્સેલિંગને વ્યક્તિગત ભવિષ્ય પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવામાં, ઈચ્છનીય શક્યતાઓ અને તેમની સંભવિત વિકાસ યોજનાઓ શોધવામાં મદદ કરવા માટે છે જે સમસ્યાની પરિસ્થિતિના ઈચ્છનીય નિરાકરણ તરફ દોરી જશે. પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)ની પરિસ્થિતિમાં, કાઉન્સેલર તે લોકોની વર્તણૂકને જજ કરવાને બદલે સમજવાનો પ્રયત્ન કરે છે જેને તે મદદ કરવાનો પ્રયાસ કરી રહ્યો છે, તેથી પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) માટે જરૂરી કૌશલ્યો અને પ્રક્રિયાની જરૂર છે.

9.2 પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) પ્રક્રિયા :

પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)ને “પ્રક્રિયા” તરીકે વર્ણવી શકાય છે. પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)માં સામેલ સ્વભાવ અને ગતિશીલતા દરેક વ્યક્તિગત સલાહ સાથે અલગ અલગ હોય છે. પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) પ્રક્રિયાનો હેતુ નીચે મુજબ છે.

- પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) પરિસ્થિતિની જાગૃતિ અને માન્યતા.
- પોતાની ક્ષમતાઓ, મર્યાદાઓ વગેરેની સમજ.
- ધ્યેયો હાંસલ કરવામાં શક્તિઓનો કુશળતાપૂર્વક ઉપયોગ કરવો અને
- ઈચ્છિત દિશામાં પરિવર્તન લાવવું.

9.2.1 પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) પ્રક્રિયાના પગલાં :

મોટાભાગના કાઉન્સેલર ભલે તેઓ એવા સિદ્ધાંતોની તરફેણ કરતા હોય કે જે ભૂતકાળ અથવા વર્તમાન સમજશક્તિ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે અથવા અસર કરે છે હજુ પણ પાંચ-તબક્કા જે અનેક કૌશલ્યો પર આધાર રાખે છે.

❖ **મૂલ્યાંકન :** આ પ્રથમ તબક્કામાં કાઉન્સેલર સેવાર્થીની પ્રસ્તુત ફરિયાદો વિશે વિચારો ઘડવા માટે લેખિત સાધનો અને ક્લિનિકલ અવલોકન કૌશલ્ય બંનેનો ઉપયોગ કરે છે. તે કાઉન્સેલરને સેવાર્થી સાથે કેટલાક નિર્ણયો લેવામાં મદદ કરે છે કે કઈ સારવાર યોજના શ્રેષ્ઠ વ્યક્તિગત, જૂથ અથવા કુટુંબ પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ), ટૂંકા અથવા લાંબા ગાળાના સત્ર હોઈ શકે છે - વસ્તુઓ કેવી રીતે સંરચિત કરવામાં આવશે. તેઓ કેવી રીતે આગળ વધશે તે નક્કી કરવામાં મદદ કરવા માટે કાઉન્સેલર હાજરી આપવા, સાંભળવા, ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવા અને અવલોકન કરવાની કુશળતાનો ઉપયોગ કરે છે. સેવાર્થી અને કાઉન્સેલર બંને એ લક્ષ્યો સુદી પહોંચવાના હેતુ અને માધ્યમથી સંતુષ્ટ હોવા જોઈએ.

❖ **અન્વેષણ :** આ તબક્કામાં, લાગણી અને વિષયવસ્તુનું પ્રતિબિંબ તેમજ પ્રશ્નોત્તર અને તપાસનો ઉપયોગ સેવાર્થીને વર્તમાન અને ભૂતકાળની સમસ્યાઓને સ્પષ્ટ કરવા માટે થાય છે. નક્કર રોગનિવારક સંબંધ બાંધવા માટે પણ પ્રયત્નો કરવામાં આવે છે. સેવાર્થીને તેમની વાર્તા કહેવામાં મદદ કરવામાં આવે છે, બીજા શબ્દોમાં તે સંજોગોનું વર્ણન કરવા માટે કે જેના કારણે તેઓ તેમની વર્તમાન દુર્દશા તરફ દોરી જાય છે પરિવાર, સમસ્યાઓના મૂળ, સ્વાસ્થ્ય અને ભાવનાત્મક ઈતિહાસ અને કેસમાં

મદદરૂપ થઈ શકે તેવા અન્ય સંબંધિત ક્ષેત્રને લગતી પૃષ્ઠભૂમિ માહિતી ઓકત્રિત કરવા માટે પણ સંશોધન હાથ ધરવામાં આવે છે.

- ❖ **સમજવું :** સહાનુભૂતિપૂર્ણ શ્રવણ, અર્થઘટન, મુકાબલો અને અન્ય સહાયક કૌશલ્યોનો ઉપયોગ કરીને, કાઉન્સેલર સેવાર્થી બનાવીને રચનાત્મક પગલાં લેવા માટે સેતુ તરીકે અમુક અંશે સૂઝને પ્રોત્સાહન આપી શકે છે.

સમજો કે તેમની મુશ્કેલીઓ કેવી રીતે વિકસિત થઈ અને તેઓ તેમના માટે ઉપલબ્ધ અન્ય વિકલ્પો સાથે કેવી રીતે જોડાયેલા છે.

- ❖ **ક્રિયા :** કેટલાક કાઉન્સેલરો વધુ ક્રિયાલક્ષી હોય છે અને જેમ કે 0 સેવાર્થીને અવલોકનક્ષમ ફેરફારો તરફ કામ કરવામાં મદદ કરે છે. મોટા ભાગના કાઉન્સેલરો સંમત થશે કે અમુક પ્રકારની ક્રિયા મદદરૂપ છે પછી ભલે તેમાં ચોક્કસ હોમવર્ક, અસાઈનમેન્ટ્સ પૂર્ણ કરવા અથવા જનરેટ કરવામાં આવેલી આંતરદષ્ટિના આધારે સેવાર્થી શું કરવા માગે છે તે પૂછવું હોય. કૌશલ્યો કે જે મોટેભાગે આ તબક્કાનો એક ભાગ હોય છે તેમાં લક્ષ્ય નિર્ધારણ ભૂમિકા ભજવવા, વિરોધાભાસી હસ્તક્ષેપ અને અન્ય વ્યૂહરચનાઓનો સમાવેશ થાય છે જે સેવાર્થીને સત્રો તેમજ બહારના સત્રોમાં તેઓ શું કામ કરી રહ્યા છે તેનો અનુવાદ કરવામાં મદદ કરે છે.

- ❖ **મૂલ્યાંકન :** કાઉન્સેલર ઉપરોક્ત તમામ કૌશલ્યો તેમજ મૂલ્યાંકન, મૂલ્યાંકન અને સંશોધન પદ્ધતિઓના તેમના જ્ઞાનનો ઉપયોગ કરે છે જેથી સેવાર્થીને તેઓ ઈચ્છિત ધ્યેયો સુદી પહોંચે તે હદ સુધી નિર્ધારિત કરવામાં મદદ કરે. જરૂરિયાત મુજબ પ્રક્રિયાને પાછલા તબક્કામાં રિસાયકલ કરવા માટે ગોઠવણો કરવાની જરૂર પડી શકે છે.

9.2.2 પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) કૌશલ્ય અને તકનીકો : પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) કૌશલ્ય:

પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) માટે નીચેની કુશળતા વધુ મદદરૂપ થશે.

- a. કૌશલ્ય હાજરી
- b. સાંભળવાની કુશળતા
- c. સંશોધન કૌશલ્ય
- d. ક્રિયા કૌશલ્ય

9.3 હાજરી આપવાની કુશળતા :

- તમામ રોગનિવારક હસ્તક્ષેપનો ખૂબ જ આધાર એ છે કે મદદની જરૂર હોય તેવા વ્યક્તિઓની શારીરિક અને મનોવૈજ્ઞાનિક હાજરી.
- તે મુદ્રા, શરીરની સ્થિતિ, માથું નમાવવું, ચહેરાના હાવભાવ, આંખનો સંપર્ક, હાવભાવ અને મૌખિક પ્રોત્સાહન દ્વારા છે કે કાઉન્સેલર સેવાર્થી જે કહે છે અને અનુભવે છે તે દરેક બાબતમાં થઈત્ર વાતચીત કરે છે.
- તે આવી સક્રિય હાજરી દ્વારા છે. જે કાઉન્સેલર પણ કરી શકે છે.

- સેવાર્થીના વર્તનમાં દેખાતા બિન-મૌખિક સંકેતોનું અવલોકન કરો.
- ધૂજતા હોઠ, ચોટેલા હાથ અથવા ફોરો બ્રાઉઝ પુરાવા પ્રદાન કરે છે જે સેવાર્થી શું અનુભવી રહ્યો છે તે સમજવામાં મદદરૂપ થાય છે.
- પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) પ્રક્રિયાના તમામ તબક્કામાં આ કેન્દ્રિત ધ્યાન ખૂબ જ મહત્વપૂર્ણ છે, પરંતુ તે ખાસ કરીને મૂલ્યાંકન અને શોધ દરમિયાન મહત્વપૂર્ણ છે.

9.3.1 સાંભળવાની કુશળતા :

- નિષ્ક્રિય શ્રવણ : સેવાર્થી દ્વારા સંદેશાવ્યવહારને સ્વીકારવા માટે મૌખિક પ્રોત્સાહન અને બિન-મૌખિક હાજરીનો ઉપયોગ. ઉદા. “હું જોઉં છું”, “હા”
- પોપટીંગ : સાંભળવાની ચોકસાઈ દર્શાવવા અથવા વધુ ભવ્ય પ્રતિસાદ તૈયાર ન થાય ત્યાં સુધી સમય માટે સ્ટોલ કરવા માટે તે સેવાર્થીના શબ્દોનું પુનરાવર્તન છે.
- પેરાફ્રેસિંગ : સેવાર્થીનું ધ્યાન સ્પષ્ટ કરવા અથવા ફોકસ કરવા માટે તે સંદેશની સામગ્રીનું પુનઃનિવેદન છે.
- સ્પષ્ટતા : તે સંદેશની ચોકસાઈની પુષ્ટિ અથવા કોઈ વિચારના વધુ વિસ્તરણ માટે પ્રોત્સાહન છે.
- લાગણીઓનું પ્રતિબિંબ : તે કેથાર્સિસ અને સ્વ-અભિવ્યક્તિને પ્રોત્સાહન આપવા માટે અસર પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે.
- સારાંશ : તે આંતરદષ્ટિને પ્રોત્સાહિત કરવા, નોંધપાત્ર થીમ્સને ઓળખવા અથવા કલોઝરને ડ્રો કરવા માટે ઘણા વિચારોને એકસાથે સંક્ષિપ્ત રીતે જોડવાનું છે.

9.3.2 અન્વેષણ કુશળતા :

- કાઉન્સેલરની વર્તણૂકનો એક સમૂહ છે જે ખાસ કરીને કલાયંતની ચિંતાઓને બહાર કાઢવા, આંતરદષ્ટિની સુવિધા આપવા અને વિચારો અને લાગણીઓનું અન્વેષણ કરવામાં મદદરૂપ થઈ શકે છે.
- તપાસ : તે ખુલ્લી રીતે પ્રશ્ન પૂછે છે થવા સંબંધિત માહિત્ય અંકઠી કરે છે અથવા સ્વ-પરીક્ષાને પ્રોત્સાહિત કરે છે.
- સ્વ-પ્રકટીકરણ : તે વિશ્વાસ મોડેલ વ્યક્તિગત અસરકારકતા બનાવવા અથવા ઓળખ પ્રક્રિયાઓને મૂડી બનાવવા માટે વ્યક્તિના જીવનના વ્યક્તિગત ઉદાહરણો શેર કરે છે.
- અર્થઘટન : તે વર્તન અથવા પેટર્નના અંતર્ગત અર્થને નિર્દેશ કરીને આંતરદષ્ટિને પ્રોત્સાહન આપે છે.
- મુકાબલો : તે રાજદ્વારી રીતે સેવાર્થીએ ભૂતકાળમાં શું કહ્યું છે અને તે કેવી રીતે કહે છે અને સેવાર્થી શું કહે છે. તેની વિરુદ્ધ તે શું કહે છે અને સેવાર્થી તેના વિશે શું વર્ણન કરે છે અને કાઉન્સેલર શું અવલોકન કરે છે તે વચ્ચેની વિસંગતતાને ઓળખી રહી છે.

9.3.3 ક્રિયા કુશળતા :

- મોટાભાગના કાઉન્સેલરો સેવાર્થીને સ્વ-સમાજની બહાર રચનાત્મક જીવનમાં પરિવર્તનો તરફ લઈ જવા માટે અનેક ક્રિયા પ્રતિભાવો પર આધાર રાખે છે. તેઓ છે :
- માહિત્ય આપવી : દંતકથાઓને દૂર કરવા અને રોષને ટાળવા માટે સંક્ષિપ્ત, સચોટ અને વાસ્તવિક માહિત્ય પ્રદાન કરવી.
- સલાહ આપવી : વ્યવહારું સૂચનો પ્રદાન કરવા અથવા સેવાર્થીને ક્રિયા માટે પ્રાસાહિત કરવા માટે રચાયેલ હસ્તક્ષેપો ઓફર કરવી.
- ધ્યેય : ભવિષ્ય માટે દિશાની રચના, આયોજન, પ્રગતિને માપવા માટેનો આધાર પૂરો પાડવો અને જરૂરી ફેરફારો કરવા માટે સેવાર્થીની પ્રતિબદ્ધતા પ્રાપ્ત કરવી.
- મજબૂતીકરણ : ઈચ્છનીય વર્તન ચાલુ રહેશે તેવી સંભાવના વધારવા માટે સમર્થન અને પ્રોત્સાહન આપવું.
- નિર્દેશો : ચોક્કસ માધ્યમો દ્વારા ક્રિયાપ્રતિક્રિયા થવા સંચારની માળખાકીય પેટર્નને બદલવા માટે રચાયેલ સૂચનાઓ આપવી.

9.4 હાજરી આપવાની કુશળતા :

અસરકારક પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) માટે પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) કૌશલ્ય, પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) થનાર વ્યક્તિઓ વિશેની સંપૂર્ણ માહિત્ય એટલે કે તેના હેતુઓને લગતી માહિત્યની જરૂર છે, પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) પહેલાં અનુભવ, નબળાઈઓ, શક્તિ, વલણ અને વર્તન એકત્રિત કરવું જોઈએ. વિવિધ સ્ત્રોતો દ્વારા સંપૂર્ણ માહિત્ય એકત્ર કર્યા પછી, વ્યક્તિને પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) સેવાઓ પૂરી પાડવામાં આવે છે. પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)ની તકનીકો એકસરખી રીતે અપનાવી શકાઈ નથી. તેઓ વ્યક્તિ-વ્યક્તિમાં બદલાય છે અને સંજોગો પર આધાર રાખે છે. પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) એ આધુનિક ઘટના નથી જે માનવજાતના ઉત્ક્રાંતિથી પ્રેક્ટિસ કરવામાં આવે છે. માત્ર આધુનિક સમસ્યામાં તેની જરૂરિયાત ખૂબ જ થઈવપણે અનુભવાય છે. પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) એ બે-માર્ગી પ્રક્રિયા છે. કાઉન્સેલર કાઉન્સેલરને મદદ કરી શકે એ જો તે કાઉન્સેલરને સહકાર આપે અને તેના માટે દિલ ખોલે, અન્યથા પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) મુશ્કેલ કાર્ય બની જાય છે. જો કે, પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)ની કેટલીક તકનીકો છે જે પરિસ્થિતિ અને સલાહકારની જરૂરિયાત મુજબ અનુસરી શકાય છે અને અપનાવી શકાય છે.

1. ભાવનાત્મક તાણ મુક્ત કરો :

કેટલાક લોકો વધુ લાગણીશીલ હોય છે. તેઓ દરેક બાબતમાં આવા બની જાય છે. તેઓ વસ્તુઓને ભાવનાત્મક રીતે લે છે અને તેઓ ઘણી લાગણીઓની પકડમાં આવે છે. લાગણીઓ ભય, આદર, અપમાન, ચિંતા, અપરાધ, દુસ્મનાવટ વગેરે સાથે સંકળાયેલી છે. જો સલાહકાર ભાવનાત્મક તાણમાં હોય તો તેને છોડી દેવો જોઈએ. કાઉન્સેલરને વિશ્વાસમાં લેવાનું છે અને તેને ધ્યાનથી સાંભળવું જોઈ જાણે કે કાઉન્સેલર જ તેની સંભાળ રાખનાર હોય. તેના ભાવનાત્મક ભંગાણના વાસ્તવિક કારણો જાણવાનો પ્રયાસ કરો.

2. અસરકારક સંચાર :

અસરકારક દ્વિ-માર્ગી સંચાર ગૌણ અધિકારીઓને તેમની મુશ્કેલીઓ તેમના ઉપરી અધિકારીઓને જણાવવામાં મદદ કરે છે. જેના દ્વારા ઘણી સમસ્યાઓ આપમેળે હલ થઈ જાય છે. સુપરવાઈઝર પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)નું કામ કરી શકે છે. ઉદાહરણ તરીકે અસરકારક દ્વિમાર્ગી સંચાર મનમાંથી ડર દૂર કરે છે.

ગૌણ અધિકારીઓ સાથે અને તેઓ મુક્તપણે વાત કરે એ અને ઉપરી અધિકારી સમક્ષ તેમનું મન ખોલે છે જેઓ ત્યાં અને ત્યાં જરૂરી સલાહ આપી શકે છે અને તેમને કોઈપણ પ્રકારના તણાવને મુક્ત કરવામાં મદદ કરી શકે છે. કાઉન્સેલર તરીકે સુપરવાઈઝર સમજે છે કે કર્મચારી તેની સાથે વાતચીત દ્વારા શું કહેવાનો અર્થ કરે છે. આમ કોમ્યુનિકેશન એ એક સાધન અને પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)ની પદ્ધતિ છે. કાઉન્સેલર સુપરવાઈઝરને નોંધ લેવી જોઈએ કે તેણે કાઉન્સેલ કર્મચારી પર પોતાના દષ્ટિકોણ પર ભાર મૂકવાથી દૂર રહેવું જોઈએ. સંદેશાવ્યવહાર દ્વારા, કાઉન્સેલર કાઉન્સિલીના પોતાના અથવા અન્ય લોકો સામેના પૂર્વગ્રહને જાહેર કરી શકે છે. તેવી જ રીતે ગેરસમજ અને ગેરસમજ દૂર કરી શકાય છે.

3. સ્પષ્ટ વિચાર :

વ્યક્તિએ સકારાત્મક વિચારવું જોઈએ. સલાહકારના મનમાંથી નકારાત્મક વિચાર દૂર કરવાની જરૂર છે. નકારાત્મક વિચારસરણી ગેરસમજ, અવિશ્વાસ અને જૂઠાણું વિકસાવવામાં મદદ કરે છે. કાઉન્સેલરે વિચારની નવી પેટર્ન વિકસાવવી જોઈએ. કાઉન્સેલીને હકારાત્મક રીતે વિચારવા માટે પ્રોત્સાહિત અને પ્રોત્સાહિત કરવા જોઈએ સકારાત્મક વિચારસરણી સહકર્મીઓ અને ઉપરી અધિકારીઓ સાથે સૌહાર્દપૂર્ણ સંબંધ બાંધવામાં મદદ કરે છે. ઉદાહરણ તરીકે : મેનેજરે માત્ર પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) માટે જ નહીં પરંતુ સંસ્થામાં તેની સફળતા માટે પણ તેના ગૌણ અધિકારીઓ સાથે સૌહાર્દપૂર્ણ સંબંધ કેળવવો જોઈએ.

4. પ્રદર્શન પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) :

નામ સૂચવે છે તેમ તે પ્રદર્શન સાથે સંબંધિત છે. જો કર્મચારી તેનું પ્રદર્શન સતત ન રાખતો હોય અને તે ધોરણથી નીચે હોય, તો પ્રદર્શનનું પ્રમાણભૂત સ્તર જાળવવા માટે પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) જરૂરી છે. પ્રદર્શન ઘણા કારણોસર પ્રભાવિત થાય છે. તે કારણો કાઉન્સેલર દ્વારા જોવામાં આવે અને તેમને કાઉન્સેલમાંથી દૂર કરવાનો પ્રયાસ કરવો જોઈએ. જો તે કામમાં નાનકડા કારણો દર્શાવીને રજાઓ લેતો હોય અને ગેરહાજર રહેતો હોય તો તેને વિશ્વાસમાં લઈ ગેરહાજર રહેવાના કારણો દૂર કરવા જોઈએ.

5. મદ્યપાન અને માદક દ્રવ્યોની વિરુદ્ધ પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) :

ભારતમાં મદ્યપાન અને ડ્રગ્સ ખાસ કરીને મદ્યપાન એ મુખ્ય સમસ્યા છે. તે ઉત્પાદકતા અને ખર્ચને ગંભીર રીતે અસર કરે છે જે સંસ્થાને ભારે અસર કરે છે. આલ્કોહોલ અને ડ્રગ્સનો ઉપયોગ કરનારાઓ વારંવાર ગેરહાજર રહે છે અને અન્ય કર્મચારીઓની તુલનામાં વધુ માંદા પાંદડા ખાય છે. સંસ્થાઓએ મદ્યપાન કરનાર અને માદક દ્રવ્યોના વ્યસનીઓની સારવાર માટે પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) અને સ્પોન્સર પ્રોગ્રામની વ્યવસ્થા કરવામાં

આગેવાની લેવી જોઈએ. મદ્યપાન કરવનારાઓને દારૂ ન પીવા માટે પ્રોત્સાહિત કરવા જોઈએ અને ધાર્મિક અને અધ્યાત્મિક પ્રકૃતિના નિષ્ણાતો દ્વારા પ્રવચનો પણ તેમને તેમની ખરાબ પીવાની આદતથી છૂટકારો મેળવવામાં મદદ કરશે. મદ્યપાન કરનાર માટે તેની પીવાની આદતથી છૂટકારો મેળવવો ખૂબ જ મુશ્કેલ છે. કાઉન્સેલર માટે તેને દૂર રહેવા માટે સમજાવવું પણ એટલું જ મુશ્કેલ છે. જો તેને આલ્કોહોલથી મુક્ત જીવન વિશે યોગ્ય રીતે શિક્ષિત કરવામાં આવશે, તો તે સામાન્ય જીવન જીવશે.

9.5 અસરકારક કાઉન્સેલરની લાક્ષણિકતાઓ :

અસરકારક પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) એ બે-માર્ગી શેરી છે. તે પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) મેળવનાર વ્યક્તિ અને કાઉન્સેલર બંને દ્વારા સહકારી પ્રયાસની જરૂર છે. તે મહત્વનું છે.

કે તમે અને તમારા કાઉન્સેલર એક સારા સંબંધ સ્થાપિત કરો જે તમને તમારા વિચારો અને લાગણીઓ વિશે સંપૂર્ણ પ્રામાણિક રહેવાની મંજૂરી આપે છે.

- ❖ અસરકારક કાઉન્સેલરની લાક્ષણિકતાઓ : ત્યાં કેટલીક વ્યક્તિગત લાક્ષણિકતાઓ છે જે સારા સલાહકારો માટે મહત્વપૂર્ણ છે અને તેમાં સતત સુધારો થવો જોઈએ.
- ❖ આંતરવૈયક્તિક કુશળતા : કાઉન્સેલર પોતાની જાતને સ્પષ્ટ અને અસરકારક રીતે વ્યક્ત કરવા સક્ષમ હોવા જોઈએ સેવાર્થી ઉપચારાત્મક વિષયો વિશે માત્ર શિક્ષિત કરવા સક્ષમ બનવું જ નહીં, પરંતુ કોઈપણ સમયે સેવાર્થીની સમજણને માપવા માટે પણ તે મહત્વપૂર્ણ છે.
- ❖ વિશ્વાસ : હિલ અને નોક્સ (2001) મુજબ, મોટાભાગના લોકો નક્કી કરે છે કે તેઓ કોઈને મળવાના 50 મિલિસેકન્ડની અંદર વિશ્વાસ કરી શકે છે કે કેમ. સલાહકારો મૌખિક અને બિનમૌખિક રીતે વાતચીત કરવા સક્ષમ હોવા જોઈએ કે તેઓ વિશ્વાસપાત્ર છે. સેવાર્થીને ખાનગી, ગોપનીય માહિત્ય અને પોતાની જાતના એવા ભાગોને શેર કરવામાં આરામદાયક લાગવાની જરૂર છે. જે ઘણીવાર અન્ય લોકો દ્વારા સંપૂર્ણપણે અજાણ હોય છે. સંબંધની ગુણવત્તા અને જે જાહેર કરવામાં આવે છે તેની ગુપ્તતામાં વિશ્વાસ રાખવાથી ચિકિત્સક સાથે ગાઢ જોડાણ થાય છે.
- ❖ અનુકૂળતા : એક સારો કાઉન્સેલર અર્થપૂર્ણ સારવાર યોજના બનાવશે જે દરેક સેવાર્થી માટે વ્યક્તિગત હશે. આનો અર્થ એ છે કે કાઉન્સેલરે સારવારના સખત શેડ્યૂલને અનુસરવું જોઈએ નહીં અથવા “એક કદ બધાને બંધબેસે છે” અભિગમ રાખવો જોઈએ નહીં. Prochaska and Norcross (2001) એ શોધી કાઢ્યું છે કે અમુક પ્રકારની સારવાર ચોક્કસ પ્રકારની વિકૃતિઓ માટે અન્ય કરતા વધુ સારી છે સેવાર્થીના તત્પરતાના તબક્કા સાથે સારવારને મેચ કરવી એ રોગનિવારક તકનીકોનો અમલ કરવાની સૌથી અસરકારક રીત છે. વધુમાં, જો સારવાર સેવાર્થી માટે કામ ન કર્યું હોય તો સલાહકારોને અનુકૂળ અને અભ્યાસક્રમ બદલવા માટે સક્ષમ હોવા જોઈએ.
- ❖ આશા અને આશાવાદ : આશા એક અદ્ભૂત પ્રેરક છે. અસરકારક સલાહકારો વાસ્તવિકતા અને આશા વચ્ચે સંતુલન શોધી શકે છે. એક સારો કાઉન્સેલર વાસ્તવિક ધ્યેયો સેટ કરશે જે સેવાર્થીને જોડે છે અને વધુ આશાવાદી દષ્ટિકોણને પ્રેરણા આપે છે. જેમ જેમ પ્રાપ્ય લક્ષ્યો પ્રાપ્ત થાય છે તેમ, સેવાર્થીમાં સ્થિતિસ્થાપકતા અને આત્મવિશ્વાસની ભાવના વિકસિત થશે જે જીવનના તમામ ક્ષેત્રોમાં મદદ કરી શકે છે. આ લક્ષણો એટલા માટે છે કે શા માટે સકારાત્મક મનોવિજ્ઞાન ભાવનાત્મક સ્વાસ્થ્યને સુધારવાની આવી અસરકારક પદ્ધતિ છે.

- ❖ બહુસાંસ્કૃતિક સંવેદનશીલતા : અમેરિકન સાયકોલોજિકલ એસોસિએશન ભલામણ કરે છે કે ચિકિત્સકો સેવાર્થીના સાંસ્કૃતિક મૂલ્યો સાથે સારવારને અનુકૂલિત કરે અને તફાવતો, માન્યતાઓ અને વલણ માટે આદર દર્શાવે.
- ❖ સ્વ-જાગૃતિ : એક અસરકારક કાઉન્સેલર સેવાર્થીની વ્યક્તિગત સમસ્યાઓથી અલગ કરી શકે છે. કાઉન્ટરટ્રાન્સફરન્સ એ પ્રોઈડ દ્વારા વર્ણવેલ એક ઘટના છે જ્યાં સેવાર્થી દ્વારા વ્યક્ત કરાયેલ મુદ્દાઓ ચિકિત્સકની ભાવનાત્મક પ્રતિક્રિયા તરફ દોરી જાય છે. જ્યારે કાઉન્સેલર્સ તેમની પોતાની સમસ્યાઓના પ્રતિભાવોને ઓળખી અન સંચાલિત કરી શકે છે. ત્યારે તેઓ સત્રો દરમિયાન તેમના પર પ્રતિક્રિયા આપે તેવી શક્યતા ઓછી હશે, અને તે ઉપચાર પરની કોઈપણ હાનિકારક અસરોને દૂર કરશે. સ્વ-જાગૃતિ એ જાણવાની ક્ષમતા છે કે સેવાર્થીને કેટલી માહિત્ય જાહેર કરવી જોઈએ. આ કેસ-દર-કેસ આધારે બદલાશે, પરંતુ વ્યાવસાયિક સીમાઓ, વ્યક્તિગત આંતરદષ્ટિ અને અન્યને વાંચવાની ક્ષમતા આના અભિન્ન ભાગો છે.
- ❖ તમારી પ્રેક્ટિસમાં વ્યવસ્થિત રહો : ભલે તેઓ પ્રથમ વખતના સેવાર્થી હોય અથવા તમે તેમને વર્ષોથી પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) કર્યું હોય, પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) પ્રેક્ટિસમાં સંસ્થા એ ચાવીરૂપ છે. કાગળ, સમયપત્રક અને વ્યક્તિગત વિગતોનું સંગઠન તમારા સેવાર્થીને મનની શાંતિ અને તમારા કાર્યમાં વિશ્વાસ આપશે.

9.6 કાઉન્સેલરના મહત્વના લક્ષણો :

શીખવવામાં આવતા સૈદ્ધાંતિક અને વ્યવહારિક જ્ઞાન ઉપરાંત, અહીં કાઉન્સેલરના દસ મહત્વપૂર્ણ લક્ષણો છે.

- ❖ સહાનુભૂતિ : સહાનુભૂતિ એ અન્યની લાગણીઓને સમજવા અને શેર કરવાની ક્ષમતા છે. કાઉન્સેલર તરીકે, તમારે તમારી જાતને તમારા સેવાર્થીની જાતમાં મૂકવા અને તેમના દષ્ટિકોણથી પરિસ્થિતિને સમજવામાં સક્ષમ બનવાની જરૂર છે. જો તમે તેમના પરિપ્રેક્ષ્ય સાથે સંમત ન હોવ તો પણ, તમારે હજુ પણ તે સમજવાની ક્ષમતાની જરૂર છે કે તેમની સમસ્યાને અસરકારક રીતે ઉકેલવામાં તેમને કેવું લાગે છે.
- ❖ વિવેક : જ્યારે તમે કાઉન્સેલર હો ત્યારે ગોપનીયતા સૌથી વધુ મહત્વની હોય છે. તમે ગોપનીયતા જાળવવા સક્ષમ હોવા જોઈએ જેથી સેવાર્થી તમારા પર વિશ્વાસ કરી શકે અને જેથી તમારા સેવાર્થી સાથે અસરકારક તાલમેલ બનાવી શકાય.
- ❖ કરુણા : તે ખૂબ જ મહત્વપૂર્ણ છે કે તમારા સેવાર્થી સમજે છે કે તમે ખરેખર તેમની કાળજી લો છો.
- ❖ પ્રોત્સાહન : પ્રોત્સાહિત કરવાની અને સેવાર્થીમાં આશા જગાવવાની ક્ષમતા, કાઉન્સેલરની મહત્વપૂર્ણ વિશેષતા છે.
- ❖ સ્વ-જાગૃતિ : એક કાઉન્સેલર જે પોતાની લાગણીઓથી વાકેફ છે અને સેવાર્થી જે શેર કરે છે તેના પર રક્ષણાત્મક રીતે પ્રતિક્રિયા આપતો નથી, તે ઉપચારાત્મક સંબંધમાં વધુ અસરકારક રહેશે.

- ❖ ખુલ્લા મન : કાઉન્સેલર તમામ પ્રકારની ખાનગી માહિત્ય સાંભળે છે અને તમામ પ્રકારના લોકોનો સામનો કરે છે. તે મહત્વનું છે કે સેવાર્થી સમજે છે કે તેમને વ્યક્તિગત રીતે તેમનો નિર્ણય નથી કરી રહ્યા પરંતુ તેમના વર્તનના પરિણામોને સુધારવા પર કામ કરી રહ્યા છે.
- ❖ અનુકૂળતા : સક્ષમ કાઉન્સેલર સેવાર્થીની જરૂરિયાતોને આધારે વિવિધ પ્રકારની વાતચીતના પ્રતિભાવોનો ઉપયોગ કરીને તેમના અભિગમમાં લવચીક રહેવાની જરૂરિયાતને સમજે છે. કેટલીકવાર આપણે પ્રશ્નો પૂછીએ છીએ. અન્ય સમયે આપણે મૌન રહીએ છીએ.
- ❖ સારા શ્રોતા : સલાહકારો તેમના સેવાર્થીને સાંભળવામાં નોંધપાત્ર સમય વિતાવે છે. સેવાર્થી ખરેખર શું કહી રહ્યો છે તે સમજવામાં તમારે સાહજિક બનવાની જરૂર પડશે અને તેમના સંવાદને એવા લક્ષ્યોમાં અનુવાદિત કરવા માટે 'રીડ બિટ્વીન ધ લાઈન્સ' કરવાની જરૂર પડશે કે જેના માટે સેવાર્થી કામ કરી શકે, રિઝોલ્યુશન સુધી પહોંચવા.
- ❖ પોતાની સંભાળ રાખવાની ક્ષમતા : અંતે, સક્ષમ કાઉન્સેલર વ્યક્તિગત મર્યાદાઓ, સીમાઓને ઓળખે છે અને વ્યક્તિગત સંભાળનું જીવન ટકાવી રાખવા સક્રિયપણે પ્રયત્ન કરે છે.

9.7 સારાંશ :

- એક સારા કાઉન્સેલર તે તે હશે જે સામાન્ય વિશેષતાઓ શેર કરે છે અને સંભાળ રાખનાર, દિલાસો આપનારી રીતે સહાનુભૂતિપૂર્ણ સમર્થન અને સમજણ પ્રદાન કરવામાં સક્ષમ છે. આ પ્રકરણ કાઉન્સેલરને ટેકો આપવા માટે લાક્ષણિકતાઓ અને તકનીકો સાથે કાઉન્સેલર માટે જરૂરી કૌશલ્યો વિકસાવવાના મહત્વ સાથે સંબંધિત છે.

9.8 તમારી પ્રગતિ તપાસો :

1. મૂલ્યાંકન શું છે ?
2. કાઉન્સેલર માટે જરૂરી કોઈપણ ચાર કૌશલ્યોની યાદી બનાવો.
3. પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)ની કોઈપણ ત્રણ તકનીકોનો ઉલ્લેખ કરો.

9.9 ચાવીરૂપ શબ્દો :

- દુર્દશા : અપ્રિય, અથવા શરમજનક પરિસ્થિતિ.
- મુકાબલો : દલીલની પરિસ્થિતિ અથવા મીટિંગ.
- કંપારી : સહેજ ઝડપી ગતિ સાથે ધ્રૂજારી અથવા ધ્રૂજારી.
- શબ્દાર્થ : ટેક્સ્ટ, પેસેજ અથવા કાર્યનું પુનઃપ્રાપ્તિ અન્ય સ્વરૂપમાં અર્થ આપે છે.
- મજબૂથઈકરણ : કંઈક મજબૂત અથવા પ્રોત્સાહિત કરવાની ક્રિયા.

9.10 તમારી પ્રગતિ તપાસવા માટેના જવાબો :

1. તે કાઉન્સેલરને સેવાર્થી સાથે કેટલાક નિર્ણયો લેવામાં મદદ કરે છે કે કઈ સારવાર યોજના શ્રેષ્ઠ વ્યક્તિગત, જૂથ અથવા કૌટુંબિક પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ), ટૂંકા અથવા લાંબા ગાળાના સત્ર હોઈ શકે છે - વસ્તુઓ કેવી રીતે ગોઠવવામાં આવશે.
2. હાજરી આપવી, સાંભળવું, શોધખોળ અને ક્રિયા કૌશલ્યો.
3. ભાવનાત્મક તણાવ, અસરકારક સંચાર અને સ્પષ્ટ વિચાર મુક્ત કરવું.

9.11 સ્વાધ્યાયના પ્રશ્નો:

1. પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) પ્રક્રિયાના પગલાંને વિસ્તૃત કરો.
2. સમાજકાર્યકર માટે પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) કૌશલ્યો અને તકનીકો શું જરૂરી છે ?
3. અસરકારક કાઉન્સેલરની લાક્ષણિકતાઓ સમજાવો.
4. કાઉન્સેલરના મહત્વના લક્ષણો શું છે ?

9.12 સંદર્ભ સૂચિ :

1. introduction to Counseling: Voices from the Field, Book by David Shepard and Jeffrey A. Kottler, ISBN: 9781285084763 1285084764.
2. Introduction to Counseling: A Condensed Text, Jennifer Marshall, Trey Fitch, Miles Matise, Gulnara McCullough, 2020.

એકમ-10
પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)ના પ્રકાર

રૂપરેખા :-

- 10.0 ઉદ્દેશ્યો
- 10.1 પ્રસ્તાવના
- 10.2 પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)ના પ્રકાર
 - 10.2.1 વ્યક્તિગત પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)
 - 10.2.2 વ્યક્તિગત પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)ના ફાયદા
- 10.3 શુપ પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)
 - 10.3.1 શ્રૂપ પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)ના ફાયદા
 - 10.3.2 શ્રૂપ થેરાપી માટે કૌશલ્ય સલાહકારોની જરૂર છે.
- 10.4 વૈવાહિક પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)
 - 10.4.1 વૈવાહિક પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)નું મહત્ત્વ
 - 10.4.2 વૈવાહિક પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)ના ફાયદા
- 10.5 વિદ્યાર્થી પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)
 - 10.5.1 વિદ્યાર્થી પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) તકનીકો
- 10.6 ઔદ્યોગિક પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)
 - 10.6.1 કાર્યસ્થળ પર પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)ની જરૂરિયાત
 - 10.6.2 કર્મચારીઓ મટે કાર્યસ્થળ પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)ના લાભો
 - 10.6.3 લાભોના કાર્યસ્થળ પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) એમ્પ્લોયર્સ માટે
- 10.7 કારકિર્દી માર્ગદર્શન, પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) અને માર્ગદર્શન વચ્ચેનો તફાવત
 - 10.7.1 પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) અને ગાઈડન્સ વચ્ચેનો તફાવત
- 10.8 સારાંશ
- 10.9 તમારી પ્રગતિ ચકાસો
- 10.10 ચાવીરૂપ શબ્દો
- 10.11 તમારી પ્રગતિ ચકાસવા માટેના જવાબો
- 10.12 સ્વાધ્યાયના પ્રશ્નો
- 10.13 સંદર્ભ સૂચિ

10.0 ઉદ્દેશ્યો :

વિદ્યાર્થીમિત્રો, આ એકમને સમજ્યાબાદ તમે,

- પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)ના પ્રકારો સમજશો.
- પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) અને માર્ગદર્શન વચ્ચેનો તફાવત જાણી શકશો.
- અસરકારક કાઉન્સેલરની લાક્ષણિકતાઓને સમજી શકશો.

10.1 પ્રસ્તાવના :

પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) પ્રોફેશનલ જે વ્યવસ્થામાં કામ કરી શકે છે તેમાં ખાનગી પ્રેક્ટિસ, સામુદાયિક વ્યવસ્થા, કાનૂની વ્યવસ્થા, જૂથ ઘરો, લાંબા ગાળાની સંભાળ સુવિધાઓ, ટૂંકા ગાળાની સંભાળ સુવિધાઓ, હિમાયતની ભૂમિકામાં અને શૈક્ષણિક સિસ્ટમનો સમાવેશ થાય છે. દરેક વ્યવસ્થામાં, વિવિધ કુશળતા અને તાલીમ જરૂરી છે. આ પ્રકરણ પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) ના પ્રકારો સાથે સંબંધિત છે.

10.2 પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)ના પ્રકાર :

1. વ્યક્તિગત પરામર્શ
2. જૂથ પરામર્શ
3. વૈવાહિક પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)

વ્યક્તિગત પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) એ જીવનના પડકારજનક સમયમાં સમર્થન મેળવવા અને વૃદ્ધિનો અનુભવ કરવાની વ્યક્તિગત તક છે. વ્યક્તિગત પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) જીવનના ઘણા અંગત વિષયો જેમ કે ગુસ્સો, હતાશા, ચિંતા, માદક દ્રવ્યોનો દુરુપયોગ, લગ્ન અને સંબંધના પડકારો, વાલીપણાની સમસ્યાઓ, શાળાની મુશ્કેલીઓ, કારકિર્દીમાં ફેરફાર વગેરે સાથે વ્યવહાર કરવામાં મદદ કરી શકે છે. વ્યક્તિગત પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) એ એક પ્રક્રિયા છે જેના દ્વારા સેવાર્થી એક-એક-એક રીતે કામ કરે છે. સલામત, સંભાળ રાખનાર એ ગોપનીય વાતાવરણમાં પ્રશિક્ષિત માનસિક સ્વાસ્થ્ય ચિકિત્સક સાથે મુલાકાત. પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) વ્યક્તિઓને તેમની લાગણીઓ, માન્યતાઓ અને વર્તણૂકોનું અન્વેષણ કરવા, પડકારજનક અથવા પ્રભાવશાળી યાદો દ્વારા કામ કરવા, તેમના જીવનના એવા પાસાઓને ઓલખવા માટે પરવાનગી આપે છે કે જે તેઓ બદલવા માંગે છે, પોતાને અને અન્યોને વધુ સારી રીતે સમજવા, વ્યક્તિગત લક્ષ્યો નક્કી કરવા અને ઈચ્છિત પરિવર્તન તરફ કામ કરવા માંગે છે. વ્યક્તિગત પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) છે. વ્યક્તિગત પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)માં કારકિર્દી પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) અને આયોજન, કોઈ પ્રિય વ્યક્તિના મૃત્યુ પછી દુઃખ અથવા તેઓ મોટા થાય તે પહેલાં નોકરીમાં સમસ્યાઓનો સામનો કરી શકે છે. વ્યક્તિગત પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) એ કાઉન્સેલર અને સેવાર્થી વચ્ચેની એક-એક ચર્ચા છે, જે સારવાર ઈચ્છ્યથઈ વ્યક્તિ છે. બંને એક જોડાણ, સંબંધ અથવા બોન્ડ બનાવે છે જે વિશ્વાસ અને વ્યક્તિગત વિકાસને સક્ષમ કરે છે.

10.2.1 વ્યક્તિગત પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)ના ફાયદા :

વ્યક્તિગત પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) એ ઘણા પ્રકારની માનસિક, ભાવનાત્મક અને વર્તણૂકીય સ્વાસ્થ્ય સમસ્યાઓ માટે અસરકારક સારવાર છે. પરંતુ તે

એવા લોકોને પણ મદદ કરી શકે છે જેઓ જીવનની મુશ્કેલ પરિસ્થિતિઓનો સામનો કરી રહ્યા છે, અથવા તંદુરસ્ત, વધુ કાર્યાત્મક વ્યક્તિગત ટેવો વિકસાવવા માંગે છે.

10.2.2 થેરાપી સત્રો આ સાત પ્રકારના લાભો અને વધુ પ્રદાન કરી શકે છે :

- તમારા સપોર્ટ નેટવર્કમાં ઉમેરી રહ્યા છીએ
- તમારી જાતને વધુ સારી રીતે સમજવી
- લાગણીઓને કેવી રીતે હેન્ડલ કરવી તે શીખવું
- લક્ષણોના મૂળ કારણોની ઓળખ
- સામનો વ્યૂહરચના પૂરી પાડે છે.
- લક્ષણોનું સંચાલન
- જીવનશૈલીમાં પરિવર્તનની સુવિધા

10.3 ગ્રુપ પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) :

પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) ગ્રુપમાં સામાન્ય રીતે છ થી આઠ વિદ્યાર્થીઓનો સમાવેશ થાય છે જેઓ એક અથવા બે પ્રશિક્ષિત જૂથ ચિકિત્સકો સાથે રૂબરૂ મળે છે અને તેમને સૌથી વધુ ચિંતા શું છે તે વિશે વાત કરે છે. સભ્યો એકબીજાને સાંભળે છે અને અન્ય સભ્યો શું કરે છે અથવા કહે છે તેના વિશે ખુલ્લા દિલે વિચારો અને લાગણીઓ વ્યક્ત કરે છે. આ ક્રિયાપ્રતિક્રિયાઓ સભ્યોને પોતાની અને અન્યની સમજણ વધારવાની, અન્ય લોકો સાથે રહેવાની નવી રીતો અજમાવવા અને ક્રિયા પ્રતિક્રિયા કરવાની વધુ અસરકારક રીતો શીખવાની તક આપે છે. જૂથ સત્રોની સામગ્રી સંપૂર્ણપણે ગોપનીય છે, સભ્યોએ ગોપનીયતા માટે પ્રતિબદ્ધ હોવું જોઈએ, એટલે કે તેઓ જેમની સાથે તેઓ પસંદ કરે છે તે તેમના પોતાના અનુભવ વિશે વાત કરી શકે છે, પરંતુ અન્ય સભ્યો અથવા તેઓ જૂથની બહાર શું કહે છે તે ઓળખી શકતા નથી. તે જાણવું ખૂબ જ પ્રોત્સાહક અને માનવીય છે કે અન્ય લોકોને કેટલીક સમાન મુશ્કેલીઓ, વિચારો અને લાગણીઓ છે. ધ્યાન આપણી જાતને ખામીયુક્ત માનીને આપણા જીવનને આપણે બને તેટલું સંપૂર્ણ અને સમૃદ્ધપણે જીવવાનું શીખવા તરફ ફેરવાઈ જાય છે.

10.3.1 ગ્રુપ પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)ના ફાયદા :

- સાંભળેલી લાગણી : જૂથ પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)માં આ સેવાર્થી અન્ય વ્યક્તિઓને મળી શકે છે જેઓ સમાન ઘટનાઓમાંથી પસાર થયા હોય અને ઘણી બધી સમાન બાબતો અનુભવી હોય. એકબીજા સાથે વાત કરીને અને શીખવાથી, સેવાર્થી તેમની પોતાની સમસ્યાઓની વધુ સારી રીતે સમજણ બનાવી શકે છે, તેમજ અન્ય લોકો માટે કામ કરથઈ વ્યૂહરચના શોધી શકે છે.
- બિલ્ટ-ઈન સપોર્ટ નેટવર્ક : પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)માં ક્લાયંટ માટે પુનઃપ્રાપ્તિ અને અન્ય માનસિક સ્વાસ્થ્ય જરૂરિયાતો માટે સપોર્ટ નેટવર્ક હોવું મહત્વપૂર્ણ છે.

તે નેટવર્ક બનાવવું એ કેટલીક બાબતોમાં એક પડકાર બની શકે છે, પરંતુ જૂથ પરામર્શ

(કાઉન્સેલિંગ) સાથે, સેવાર્થીને તૈયાર સપોર્ટ નેટવર્કની એક્સેસ હોય છે. નિયમિતપણે મળતા જૂથોના સભ્યો એકબીજામાં રોકાણ કરે છે. ગ્રૂપ પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) સેવાર્થીને તેમના સાથીદારો માટે સહાયક ભૂમિકામાં કામ કરવા, મજબૂત બોન્ડ્સ કેળવવા માટે પરવાનગી આપે છે.

10.3.2 જૂથ ઉપચાર માટે કૌશલ્ય સલાહકારોની જરૂર છે : સમૂહ સત્ર ચલાવવા માટે વિશિષ્ટ કૌશલ્યોની જરૂર પડે છે. પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) વ્યવસ્થામાં બહુવિધ વ્યક્તિત્વનું સંચાલન કરવાનો અર્થ એ છે કે કાઉન્સેલર્સ પાસે થઈત્ર આંતરવ્યક્તિત્વ કુશળતા હોવી આવશ્યક છે. જ્યારે સંચાર, શ્રવણ અને સહાનુભૂતિ જેવી ક્ષમતાઓ વ્યક્તિગત ઉપચાર માટે મહત્ત્વપૂર્ણ છે, તે જૂથ વાર્તાલાપને નિર્દેશિત કરવા અને તેનું નેતૃત્વ કરવામાં વધુ પરિણામ આપે છે. કાઉન્સેલર પણ તકરાર ઉકેલવામાં સક્ષમ હોવા જોઈએ અને સેવાર્થીને એકબીજાને સમજવામાં મદદ કરે છે, જવાબદારીઓ ઘણીવાર વ્યક્તિગત ઉપચારમાં જોવા મળતી નથી. ગોપનીયતા અને નીતિશાસ્ત્ર એ બીજો વિષય છે જે જૂથ પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) માટે અનન્ય નથી, પરંતુ તેના સંદર્ભમાં વિસ્તૃત છે. વ્યક્તિગત સત્રોમાં જે કહેવામાં આવે છે તે સખત નિયંત્રણ હેઠળ છે, પરંતુ જ્યારે તે સુરક્ષા જૂથ સત્રો સુધી વિસ્તરે છે, ત્યારે તે એટલા સખત ન હોઈ શકે. કેટલાક કિસ્સાઓમાં આ કોટ તૂટી ગયા છે. આ રીતે, વિશ્વાસ પેદા કરવો અને પ્રામાણિકતાને પ્રોત્સાહિત કરવી એ આવા કિસ્સાઓ ટાળવા માટે સલાહકારની મુખ્ય ફરજ છે.

10.4 વૈવાહિક પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) :

મોટાભાગનાને લગ્ન અને પારિવારિક સમસ્યાઓના સંદર્ભમાં પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)ની જરૂર હોય છે. પરેશાન કર્મચારીઓ કાઉન્સેલર સાથે તેમની સમસ્યાઓ વિશે ચર્ચા કરી શકે છે જે તેમને વિશ્વાસમાં લઈ શકે છે અને તેમની બીમારીઓ માટે ઉકેલો સૂચવી શકે છે.

10.4.1 વૈવાહિક ચિંતાઓને દૂર કરવા માટે પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) મહત્ત્વપૂર્ણ છે કારણ કે :

- કાઉન્સેલિંગ યુગલોને તેમના વ્યસ્ત જીવનમાંથી સમય કાઢવા અને ખરેખર પોતાના પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવા માટે એકસાથે આપવામાં મદદ કરે છે.
- કાઉન્સેલર જીવનસાથીઓ વચ્ચે મધ્યસ્થી તરીકે કામ કરે છે અને તંદુરસ્ત અને અસરકારક સંચારની સુવિધા આપે છે. તે ખાસ કરીને મદદરૂપ છે જ્યાં યુગલો તેમના સંબંધો સુધારવા માટે તૈયાર હોય છે પરંતુ તે કેવી રીતે કરવું તેની ખાતરી નથી.
- કાઉન્સેલર પતિ-પત્નીની વાણીકની પદ્ધતિનું વિશ્લેષણ કરવામાં મદદ કરી શકે છે અને તે ઓળખી શકે છે જે સંઘર્ષ તરફ દોરી જાય છે. એકવાર આવા પેટર્નની ઓળખ કરવામાં આવી છે, દંપત્ય, કાઉન્સેલરની મદદથી, તેમને સુધારવાનું કામ કરી શકે છે.
- અસરકારક સંદેશાવ્યવહાર એ કોઈપણ લગ્નના સૌથી મહત્ત્વપૂર્ણ

પાસાઓમાંનું એક છે, જો કે યુગલો માટે મડાગાંઠ સુધી પહોંચવું અને તેમની લાગણીઓ અને જરૂરિયાતો એકબીજા સાથે શેર કરવાની ક્ષમતા ગુમાવવી અસામાન્ય નથી.

- કાઉન્સેલિંગ દંપથઈને તેમના સંદેશાવ્યવહારમાં સુધારો કરવાનું શરૂ કરવા માટેના સાધનો આપી શકે છે, ઉદાહરણ તરીકે, બીજા પાર્ટનરને સતત વિક્ષેપ પાડવો અથવા વધુ પડતું બોલવું અને બીજા પાર્ટનરને જવાબ આપવાની તક ન આપવા જેવી ખરાબ ટેવો દૂર કરીને, વધુમાં, જ્યાં દંપથઈ તેમના લગ્નમાં સમસ્યાઓનું કારણ બને છે તે અંતર્ગત સમસ્યાઓનો સામનો કરવામાં અનિચ્છા અથવા ખૂબ વ્યસ્ત હોય, ત્યાં પરામર્શ એક પ્લેટફોર્મ તરીકે સેવા આપી શકે છે જ્યાં આ સમસ્યાઓનો આખરે સામનો કરી શકાય છે.

10.4.2 વૈવાહિક પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)ના ફાયદા :

- તે સબંધને મજબૂત બનાવવામાં મદદરૂપ થઈ શકે છે.
- આ ગેરસમજને દૂર કરવામાં અને ગેરસમજને ટાળવા માટે ખૂબ આગળ વધી શકે છે.
- જો જીવનસાથીઓ એકબીજાની ઈચ્છાઓ અને પ્રેરણાઓથી વાકેફ હોય અને તેનો આદર કરતા હોય તો સામાન્ય ગ્રાઉન્ડ શોધવું ચોક્કસપણે ઘણું સરળ છે.
- મેરેજ કાઉન્સેલિંગ યુગલોને એકબીજા પ્રત્યે જવાબદાર રહેવાનો માર્ગ પણ આપે છે.
- નવા ટ્રસ્ટ શીખવાથી માત્ર ત્યારે જ મદદ મળશે જો આ સાધનોને વ્યવહારમાં મૂકવામાં આવે અને અગાઉની, બિનઆરોગ્યપ્રદ આદતોનું સ્થાન લે.
- સમયની કસોટી પર ઊભેલી પેટર્ન બનાવવાના પ્રયાસમાં કાઉન્સેલર્સ ઘણીવાર દંપથઈને હોમવર્ક સોંપશે.

10.5 વિદ્યાર્થી પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) :

વ્યક્તિગત વિદ્યાર્થી પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) એ એક કૌશલ્ય છે જે શાળાઓમાં અત્યંત અસરકારક સાબિત થયું છે. કાઉન્સેલર્સ વિદ્યાર્થીઓની સમસ્યાઓ ઓળખીને તેમજ સ્થાપિત પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) પદ્ધતિઓનો ઉપયોગ કરીને આ સમસ્યાઓનું નિરાકરણ કરીને તેમની કુશળતાનો ઉપયોગ કરે છે. શાળાના વ્યવસ્થામાં વ્યક્તિગત પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) સત્ર પછી, કાઉન્સેલરને તેમની કુશળતાની બહારનો મુદ્દો મળી શકે છે અને તે પછી સૌથી યોગ્ય આગળની કાર્યવાહી એ વિદ્યાર્થીને અન્ય સપોર્ટ સ્ટાફ અથવા શાળા દ્વારા કાર્યરત ન હોય તેવા વ્યાવસાયિકો પાસે મોકલવાની છે. શાળા કાઉન્સેલરોએ અમુક સમયે આ ક્ષેત્રમાં તેમની પોતાની વિવેકબુદ્ધિનો ઉપયોગ કરવાની જરૂર છે, અથવા ફક્ત શાળા નીતિઓ, રાજ્યના કાયદા અથવા સંઘીય કાયદાનું પાલન કરવું જરૂરી છે. ઉદાહરણ તરીકે, જો એવું લાગે છે કે કોઈ ચોક્કસ વિદ્યાર્થીમાં

આત્મહત્યાની વૃત્તિ છે, તો કાઉન્સેલર કાયદા દ્વારા અધિકારીઓને સૂચિત કરવા માટે જરૂરી છે. નીચે આપેલા કેટલાક સામાન્ય મુદ્દાઓ છે જે શાળાના સલાહકારો વિદ્યાર્થીઓ સાથે ચર્ચા કરી શકે છે.

- તણાવ
- હતાશા
- ચિંતા
- આત્મસન્માન મુદ્દાઓ
- ઓળખ મુદ્દાઓ
- શારિરીક દેખાવ
- તંદુરસ્ત સંબંધો બનાવવા અને વિકસાવવામાં મુશ્કેલી
- દુર્વ્યવહાર

શાળાના વ્યવસ્થામાં કાઉન્સેલરો આત્મવિશ્વાસપૂર્ક વ્યક્તિગત પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) પ્રદાન કરવા માટે, તેમને માનસિક સ્વાસ્થ્ય પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) અને મનોવિજ્ઞાનના ક્ષેત્રમાં ઔપચારિક શિક્ષણની તાલીમ હોવી જોઈએ. વિદ્યાર્થીની માનસિક સ્વાસ્થ્ય સમસ્યાઓ સાથે તાત્કાલિક અને યોગ્ય રીતે વ્યવહાર કરવાથી વિદ્યાર્થી માટે ઘણી પીડા અને વેદનાઓ ટાલી શકાય છે અને કેટલાક કિસ્સાઓમાં પીડિત બાળક/વિદ્યાર્થી અથવા વિદ્યાર્થીના સાથીદારો પર જો બાહ્ય હિંસા થવાની સંભાવના હોય તો શારિરીક ઈજા ટાળવી.

10.5.1 વિદ્યાર્થી પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) તકનીકો : વિદ્યાર્થીઓનું હૃદય કોમળ હોય છે અને તેઓ કોઈ ક્ષુલ્લક બાબત માટે દુઃખી થઈ જાય છે, તેથી શાળાઓમાં પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)ની ખૂબ જ જરૂરિયાત અનુભવાય છે. શાળા કાઉન્સેલર તેમને સરળતા પ્રદાન કરવા અને તેમની સમસ્યાઓ ઉકેલવા માટે સંપૂર્ણપણે જવાબદાર છે. તેણે દરેક વિદ્યાર્થી માટે માર્ગદર્શન અને પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) નોટ્સ બનાવવી જોઈએ જેથી તે વિદ્યાર્થીની પૃષ્ઠભૂમિ, તેના માતાપિતા અને તેના પરિવારના અન્ય સભ્યો સાથેના તેના સંબંધો અને તે જે સમાજમાં રહે છે તે વિશે જાણવું જોઈએ. શાળાઓમાં વિદ્યાર્થીઓ માટે અસરકારક રીતે પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) કરવા માટે કાઉન્સેલર :-

- **સાંભળેલી લાગણી :** જૂથ પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)માં આ સેવાથી અન્ય વ્યક્તિ સાંભળેલી લાગણી તેમને મનોવૈજ્ઞાનિક તેમજ સામાજિક સમસ્યાઓ સાથે લડવામાં મદદ કરો : શાળાના સલાહકારો વિદ્યાર્થીઓને શ્રેષ્ઠ રીતે મદદ કરવા માટે ઉત્સુક છે. તેઓ તેમને લૈંગિક શિક્ષણ, ગુંડાગીરી વિશે માહિત્ય આપી શકે છે અથવા તેઓ અભ્યાસ આધારિત સેમિનાર આપી શકે છે.
- **કોઈપણ સંઘર્ષને સંભાળવો :** શાળાના સલાહકારો વિદ્યાર્થીઓને કોઈપણ તકરારનું સમાધાન કરવામાં મદદ કરે છે. વિદ્યાર્થીઓ અને તેમના માતા-પિતા, સાથીદારો અને શિક્ષકો વચ્ચેનો કોઈપણ સંઘર્ષ

વિદ્યાર્થીઓ માટે મોટો હોવાથી, તેઓને આ પરિસ્થિતિઓમાં તેમને સલાહ આપવા માટે ખરેખર કોઈની જરૂર છે.

- વિશેષ જરૂરિયાતવાળા વિદ્યાર્થીઓનું સંચાલન : શાળાના કાઉન્સેલર્સે વિશેષ જરૂરિયાતવાળા વિદ્યાર્થીઓને તેમની જરૂરિયાતોને સંબોધીને અને તેમની શીખવાની મુશ્કેલીઓનો સામનો કરવામાં મદદ કરીને તેમના સંચાલન વિશે વધુ ચિંતિત હોવું જોઈએ.
- વ્યવસાયિક માર્ગદર્શન : શાળાના સલાહકારો વિદ્યાર્થીઓની કારકિર્દી ઘડનાર છે. તેઓ એક વિદ્યાર્થી વિશે બધું જાણે છે જે તેમને મદદ કરે છે તેમની શક્તિઓ તેમજ નબળાઈઓ જાણે. જેમ કે તેઓ તેમની રુચિઓ વિશે જાણે છે, તેઓ તેમને શ્રેષ્ઠ કોલેજ પસંદ કરવામાં અને તેમના ઝોકના આધારે શ્રેષ્ઠ કારકિર્દી પસંદ કરવામાં મદદ કરી શકે છે. તેઓ વિદ્યાર્થીઓ માટે કરિયર કાઉન્સેલિંગ કરવા માટે શ્રેષ્ઠ લોકો છે અને તેમને જીવનમાં વધુ સારા પ્રોફેશનલ્સ બનવામાં મદદ કરે છે.
- પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ : શાળાના સલાહકારો પ્રશિક્ષિત વ્યાવસાયિકો છે અને વિદ્યાર્થીઓને યોગ્ય પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) કેવી રીતે પ્રદાન કરવું તે સારી રીતે જાણે છે. તેઓ મનોવૈજ્ઞાનિક ચિંતાઓ તેમજ વિદ્યાર્થીઓની શીખવાની સમસ્યાઓ વિશે તાલીમ મેળવે ચે જેનો સામાન્ય રીતે બાળકો અને કિશોરો દ્વારા સામનો કરવો પડે છે. તેઓ માતા-પિતાને માનસિક સ્વાસ્થ્ય સંબંધિત તેમની ચિંતાઓ વિશે ભલામણો, રેફરલ્સ તેમજ શિક્ષણ પણ પ્રદાન કરે છે.

10.6 ઔદ્યોગિક પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) :

ઔદ્યોગિક/સંસ્થાઓમાં સ્ટાફનું પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) મેનેજરનોનું આવશ્યક કાર્ય બની રહ્યું છે. સંસ્થા પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) પ્રવૃત્તિઓ હાથ ધરવા માટે અનુભવી કર્મચારીઓ અથવા નિષ્ણાત, વ્યાવસાયિક કાઉન્સેલરની મદદ લઈ શકે છે. કર્મચારી પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)ને કર્મચારીઓને જીવનના મુશ્કેલ સમયનો સામનો કરવા અને પસાર થવામાં મદદ અને ટેકો આપવા તરીકે સમજાવી શકાય છે. જીવન અથવા કારકિર્દીના ઘણા તબક્કે લોકો તેમના કાર્ય અથવા અંગત જીવમાં કેટલીક સમસ્યાઓનો સામનો કરે છે જ્યારે તે તેમના પ્રભાવને પ્રભાવિત કરવા અને અસર કરવાનું શરૂ કરે છે અને વ્યક્તિના તણાવાના સ્તરમાં વધારો કરે છે. પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) એ માર્ગદર્શન, આશ્વાસન, સલાહ અને વહેંચણી અને જ્યારે પણ જરૂરિયાત ઊભી થાય ત્યારે તેમની સમસ્યાઓ ઉકેલવામાં મદદ કરવી છે. તકનીકી રીતે, મનોવૈજ્ઞાનિક પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ), નિષ્ણાતો દ્વારા કર્મચારીઓના કાર્ય-સંબંધિત પ્રદર્શન અને વર્તનનું વિશ્લેષણ કરવા, સંઘર્ષો અને મુશ્કેલીઓનો ઉકેલ લાવવા અને ઈચ્છિત પરિણામોને ફરીથી લાગુ કરવામાં મદદ કરવા માટે પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)નો એક પ્રકારનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. પરિવારો અને મિત્રો એ કર્મચારીના જીવનનો એક મહત્વપૂર્ણ અને અવિભાજ્ય ભાગ છે. ઘણી વખત, કર્મચારીઓ અંગત સમસ્યાઓનો સામાન તેમના કાર્યસ્થળે લઈ જાય છે, જે બદલામાં તેમની કામગીરીને પ્રતિકૂળ અસર કરે છે. તેથી, કાઉન્સેલરે કર્મચારીઓ સાથે આરામદાયક સ્તરે કાર્ય કરવાની જરૂર છે અને, તેમના પરિવારોને સંડોવતા કાઉન્સેલિંગ સત્રો

તેમની સમસ્યાઓનું નિરાકરણ લાવવામાં મદદ કરી શકે છે અને તેમને નવા અને ઉત્સાહથી કામ પર પાછા લાવવામાં મદદ કરી શકે છે.

10.6.1 કાર્યસ્થળ પર પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)ની આવશ્યકતા : તેમની અંગત સમસ્યાઓ ઉપરાંત, કામના સ્થળે કર્મચારીઓ માટે અવાસ્તવિક લક્ષ્યો અથવા વર્કલોડ, સમયમર્યાદાને પહોંચી વળવા માટે સતત દબાણ, કારકિર્દીની સમસ્યાઓ, જવાબદારી અને જવાબદારી, તકરાર અથવા ઉપરી અધિકારીઓ સાથેના ખરાબ આંતર-વ્યક્તિગત સંબંધો જેવા વિવિધ કારણો છે. ગૌણ, સંસ્થાકીય સંસ્કૃતિને સમાયોજિત કરવામાં સમસ્યાઓ, પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) કર્મચારીને તેની સમસ્યાઓને નવા પરિપ્રેક્ષ્યમાં શેર કરવામાં અને જોવામાં, પોતાની જાતને મદદ કરવા અને સમસ્યાઓનો સામનો કરવામાં અને તેનો સામનો કરવામાં મદદ કરે છે. વધુ સારી રીતે. કાર્યસ્થળ પર પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)એ સંસ્થાની તેના કર્મચારીઓની કાળજી લેવાની એક રીતે છે.

10.6.2 કર્મચારીઓ માટે કાર્યસ્થળ પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)ના ફાયદાઓમાં નીચેનાનો સમાવેશ થાય છે :

- પ્રશિક્ષિત સલાહકારો માટે સરળ એક્સેસ.
- તેમની સમસ્યાઓ વિશે વાત કરવા માટે સરક્ષિત જગ્યા.
- કર્મચારીઓને પોતાને વધુ સારી રીતે સમજવામાં મદદ કરવી.
- સામનો કૌશલ્યો સ્થાપિત કરવા અથવા સુધારવા.
- સમસ્યાઓના અસરકારક ઉકેલો વિકસાવવા.
- મુદ્દાઓને વધુ સકારાત્મક દૃષ્ટિકોણ અને વિવિધ પરિપ્રેક્ષ્ય સાથે જોવાનું શીખવું.

10.6.3 નોકરીદાતાઓ માટે કાર્યસ્થળ પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)ના લાભો :

- કર્મચારીની કામગીરીમાં સુધારો, ઉત્પાદકતામાં વધારો થાય છે.
- કર્મચારીઓની ગેરહાજરીમાં ઘટાડો.
- કર્મચારીઓમાં નીચા ચર્નઓવર દર.
- સંવેદનશીલ પરિસ્થિતિઓ અથવા સ્ટાફના સભ્યોને સમસ્યારૂપ વર્તણૂકો સાથે સંચાલન કરવાની ઉત્પાદક રીત.
- એમ્પ્લોયર તરીકે પ્રતિષ્ઠા સ્થાપિત કરો જે સ્ટાફની કાળજી રાખે છે.

10.7 કારકિર્દી માર્ગદર્શન, તફાવત પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) અને માર્ગદર્શન વચ્ચે :

❖ **કારકિર્દી માર્ગદર્શન :**

કારકિર્દી માર્ગદર્શનને એક વ્યાપક, વિકાસલક્ષી કાર્યક્રમ તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરી શકાય છે જે વ્યક્તિને જાણકાર શૈક્ષણિક અને વ્યાવસાયિક પસંદગીઓ બનાવવા અને અમલમાં લાવવામાં મદદ કરવા માટે રચાયેલ છે. સરળ શબ્દોમાં કહીએ તો, તે એક એવી યાત્રા છે જેના પર લોકો પરિપક્વ અને જાણકાર નિર્ણયો લેવા માટે વિકાસ કરે છે. તે માર્ગદર્શક અથવા માર્ગ

બતાવવાનું કાર્ય છે, તે સલાહ મેળવવાની ક્રિયા છે. કારકિર્દી માર્ગદર્શન એ વ્યક્તિઓને કારકિર્દીના વિકલ્પોને ઓળખવા માટે જરૂરી જ્ઞાન, માહિત્ય, કૌશલ્યો અને અનુભવ પ્રાપ્ત કરવામાં મદદ કરવા માટે આપવામાં આવેલું માર્ગદર્શન છે અને કારકિર્દીનો એક નિર્ણય લેવા માટે તેમને સંકુચિત કરે છે. કારકિર્દીના આ નિર્ણયથી તેઓની સમગ્ર સામાજિક, નાણાકીય અને ભાવનાત્મક સુખાકારીમાં પરિણમે છે. કારકિર્દી માર્ગદર્શન વિદ્યાર્થીઓને યોગ્ય પ્રકારના નોકરી લક્ષી અભ્યાસક્રમો પસંદ કરવામાં મદદ કરે છે જે તેમને તેમની કારકિર્દીને યોગ્ય દિશામાં લઈ જવા માટે મદદ કરશે. કારકિર્દી માર્ગદર્શન ભવિષ્યમાં વ્યવસાય અથવા શિક્ષણ દ્વારા પ્રદાન કરવામાં આવે છે જે તેમની ક્ષમતાઓ, કૌશલ્યો અને રસ સાથે સારી રીતે જાય છે. કારકિર્દી માર્ગદર્શનની સેવાઓ મેળવવાના વિવિધ લાભો છે અને તેમાંના કેટલાકમાં નીચેનાનો સમાવેશ થાય છે.

- વિદ્યાર્થીઓના હિતને ધ્યાનમાં રાખીને કારકિર્દી માર્ગદર્શન પૂરું પાડો.
- ગુણવત્તાયુક્ત સેવા પ્રદાન કરો જે તેમને તેમની કારકિર્દીને અસરકારક રીતે સંચાલિત કરવામાં મદદ કરે છે.
- માર્ગદર્શન હેઠળ વ્યક્તિ તેમના જીવનના મહત્વપૂર્ણ લક્ષ્યોને પ્રાપ્ત કરી શકે છે.
- કારકિર્દીની વિવિધ કસોટીઓનું સંચાલન કરો જે તેમને તેમની રુચિ, કૌશલ્ય અને ક્ષમતાઓના ક્ષેત્રને ઓળખવામાં મદદ કરે છે.
- આયોજિત કારકિર્દી પરીક્ષણો વિદ્યાર્થીઓને તેમના વ્યક્તિત્વને અનુરૂપ હોય તેવી યોગ્ય નોકરી પસંદ કરવામાં મદદ કરશે.

10.7.1 પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) અને માર્ગદર્શન વચ્ચેનો તફાવત :

- **માર્ગદર્શન :** 'માર્ગદર્શન' શબ્દનો ઉદ્ભવ 1530ના દાયકામાં થયો હતો અને આચરણને નિર્દેશિત કરવાની પ્રક્રિયા તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવે છે. માર્ગદર્શન એ અમુક ચોક્કસ બાબતો પર વ્યક્તિને આપવામાં આવથઈ મૂલ્યવાન સલાહ છે જેમ કે કોઈ ચોક્કસ અભ્યાસક્રમ પસંદ કરવો અથવા કોઈ ચોક્કસ કારકિર્દીનો માર્ગ પસંદ કરવો. ચોક્કસ ક્ષેત્રમાં શ્રેષ્ઠ વ્યક્તિ દ્વારા માર્ગદર્શન આપવામાં આવે છે.
- **પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) :** પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ), વ્યાખ્યા મુજબ, એવી થેરાપીનો અર્થ થાય છે જેમાં વ્યક્તિ કાઉન્સેલર અને કાઉન્સેલર સાથે તેની સમસ્યાઓ શેર કરે છે, તેની મુશ્કેલીઓની નોંધ લીધા પછી તેને તેમની સમસ્યાઓનો સામનો કરવા માટે શ્રેષ્ઠ માર્ગની સલાહ આપે છે. કાઉન્સેલર ખૂબ સારી રીતે જાણે છે કે પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) કેવી રીતે કરવું કારણ કે તે વ્યક્તિની વ્યક્તિગત તેમજ માનસિક સમસ્યાઓ કે જે તેને માનસિક અસ્થિરતા અને ભાવનાત્મક પીડા આપે છે તે સ્વીકારવા માટે તેના શ્રેષ્ઠ પ્રયાસો કરે છે. કાઉન્સેલરની ભૂમિકા ખૂબ જ મહત્વપૂર્ણ છે કારણ કે તેણે કોઈ ચોક્કસ સમસ્યાનું મૂળ શોધવાનું હોય છે અને આ મુદ્દાઓ માટે સંભવિત ઉકેલો શોધવાનો હોય છે. કાઉન્સેલર લોકોને તેમના જીવનમાં સકારાત્મક રહેવામાં મદદ કરીને ક્રિયાનો શ્રેષ્ઠ માર્ગ પસંદ કરવામાં પણ મદદ કરે છે.

➤ પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) અને માર્ગદર્શન વચ્ચેનો તફાવત :

માર્ગદર્શન

પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)

માર્ગદર્શન વ્યક્તિને તે સૌથી વધુ મૂલ્યવાન વસ્તુ પસંદ કરવામાં મદદ કરવા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે અને તે વિકાસની દિશાને બદલે વિકાસની પ્રક્રિયામાં મદદ કરે છે.	પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) એ ઘટનાઓ અને નકારાત્મક પરિસ્થિતિઓની પ્રતિક્રિયા છે જેને વ્યક્તિગત સ્તરે સુધારવાની અને બદલવાની જરૂર છે.
માર્ગદર્શન વ્યક્તિને શ્રેષ્ઠ પસંદગી કરવામાં મદદ કરે છે અને તે સેવાર્થીને તૈયાર જવાબો આપે છે.	પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) વ્યક્તિને તેમનો પરિપ્રેક્ષ્ય બદલવામાં મદદ કરે છે. તે તેમને તેમના સારી રીતે માહિતગાર ઉકેલો લાવવામાં પણ મદદ કરે છે.
માર્ગદર્શન સાથે સમસ્યાઓનો ઉકેલ સામેલ છે.	પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)માં સેવાર્થી દ્વારા અગાઉના નિર્ણયો/શિક્ષણ/અનુભવ વિના શ્રેષ્ઠ વિકલ્પ પસંદ કરવાનો સમાવેશ થાય છે.
માર્ગદર્શન એ એક વ્યાપક પ્રક્રિયા છે, જે બાહ્ય અભિગમ ધરાવે છે.	પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) એ સમસ્યાના ઊંડાણપૂર્વક અને અંદરના વિશ્લેષણ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે જ્યાં સુધી સેવાર્થી તેને સંપૂર્ણપણે સમજે અને તેને દૂર ન કરે.
માર્ગદર્શન એક માર્ગદર્શક દ્વારા આપવામાં આવે છે જે કોઈપણ વ્યક્તિ શ્રેષ્ઠ અથવા ચોક્કસ ક્ષેત્રમાં નિષ્ણાત હોઈ શકે છે.	કાઉન્સેલર દ્વારા પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) આપવામાં આવે છે, જેઓ ઉચ્ચ સ્તરની કૌશલ્ય ધરાવે છે અને વ્યાવસાયિક તાલીમ મેળવે છે.
શૈક્ષણિક અને કારકિર્દીની સમસ્યાઓનો સામનો કરવા માટે માર્ગદર્શન એ શ્રેષ્ઠ અભિગમ છે.	સામાજિક-માનસિક અને અન્ય વ્યક્તિગત સમસ્યાઓનો સામનો કરવા માટે પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)નો શ્રેષ્ઠ ઉપયોગ થાય છે.
માર્ગદર્શિકા એ જીવનના વિવિધ પાસાઓમાં વ્યક્તિની પ્રગતિ અને વિકાસને અવરોધે છે તેવા મુદ્દાઓને સમજવાની પ્રક્રિયા છે અને પછી તે વ્યક્તિ માટે યોગ્ય કાર્યવાહી શું છે તે અંગે સલાહ પ્રદાન કરે છે.	પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)માં વ્યક્તિની સમસ્યાઓને સમજવાનો પણ સમાવેશ થાય છે, પરંતુ કાઉન્સેલર વ્યક્તિને એવા ઉકેલો શોધવામાં મદદ કરવામાં વધુ ઈન્ટરેક્ટિવ ભૂમિકા ભજવે છે જે તેને અથવા તેણીને સામનો કરવામાં આવતા અવરોધોને દૂર કરવામાં મદદ કરશે.

માર્ગદર્શિકા એ જીવનના વિવિધ પાસાઓમાં વ્યક્તિની પ્રગતિ અને વિકાસને અવરોધે છે તેવા મુદ્દાઓને સમજવાની પ્રક્રિયા છે અને પછી તે વ્યક્તિ માટે યોગ્ય કાર્યવાહી શું છે તે અંગે સલાહ પ્રદાન કરે છે.	પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)માં વ્યક્તિની સમસ્યાઓને સમજવાનો પણ સમાવેશ થાય છે, પરંતુ કાઉન્સેલર વ્યક્તિને એવા ઉકેલો શોધવામાં મદદ કરવામાં વધુ ઈન્ટરેક્ટિવ ભૂમિકા ભજવે છે જે તેને અથવા તેણીને સામનો કરવામાં આવતા અવરોધોને દૂર કરવામાં મદદ કરશે.
માર્ગદર્શનમાં, ગોપનીયતા ગેરંટી નથી. તે વ્યક્તિગત અથવા જૂથ માટે હાથ ધરવામાં આવી શકે છે.	પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)માં, અમને ગોપનીયતાની ખાતરી આપવામાં આવે છે કારણ કે સત્રો હંમેશા એકથી એક હોય છે.
માર્ગદર્શન અને પરામર્શ બંનેનો ઉદ્દેશ્ય સમસ્યાઓ હલ કરવાનો છે. જો કે, માર્ગદર્શનનો મુખ્ય ઉદ્દેશ્ય ઉકેલ આપવાનો છે, જ્યારે કાઉન્સેલિંગ સમસ્યાઓ શોધવા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે, ઉપચાર, મનોરોગ ચિકિત્સા અને વધુ જેવી અસંકય પદ્ધતિઓ દ્વારા ઉકેલ શોધતા પહેલા તેના પર કામ કરે છે. બંને પ્રક્રિયા સેવાર્થીની સમસ્યાઓ હલ કરવાનો પ્રયાસ કરે છે. જેમાક્સેવાર્થી અને નિષ્ણાત બંનેની ભાગીદારી હોવી જોઈએ.	

10.8 સારાંશ :

- આ પ્રકરણે આપણને પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)ના પ્રકારો એ તેના ફાયદાઓની સફરમાં લઈ જવામાં આવ્યા છે. તે અમને માર્ગદર્શન અને પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) વચ્ચેનો તફાવત પણ શીખવ્યો જ્યાં આપણામાંના ઘણા મૂંઝવણમાં આવે છે. પરંતુ તે તારણ આપે છે કે બંને પ્રક્રિયા સેવાર્થીની સમસ્યાઓને ઉકેલવાનો પ્રયાસ કરે છે જેમાં સેવાર્થી અને નિષ્ણાત બંનેની ભાગીદારી હોવી જોઈએ.

10.9 તમારી પ્રગતિ તપાસો :

1. વૈવાહિક પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)ના ફાયદા શું છે ?
2. ઔદ્યોગિક પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)ની શું જરૂર છે ?
3. માર્ગદર્શન વ્યાખ્યાયિત કરો.

10.10 ચાવીરૂપ શબ્દો :

- જીવનશૈલી : વ્યક્તિ જે રીતે જીવે છે.
- મડાગાંઠ : એવી પરિસ્થિતિ કે જેમાં કોઈ પ્રગતિ શક્ય નથી, ખાસ કરીને મતભેદને કારણે, એક મડાગાંઠ.
- સ્વ સન્માન : પોતાના મૂલ્ય અથવા ક્ષમતાઓમાં વિશ્વાસ આત્મસન્માન.
- ઝોક : વ્યક્તિની કુદરતઈ વૃત્તિ અથવા ચોક્કસ રીતે કાર્ય કરવા અથવા અનુભવવાની વિનંતઈ, એક સ્વભાવ.
- વિપત્તિ : તકલીફ અથવા વેદના પરિણામી જુલમ અથવા દમનથી.

10.11 તમારી પ્રગતિ ચકાસવા માટેના જવાબો :

1. તે સંબંધને મજબૂત બનાવવામાં મદદરૂપ થઈ શકે છે. આ ગેરસમજને દૂર કરવામાં અને ગેરસમજને ટાળવા માટે ખૂબ આગળ વધી શકે છે.
2. કાઉન્સેલિંગ કર્મચારીને તેની સમસ્યાઓને નવા પરિપ્રેક્ષ્યથી શેર કરવામાં અને જોવામાં મદદ કરે છે, પોતાની જાતને મદદ કરે છે અને સમસ્યાઓનો સામનો કરવામાં અને વધુ સારી રીતે સામનો કરવામાં મદદ કરે છે. કાર્યસ્થળ પર કાઉન્સેલિંગ એ સંસ્થાની તેના કર્મચારીઓની કાળજી લેવાની એક રીત છે.
3. માર્ગદર્શન એ અમુક ચોક્કસ બાબતો પર વ્યક્તિને આપવામાં આવથઈ મૂલ્યવાન સલાહ છે જેમ કે કોઈ ચોક્કસ અભ્યાસક્રમ પસંદ કરવો અથવા કોઈ ચોક્કસ કારકિર્દીનો માર્ગ પસંદ કરવો. ચોક્કસ ક્ષેત્રમાં શ્રેષ્ઠ વ્યક્તિ દ્વારા માર્ગદર્શન આપવામાં આવે છે.

10.12 સ્વાધ્યાયના પ્રશ્નો:

1. વ્યક્તિગત અને જૂથ પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) પર ટૂંકી નોંધો લખો.
2. શ્રૂપ પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ)ના ફાયદા શું છે?
3. વિદ્યાર્થી પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) અને તેની તકનીકો યોગ્ય ઉદાહરણ સાથે સમજાવો.
4. ઔદ્યોગિક પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) શું છે ?
5. કારકિર્દી માર્ગદર્શન અને પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) - તફાવત સમજાવો.

10.13 સંદર્ભ સૂચિ :

1. <https://www.reviewadda.com/institute/article/262/why-counseling-is-important-for-students>
2. <https://www.wakecounseling.com/theraphy-blog/2017/1/27/the-importance-of-marriage-counseling>
3. <https://www.wisdomjob.com/e-university/industrial-relation-management-tutorial-357/counselling-in-industry-11706.html>
4. <https://www.assignmentpoint.com/science/psychology/difference-guidance-counseling.html>
5. <https://www.mseap.com/benefits-workplace-counseling/>

એકમ-11
કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર)

રૂપરેખા :-

- 11.0 ઉદ્દેશ્યો
- 11.1 પ્રસ્તાવના
- 11.2 વિવિધ કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર)ના ક્ષેત્રો
 - 11.2.1 કુટુંબ અને બાળ કલ્યાણ
 - 11.2.2 બાળ કલ્યાણ
 - 11.2.3 વૃદ્ધાવસ્થા અથવા વૃદ્ધાવસ્થાની સંભાળ
 - 11.2.4 શાળાઓ અથવા શૈક્ષણિક
 - 11.2.5 ઔદ્યોગિક
 - 11.2.6 તબીબી/મેડિકલ
- 11.3 સારાંશ
- 11.4 તમારી પ્રગતિ ચકાસો
- 11.5 ચાવીરૂપ શબ્દો
- 11.6 તમારી પ્રગતિ ચકાસવા માટેના જવાબો
- 11.7 સ્વાધ્યાયના પ્રશ્નો
- 11.8 સંદર્ભ સૂચિ

11.0 ઉદ્દેશ્યો :

વિદ્યાર્થીમિત્રો, આ એકમને સમજ્યાબાદ તમે,

- કુટુંબ અને બાળ કલ્યાણ વિશે જાણી શકશો.
- બાળ કલ્યાણ વિશે સમજી શકશો.
- વૃદ્ધાવસ્થાની સંભાળ વિશે જાણી શકશો.
- શૈક્ષણિક, ઔદ્યોગિક, મેડિકલ વગેરે જેવા વિવિધ કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર)ની માહિત્ય મેળવી શકશો.

11.1 પ્રસ્તાવના :

સામાજિક કેસવર્ક પરિસ્થિતિ ત્યારે અસ્તિત્વમાં આવે છે જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ કોઈ ચિંતા/સમસ્યા સાથે જોડાણની મદદ માટે વ્યાવસાયિક પાસે આવે છે. જેનો/તે/તેણી જાતે સામનો કરી

શકતો નથી. વ્યાવસાયિક, સામાજિક કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર), વ્યક્તિના કુસ સામાજિક વાતાવરણના પ્રકાશમાં આ ચિંતાઓને જૂએ છે. ઘણાને શંકા છે કે શું સામાજિક વૈયક્તિક કાર્યના સિદ્ધાંતો સુધારાત્મકમાં લાગુ પડે છે. જવાબ હકારમાં છે, તેથી પ્રોબેશન અને પેરોલ ઉપરાંત સુધારાત્મક સંસ્થાઓમાં કેસવર્ક અને ગ્રૂપ વર્ક જેવી સમાજકાર્યની વિવિધ પદ્ધતિઓ લાગુ પડે છે.

સામાજિક વૈયક્તિક કાર્ય સેવા નિવારણ, પ્રમોશન, ઉપાય, પુનર્વસવાટ, પ્લેસમેન્ટ, સુધારણા, ઉપસામક સંભાળ અથવા સામાજિક વાતાવરણમાં ફેરફાર માટે ઓફર કરી શકાય છે. સામાજિક વૈયક્તિક કાર્ય પ્રેક્ટિસના ક્ષેત્રો અથવા વ્યાપક ક્ષેત્રો અથવા કે જેમાં વ્યક્તિઓ અને પરિવારોને મદદ કરવા માટે કાર્ય પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે.

11.2 કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર)ના ક્ષેત્રો :

કેસવર્ક, જૂથ કાર્ય અને સામુદાયિક સંગઠન અને સમાજકાર્યકર દ્વારા વિવિધ માં ઉપયોગમાં લેવાયેલ મૂળભૂત પ્રક્રિયાઓ છે. સામાજિક વૈયક્તિક કાર્યકરને અપરાધીઓ (સેવાર્થી)ની ક્રિયામાં મૂલ્યો વ્યક્ત કરવાની રીત બદલવા માટે સત્તા આપવામાં આવે છે. બધા સમાજકાર્યકરો મૂલ્યોની દ્રષ્ટિએ તેમના સેવાર્થી સાથે કામ કરે છે. અન્ય કોઈપણ કાર્ય કરતા વધુ, કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર)નું કાર્ય સેવાર્થીના બદલાતા મૂલ્યોના સંદર્ભમાં વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવે છે જે હાનિકારક છે, જેથી તેઓ સમાજના મૂલ્યો સાથે ક્રિયામાં યોગ્ય બને.

- દરેક વ્યક્તિને મૂલ્ય અને ગૌરવની વ્યક્તિ તરીકે જોવી જોઈએ.
- વર્તન, સમુદાય માટે સ્વીકાર્ય અસ્વીકાર્ય હોય, વ્યક્તિની જરૂરિયાત વ્યક્ત કરે છે.
- જો યોગ્ય સમયે અને યોગ્ય માત્રામાં વ્યક્તિ તેના/તેના વર્તનને બદલી શકે છે અને કરશે
- જો સમસ્યા ગંભીર બનતા પહેલા મદદની ઓફર આપવામાં આવે, તો પ્રતિભાવ વધુ સારો હોવાની શક્યતા છે, અને
- નિર્ણાયક શરૂઆતના વર્ષોમાં વ્યક્તિત્વના વિકાસમાં કુટુંબ સૌથી પ્રભાવશાળી બળ છે.
- સામાજિક વૈયક્તિક કાર્ય વિવિધ રીતે લાગુ પડે છે.

11.2.1 કુટુંબ અને બાળ કલ્યાણ :

કુટુંબ એ એક જૂથ છે જ્યાં સભ્યો રક્ત સંબંધો અથવા લગ્ન દ્વારા એકબીજા સાથે સંકળાયેલા હોય છે. પરિવારો જીવન ચક્રમાંથી પસાર થાય છે જે લગ્ન દ્વારા થાય છે અને બાળકોનો જન્મ થાય છે. પરિવારો ભૂમિકા સંક્રમણ અને તણાવનો સામનો કરી શકે છે. પરિસ્થિતિઓ અયોગ્યતાનું કારણ બને છે અને તેઓ વ્યાવસાયિક શોધે છે. પરિવારો અને યુવાનો સાથે કામ કરવું એ સારી કુટુંબ-કેન્દ્રિત પ્રથાના મૂળમાં છે. કેસવર્ક પ્રેક્ટિસ માટે કુટુંબ-કેન્દ્રિત અભિગમમાં બાળકો સાથેના પરિવારોને કુટુંબની કામગીરીને મજબૂત કરવામાં અને કુટુંબની સ્થિરતાને જોખમમાં મૂકતા પડકારોનો સામનો કરવામાં મદદ કરવાનો સમાવેશ થાય છે. શક્તિઓ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવાની શરૂઆત કૌટુંબિક મૂલ્યાંકનથી થાય છે અને સમગ્ર કેસ પ્લાનિંગ અને મેનેજમેન્ટ પ્રક્રિયા દરમિયાન ચાલુ રહેવું જોઈએ. મૂલ્યાંકન, કેસ પ્લાનિંગ અને કેસ

મેનેજમેન્ટ સફળતાપૂર્વક કરવા માટે, કેસ વર્કસ બાળકો, યુવાનો અને પરિવારો સાથે વાતચીત કરવામાં કુશળ હોવા જોઈએ જેથી તેઓને આંતરવ્યક્તિત્વ, વાલીપણા અને સમસ્યા હલ કરવાની કુશળતાને મજબૂત કરવામાં મદદ મળે.

11.2.2 બાળ કલ્યાણ :

બાળ કલ્યાણ કાર્યકરો કુટુંબ આધારિત સેવાઓમાં કાર્ય કરે છે અને તેઓ સામાન્ય રીતે બાળકો અને યુવાનોને સંબોધે છે. આ ક્ષેત્રમાં સમાજકાર્યકર સામાન્ય રીતે એવા બાળકોને સલાહ આપે છે કે જેઓ સામાજિક રીતે સમાયોજિત કરવામાં સમસ્યાઓ અથવા મુશ્કેલીઓનો સામનો કરે છે. જ્યારે તેઓનો દુરુપયોગ અથવા ઉપેક્ષા કરવામાં આવે ત્યારે તેણી/તેઓ તેમનું રક્ષણ પમ કરે છે અથવા તેમના વથઈ દરમિયાનગીરી કરે છે. બાળકોના કલ્યાણ કાર્યકર એવા કિસ્સાઓમાં બાળકો માટે પાલક સંભાળની સલાહ આપી શકે છે જ્યાં માતાપિતા તેમના બાળકોને રક્ષણ અને /અથવા પૂરી પાડી શકતા નથી. એક સમાજકાર્યકર બાળકોના દેશ માટે દત્તક ઘર શોધે છે. બાળ વિકાસ એ ભૌતિક સંસાધનોના વિકાસ જેટલો જ મહત્વપૂર્ણ માનવામાં આવે છે અને તે રાષ્ટ્રીય માનવ સંસાધનોના વિકાસનો શ્રેષ્ઠ માર્ગ છે.

11.2.3 વૃદ્ધાવસ્થા અથવા વૃદ્ધાવસ્થાની સંભાળ :

શહેરોમાં વૃદ્ધાશ્રમોની સંખ્યા વધી રહી છે. શહેરી જીવનના તાણ અને અવરોધોને કારણે ગણીવાર પુષ્ટ બાળકો તેમના વૃદ્ધ માતાપિતા અથવા સંબંધીને રહેણાંક સંસ્તાઓમાં મોકલવાનું પસંદ કરે છે. આ ઘરોના રહેવાસીઓને નર્સિંગ કેર, સમજણ અને ભાવનાત્મક સમરથનની જરૂર છે. આ સંસ્તાઓમાં કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) રહેવાસીઓને પ્રિયજનોની ખોટ, માંદગી, ઊર્જાનો અભાવ, એકતા, આર્થિક સ્વતંત્રતા ગુમાવવા અને મૃત્યુ નજીક આવવાના વિચારોનો સામનો કરવામાં મદદ કરે છે. કેસવર્કર સેવાર્થીને તેનું આત્મસન્માન જાળવવા સક્ષમ બનાવે છે. તે/તેણી પરિવારને સેવાર્થી સાથે સૌહાર્દપૂર્ણ સંબંધ જાળવવા માટે પ્રોત્સાહિત કરવા માટે દબાયેલી અથવા ખુલ્લી અપરાધની લાગણીઓ સાથે વ્યવહાર કરવામાં પણ મદદ કરે છે. કાર્યકરને રહેવાસીઓ સાથે સમય પસાર કરવા, તેમની સાથે વાત કરવા અને તેમના સરળ કાર્યોમાં હાજરી આપવા માટે સ્વયંસેવકોને પ્રોત્સાહિત કરવા અને દિશા આપવા જેવા સમુદાયના સંસાધનોને ઓળખવા અને એકત્રિત કરવાની જરૂર છે.

11.2.4 શાળાઓ અથવા શૈક્ષણિક :

શાળાના સામાજિક કેસ કાર્યકર, બાળકો અને કિશોરોને શાળાઓમાં સૂક્ષ્મ અને માઈક્રો બંને સ્તરે કાઉન્સેલિંગ અને મનો-સામાજિક સેવાઓ પ્રદાન કરે છે. સમાજકાર્યકરો માનસિક સ્વાસ્થ્ય નિષ્ણાતો, શાળા સમુદાયમાં સામાજિક અને ભાવનાત્મક વિકાસના નેતાઓ, કુટુંબ-શાળા સંપર્કો અને પ્રોગ્રામ વિકાસ

નિષ્ણાતો તરીકે કામ કરે છે.

11.2.5 ઔદ્યોગિક :

ઉદ્યોગોમાં સામાજિક કેસવર્કનો ઉપયોગ વ્યક્તિગત સમસ્યાઓ જેવી કે મદ્યપાન, હતાશા, માદક દ્રવ્યોનો દુરુપયોગ, ચિંતા, વૈવાહિક અને કૌટુંબિક મુશ્કેલીઓ વગેરેમાં અસરકારક રીતે થઈ શકે છે. વધુમાં ઈન્ડકશન, ફરિયાદની પરિસ્થિતિઓ, ટ્રાન્સફર કેસ, રજાની જરૂરિયાતો, ગેરહાજરીની પરિસ્થિતિઓ, કારણે સમસ્યાઓ, નોકરીની ખોટ, નિવૃત્તિ, વગેરે માટે, તેનો ઘણો ઉપયોગ થઈ શકે છે. અકસ્માતના કેસોમાં, અનુશાસનહીનતાના કેસોમાં પણ તે ખૂબ જ ઉપયોગી છે.

સમાજકાર્યની આ પ્રાથમિક પદ્ધતિને બે સ્તરે અસરકારક રીતે લાગુ કરી શકાય છે :

- કોઈપણ મનોવૈજ્ઞાનિક, આર્થિક અને સાંસ્કૃતિક પરિબળોને કારણે કૌટુંબિક જીવનમાં ગોઠણને કારણે ઊભી થયેલી મુશ્કેલીઓ અને સમસ્યાઓ.
- પર્યાવરણ, વ્યક્તિત્વની સમસ્યાઓ, સંસ્થાનું રૂપરેખા અને કાર્યક્રમો વગેરેને કારણે કામકાજના જીવનમાં ગોઠવણી ઊભી થયેલી મુશ્કેલીઓ.

11.2.6 તબીબી :

ઑક્ટરો હોસ્પિટલમાં મુખ્ય વ્યાવસાયિક જૂથો છે, જે દર્દીઓની તબીબી સંભાળ માટે જવાબદાર છે. બીમારી અને હોસ્પિટલમાં દાખલ થવાના મનો-સામાજિક અને સાંસ્કૃતિક પરિણામોની માન્યતાએ હોસ્પિટલોમાં પ્રશિક્ષિત સમાજકાર્યકરોને રોજગારી આપી છે. સોશિયલ કેસવર્કનો ઉપયોગ ઓપીડી (બહારના દર્દીઓ વિભાગ), વોર્ડ અને સ્પેશિયલ ક્લિનિક્સમાં થાય છે. મોટી સરકારમાં ઑક્ટરોનું ભારે કામનું ભારણ, હોસ્પિટલો સામાન્ય રીતે તબીબી સ્ટાફ અને દર્દીઓ એ તેમના પરિવારો વચ્ચે સ્પષ્ટ સંચારના અભાવ તરફ દોરી જાય છે. આવા સંજોગોમાં, સમાજકાર્યકરો પાસેથી અપેક્ષિત મુખ્ય ભૂમિકાઓ મધ્યસ્થી છે, સક્ષમ કરનાર, સેવાઓના સંયોજક, કેસ મેનેજર, કુટુંબ, સમુદાય અને હોસ્પિટલ સંસાધનોનું એકત્રીકરણ અને વ્યાવસાયિકોની ટીમના સભ્ય તરીકે કામ કરે છે. દર્દી અને તેના પરિવાર સાથે કામ કરવું એ સમાજકાર્યકરનું મુખ્ય કાર્ય છે. તેથી, તબીબી સમાજકાર્ય પ્રેક્ટિસમાં સામાજિક કેસવર્ક એ પ્રાથમિક પદ્ધતિ છે.

11.3 સારાંશ :

સામાજિક વૈયક્તિક કાર્યના ક્ષેત્રમાં જેમકે કુટુંબ, બાળકો, વૃદ્ધોનો સમાવેશ થાય છે જેમનો વૈયક્તિક કાર્ય દ્વારા અભ્યાસ કરી સેવાર્થીઓને સક્ષમ બનાવવાનું કાર્ય કરવામાં આવે છે. સમાજકાર્ય સમાજની દરેક પરિસ્થિતિમાં અભ્યાસ કરી સેવાર્થીએ સક્ષમ બનાવવા કાર્ય કરે છે.

11.4 ચાવીરૂપ શબ્દો :

- ભૂમિકા સંક્રમણ :
- ભૂમિકા સંક્રમણ : એક ભૂમિકામાંથી બીજી ભૂમિકામાં આગળ વધવું.
- પાલક સંભાળ : પાલક સંભાળ એ એક એવી વ્યવસ્થા છે જેમાં સગીરને નિવાસી બાળ સંભાળ સમુદાય, સારવાર કેન્દ્ર વગેરેમાં અથવા રાજ્ય-પ્રમાણિક સંભાળ રાખનારના ખાનગી ઘરમાં મૂકવામાં આવે છે.

11.5 તમારી પ્રગતિ તપાસવા માટેના જવાબો :

1. તેથી ઔદ્યોગિક સમાજકાર્ય એ કામદારો અથવા યુનિયનના સભ્યોની જરૂરિયાતોને પહોંચી વળવા અને વ્યવસ્થાના વ્યાપક સંગઠનાત્મક લક્ષ્યોને પૂર્ણ કરવા માટે સમાજકાર્ય કુશળતાના ઉપયોગનો સંદર્ભ આપે છે.
2. વ્યસન, ઓછું વેતન, કામનો બોજ વગેરે.
3. ગેરહાજરી ઓછી કરો, ઉત્પાદકતામાં વધારો કરો, હકારાત્મક કાર્ય વાતાવરણ બનાવો.

11.6 સ્વાધ્યાયના પ્રશ્નો:

1. વિવિધ કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર)ની યાદી બનાવો.
2. વૃદ્ધાવસ્થાની સંભાળ પર ટૂંકી નોંધ લખો.

11.7 સંદર્ભ સૂચિ :

1. <https://garph.co.uk/IJARMSS/Aug2015/18.pdf>
2. <https://www.owlgen.in/what-is-the-scope-of-social-wok-in-industry/>
3. https://www.researchgate.net/publication/249767268_Industrial_Social_Work_to_Corporate_Social_responsibility_A_Transformation_fo_Priority
4. Desai.M.M (1979), Industrial Social work, Bombay, Tata Institute of Social Work.
5. Jacob.K.K (1973), Personnel Management in India, Udayapur, SJC Publications,
6. Sehgal Ranjana (2005), Social Work and Industry - Dilemma of Partnership, Contemporary Social Work, Vol.XXII, April.
7. Singh Surendra (2004), Social work Industry-Inssues and Challengeing, Contemporary Social Work, Vol.XXI. April.

એકમ-12
સુધારાત્મક શાળા અને ઔદ્યોગિકમાં કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર)

રૂપરેખા :-

- 12.0 ઉદ્દેશ્યો
- 12.1 પ્રસ્તાવના
- 12.2 સુધારાત્મક
 - 12.2.1 કરેક્શનલ કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર)ની ભૂમિકા
 - 12.2.2 શાળા વ્યવસ્થામાં કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર)
- 12.3 ઔદ્યોગિક વ્યવસ્થામાં સમસ્યાઓ
 - 12.3.1 સમસ્યા જે કર્મચારી અને એમ્પ્લોયરને અસર કરે છે.
 - 12.3.2 સમસ્યાઓ દૂર કરવાના ફાયદા
- 12.4 સારાંશ
- 12.5 તમારી પ્રગતિ ચકાસો
- 12.6 ચાવીરૂપ શબ્દો
- 12.7 તમારી પ્રગતિ ચકાસવા માટેના જવાબો
- 12.8 સ્વાધ્યાયના પ્રશ્નો
- 12.9 સંદર્ભ સૂચિ

12.0 ઉદ્દેશ્યો :

વિદ્યાર્થીમિત્રો, આ એકમને સમજ્યાબાદ તમે,

- સુધારાત્મક વ્યવસ્થામાં સમાજકાર્યકરની ભૂમિકાને સમજશો.
 - શાળા વ્યવસ્થામાં સમાજકાર્યકરની ભૂમિકાને જાણશો.
-

12.1 પ્રસ્તાવના :

સોશિયલ કેસવર્કરનું મુખ્ય કાર્ય કાયદા સાથે સંઘર્ષમાં રહેલા લોકોને પોતાને અને અન્ય લોકો સાથેના તેમના સંબંધોને સમજવામાં સક્ષમ કરીને મદદ કરવાનું છે. તેઓએ સમજવાની જરૂર છે કે સમાજના સભ્યો તરીકે તેમની પાસેથી શું અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે. આ એકમ સુધારાત્મક વ્યવસ્થા વિશે વાત કરે છે. ઔદ્યોગિક સમાજકાર્ય એ એક નવી ઘટના છે અને ઉદ્યોગમાં, કાર્યસ્થળ પર, કર્મચારીના પરિવાર અને સમુદાયમાં વિશિષ્ટ સેવાઓ માટે વ્યાપક અવકાશ પ્રદાન કરે છે. જો કે, એ સ્વીકારવું જ જોઈએ કે શ્રમ કલ્યાણ હેઠળ આવરી લેવામાં

આવથઈ ફરજો ભારતમાં ઔદ્યોગિક સમાજકાર્યની આધુનિક વિભાવનાની ઉત્પત્તિ બનાવે છે. અમે ઔદ્યોગિક વ્યવસ્થામાં કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) પ્રેક્ટિસ વિશે વિગતવાર સમજીશું.

12.2 સુધારાત્મક :

સુધારાત્મક માં, ગુનેગારની અંદરની ક્ષમતાઓને ગતિશીલ બનાવવાના માધ્યમથી સામાજિક કામગીરીમાં સુધારો થાય છે. આંતરિક ક્ષમતાઓ અને પર્યાવરણીય સંસાધનોનું એકત્રીકરણ મુખ્યત્વે કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) અને સેવાર્થી વચ્ચેના સંબંધ દ્વારા પરિપૂર્ણ થાય છે. સંબંધ, જે સારવાર પ્રક્રિયાના સમયગાળા દરમિયાન સ્થાપિત થાય છે. સેવાર્થીને તેની સમસ્યાઓના રચનાત્મક ઉકેલ તરફ કામ કરવા સક્ષમ બનાવે છે. સુધારાત્મક સંસ્તાઓ આમાં ગુનેગારો માટે ઘરો/ખાસ શાલાઓ, જેલ, રિમાન્ડ/નિરીક્ષણ ગૃહો, ભિખારી ગૃહો વગેરેનો સમાવેશ થાય છે.

ઉદ્દેશ્ય આ વ્યક્તિોનું પુનર્વસન કરવાનો છે - તેમને એવી રીતે મદદ કરવી કે જ્યારે તેઓ તેમના ઘરે પાછા જાય ત્યારે તેઓ સામાજિક રીકે રચનાત્મક પ્રવૃત્તિઓમાં જોડાઈ શકે. કાર્યકર સેવાર્થીને તેમના મૂલ્યો બદલવા/સંશોધિત કરવામાં મદદ કરે છે. (જેથી તેઓ સામાજિક મૂલ્યો સાથે સુસંગત હોય), તેમની વર્તણૂક અને પ્રતિભાવ પેટર્ન બદલો. આ સંસ્તાઓના રહેવાસીઓમાં ઘણીવાર સમાજ પ્રત્યે દુશ્મનાવટની લાગણી હોય છે અથવા તેઓ હીનતા અને અયોગ્યતાની ભાવનાથી પીડાય છે. સામાજિક કેસવર્કનો હેતુ સેવાર્થીના તાત્કાલિક વાતાવરણમાં ફેરફાર કરીને, તેમના પરિવારો સાથે કામ કરીને અને તેમની સાથે સહાયક વ્યાવસાયિક સંબંધ જાળવીને આ વલણ લાગણીઓને સુધારવાનો છે.

કેસવર્કર પ્રોબેશન અને પેરોલ અધિકારીઓ, મનોવૈજ્ઞાનિકો, મનોચિકિત્સકો વ્યાવસાયિક સલાહકારો અને શિક્ષકો જેવા વ્યાવસાયિકોની ટીમના સભ્ય તરીકે કામ કરે છે.

12.2.1 કરેક્શનલ કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર)ની ભૂમિકા :

કરેક્શનલ કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) સુધારાત્મક સંસ્તાઓમાં વિવિધ ભૂમિકાઓ / કાર્યો ધરાવે છે. ગુના અને ગુનેગારની પ્રકૃતિના આધારે સંસ્તાઓ જુદી જુદી રીતે કામ કરથઈ હોવાથી, સુધારા વૈયક્તિક કાર્યકરને પણ તે અનુસાર તેની ભૂમિકાઓ અને જવાબદારીઓમાં ફેરફાર કરવાની અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે. વિવિધ સુધારાત્મક સંસ્તાઓને આપણે વ્યાપક રીતે ચારમાં વર્ગીકૃત કરી શકીએ છીએ અને તે છે, જેલ, જેલ કિશોર ગૃહો અને સમુદાય સુધારણા. આથી, સુધારાત્મક કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર)ની વ્યાવસાયિક ભૂમિકા માત્ર સુધારાત્મક સંસ્તાઓની દિવાલોની અંદર જ મર્યાદિત નથી પણ બહાર પણ, સમુદાયમાં પ્રોબેશન, પેરોલ, મધ્યવથઈ પ્રતિબંધો વગેરે દ્વારા કરેક્શનલ કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર)ની સામાન્ય જવાબદારીઓ :

❖ સમગ્ર એજન્સીઓમાં કરેક્શનલ કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) માટે કેટલીક સામાન્ય જવાબદારીઓ છે :

1. પુન: અપરાધ, ગુસ્સાનું સંચાલન, નબળા આવેગ નિયંત્રણ, આંતરવ્યક્તિત્વ તકરાર, જેલમાં ગોઠવણો, પદાર્થનો દુરુપયોગ, માનસિક સ્વાસ્થ્ય, શિક્ષણ અને રોજગાર જેવા ક્ષેત્રોમાં ગુનેગારના

જોખમ અને જરૂરિયાતોનું મૂલ્યાંકન કરવું.

2. અપરાધીઓની ગુનાહિત જરૂરિયાતો અને તે વિસ્તારોમાં નિષ્ક્રિયતાને સંબોધવા માટે વૈયક્તિક કાર્ય પદ્ધતિ, કેસ મેનેજમેન્ટ અને અન્ય હસ્તક્ષેપોનો ઉપયોગ.
3. ગુનાની ભાગીદારી, સંસ્થાકીય ઉલ્લંઘન, સંસ્થાકીય કાર્યક્રમની ભાગીદારી વ્યક્તિગત સંબંધો અને અન્ય ક્ષેત્રોમાં સેવાર્થીના મુદ્દોને લગતા રેકોર્ડ્સ અને રિપોર્ટ્સ (કાં તો કાગળ પર અથવા કમ્પ્યુટર ફાઇલમાં) સમીક્ષા કરવી, તૈયાર કરવી અને અપડેટ કરવી.
4. સુધારણા પ્રણાલીના નિયમો, નીતિઓ અને પ્રક્રિયાઓ દ્વારા આવશ્યકતા મુજબ, સેવાર્થી માટે પુનર્વસન યોજનાઓની ચર્ચા કરવા, વિકાસ કરવા અને અમલ કરવા માટે સ્ટાફ મીટિંગમાં ભાગ લેવો.

12.2.2 શાળા વ્યવસ્થામાં કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) :

સાળાઓ ઔપચારિક શિક્ષણ માટેની સંસ્થાઓ છે, જેમાં એક નિશ્ચિત નિયમિત, સુયોજિત અભ્યાસક્રમ અને સુસ્થાપિત છે. શિક્ષકો મુખ્ય વ્યાવસાયિક જૂથ છે અને તેઓ વિદ્યાર્થીઓ સાથે મહત્તમ સમય વિતાવે છે. ગામડાઓ અને આદિવાસી વિસ્તારોમાં નાની એકલ શિક્ષક શાળાઓથી માંડીને હજારો વિદ્યાર્થીઓ ધરાવતી મોટી અમલદારશાહી સંસ્થાઓ સુધી શાળાઓનું કદ અલગ-અલગ હોય છે. શાળાઓ પ્રાથમિક, મધ્યમ, માધ્યમિક અથવા વરિષ્ઠ માધ્યમિક શિક્ષણ આપી શકે છે. જોકે, શાળા, કેસવર્કરને ઉપચારાત્મક સેવ ઉપરાંત નિવારક અને પ્રમોટિવ દરમિયાનગીરીઓ ઓફર કરવા માટે ઉત્તમ તક આપે છે. પ્રવેશથી શાળામાંથી પાસ થવામાં બાળકનું સ્કરમણ બાળકની પોતાની પરિપક્વતા પ્રક્રિયા સાથે એકરૂપ છે. ચોક્કસ વય જૂથની માંગણીઓ અને તાણની અપેક્ષા રાખીને, બિનજરૂરી ભાવનાત્મક ઉથલપાથલ ટાળવા માટે યોગ્ય હસ્તક્ષેપનું આયોજન કરી શકાય છે. વ્યક્તિત્વ અને જીવન અને સામાજિક કૌશલ્યોના વિકાસમાં મદદ કરીને, સામાજિક કેસવર્કર શૈક્ષણિક પ્રક્રિયામાં ભાગીદારની સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. સામાજિક કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) પરિવાર અને શિક્ષક વચ્ચે સંપર્ક તરીકે કામ કરે છે. તે/તેણી મધ્યસ્થી, સક્ષમ કરનાર, શિક્ષક (જરૂરી માહિતી આપનાર), વકીલ (બાળક પર શાળાના ધોરણો અને પ્રથાઓની નકારાત્મક અસરને પ્રકાશિત કરવા), શાળાની સિસ્ટમો એ પ્રક્રિયાઓ માટે ચેન્જ-એજન્ટ અને સલાહકાર તરીકે બળકોની જરૂરિયાતો અને સુખાકારી લગતી બાબતોમાં શાળાના સ્ટાફ માટે કામ કરે છે.

શાળા સમાજકાર્ય એ સમાજકાર્ય વ્યવસાયના વ્યાપક ક્ષેત્રમાં અભ્યાસનું એક વિશિષ્ટ ક્ષેત્ર છે. શાળાના સમાજકાર્યકરો શાળા પ્રણાલી અને વિદ્યાર્થી સેવા ટીમ માટે અનન્ય જ્ઞાન અને કૌશલ્યો લાવે છે. શાળા સમાજકાર્યકર્તાઓ પ્રશિક્ષિત માનસિક સ્વાસ્થ્ય વ્યાવસાયિકો છે જેઓ માનસિક

સ્વાસ્થ્ય સંબંધિત ચિંતાઓ, વર્તણૂકીય ચિંતાઓ, હકારાત્મક વર્તણૂકલક્ષી સમર્થન, શૈક્ષણિક અને વર્ગખંડમાં સમર્થન, શિક્ષકો, માતાપિતા અને વહીવટકર્તાઓ સાથે પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) તેમજ વ્યક્તિગત અને જૂથ પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) થેરાપી પ્રદાન કરી શકે છે. શાળાના સમાજકાર્યકરો શાળાઓના મિશનને આગળવધારવા માટે નિમિત્ત બને છે જે શિક્ષણ, શીખવા અને સક્ષમતા અને આત્મવિશ્વાસની પ્રાપ્તિ માટે વ્યવસ્થા પ્રદાન કરે છે. શાળા સમાજકાર્યકરોને શાળા જિલ્લાઓ દ્વારા તેના શૈક્ષણિક મિશનને પૂર્ણ કરવાની જિલ્લાની ક્ષમતાને વધારવા માટે રાખવામાં આવે છે, ખાસ કરીને જ્યાં ઘર, શાળા અને સમુદાયનો સહયોગ વિદ્યાર્થીની સફળતા હાંસલ કરવાની ચાવી છે.

❖ શાળા સમાજકાર્યકરોની ભૂમિકા :

- વિશેષ શિક્ષણ મૂલ્યાંકન બેઠકો તેમજ વ્યક્તિગત શૈક્ષણિક આયોજન બેઠકોમાં ભાગ લેવો.
- બાળકના જીવનની પરિસ્થિતિમાં તે સમસ્યાઓ સાથે કામ કરવું જે બાળકના શાળામાં ગોઠવણને અસર કરે છે. (ઘર, શાળા અને સમુદાય)
- દિવ્યાંગતા ધરાવતા બાળક પર સામાજિક અથવા વિકાસલક્ષી ઈતિહાસ તૈયાર કરવો.
- પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) જૂથ, વ્યક્તિગત અને /અથવા કુટુંબ
- બાળકને તેના શૈક્ષણિક કાર્યક્રમમાં શક્ય તેટલી અસરકારક રીતે શીખવા માટે સક્ષમ બનાવવા કુટુંબ, શાળા અને સમુદાયના સંસાધનોને એકત્ર કરવા.
- હકારાત્મક વર્તન હસ્તક્ષેપ વ્યૂહરચના વિકસાવવામાં સહાય.

❖ વિદ્યાર્થીઓ માટે સેવાઓ :

- કટોકટી દરમિયાનગીરી પૂરી પાડવી.
- શૈક્ષણિક સફળતા વધારવા માટે હસ્તક્ષેપ વ્યૂહરચના વિકસાવવી.
- સંઘર્ષના નિરાકરણ અને ગુસ્સાના સંચાલનમાં મદદ કરવી.
- બાળકને યોગ્ય સામાજિક ક્રિયાપ્રતિક્રિયા કુશળતા વિકસાવવામાં મદદ કરવી.
- બાળકને પોતાને અને અન્યને સમાજવામાં અને સ્વીકારવામાં મદદ કરવી.

❖ માતાપિતા/ પરિવારોને સેવાઓ :

- માતા-પિતા સાથે તેમના બાળકોને શાળા ગોઠવણમાં, તેમના સમર્થનની સુવિધા માટે કામ કરવું.
- બાળકને શાળા અને સમુદાયમાં વધુ અસરકારક રીતે કાર્ય કરવા સક્ષમ બનાવવા કુટુંબના તણાવને દૂર કરવો.

- વિશેષ જરૂરિયાતો ધરાવતા વિદ્યાર્થીઓ માટે ઉપલબ્ધ કાર્યક્રમોને એક્સેસ કરવા માટે માતાપિતાને સહાય કરવી.
- સહાયતા મા-બાપમાં પ્રવેશ અને ઉપયોગ શાળા અને સમુદાય સંસાધનો
- ❖ શાળાના કર્મચારીઓની સેવાઓ :
 - વિદ્યાર્થીના પ્રદર્શન અને વર્તનને અસર કરતા પરિબળો (સાંસ્કૃતિક, સામાજિક, આર્થિક, પારિવારિક, આરોગ્ય, વગેરે) વધુ સારી રીતે સમજવા માટે સ્ટાફને આવશ્યક માહિત્ય પૂરી પાડવી.
 - માનસિક સ્વાસ્થ્યની ચિંતાઓ ધરાવતા વિદ્યાર્થીઓનું મૂલ્યાંકન.
 - સ્ટાફ-ઈન-સર્વિસ તાલીમ કાર્યક્રમો વિકસાવવા.
 - વર્તન વ્યવસ્થાપન સાથે શિક્ષકોને મદદ કરવી.
 - સ્ટાફને સીધો આધાર પૂરો પાડવો.
- ❖ શાળા-સમુદાય સંપર્ક :
 - વિદ્યાર્થીઓની જરૂરિયાતોને પહોંચી વળવા સામુદાયિક સંસાધનો મેળવવું અને સંકલન કરવું.
 - શાળા જિલ્લાઓને સામાજિક અને માનસિક સ્વાસ્થ્ય એજન્સીઓ તરફથી પૂરતો સમર્થન પ્રાપ્ત કરવામાં મદદ કરવી.
 - વિદ્યાર્થીઓ અને પરિવારોની જરૂરિયાતોને પહોંચી વળવા માટે નવી અને સુધારેલી સમુદાય/શાળા સેવાની હિમાયત કરવી.
 - દરેક બાળકની જરૂરિયાતોને અસરકારક રીતે પ્રતિસાદ આપવામાં સિસ્ટમને મદદ કરવી.
- ❖ જિલ્લાઓમાં સેવાઓ :
 - અસાધારણ બાળકો માટે બાળકો માટે શૈક્ષણિક કાર્યક્રમો વિકસાવવા અને અમલમાં મુકવામાં સહાય કરો.
 - વિકાસશીલ વૈકલ્પિક કાર્યક્રમો માટે ડ્રોપ આઉટ, અપરાધીઓ, ગુનેગારો, વગેરે.
 - બાળ દુર્વ્યવહાર અને ઉપેક્ષાને ઓળખવા અને તેની જાણ કરવી.

12.3 ઔદ્યોગિક વ્યવસ્થામાં સમસ્યાઓ :

નોકરી-સંબંધિત લક્ષણો, જીવનશૈલી પરિબળ અને વ્યક્તિત્વની લાક્ષણિકતાઓ સહિત ઘણા પરિબળો છે જે બર્નઆઉટમાં ફાળો આપી શકે છે. કામ સંબંધિત કારણ :

- ઉચ્ચ તણાવ
- સહાયક સંસાધનો
- ઓછું સામાજિક સમર્થન

- ઓવરટાઈમ કામમાં ઊંઘનો અભાવ
- ઉચ્ચ તણાવ
- સહાયક સંસાધનો
- ઓછું સામાજિક સમર્થન
- ઊંઘનો અભાવ
- ઓવરટાઈમ કામ
- બર્નઆઉટનું મનોવૈજ્ઞાનિક કારણ
- જોબ માટે નબળી ફિટ
- વ્યક્તિગત નિયંત્રણનો અભાવ
- માન્યતાનો અભાવ
- નબળું સંચાર
- અપૂરતું વળતર
- ગરીબ નેતૃત્વ
- બર્નઆઉટના જીવનશૈલી કારણો
- ઓછા વેતન સાથે કામનું ભારણ
- ગેરહાજરી
- વ્યસન
- ખરાબ કામ કરવાની પરિસ્થિતિઓ દિવસમાં 10-12 કલાકનું કામ.
- ઓછો પગાર
- અસુરક્ષિત ફેક્ટરીઓ.
- કંટાળાજનક પુનરાવર્તિત નોકરીઓ.
- લાંબા કલાકો સુધી
- સુરક્ષાનો અભાવ.

12.3.1 કર્મચારી અને એમ્પ્લોયરને અસર કરથઈ અન્ય સમસ્યાઓ હોઈ શકે છે :

- ❖ સમાજકાર્યની ભૂમિકા : સમાજકાર્યકરો પરંપરાગત રીતે માનસિક સ્વાસ્થ્ય, કટોકટી વ્યવસ્થાપન અને સામુદાયિક આઉટરીચ સાથે સંકલાયેલા છે. આપણામાંના ઘણા લોકો નિ:શંકપણે વ્યક્તિગત અને કૌટુંબિક પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ), આરોગ્ય અને માનવ કલ્યાણ, કટોકટી દરમિયાનગીરી અને સામુદાયિક વિકાસને સમાજકાર્યકરો માટે લાક્ષણિક કારકિર્દીના માર્ગ તરીકે ચિત્રિત કરે છે. જ્યારે આ કારકિર્દી ઓફર કરે છે.

સમાજકાર્યકરો માટે મૂલ્યવાન માર્ગો, સંસ્તાઓ તેમની દિવાલોની

અંદર તેમજ તેમની બહાર સ્વસ્થ, સુખી સમુદાયો બનાવવા માંગે છે, તેઓ આ વ્યાવસાયિકોને કર્મચારીઓ અને સામુદાયિક જોડાણના સમાજકાર્યનું નૈતૃત્વ કરવા માટે જોઈ રહ્યા છે.

- જરૂરિયાતમંદોને ઓળખો
- જીવનના તમામ તબક્કાના લોકોને રોજિંદા સમસ્યાઓનો સામનો કરવામાં અને ઉકેલવામાં મદદ કરો.
- સેવાર્થીની સુખાકારીમાં સુધારો કરવા માટેની યોજનાઓની તરફેણ કરો અને વિકાસ કરો.
- સંશોધન કરો અને સેવાર્થીને સમુદાય સંસાધનોનો સંદર્ભ આપો.
- વ્યક્તિઓ, પરિવારો અથવા જૂથો સાથે કામ કરો.
- કટોકટીની પરિસ્થિતિઓમાં સેવાર્થીને પ્રતિસાદ આપો.
- વિવિધ જાહેર અને ખાનગી સંસ્થાઓમાં કામ કરો.
- સેવાર્થીના વર્તનનું અવલોકન કરો, જરૂરિયાતોનું મૂલ્યાંકન કરો અને સારવારની વ્યૂહરચના બનાવો.
- મનોવૈજ્ઞાનિક, વર્તન અને ભાવનાત્મક વિકૃતિઓનું નિદાન કરો.
- સારવાર યોજનાઓ વિકસાવો અને તેને લાગુ કરો.
- ડૉક્ટરો, ચિકિત્સકો અને તબીબી વ્યાવસાયિકો સાથે સંપર્ક કરો.
- સામાજિક સેવા કાર્યક્રમોનું સંચાલન કરો.
- સારવાર દરમિયાન સેવાર્થીના પરિવારોને સૂચના આપો.
- બાળકો અને તેમના પરિવારોની સામાજિક અને મનોવૈજ્ઞાનિક કામગીરી સુધારવા માટે સહાય અને હિમાયત પૂરી પાડવામાં સામેલ છે.
- આ સમાજકાર્યકરો બાળકોના શૈક્ષણિક કાર્યને વધુમાં વધુ તેમજ પરિવારની એકંદર સુખાકારીમાં સુધારો કરવાનો પ્રયાસ કરે છે.
- જે લોકોને કોનિક, જીવલેણ અથવા બદલાવનારી રોગો અને વિકૃતિઓનું નિદાન થયું છે, તેમને મદદ કરવા માટે દર્દીઓને યોજનાઓ અને સંસાધનો સાથે જોડવામાં મદદ કરવા માટે જવાબદાર છે.
- સેવાઓમાં કૌટુંબિક સંભાળ આપનારાઓને સલાહ આપવી, દર્દીને શિક્ષણ અને પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) પ્રદાન કરવું. અન્ય સેવાઓ માટે રેફરલ્સ આપવા, કેસ મેનેજમેન્ટ દરમિયાનગીરી, હોસ્પિટલ ડિસ્ચાર્જનું આયોજન અને સહાયક જૂથોનું આયોજન કરવાનો સમાવેશ થાય છે.
- સમાજકાર્યકરો બિનઆરોગ્યપ્રદ ગ્રાઉન્ડિંગ તકનીકો સાથે સંઘર્ષ કરી રહેલા લોકોને સહાય અને સેવાઓ પ્રદાન કરે છે, તેમને એવી સુવિધાઓ સાથે જોડે છે જે તંદુરસ્ત વર્તણૂકો શીખવે છે અને

દર્દીઓને પાટા પર પાછા લાવવા માટે સેવા આપે છે. આ દર્દીઓ ઘણીવાર માનસિક અને ભાવનાત્મક સમસ્યાઓ તેમજ વ્યસનો અને પદાર્થના દુરુપયોગની સમસ્યાઓ સાથે સંઘર્ષ કરે છે.

- માનસિક સ્વાસ્થ્ય અને પદાર્થના દુરુપયોગના સમાજકાર્યકરો જે સેવાઓ પ્રદાન કરે છે તેમાં વ્યક્તિગત અને જૂથ પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ), કટોકટી દરમિયાન દરમિયાનગીરી, કેસ મેનેજમેન્ટ, સેવાર્થીની હિમાયત, નિવારણ અને શિક્ષણનો સમાવેશ થાય છે.
- તેઓ કર્મચારીઓની સમસ્યાઓને સમજવા અને તેનો સામનો કરવામાં મદદ કરવા માટે પરિવારોને સલાહ આપવા પર પણ ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે.

12.3.2 સમસ્યાઓ દૂર કરવાના ફાયદા :

- ❖ **ઓછી ગેરહાજરી :** કર્મચારીઓની સુખાકારી હંમેશા સંસ્તઓનું મુખ્ય ધ્યાન હોવું જોઈએ. આ પ્રક્રિયાને સ્વચાલિત કરવામાં મદદ કરશે અને સંસ્થાને દરેક કર્મચારીની ચિંતાને દૂર કરવામાં મદદ કરશે. આમ, જ્યારે પણ જરૂર પડે ત્યારે તેમને દરેક પગલામાં મદદ કરવી તેમની સુખાકારી જાળવવી તેમના કામમાં નિયમિત રહેવામાં મદદ કરે છે.
- ❖ **ઉત્પાદકતામાં વધારો :** વ્યક્તિગત અથવા વ્યવસાયિક સમસ્યાઓથી વિચલિત થવું એ તમારા કર્મચારીઓની પ્રાથમિક ઉત્પાદકતા કિલર છે. તેઓ કામ પર ઓછા પ્રેરિત અને સર્જનાત્મક બને છે જે કામના પ્રવાહમાં અવરોધ ઊભો કરે છે. પચી ભલે તે કામ પરના પડકારો હોય, નાણાકીય મદદ હોય અથવા કાર્યક્ષેત્રમાં તકરાર હોય. આમ, બિનજરૂરી વિક્ષેપો ઘટાડવા અને તેમની નોકરી પર વધુ ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવામાં મદદ કરે છે.
- ❖ **સકારાત્મક કાર્ય વાતાવરણ :** એ કાર્યકારી વાતાવરણ જ્યાં કર્મચારીઓ તણાવમાં હોય તે સ્વસ્થ વાતાવરણ નથી. ઉત્પાદકતામાં ઘટાડો થાય છે. અને કર્મચારીઓ આવા વાતાવરણ સાથે સંસ્થાઓ છોડી દે છે, જે ક્યારેય સારો સંકેત નથી. પરંતુ ઓછા તણાવપૂર્ણ વાતાવરણમાં કર્મચારીઓ વધુ વફાદાર હોય છે અને વધુ સારી એકાગ્રતા ધરાવે છે. આના પરિણામે મૂડમાં ફેરફાર થાય છે અને તાણના સ્તરમાં ઘટાડો થાય છે. આમ હકારાત્મક અસર થાય છે.
- ❖ **મનોબળ સુધારે છે :** તમારી સંસ્થામાં એવા કર્મચારીઓ હોઈ શકે છે જેમણે સારું પ્રદર્શન કર્યું છે. પરંતુ તેમના મનોબળ અને કામની ગુણવત્તામાં નોંધપાત્ર ઘટાડો થયો છે. જો તેઓ તેમના આત્મવિશ્વાસ અને મનોબળને વધારવા માટે સંઘર્ષ કરી રહ્યા હોય, તો તમારા કર્મચારીઓને તેમના જીવનમાં કેટલીક મહત્વપૂર્ણ અવરોધોનો સામનો કરવો પડી શકે છે. આવા સંજોગોમાં તમારા કર્મચારીઓ જે સમસ્યાઓનો સામનો કરી શકે છે. તે સ્પષ્ટ કરવામાં આ મહત્વપૂર્ણ ભૂમિકા ભજવે

છે. એકવારતમે સમાજકાર્યકરોની મદદથી તેમની સમસ્યાઓને સારી રીતે સમજી લો. પછી તે તેમને ઉકેલવામાં મદદ કરશો. આ ફક્ત તમારામાં સુધારો જ નહીં કરે કર્મચારીઓના મનોબળમાં અને તેમની કાર્યક્ષમતામાં પણ વધારો કરે છે.

12.4 સારાંશ :

સમાજકાર્ય ક્ષેત્રોની વિશાળ શ્રેણીને સમાવે છે. સમાજકાર્યનું ક્ષેત્ર હવે વ્યક્તિઓ, પરિવારો, સમુદાયો અને સંસ્થાઓ જેટલું વૈવિધ્યસભર છે જે આપણી પાસે છે. કુટુંબ, બાળ કલ્યાણ, શાળાઓ, હોસ્પિટલો, માનસિક આરોગ્ય ચિકિત્સાલયો, વગેરે સહિત જીવનના દરેક પાસાઓમાં હવે સમાજકાર્યકરોની સંડોવણી સરળતાથી મળી શકે છે. સમાજકાર્યકરો એવા સેવાર્થીને મદદ કરતા જોઈ શકાય છે જેઓ વિકલાંગતા અથવા સામાજિક સમસ્યાનો સામનો કરે છે, જેમ કે ઘરેલું તકરાર, જીવનસાથી અને માદક દ્રવ્યોનો દુરુપયોગ, બેરોજગારી, વગેરે. તેઓ આ સમસ્યાઓને ઘટાડવા માટે આયોજન અથવા નીતિ વિકાસમાં સામેલ છે. કેટલાક સમાજકાર્યકરો ચોક્કસ વ્યવસ્થામાં કામ કરતા સામાજિક વૈયક્તિક કાર્યના વિશિષ્ટ ક્ષેત્રો છે. કુટુંબના કિસ્સામાં, સમાજકાર્ય વ્યાવસાયિકો વ્યક્તિગત, જૂથ અને સામુદાયિક પદ્ધતિઓનો ઉપયોગ કરીને આવા પરિવારોનો સામનો કરવાની પદ્ધતિને મજબૂત બનાવે છે અને તેમનું પુનર્વસન પણ કરે છે.

12.5 તમારી પ્રગતિ ચકાસો :

1. સુધારાત્મક સુવિધાઓમાં સામાજિક વૈયક્તિક કાર્યકરો કેવા પ્રકારની સેવા પ્રદાન કરે છે ?
 - સુધારાત્મક સુવિધાઓમાં સામાજિક વૈયક્તિક કાર્યકરો બે પ્રકારની સેવાઓ પ્રદાન કરે છે.
 - a) સંસ્થાની અંદર સહાયક સેવાઓ અને
 - b) સમુદાયમાં સંસાધનો સાથે જોડાણો, સુધારાત્મક સુવિધામાં, સામાજિક સેવાઓનો ઉપયોગ માનસિક સ્વાસ્થ્ય, માદક દ્રવ્યોના દુરુપયોગ, શિક્ષણ અને વ્યવસાયિક પુનર્વસનના ક્ષેત્રોમાં થઈ શકે છે. આનાથી સમાજકાર્યકરોને જેલના વાતાવરણ અને ગુનેગારને વધુ સારી રીતે સમજવામાં મદદ મળી શકે છે.
2. કૌટુંબિક વ્યવસ્થામાં કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર)ની ભૂમિકા દર્શાવો.
 - કૌટુંબિક કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર)ની ભૂમિકામાં કૌટુંબિક કટોકટીના નિરાકરણમાં વિકાસથી માંડીને ઉપચારાત્મક સુધીના હસ્તક્ષેપોના સંયોજનનું આયોજન અને અમલીકરણનો સમાવેશ થાય છે. તે આવા પરિવારોનો સામનો કરવાની પદ્ધતિને મજબૂત કરવા માટે વ્યક્તિગત, જૂથ અને સમુદાય પદ્ધતિઓનો ઉપયોગ કરે છે અને તેમનું પુનર્વસન પણ કરે છે.
3. કરેક્શનલ કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર)ની જવાબદારીઓ શું છે ?
 - સમાજકાર્યકરો નીચેના કારણોસર લોકો સાથે કામ કરે છે.
 - ⇒ તેમની કાર્યક્ષમતા અને કાર્યક્ષમતા વધારવા માટે.

- ⇒ સામાજિક સમર્થન અને સંસાધનોને એક્સેસ કરવા.
- ⇒ માનવીય અને પ્રતિભાવશીલ સામાજિક સેવાઓ બનાવવા માટે.
- ⇒ સમાજના માળખાને વિસ્તૃત કરવા.

12.6 ચાવીરૂપ શબ્દો :

- મુકાબલો : પ્રક્રિયાના ખર્ચ માનસિક જીવનમાં સમસ્યાઓનો સામનો કરવા માટે સભાન ઊર્જા.
- યોગ્યતા : કાર્યકરવા સક્ષમ હોવાની ગુણવત્તા.

12.7 તમારી પ્રગતિ ચકાસવા માટેના જવાબો

મુકાબલો : પ્રક્રિયાના ખર્ચ માનસિક જીવનમાં સમસ્યાઓનો સામનો

12.8 સ્વાધ્યાયના પ્રશ્નો:

1. સુધારાત્મકમાં કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર)ની ભૂમિકા સમજાવો.
2. ઔદ્યોગિક વ્યવસ્થામાં સમાજકાર્યની ભૂમિકાની ગણતરી કરો.

12.9 સંદર્ભ સૂચિ :

1. <https://article1000.com/roles-responsibilities-correctional-case-worker>
2. <https://www.slideshare.net/RahulMahida1/correctional-setting-in-social-work>
3. <https://www.sswaa.org/school-social-work>
4. <https://garph.co.uk/IJARMSS/Aug2015/18.pdf>

એકમ-13

વ્યસનમુક્તિ અને શારીરિક વિકલાંગ વ્યક્તિઓ સાથે કેસ વર્ક

રૂપરેખા :-

13.0 ઉદ્દેશ્યો

13.1 પ્રસ્તાવના

13.2 વ્યસનમુક્તિ વ્યવસ્થામાં કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર)

13.2.1 કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર)ની મુખ્ય ક્ષમતાઓ

13.3 શારીરિક દિવ્યાંગતા ધરાવથઈ વ્યક્તિઓ સાથે કેસવર્ક

13.4 સારાંશ

13.5 તમારી પ્રગતિ ચકાસો

13.6 ચાવીરૂપ શબ્દો

13.7 તમારી પ્રગતિ ચકાસવા માટેના જવાબો

13.8 સ્વાધ્યાયના પ્રશ્નો

13.9 સંદર્ભ સૂચિ

13.0 ઉદ્દેશ્યો :

વિદ્યાર્થીમિત્રો, આ એકમને સમજ્યાબાદ તમે,

- સામાજિક વૈયક્તિક કાર્યમાં વ્યસન મુક્તિ અને પુનર્વસનની માહિત્યઈ મેળવશો.
- દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ વચ્ચે કામ કરતા કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર)ની ભૂમિકાઓ અને જવાબદારીઓ વિશે વિદ્યાર્થીને સ્પષ્ટ સમજ હશે.

13.1 પ્રસ્તાવના :

સમાજકાર્યકરો પરંપરાગત રીતે વ્યસનની સારવારના ટ્રાફિક પોલીસ છે. તે એટલા માટે કારણ કે તેમની ભૂમિકાનો મોટો હિસ્સો સેવાર્થી તેમના સ્વાસ્થ્યને ફરીથી મેળવવા માટે જરૂરી સેવાઓ સાથે જોડવાનો છે. આજે, મોટી સંખ્યામાં સમાજકાર્યકરો વ્યસનના વિકાસની સારવારના ભાગરૂપે માનસિક સ્વાસ્થ્ય સેવાઓ પણ પ્રદાન કરે છે. ભારતઈય વસ્થઈનો બીજો જરૂરિયાતમંદ વર્ગ દિવ્યાંગ લોકો અથવા જે દિવ્યાંગ છે. તેમના માટે કામ કરવામાં સમાજકાર્ય અથવા સામાજિક કલ્યાણની પ્રયંડ ભૂમિકા છે. દિવ્યાંગો માટેની સામાજિક સેવામાં શારીરિક અને માનસિક રીતે નિવૃત્ત લોકોની સંભાળ અને પુનર્વસન માટે સંસ્થાકીય સહાય, કાર્યકારી દિવ્યાંગો માટે છાત્રાલયો, વિભિન્ન દિવ્યાંગો માટે નાના ઉત્પાદન એકમો, માનસિક દિવ્યાંગ બાળકો માટે વિશેષ શાળાઓ અને ઓર્થોપેડિકલી દિવ્યાંગ અને માનસિક રીતે હતાશ માટે પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) સેવા વગેરેનો સમાવેશ થાય છે.

13.2 વ્યસનમુક્તિ કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) :

વ્યસનમુક્ત સમાજકાર્યકર પદાર્થના વપરાશકારો અને તેમના પરિવારોને વ્યસનને દૂર કરવા માટે જરૂરી સમર્થન આપવા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે. વ્યસનની વિકૃતિઓ વારંવાર વિવિધ મનોવૈજ્ઞાનિક શારીરિક સમસ્યાઓને જોડે છે જેને ઉકેલવા માટે સમાજકાર્યકરોને તાલીમ આપવી જોઈએ.

વ્યસનમુક્તિ સમાજકાર્યકરો વ્યસનયુક્ત વર્તણૂકોને દૂર કરવાના પ્રયાસમાં સેવાર્થી અને તેમના પરિવારોને મદદ કરીને આ કરે છે. ઈનપેશન્ટ રિહેબિલિટેશન સુવિધોમાં દર્દીઓના પુનર્વસન અને પુનઃપ્રાપ્તિમાં સમાજકાર્યકરો મુખ્ય ફાળો આપે છે. તેમની ભૂમિકાઓમાં શામેલ હોઈ શકે છે.

- દર્દીઓ અને પરિવારોની પ્રારંભિક તપાસ અને મૂલ્યાંકન.
- દર્દીઓ અને પરિવારના સભ્યોને દર્દીની સ્થિતિના ઘણા પાસાઓ સાથે વ્યવહાર કરવામાં મદદ કરવી-સામાજિક, નાણાકીય અને ભાવનાત્મક.
- દર્દીઓ અને પરિવારોને તેમની બીમારી અને સારવારના વિકલ્પો સમજવામાં મદદ કરવી.
- દર્દીઓ અને પરિવારો માટે એડવોકેટ તરીકે કામ કરવું-દર્દીના આરોગ્ય સંભાળ અધિકારોના વકીલ તરીકે પણ સામેલ છે.
- દર્દીઓ અને તેમના પરિવારો વચ્ચે નિર્મય લેવામાં મદદ અને ઝડપી બનાવો.
- દર્દીઓને તેમની પુનઃપ્રાપ્તિ ટીમમાં અન્ય સભ્યોની ભૂમિકાઓ વિશે શિક્ષિત કરવું - જેમાં ચિકિત્સકો, નર્સો, ભૌતિક ચિકિત્સકો વગેરેનો સમાવેશ થાય છે.
- કટોકટી દરમિયાનગીરી
- દર્દીઓનું વ્યાપક મનો-સામાજિક મૂલ્યાંકન પૂરું પાડવું.
- દર્દીઓ અને પરિવારોને હોસ્પિટલ પછીની સંભાળ વિશે શિક્ષિત કરવું.
- દર્દીઓને તેમના ઈનપેશન્ટ રિહેબ વ્યવસ્થામાં એડજસ્ટ કરવામાં મદદ કરવી.
- દર્દીના ડિસ્ચાર્જનું સંકલન અને ડિસ્ચાર્જ પછી સંભાળ માટે સાતત્ય.

વ્યસનમુક્તિ સમાજકાર્યકરો સામાજિક સેવા સુરક્ષા જાળમાં સંપૂર્ણ રીતે જોડાયેલા રહેવાની સાથે મનોચિકિત્સા અને મનોવિજ્ઞાન, શરીરવિજ્ઞાન, જીવવિજ્ઞાન અને તબીબી સારવારની સમજને જોડે છે. આ ઉચ્ચ પ્રશિક્ષિત વ્યાવસાયિકો દયાળુ અને સતત છે, વ્યસન મુક્ત સમાજકાર્યકર સહજ રીતે જાણે છે કે ક્યારે ધક્કો મારવો અને ક્યારે પાછળ પડવું. તે એટલા માટે છે કારણ કે તેઓ વ્યસનના રોગને સમજે છે અને તેના માર્ગમાં દરેક વસ્તુને કેવી રીતે અસર કરે છે.

એક વ્યસનમુક્તિ સમાજકાર્યકર બધાથી ઉપર કેસ મેનેજર છે. તેણી અથવા તે સેવાર્થી માટે એક મજબૂત હિમાયતી છે, તે સુનિશ્ચિત કરે છે કે તેઓ સામાજિક સેવા અને આરોગ્યસંભાળ સુરક્ષા જાળમાં નેવિગેટ કરે છે જેથી તેઓને જરૂરી મદદ મળે. આ ભૂમિકામાં, તેઓ સામાન્ય રીતે ઘણી જવાબદારીઓ ધરાવે છે, જેમાં નીચેનાનો સમાવેશ થાય છે.

1. વ્યસની વ્યક્તિ સાથે વ્યવહાર કરવા માટે પરિવારો સાથે કામ કરવું.
2. લગ્નના વિઘટન વિશે સલાહ આપવી.
3. આવાસ અને ઘરવિહોણા સાથે સહાય કરવી.
4. નોકરીની ખોટ અને નાણાકીય મુશ્કેલીના ક્ષેત્રોમાં મદદ કરવી.
5. વ્યસની વ્યક્તિની ક્લિનિકલ સારવારને ટ્રેક કરીને, ખાતરી કરો કે તેઓને વધુ સારું થવા માટે જરૂરી તબીબી સહાય છે.

એ નોંધવું અગત્યનું છે કે “વ્યસન” શબ્દ તંદુરસ્ત જીવનશૈલી જાળવવામાં અસમર્થતાને લગતી વિવિધ વિકૃતિઓનો સમાવેશ કરી શકે છે. વ્યસન માત્ર ડ્રગ્સ અથવા આલ્કોહોલને સમાવી શકતું નથી. ઉદાહરણ તરીકે, ખોરાકનું વ્યસન સ્થૂળતા અને સ્વાસ્થ્ય સમસ્યાઓનું કારણ બની શકે છે. જુગારનું વ્યસન વ્યક્તિને ઝડપથી નાદાર કરી શકે છે અને ઓપીયોઈડની જેમ તેમના જીવનનો નાશ કરી શકે છે. એક સારો વ્યસન સમાજકાર્યકર વર્તન, માનસિક સ્વાસ્થ્ય અને વ્યક્તિના જીવનમાં વિનાશ લાવનાર શારીરિક તૃષ્ણાઓ વચ્ચેના જટિલ સંતુલનને સમજે છે. વ્યસનીની સારવાર યોજનામાં સેવાઓનું જટિલ મિશ્રણ છે, જે જૂત અથવા વ્યક્તિગત પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) થી લઈને દવા સુદીની હોઈ શકે છે. વ્યસન મુક્તિ સમાજકાર્યકર આ તમામ પદ્ધતિઓની દેખરેખ રાખે છે અને સેવાર્થીને પુનઃપ્રાપ્તિ તરફના સાચા માર્ગ પર રાખવાના પ્રયાસો કરે છે. તેઓ સામાજિક સેવાઓના સાતત્યમાં મહત્વપૂર્ણ ભૂમિકા ભજવે છે અને અસંખ્ય દર્દીઓને વ્યસનના ચક્રમાંથી મુક્ત થવામાં અને વધુ સારા સ્વાસ્થ્ય તરફ પાછા ફરવામાં મદદ કરે છે.

13.2.1 કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર)ની મુખ્ય યોગ્યતાઓ :

- ❖ કેસ મેનેજરો પાસે મુખ્ય ક્ષમતાઓ હશે જેમાં નીચેનાનો સમાવેશ થાય છે :
 - વ્યસન અને માદક દ્રવ્યોના દુરુપયોગને સમજવું, ખાસ કરીને કારણ કે તેઓ સારવાર અને અન્ય સંસાધનો શોધવાથી સંબંધિત છે.
 - દર્દીને સારવાર પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવામાં મદદ કરવા માટે ફિલસૂફી અને વૈજ્ઞાનિક અભિગમોનું વર્ણન કરવું.
 - સારવાર અને પુનઃપ્રાપ્તિ યોજના દરમિયાન કુટુંબ, સમુદાય અને સામાજિક નેટવર્ક્સના મહત્વને ઓળખવું.
 - સારવારના વિકલ્પોનું કાર્યકારી જ્ઞાન જાળવી રાખવું, જેમાં સરકાર, વીમો અને અન્યનો સમાવેશ થાય છે.
 - વિવિધ સંસ્કૃતિઓને સમજવી અને તેની સામે કામ કરવાને બદલે સહાયક સારવારના સ્વરૂપ તરીકે સાંસ્કૃતિક તફાવતોનો સમાવેશ કરવો.
 - વ્યસનની સારવાર માટે આંતરસાખાકીય અભિગમને પ્રોત્સાહન આપવાની પ્રશંસા.

13.3 શારીરિક દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ સાથે કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) :

સમાજકાર્યકરો જીવનની ગુણવત્તા જાળવવા અને વધારવા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે. સમાજકાર્યકરો દિવ્યાંગતા ધરાવથઈ વ્યક્તિઓ સાથે, એવા પરિવારો સાથે કામ કરે છે કે જેઓનું બાળક હોય અથવા દિવ્યાંગતા ધરાવતા કુટુંબના સભ્ય તેમજ સ્થાનિક અને આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે સમુદાયો સાથે. આ ક્ષેત્રોમાં અમારું કાર્ય, પ્રત્યક્ષ અભ્યાસ, જૂથ કાર્ય, સમુદાય વિકાસ, નીતિ પ્રથા, સંશોધન અને હિમાયતનો સમાવેશ કરે છે. સમાજકાર્યકરોએ નીતિઓના વિકાસમાં મુખ્ય ભૂમિકા ભજવી છે જે દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓને સમર્થન આપે છે. અને દિવ્યાંગતા કાર્યક્રમોના વિકાસમાં છે. સમાજકાર્યકર્તાઓ સામાજિક સમાવેશ, સામુદાયિક જીવન, રોજગાર, કૌટુંબિક સમર્થન અને પુનર્વસનની અનુભૂતિ માટે દિવ્યાંગ લોકો અને પરિવારો સાથે કામ કરે છે. દિવ્યાંગતાના ક્ષેત્રમાં સમાજકાર્ય સિદ્ધાંત અને પ્રેક્ટિસ સ્વતંત્ર જીવન યજ્ઞવળના મૂલ્યો અને ફિલસૂફીથી ખૂબ પ્રભાવિત છે. આ યજ્ઞવળ એ દેશના સમાન નાગરિક તરીકે તેમના અધિકારો સુરક્ષિત કરવા માટે દિવ્યાંગ લોકો સાથે ભાગીદારીમાં કામ કરવા માટે વ્યાવસાયિકો દ્વારા નિયંત્રિત સેવા પર આધારિત સેવાર્થીની રચનામાંથી પ્રતા ખસેડી છે.

ડિસેબિલિટી કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) દિવ્યાંગ સેવાર્થી માટે સંભાળ સેવાઓનું સંચાલન કરવા માટે જવાબદાર છે. સામાન્ય રીતે હોસ્પિટલ, નર્સિંગ હોમ અથવા રહેણાંક સુવિધા જેવી હેલ્થકેર વ્યવસ્થામાં, ડિસેબિલિટી કેસ મેનેજર્સ સેવાર્થી સાથે સુધારણા માટેના લક્ષ્યોને ઓલાખવા માટે કામ કરે છે, જે સુધારેલા શારીરિક, માનસિક, ભાવનાત્મક અથવા વ્યાવસાયિક કામગીરી પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરી શકે છે, કેટલાક નામ આપવા માટે, ડિસેબિલિટી કેસ મેનેજરના કામની આવશ્યક વિશેષતા એ છે કે દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓને તેમના લક્ષ્યો હાંસલ કરવા માટે જરૂરી સેવાઓ મેળવવામાં મદદ કરવી, તેમજ અપંગ વ્યક્તિ વથઈ કાર્ય કરીને તેમને જરૂરી સેવાઓ પ્રાપ્ત કરવામાં સહાય પૂરી પાડવી.

શક્ય શ્રેષ્ઠ સેવાઓ પ્રદાન કરવા માટે, દિવ્યાંગતા કેસ મેનેજરો સેવાર્થીનો ઈન્ટરવ્યૂ લે છે, તેમના આરોગ્ય રેકોર્ડની સમીક્ષા કરે છે અને તેમના સેવાર્થીની જરૂરિયાતોનું ચિત્ર વિકસાવવા માટે તબીબી અને માનસિક સ્વાસ્થ્ય વ્યાવસાયિકો સાથે વાત કરે છે. એકવાર જરૂરી સેવાઓના પ્રકાર અને સ્તર તરીકે નિર્ધારિત થઈ જાય, દિવ્યાંગતાના કેસ મેનેજરો સંભાળનો કાર્યક્રમ શરૂ કરવા માટે યોગ્ય સંભાળ પ્રદાતાઓનો સંપર્ક કરે છે. ઉદાહરણ તરીકે, વિકાસની દૃષ્ટિએ દિવ્યાંગ બાળકને જીવનની ઉચ્ચ ગુણવત્તા પ્રાપ્ત કરવા માટે વિશિષ્ટ શૈક્ષણિક સેવાઓ, હોમ હેલ્થ કેર સેવાઓ અને વ્યાવસાયિક સેવાઓની જરૂર પડી શકે છે. એકવાર સેવાર્થી સંભાળ મેળવે પછી, અપંગતા કેસ કામદારોને સંભાળનું સ્તર યોગ્ય છે તેની ખાતરી કરવા માટે પ્રાપ્ત કાળજીની સતત સમીક્ષા કરવાનો ચાર્જ લેવામાં આવે છે. સેવાર્થીની કામગીરીના સ્તરમાં ફેરફારો થતાં હોવાથી, અપંગતાના કેસ મેનેજરો સેવાર્થીની જરૂરિયાતોને વધુ સારી રીતે સંબોધવા માટે સંભાળ યોજનાને સમાયોજિત કરે છે. કેટલાક ડિસેબિલિટી કેસ મેનેજર ઓફિસના વાતાવરણમાં, ક્લિનિકમાં અથવા સેવાર્થીના ઘરોમાં કામ કરે છે.

આમાં, કેસ મેનેજરની ફરજો પર વધુ વહીવટી ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવામાં આવે છે, જે હેલ્થકેરમાં વારંવાર જોવા મળતા હેન્ડ-ઓન અભિગમની વિરુદ્ધ છે. આ સંદર્ભમાં, ડિસેબિલિટી કેસ મેનેજરની ફરજોમાં સેવાઓ માટે યોગ્યતાના દાવાઓ નક્કી કરવા, દિવ્યાંગતાની વિનંત્રીની સમીક્ષા અને પ્રક્રિયા કરવી અને ચોક્કસ સેવા, જેમ કે શારીરિક ઉપચાર અથવા માનસિક સ્વાસ્થ્ય સંભાળના સંદર્ભમાં સેવાર્થીની પ્રગતિનું મૂલ્યાંકન શામેલ હોઈ શકે છે.

13.4 સારાંશ :

- વ્યસનમુક્તિ સમાજકાર્યકરો દવાઓ અને અન્ય ઉત્તેજના કે જે પ્રતિકૂળ પરિણામો તરફ દોરી જાય છે તેની સાથે સંકળાયેલ વ્યસનયુક્ત વર્તણૂકોને ઉકેલવામાં મદદ કરવામાં નિષ્ણાત છે. તેઓ વ્યસનીઓના પરિવારોને સમર્તન અને પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) પ્રદાન કરે છે, સારવાર યોજનાઓ વિકસાવે છે, ખાનગી અને જૂથ સત્રોમાં દર્દીઓને સલાહ આપે છે અને સેવાર્થીનું મૂલ્યાંકન કરે છે. વ્યસન મુક્તિ સમાજકાર્યકરની ફરજ વ્યવસ્થા દ્વારા બદલાઈ શકે છે પરંતુ મોટાભાગના નિષ્ણાતો, ચિકિત્સકો, માનવ સેવા કાર્યકરો અને નર્સોની બહુ-શિસ્ત ટીમના મહત્વપૂર્ણ સભ્યો તરીકે સેવા આપે છે જેઓ તેમના સેવાર્થી માટે યોગ્ય સારવાર યોજનાઓ પ્રદાન કરવા માટે સાથે મળીને કામ કરી રહ્યા છે. રિસેબિલિટી સોશિયલ કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓને તેમની દિવ્યાંગતાનું સંચાલન કરવામાં અને શક્ય તેટલું સ્વતંત્ર રીતે જીવવામાં મદદ કરવા માટે તેમને યોગ્ય સપોર્ટ જૂથો સાથે જોડી શકે છે. દિવ્યાંગતા સમાજકાર્યકર કેટલીકવાર તે વ્યક્તિના ભાવનાત્મક અને માનસિક સ્વાસ્થ્ય પર સેવાર્થીની દિવ્યાંગતાની અસરોને સમજાવવાના માટે ચિકિત્સકો અને અન્ય આરોગ્યસંભાળ વ્યાવસાયિકો સાથે કામ કરે છે.

13.5 તમારી પ્રગતિ ચકાસો :

1. વ્યસન મુક્તિ વ્યવસ્થામાં સામાજિક વૈયક્તિક કાર્યકર શું કરે છે ?
 - વ્યસન મુક્તિ સમાજકાર્યકર આ તમામ પદ્ધતિઓની દેખરેખ રાખે છે અને સેવાર્થીને પુનઃપ્રાપ્તિ તરફના સાચા માર્ગ પર રાખવાના પ્રયાસો કરે છે. તેઓ સામાજિક સેવાઓના સાતત્યમાં મહત્વપૂર્ણ ભૂમિકા ભજવે છે. અને અસંખ્ય દર્દીઓને વ્યસનના ચક્રમાંથી મુક્ત થવામાં અને વધુ સારા સ્વાસ્થ્ય તરફ પાછા ફરવામાં મદદ કરે છે.
2. વ્યસન મુક્તિ વ્યવસ્થામાં કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર)ની ભૂમિકા ?
 - સમાજકાર્યકરો પણ દર્દીની આંતરિક પ્રેરણાને પરિવર્તન તરફ વધારશે. દર્દીને તેમની વ્યક્તિગત સારવાર યોજનામાં નિર્ધારિત જરૂરિયાતોને સંબોધવા માટે સામાજિક વ્યક્તિગત ઉપચાર આપવામાં આવશે. સમાજકાર્યકરો તેમના દર્દીઓને બહુ શિસ્ત ટીમ દ્વારા ઓફર કરવામાં આવથઈ અન્ય સેવાઓ માટે સંદર્ભિત કરવા અને લિંક કરવા માટે પણ જવાબદાર રહેશે, ઉદાહરણ તરીકે મનોવિજ્ઞાની, આહારશાસ્ત્રીઓ, મનોચિકિત્સક, પશુપાલન સલાહકારો વગેરે.
3. રિસેબિલિટી સોશિયલ વર્કર એ એક પ્રકારનો હેલ્થકેર સોશિયલ વર્કર છે
 - શારીરિક અને માનસિક દિવ્યાંગ લોકોને તેમના રોજિંદા જીવનમાં પડકારોનો સામનો કરવામાં મદદ કરે છે. તેઓ જે સમસ્યાઓનો સામનો કરે છે. તે ક્ષતિના પ્રકાર અને તેમની દિવ્યાંગતાની ગંભીરતા પર આધાર રાખે છે. ‘દિવ્યાંગતા’ શબ્દનો ઉલ્લેખ છે કે વ્યક્તિઓ તેમના પર્યાવરણ સાથે કેવી રીતે ક્રિયાપ્રતિક્રિયા કરે છે. દિવ્યાંગતા સમાજકાર્યકરો લોકોને તેમના નિદાનને સમજવામાં મદદ કરે છે, અને તેઓ તેમની દિવ્યાંગતાને સમાવવા માટે જીવનશૈલીમાં ગોઠવણો કરવામાં મદદ કરે છે.

13.6 ચાવીરૂપ શબ્દો :

- મુકાબલો :

13.7 તમારી પ્રગતિ ચકાસવા માટેના જવાબો :

- મુકાબલો :

13.6 સ્વાધ્યાયના પ્રશ્નો:

1. વ્યસન મુક્તિ વ્યવસ્થામાં કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) પર ટૂંકી નોંધ લખો.
2. વ્યસનમુક્તિ વ્યવસ્થામાં કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) માટે જરૂરી મુખ્ય યોજગયાઓ શું છે ?
3. દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ સાથેના વૈયક્તિક કાર્ય પર સંક્ષિપ્ત નોંધ લખો.

13.7 સંદર્ભ સૂચિ :

1. <https://rhsnm.ernesthealth.com/the-role-of-social-workers-at-inpatient-rehabilitation-facilities>
2. <https://www.advancedrecovery.com/social-worker-impact-recovery>
3. <https://www.psychologyschoolguide.net/psychology-careers/disability-case-manager>

એકમ-14
વૃદ્ધ, ગંભીર રીતે બીમાર અને
HIV/ AIDS ગ્રસ્ત લોકો માટે કેસ વર્ક પ્રેક્ટિસ

રૂપરેખા :-

- 14.0 ઉદ્દેશ્યો
- 14.1 પ્રસ્તાવના
- 14.2 વૃદ્ધોમાં સામાજિક વૈયક્તિક સેવાકાર્ય
 - 14.2.1 વડીલો સાથે વ્યવહારમાં સમાજકાર્યકરોની કેટલીક રીતો
- 14.3 ટર્મિનલી / ક્રોનિક માંદગી
 - 14.3.1 કેસવર્કરના કાર્યો (વૈયક્તિક કાર્યકર)ના કાર્યો
- 14.4 HIV/AIDSના દર્દીઓ અને પરિવારો
- 14.5 સારાંશ
- 14.6 તમારી પ્રગતિ ચકાસો
- 14.7 ચાવીરૂપ શબ્દો
- 14.8 તમારી પ્રગતિ ચકાસવા માટેના જવાબો
- 14.9 સ્વાધ્યાયના પ્રશ્નો
- 14.10 સંદર્ભ સૂચિ

14.0 ઉદ્દેશ્યો :

વિદ્યાર્થીમિત્રો, આ એકમને સમજ્યાબાદ તમે,

- વયોવૃદ્ધ અને ગંભીર રીતે બીમાર વચ્ચે સામાજિક વૈયક્તિક કાર્ય સમજશો.
- વિદ્યાર્થી સમજી શકશે કે કેવી રીતે HIV / AIDS સાથે જીવતા વ્યક્તિઓ વચ્ચે સામાજિક વૈયક્તિક કાર્ય દરમિયાનગીરી વિશે જાણી શકશે.
- ઉંમર અને ગંભીર રીતે બીમાર વચ્ચે કામ કરતા કેસવર્કની ભૂમિકાઓ અને જવાબદારીઓ સમજશો.

14.1 પ્રસ્તાવના :

વૃદ્ધો સાથેની સમાજકાર્ય પ્રથા અન્ય ક્ષેત્રોની પ્રેક્ટિસ કરતા અલગ છે કારણ કે કામદારો ઘણી પરિસ્થિતિઓ અને સમસ્યાઓનો સામનો કરે છે જેનો તેમને અનિવાર્યપણે સામનો કરવો પડશે. સમાજકાર્યમાં વૃદ્ધ લોકો અને જીવન જીવતા લોકોની સંભાળ સુધારવાની મોટી સંભાવના છે-ભયજનક બિમારીઓ અથવા જેઓ મૃત્યુ પામે છે અતવા શોકગ્રસ્ત છે. આ એકમમાં, તમે વૃદ્ધ, ગંભીર રીતે બીમાર અને HIV/AIDS સાથે જીવતા લોકો અને તેમની ભૂમિકાઓ અને જવાબદારીઓ સાથે કામ કરથઈ વખતે કેસવર્ક કેવી રીતે હાથ ધરવામાં આવે છે તે જોઈશું.

14.2 વૃદ્ધો વચ્ચે સમાજકાર્ય :

વૃદ્ધ સમાજકાર્યકર 65 અને તેથી વધુ વયના પુખ્ત વયના લોકો સાથે કામ કરવાની કુશળતા ધરાવતો વ્યાવસાયિક સમાજકાર્યકર છે. મોટે ભાગે, આ એવા સમાજકાર્યકરો હોય છે કે જેમની પાસે સ્નાતક-સ્તરનું શિક્ષણ હોય છે અને વૃદ્ધાવસ્થા, જિરોન્ટોલોજી, વૃદ્ધાવસ્થા અથવા વૃદ્ધ વયસ્કો સાથે સમાજકાર્યમાં ક્ષેત્રનો અનુભવ હોય છે. વૃદ્ધ વયસ્કોને શક્ય હોય ત્યાં સુધી ઘરમાં રહેવામાં મદદ કરવા માટે, ઘણા વૃદ્ધ સમાજકાર્યકરો હોમ હેલ્થ કેર વ્યવસ્થામાં કામ કરે છે. આ પ્રકારના સમાજકાર્યકરો ઘણીવાર હોસ્પિટલથી ઘરે ડિસ્ચાર્જ આયોજનનું સંકલન કરે છે અને સેવાર્થી સુરક્ષિત, સ્વસ્થ અને તેમના વાતાવરણમાં સમૃદ્ધ છે તેની ખાતરી કરવા માટે ઘરની મુલાકાત લે છે. શહેરોમાં વૃદ્ધાશ્રમોની સંખ્યા વધી રહી છે. શહેરી જીવનના તાણ અને અવરોધોને કારણે ઘણીવાર પુખ્ત બાળકો તેમના વૃદ્ધ માતાપિતા અથવા સંબંધીઓને રહેણાંક સંસ્થાઓમાં મોકલવાનું પસંદ કરે છે. આ ઘરોના રહેવાસીઓને નર્સિંગ કેર, સમજણ અને ભાવનાત્મક સમર્થનની જરૂર છે. આ સંસ્થાઓમાં કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) રહેવાસીઓને પ્રિયજનોની ખોટ, માંદગી, ઉર્જાનો અભાવ, એકલતા, આર્થિક સ્વતંત્રતા ગુમાવવા અને મૃત્યુ નજીક આવવાના વિચારોનો સામનો કરવામાં મદદ કરે છે. કેસવર્કર સેવાર્થીને તેનું આત્મસન્માન જાળવવા સક્ષમ બનાવે છે. તે/તેણી પરિવારને સેવાર્થી સાથે સૌહાર્દપૂર્ણ સંબંધ જાળવવા માટે પ્રોત્સાહિત કરવા માટે દબાયેલી અથવા ખુલ્લી અપરાધની લાગણીઓ સાથે વ્યવહાર કરવામાં પણ મદદ કરે છે. કાર્યકરને રહેવાસીઓ સાથે સમય પસાર કરવા, તેમની સાથે વાત કરવા અને તેમના સરળ કાર્યોમાં હાજરી આપવા માટે સ્વયંસેવકોને પ્રોત્સાહિત કરવા અને દિશા આપવા જેવા સમુદાયના સંસાધનોને ઓલખવા અને એકત્રિત કરવાની જરૂર છે.

14.2.1 વડીલો સાથે વ્યવહારમાં સમાજકાર્યકરોની કેટલીક રીતો :

- (1) ક્લિનિકલ હસ્તક્ષેપ - તેઓ એકલતા અનુભવતા અથવા ડિપ્રેશન અથવા ચિંતાથી પીડાતા વૃદ્ધ સેવાર્થી માટે ઉપચાર પ્રદાન કરી શકે છે. વૃદ્ધ સમાજકાર્યકરો તેમના સેવાર્થીને ઉત્તેજક પ્રવૃત્તિઓ કરવા પ્રોત્સાહિત કરે છે. જૂથ સહેલગાહ ગોઠવવામાં મદદ કરે છે. તેઓ “જીવન વાતઓ” રેકોર્ડ કરીને સેવાર્થીને વૃદ્ધાવસ્થાનો સામનો કરવામાં મદદ કરી શકે છે અને પત્રો, ફોન કોલ્સ, વીડિયો વગેરે દ્વારા લોકોને તેમના ગુડબાય કહેવા માટે મદદ કરી શકે છે.
- (2) સેવા દરમિયાનગીરીઓ : ઘણા સમાજકાર્યકરો તેમના સેવાર્થી અને વૃદ્ધાવસ્થા માટે રચાયેલ અસંખ્ય જાહેર અને ખાનગી કાર્યક્રમો વચ્ચે એક કડી તરીકે કાર્ય કરે છે. સમાજકાર્યકરો સેવાર્થીને યોગ્ય સેવાઓ માટે અરજી કરવામાં મદદ કરે છે. તેઓ આ સેવાઓના વિતરણમાં કોઈપણ સમસ્યાઓને ઉકેલવામાં મદદ કરે છે.
- (3) હિમાયત - એક વૃદ્ધ સમાજકાર્યકર વૃદ્ધ વયસ્કને એડવાન્સ ડાયરેક્ટિવ ફોર્મ પ્રદાન કરી શકે છે અને તેને યોગ્ય રીતે કેવી રીતે પૂર્ણ કરવું તે સમજાવી શકે છે. તેઓ વડીલોના દુર્વ્યવહારને રોકવા માટે ફંટલાઈન સંરક્ષણ પણ છે. એક વૃદ્ધ સમાજકાર્યકરને કાયદા દ્વારા ફરજિયાત છે કે તે પુખ્ત વયના સંરક્ષક સેવાઓને કોઈપણ શંકાસ્પદ વૃદ્ધ દુર્વ્યવહારની જાણ કરે.

સંભાળ રાખવાની પરિસ્થિતિમાં પરિવારો માટે, વૃદ્ધ સમાજકાર્યકરો એક અમૂલ્ય સ્ત્રોત છે. સમાજકાર્યકરો પરિવારો માટે સીધી સહાયતા પણ પ્રદાન કરે છે. જેમ કે કુટુંબ-સહાયક સેવાઓ પ્રદાન કરવી, ઉપયોગી તકનીકો સૂચવવી અને તબીબી સંભાળના સંકલનની સુવિધા આપવી. ઘણા વૃદ્ધ સમાજકાર્યકરો પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) સેવાઓ પણ પ્રદાન કરે છે, જે ઘણીવાર જીવનના અંતના મુદ્દાઓ, શોક અને વરિષ્ઠ નાગરિકો માટે સામાન્ય અન્ય ચિંતાઓ સાથે કામ કરે છે.

14.3 ટર્મિનલી/ કોનિક બીમારી :

ડાયાબિટીસ, અસ્થમા અને હૃદયરોગ જેવી લાંબી બીમારીથી પીડિત દર્દીઓને તેમની બીમારી અને સારવારની માંગને સમજવામાં અને તેમની જીવનશૈલીને સ્થિતિ દ્વારા લાદવામાં આવેલી મર્યાદાઓ સાથે સમાયોજિત કરવામાં મદદની જરૂર છે. દર્દીઓના પરિવારોને પણ દર્દીની સ્થિતિ સાથે વ્યવહાર કરવા માટે સમર્થન અને માર્ગદર્શનની જરૂર હોય છે જે સમગ્ર પરિવાર માટે લાંબા ગાળાની અસરો હોઈ શકે છે. કેટલાક કિસ્સાઓમાં, ખાસ કરીને ઓછી આવક ધરાવતા જૂથોમાં, મોટા પાયે સગપણ નેટવર્ક અથવા સમુદાયમાં સંસાધનોને ઓળખવા અને એકત્રિત કરીને નાણાકીય બોજ હળવો કરવાની જરૂર પડી શકે છે. દર્દીઓ સાથે કામ કર્યઈ વખતે, કાર્યકરને પ્રથમ મૂંઝવણનો સામનો કરવો પડે છે તે દર્દી અને તેના પરિવારને બીમારી વિશે જાણ કરવી છે. કેન્સર અને એઈડ્સ જેવી અંતિમ બીમારીથી પીડિત દર્દીઓમાં તોળાઈ રહેલા મૃત્યુનો વિચાર અને તેમના મૃત્યુ પછી પરિવાર વિશે ચિંતા વધારાના તણાવ જેવા પરિભળ હોય છે.

14.3.1 કેસવર્કરના કાર્યોમાં નીચેનાનો સમાવેશ થાય છે :

- પીડા ઘટાડવા માટે સંભાળની ખાતરી કરવી,
- દર્દીને તેના મૃત્યુ પછી પરિવાર માટે સમાયોજનમાં સામેલ કરવું.
- પરિવારના સભ્યોને બિમારી વિશે વાત કરવી તક પૂરી પાડવી.
- દર્દી/ પરિવારને ભાવનાત્મક અને સામગ્રી સહાય પૂરી પાડવી.

14.4 HIV/AIDSના દર્દીઓ અને પરિવારો :

HIV/AIDSમાનસિક સ્વાસ્થ્ય, વ્યસનો, સમુદાય વિકાસ અને આરોગ્ય સંભાળ સહિત પ્રેક્ટિસના તમામ ક્ષેત્રોને પાર કરે છે. આ ક્ષેત્રમાં સમાજકાર્ય પ્રથા સતત વિકસિત થઈ રહી છે, કારણ કે સમાજકાર્યકરો એચ.આઈ.વી./એઈડ્સ સાથે જીવતા વ્યક્તિઓ અને રોગથી પ્રભાવિત લોકોને પ્રત્યક્ષ કાઉન્સેલિંગ, સારવાર દરમિયાનગીરી અને સામાજિક ન્યાય પ્રવૃત્તિઓ દ્વારા સહાય પૂરી પાડે છે. HIV/AIDS વિશ્વભરમાં લાખો વ્યક્તિઓ અને પરિવારોને અસર કરે છે. લોકોમાં યુવાનો, સ્ત્રીઓ, પુરૂષો સાથે સંભોગ કરનાર પુરૂષો અને વિજાથઈય પુરૂષોનો સમાવેશ થાય છે જેઓ અસુરક્ષિત સંભોગ જેવી જોખમી પ્રવૃત્તિઓમાં જોડાય છે. આ રોગનો કોઈ ઈલાજ ન હોવા છતાં, લોકો તેની સાથેના તમામ પડકારો સાથે લાંબુ જીવે છે. દવાઓની આડ અસરોનો સામનો કરવો, દુઃખ અને નુકસાનનો સામનો કરવો અને HIV/AIDSના સતત સંકલન સાથે વ્યવહાર કરવાનો સમાવેશ થાય છે.

સમાજકાર્યકરો પાસે એચ.આઈ.વી./એઈડ્સ સાથે જીવતા વ્યક્તિઓ અને પરિવારના

સભ્યો, મિત્રો, ભાગીદારો અને બાળકો સહિત રોગથી પ્રભાવિત વ્યક્તિઓ સાથે અસરકારક રીતે કામ કરવા માટે જ્ઞાન અને કૌશલ્ય હોય છે. સમાજકાર્યકરો તેમના પર્યાવરણના સંદર્ભમાં લોકો સાથે કામ કરવાની અનન્ય કુશળતા લાવે છે અને સેવાર્થીઓની જરૂરિયાતોને શ્રેષ્ઠ રીતે પૂર્ણ કરે તેવા પરિવર્તનની હિમાયત કરે છે. સામાજિક વૈયક્તિક કાર્યકરો HIV/AIDS સાથે જીવતા લોકોને વ્યાપક શ્રેણીની સેવાઓ અને સહાય પૂરી પાડે છે. સમાજકાર્યકર્તાઓ સામુદાયિક સંસાધનોથી પરિચિત છે જેમ કે આવક સહાયક અમલદારશાહી, શિક્ષણ/તાલીમ કાર્યક્રમો અને કારકિર્દી આયોજન, પ્રિસ્ક્રિપ્શન ડ્રગ કાર્યક્રમો અને નીતિઓ, ટૂંકા અને લાંબા ગાળાના અપંગતા માનવ અધિકાર કાયદો, વ્યસન મુક્તિ સેવાઓ, કાનૂની સેવાઓ અને સેવાઓ.

સમાજકાર્યકરો ઘણીવાર એચ.આઈ.વી/એઈડ્સ સાથે જીવતા લોકો સાથે આ સિસ્ટમમાં પ્રોત્સાહિત કરવા માટે કામ કરે છે, સેવાર્થીને તેમના સ્વાસ્થ્યને અસર કરતા જાણકાર નિર્ણયો લેવા માટે સશક્તિકરણ કરે છે. સમાજકાર્યકરો નવા નિદાન, ખુલાસો, ઘનિષ્ઠ ભાગીદાર હતાશા, પ્રજનનક્ષમતા, ચિંતા, સંબંધો (ઘનિષ્ઠ અને પારિવારિક), દુઃખ અને નુકશાન અને વ્યસનો જેવી ચિંતાઓ માટે ઉપચાર એ પરામર્શ પણ પ્રદાન કરે છે. મોટે ભાગે, તેઓ લાંબી માંદગી સાથે જીવતા લોકો માટે સહાય પૂરી પાડવા માટે બહુ-શાખાકીય ટીમના સંદર્ભમાં કામ કરે છે. ટીમના સભ્યોમાં નર્સ પ્રેક્ટિશનર, ચિકિત્સક, ફાર્માસિસ્ટ, મનોવિજ્ઞાની, મનોચિકિત્સક, ઈમ્યુનોલોજિસ્ટ અને જાહેર આરોગ્યના પ્રતિનિધિનો સમાવેશ થઈ શકે છે.

14.5 સારાંશ :

- એક સામાજિક કેસવર્કરની ભૂમિકા એ સુનિશ્ચિત કરવાની છે કે લોકોના આરોગ્ય અને સુખાકારીના પરિણામોમાં સુધારો કરવા માટે, ઉપયોગી અને યોગ્ય સહાયક પ્રણાલીઓ ઉપલબ્ધ છે, કે કેમ તે તપાસવાનું છે. તેનો સંપૂર્ણ હદ સુધી ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. આમાં વૃદ્ધ લોકોને, અને કેટલાક કિસ્સાઓમાં, તેમના પરિવારોને શ્રેષ્ઠ-વૃદ્ધ સંભાળ સંબંધિત માહિત્ય અને ઉપલબ્ધ સંસાધનોના આધારે મહત્વપૂર્ણ જીવન નિર્ણયો લેવા માટે મદદ કરવાનો સમાવેશ થાય છે. અસાધારણ ઘટના કે જે સમાજકાર્યકરો ઘણીવાર વિવિધ પ્રેક્ટિસ વ્યવસ્થામાં સામનો કરે છે. ગંભીર રીતે બીમાર દર્દીઓના પરિવારો સાથે કામ કરવું અને તેમને તેમની જીવનની પરિસ્થિતિનો વધુ સારી રીતે સામનો કરવા સક્ષમ બનાવવું એ એક મહત્વપૂર્ણ સમાજકાર્ય છે.

14.6 તમારી પ્રગતિ ચકાસો :

1. સામાજિક કેસવર્કરો દ્વારા ભજવવામાં આવેલ ભૂમિકામાં નીચેનાનો સમાવેશ થાય છે.
 - અઘતન તબક્કા દરમિયાન જીવનની સ્વીકાર્ય ગુણવત્તા જાળવવી.
 - બગડેલ શારીરિક સ્થિતિનો સામનો કરવો.
 - અસ્તિત્વ, આધ્યાત્મિક અને ધાર્મિક મુદ્દાઓનો સામનો કરવો.
 - બાકીના અસરગ્રસ્ત પરિવાર અને મિત્રો માટે આયોજન.
2. વૃદ્ધો માટેના ઘરોમાં નોકરી કરતા સામાજિક કેસવર્કરો સંખ્યાબંધ કાર્યો કરે છે,

- જેમાં વૃદ્ધ વયસ્કોને તેમના નવા રહેઠાણોમાં જીવનને સમાયોજિત કરવામાં મદદ કરવી, તેમના સેવાર્થીની જરૂરિયાતો અને અધિકારોની હિમાયત કરવી, સહાયક પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) પ્રદાન કરવું અને મનોસામાજિક મૂલ્યાંકન કરવું.
- 3. આ સિસ્ટમમાં નેવિગેટ કરવા માટે સોશિયલ કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર) ઘણીવાર HIV/AIDS સાથે જીવતા લોકો સાથે કામ કરે છે, જ્યારે સેવાર્થીને માહિતગાર કરવા માટે સશક્તિકરણ કરે છે.
- તેમના સ્વાસ્થ્યને અસર કરતા નિર્ણયો, સમાજકાર્યકરો નવા નિદાન, ખુલાસો, ઘનિષ્ટ ભાગીદાર હિંસા, હતાસા, પ્રજનનક્ષમતા, ચિંતા, સંબંધો, (ઘનિષ્ટ અને પારિવારિક), દુઃખ અને નુકશાન અને વ્યસનો જેવી ચિંતાઓ માટે ઉપચાર અને પરામર્શ (કાઉન્સેલિંગ) પણ પ્રદાન કરે છે.

14.7 ચાવીરૂપ શબ્દો :

- વૃદ્ધાવસ્થા : 60 વર્ષથી વૃદ્ધ લોકો સાથે સંબંધ, ખાસ કરીને તેમની આરોગ્યસંભાળ ના સંદર્ભમાં.
- સંરક્ષણ : હુમલાથી બચાવ અથવા પ્રતિકાર કરવાની ક્રિયા.
- ઉપચારાત્મક : એક દવા અથવા તબીબી સારવાર કે જે દુઃખના કારણની સારવાર કર્યા વિના દુઃખ દૂર કરે છે.
- એન્ટિ-રેટ્રોવાયરલ : દવાઓના વર્ગ સાથે સંબંધિત જે એચ.આય.વી જેવા રેટ્રોવાયરસની પ્રવૃત્તિને અટકાવે છે.

14.8 તમારી પ્રગતિ ચકાસોના જવાબો :

- વૃદ્ધાવસ્થ

14.9 સ્વાધ્યાયના પ્રશ્નો:

1. નીચેના વિષય ઉપર ટૂંકનોંધ લખો.
 - (i) વૃદ્ધો માટે કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર)
 - (ii) ટર્મિનલી ઈન માટે કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર)
 - (iii) HIV/AIDS દર્દીઓ માટે કેસ વર્કર (વૈયક્તિક કાર્યકર).

14.10 સંદર્ભ સૂચિ :

1. <https://www.healthworkscollective.com/what-does-geriatric-social-worker-do>
2. <https://www.casw-acts.ca/en/social/work-practice-hiv-aids>

યુનિવર્સિટી ગીત

સ્વાધ્યાય: પરમં તપ:

સ્વાધ્યાય: પરમં તપ:

સ્વાધ્યાય: પરમં તપ:

શિક્ષણ, સંસ્કૃતિ, સદ્ભાવ, દિવ્યબોધનું ધામ
ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી નામ;
સૌને સૌની પાંખ મળે, ને સૌને સૌનું આભ,
દશે દિશામાં સ્મિત વહે હો દશે દિશે શુભ-લાભ.

અભણ રહી અજ્ઞાનના શાને, અંધકારને પીવો ?
કહે બુદ્ધ આંબેડકર કહે, તું થા તારો દીવો;
શારદીય અજવાળા પહોંચ્યાં ગુર્જર ગામે ગામ
ધ્રુવ તારકની જેમ ઝળહળે એકલવ્યની શાન.

સરસ્વતીના મયૂર તમારે ફળિયે આવી ગહેકે
અંધકારને હડસેલીને ઉજાસના ફૂલ મહેંકે;
બંધન નહીં કો સ્થાન સમયના જવું ન ઘરથી દૂર
ઘર આવી મા હરે શારદા દૈન્ય તિમિરના પૂર.

સંસ્કારોની સુગંધ મહેંકે, મન મંદિરને ધામે
સુખની ટપાલ પહોંચે સૌને પોતાને સરનામે;
સમાજ કેરે દરિયે હાંકી શિક્ષણ કેરું વહાણ,
આવો કરીયે આપણ સૌ
ભવ્ય રાષ્ટ્ર નિર્માણ...
દિવ્ય રાષ્ટ્ર નિર્માણ...
ભવ્ય રાષ્ટ્ર નિર્માણ

DR. BABASAHEB AMBEDKAR OPEN UNIVERSITY

(Established by Government of Gujarat)

'Jyotirmay' Parisar,

Sarkhej-Gandhinagar Highway, Chharodi, Ahmedabad-382 481

Website : www.baou.edu.in